30

IZBOR

IZ

STARE KNJIŽEVNOSTI KRŠĆANSKE

PRIREDILI

KOLOMAN RAC i FRANJO LASMAN

MEKO UVEZANO K 5·—, TVRDO K 7·—.

U ZAGREBU

TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE

1917.

IZBOR

IZ

STARE KNJIŽEVNOSTI KRŠĆANSKE

PRIREDILI

KOLOMAN RAC i FRANJO LASMAN.

MEKO UVEZANO K 5·–, TVRDO K 7·–.

U ZAGREBU
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE
1917.

Ordinariatus Archidioecesis Zagrabiensis Nrus. 5441.

Nihil obstat.

Dr. **Josephus Lončarić**,
censor.

Imprimatur.

Datum Zagrabiae, die 3. Septembris 1917.

Vicarius Generalis:
Dr. **Dominicus Premuš**, m. pr.,
Cons. Eppus.

Predgovor.

Knjiga je ova prije svega namijenjena školi, treba da je kao pripomoć učenju crkvene povijesti.

Lijep uspjeh, što ga postizava zorno obučavanje prirodnih nauka, potakao je učitelje i drugih disciplina, da što življe predoče predmete svoje. Tako su primjerice »I z v o r i z a o p ć u i h r v a t s k u p o v i j e s t,« što ih je izdao dr. St. S r k u l j, postavili u nas obuku u povijesti svjetskoj na nove, kud i kamo praktičnije osnove.

Jednaku svrhu ima i ova knjiga. Mjesto dosadnoga, pustoga nabrajanja osvadâ, kojima su neznabošci obasipali kršćane, i odgovora kršćanskih apologeta neka radije govori sam M i n u c i j e F e l i k s, neka govore J u s t i n i T e r t u l i j a n! Učiti životopis sv. A m b r o s i j a ili I v a n a Z l a t o u s t o g a i razlagati, da su to najveći govornici crkve, a ne moći primjerom to jasno pokazati, nema pravoga smisla. Može li nam kakvo raspravljanje zornije otkriti srce i um sv. Augustina nego sama djela njegova? Samo se čitanjem djelâ, pa bili to mali odlomci, može proniknuti u dušu pojedinoga pisca, samo se tako dâ stvoriti jasna slika o znamenitosti njegovoj u crkvi i uhvatiti valjan pojam o pojedinom razdoblju povijesti crkvene. Prošla su vremena, kad se držalo, da povijest crkvenu pozna onaj, koji umije nabrojiti pape od Petra do danas i obrnuto, pa koji znade sve godine pojedinih događaja. Danas ištemo, da se u one davne događaje ulije nov život; tražimo, da svako znamenitije lice regbi iziđe pred nas, da slušamo one iste riječi, što su ih usta njegova govorila i pero pisalo prije toliko i toliko stotina godina, jer ovako će nam postati rad njegov razumljiv, obraćenje njegovo motivirano, zasluge jasne, slika vremena, kad je ono lice živjelo, jedinstvena.

Knjiga ova obuhvata istina tek nešto preko pet stotina godina književnoga rada crkve, ali ne smijemo zaboraviti, da

baš ovo doba iznosi najznamenitije u životu crkve, da je to doba najteže borbe oko čistoće nauka, da je ono dovelo do konačne pobjede pravovjerja nad neznaboštvom i krivovjerjem. Poznavanje toga rada književnoga znamenito je za svakoga, tko iole ima bar malo smisla nesamo za crkvu nego i uopće za kulturni razvitak u povijesti ljudskoj.

I stoga se nadamo, da će ova knjiga naći brojnih čitalaca i izvan škole, i da će za njom rado posegnuti svatko, koji je na samom vrelu željan crpsti znanje o prošlosti kršćanskoj. Nju će prigrliti i onaj, koji voli staru knjigu grčku i rimsku; ta mnogi je stari pisac kršćanski ljepotom jezika i veličinom duha svojega ravan i najvećim klasicima grčkim i rimskim. Iz ove će se knjige uvjeriti, da se na stablu neznabožačke knjige, koje je sahnulo i sahnulo, javila doskora nova zelen, — propupale su i porasle nove mladice, koje su donijele zdravu, krepku jezgru ploda kršćanskoga.

Prijevod je udešen po Migneovu izdanju Patrologije. Kod izbora se gledalo, da bude štivo po mogućnosti raznoliko, a opet da zgodno osvjetljuje lice i doba, o kojem se govori. Nadamo se, da nam je pošlo za rukom, koliko se to uopće moglo poradi odmjerena prostora knjige, složiti skladnu kiticu od silnoga šarog cvijeća, što je niklo u bujnom i prostranom vrtu knjige kršćanske.

Na koncu izričemo najtopliju zahvalnost preuzvišenomu gospodinu nadbiskupu i metropolitu dru. *Anti Baueru*, koji je poznatom darežljivom rukom obilato pomogao, te je ova knjiga ugledala svijet.

U Zagrebu mjeseca lipnja 1917.

Kratak nacrt stare knjige kršćanske.

»Idite i naučajte!« reče Isus apostolima. Živa riječ širi u početku vjeru kršćansku, a ne mrtvo slovo. Zato i ima malo pisanih spomenika iz najstarijega doba kršćanskoga, pa i oni su nikli iz potrebe, ne u želji za stvaranjem umjetnih djela književnih. To su osim Evanđelja, Djela i poslanica apostolskih pa Ivanova Otkrivenja Vjerovanje apostolsko, Nauk (διδαχή) 12 apostola i spisi *otaca apostolskih*, kamo se broji poslanica *Barnabina* i *Klementova* te poslanice *Ignacija*, *Polikarpa* i *Hermin* »Pastir«.

U 2. vijeku, kad se na glasu pisci — Lukijan i Celso — rugaju kršćanstvu i pobijaju ga, kad svećenici neznabožački jare mržnju na kršćane, a država u strahu za opstanak sve jače nastoji da ih istrijebi, — u to se doba pomilaju *apologeti*: *Justin*, *Tacijan*, *Minucije Feliks*, *Irenej* i pisac »*Poslanice Diognetu*«. Brane vjeru svoju, udaraju na protivnike, pobijaju krivovjerje. Djela su im većinom govori, po spoljašnosti odraz govorništva helenskoga, koje je baš u to vrijeme novim cvijetom procvalo; manjina, uperena protiv Židova, ima oblik razgovora. Potkraj 2. vijeka javlja se u knjizi kršćanskoj pored jezika grčkoga latinski s »Oktavijem« od Minucija Feliksa.

Na izmaku 2. vijeka sviće novo doba u knjizi kršćanskoj, doba *crkvenih otaca i pisaca*. Sve se življe osjeća potreba, da se nauk crkveni znanstveno obradi, u ruho filozofije odjene; da se prošlost crkve osvijetli, sv. Pismo istumači. Osniva se znanost teološka. Pero, što je u ruci kršćanskoj bilo oružje za boj s neprijateljima — s neznabošcima i krivovjercima, pretvara se u oruđe za mirni rad na polju nauka crkvenoga. U Aleksandriji se otvara *škola katehetska*, ognjište i rasadnik znanosti crkvene. Tu se znanje helensko stavlja u službu svijeta kršćanskoga. Iz Aleksandrije se taj mar prenosi u Palestinu i Malu Aziju. Aleksandrijskoj su školi stupovi *Klement* i *Origen*.

Na zapadu prevladava u knjizi jezik latinski, a s njim i duh praktična Rimljanina, koji nije toliko mario za duboko, znanstveno razmatranje, koliko ga je privlačila svakidašnja potreba,

ali se ipak nije sasvim oteo poletu genija grčkoga. Knjiga procvate u Africi s Tertulijanom, Ciprijanom i Lakt ancijem.

Od Konstantina Velikoga naprijed, kad je neznaboštvo podleglo kršćanstvu, a borba s krivovjerjima sve se jače rasplamsala, doseže književnost crkvenih otaca vrhunac. Pred nas izlaze Eusebije, Atanasije, Basilije, dva Grgura i Ivan Zlatousti. Zapad se s istokom natječe. I pjesma se razvija. Grgur Nazijanžanin najveći je pjesnik grčki svojega doba i prvi gradi stihove po naglasu.

Grčke tekovine na polju znanosti kršćanske presađuju na zapad osobito Hilarije, Jeronim i prevodilac Origena Rufin. Augustin otima istoku vijenac slave na polju teologije. Ambrosije uvodi popijevku u crkvu, a Prudencije i Paulin, najbolji latinski pjesnici kršćanski, pišu i pjesme za čitanje. Sve se češće javlja u pjesmama srok.

Od polovice 5. vijeka naglo sahne bujno stablo teologije grčke. Grade se izvaci iz djela, kupe se starije tekovine, prerađuju se i tumače. Katkad sine koji krijes. Ivan iz Damaska sjeća nas kao pjesnik i pisac zlatnih dana 4. vijeka.

Na zapadu gaze prosvjetu rimsku barbari, ali ih crkva pomalo privodi u krilo svoje. Latinska se teologija jednako ponosi velikim ljudima. Tvorna snaga nije ovdje klonula, kao na istoku.

Poslanica Barnabina.

Pisana je grčki i pripisuje se učeniku Isusovu sv. Barnabi, ali nije od njega. Bit će, da ju je netko napisao u Aleksandriji potkraj 1. vijeka. U prvom se dijelu govori o odnosu staroga zavjeta prema novomu, a u drugom se crta put svijetla i tmine.

2. Zli su dani, i dušman[1]) drži vlast ovoga svijeta, — zato moramo pomno ispitati zapovijedi Gospodnje. Našoj su vjeri pomoćnici strah i postojanost, naši su bojni druzi strpljivost i uzdržaljivost. Održi li se to čisto u Gospodinu, raduje se s tim zajedno mudrost i razbor, znanje i spoznanje.

Bog nam je naime preko proroka objavio, da mu nije do klanica ni paljenica ni do darova. On veli: »Što će meni mnoštvo žrtava vaših? Sit sam paljenica ovnujskih i pretiline jagnjeće; ne ću krvi junčje ni jareće, ne marim, kad dolazite, da se pokažete preda mnom. Ta tko je tako što tražio iz ruku vaših? Prestanite gaziti predvorjem mojim! Ako mi donesete i jela, zaludu je. Kadi su mi grozota. Ne trpim mladina ni subota vaših; na post, na praznike i svetkovine vaše mrzi duša moja.«[2]) To dakle ukide, da novi zakon Gospodina našega

[1]) Đavao.

[2]) Is. 1., 11.—14.

Isusa Hrista, koji ne zna jarma ropskoga, bude bez žrtava, kako ih ljudi prinose. Gospod kaže na drugom mjestu: »Zar ocima vašim, kad iziđoše iz zemlje egipatske, zapovjedih, da mi kolju i pale žrtve?«[3]) Ne, nego ovo naredih: »I ne mislite jedan drugomu zlo u srcu svom i ne ljubite krive zakletve!«[4]) Zato, ako nijesmo bez razbora, treba da razaberemo namjeru dobrote Oca našega. On ne će, da lutamo i tražimo onako, kao oni,[5]) zato nam kaže, kako ćemo Njemu prići. On naime govori nama: »Žrtva je Bogu srce skrušeno, mirisav je vonj Gospodu srce, koje slavi Onoga, koji ga stvori.«[6]) Stoga, braćo, treba bolje nastojati oko spasa našega, da nikad onaj[7]) ne zađe u nas i ne odvrati nas od života našega.

11. Istražimo, svidje li se Gospodu, da unaprijed objavi o vodi[8]) i križu! O vodi stoji pisano Izraelu, da ne će primiti krsta, koji donosi oproštenje grijeha, nego će sebi načiniti drugi krst. Prorok kaže: »Skamenite se, nebesa, zgrozi se, zemljo, od toga! Ostaviše mene, izvor živi, i iskopaše sebi studence isprovaljivane. Zar je pust kamen, bez kapi vode brdo moje — Sion? Bit ćete kao mlada ptičad, što poleti, kad joj otmu gnijezdo.«[9]) I opet kaže prorok: »Ja ću ići pred tobom, brda poravnit ću, vrata mjedena razbit ću i prijevornice gvozdene slomit ću i dat ću ti blago tajno, sakriveno, nevidljivo, da vide, da sam ja Gospod Bog.«[10]) Kaže: »Prebivat ću u visokoj pećini tvrde stijene.«[11]) A što veli onda o Sinu? »Voda je njegova nepresušna; kralja ćete vidjeti u slavi njegovoj, i srce će vaše misliti o strahu Gospodnjem.«[12]) I opet u drugoga proroka kaže: »Tko to učini, bit će kao drvo usađeno kraj potoka, a donijet će rod svoj u svoje vrijeme, i lišće njegovo ne će opasti; i štogod radi, u svemu će napredovati. Ne će tako bezbožnici, — ne će tako, nego će biti kao prah, što ga vjetar omete s lica zemlje. Zato se ne će bezbožnici održati na sudu ni grješnici u zboru pravedničkom, jer Gospod zna put pravednički, a put bezbožnički propast će.«[13]) Gledajte, kako je u jedan mah istakao vodu i križ![14]) Ovako naime misli: blago onima, koji u nadi na križ sađu u vodu, jer ću, kaže, u svoje vrijeme, t. j. onda, podati platu. A za sada kaže: »Lišće ne će opasti.« To znači: svaka riječ, iziđe li iz usta vama u vjeri i ljubavi, bit će mnogima za obraćenje i nadu. Opet veli drugi prorok: »I bit će zemlja Jakovljeva slavljena na svoj zemlji.«[15]) Pod tim misli

[3]) Jer. 7., 22. i 23.

[4]) Zah. 8., 17.

[5]) Židovi.

[6]) Ps. 50., 17.

[7]) Đavao.

[8]) O krstu.

[9]) Jer. 2., 12. i 13.

[10]) Is. 45., 2. i 3.

[11]) Is. 33., 16.

[12]) Is. 33., 16.—18.

[13]) Ps. 1., 3.—6.

[14]) Križ je drvo.

[15]) Sof. 3., 19.

*

posudu duha njegova, koju slavi.[16]) Pa što onda? »I voda tecijaše s desne strane, i rastijaše iz nje drveće krasno; tko s njega jede, živjet će dovijeka.«[17]) Kaže, da mi u vodu zalazimo puni grijeha i nečisti, a izlazimo s plodom — sa strahom Božjim u srcu i s nadom na Isusa u Duhu. »I tko s njega jede, živjet će dovijeka,« — to znači: tko se, kaže, odazove pozivu i uzvjeruje, živjet će dovijeka.

12. Slično opet o križu govori u drugoga proroka, koji veli: »Pa kada će se to ispuniti? I Gospod odvraća: Kad drvo polegne i opet se digne, i kad s drva kane krv.«[18]) Eto ti opet proroštvo o križu i o Onom, koji će se pribiti na križ! Opet kaže u Mojsija, kad su na Izrael vojevali tuđi narodi. Da bi opomenuo napadnute, da su radi grijeha svojih predani smrti, govori Duh Mojsiju u srce, neka načini lik križa, lik Onoga, koji će trpjeti; ne bude li im On nada, dovijeka će ih napadati. Stoga stavi Mojsije nasred visa štit preko štita, stane više od svih, raširi ruke, i ovako opet pobijedi Izrael. A kad spusti ruke, opet ih stade smrt kositi. Zašto? Da vide, da se ne mogu spasti bez nade u Njega. I u drugoga proroka kaže: »Vas dan pružah ruke svoje narodu nepokornu, koji se opirao pravomu putu mojemu.«[19]) I opet načini Mojsije, kad je Izrael stradao, lik Isusov, kako će trpjeti, a donijeti život Onaj, za koga će oni misliti da je izdahnuo na križu. Bog naime posla svakojake zmije, da ih ujedaju; i oni pogibahu, da im — jer se grijeh u Eve rodi preko zmije — pokaže, da će radi grijeha svojega biti vrgnuti u škrip smrtni. Pa premda je baš Mojsije naredio: »Ne ćete imati ni dubena ni ljevena kipa za Boga«, a ono ga najzad sam načini, da pokaže lik Isusov. Načini dakle Mojsije mjedenu zmiju i metne je na motku i preko glasnika pozove narod. Pa kad onamo nagrnu, trgnu Mojsija moliti, neka za njih žrtvuje i moli lijek za njih. A Mojsije im reče: »Kad vas njih žrtvuje i moli lijek za njih, neka otide onoj na drvu i neka koga — kaže — ujede zmija, neka otide onoj na drvu i neka povjeruje u nadi, da mu ona, ako i jest mrtva, može dati život. I smjesta će ozdraviti.«[20]) I tako su radili. Vidiš i u tom slavu Isusovu, jer je sve u Njemu i sve za Nj.

Što ono opet kaže Mojsije Isusu,[21]) sinu Navinu, kad mu nadjenu to ime kao proroku samo zato, da čuje sav narod, kako Otac o Sinu svojem Isusu otkriva sinu Navinu? Kad mu nadjenu to ime i kad ga posla, da razvidi zemlju,[22]) reče: »Uzmi knjigu u ruke svoje i zapiši, što veli Gospod, da će Sin Božji sav dom Amalekov sasvim istrijebiti u posljednje dane.«[23]) Eto

[16]) Prorok.
[17]) Ezek. 47., 1. i 12.
[18]) IV. Ezdr. 5., 5.
[19]) Is. 65., 2.
[20]) IV. Mojs. 21., 9.
[21]) Josui.
[22]) Kanan.
[23]) II. Mojs. 17., 14.

opet se Isus, ne sin čovječji nego Sin Božji, javi u liku i tijelu. Pa jer kažu, da je Hrist sin Davidov, veli David — ta sa strahom gleda zabludu grješnikâ: »Reče Gospod Gospodu mojemu: Sjedni meni s desne strane, dok položim neprijatelje tvoje za podnožje nogama tvojim.«[24]) Opet kaže Isaija ovako: »Reče Gospod Hristu (Pomazaniku), Gospodu mojemu, kojega uhvatih za desnicu, neka ga slušaju; i skršit ću moć kraljeva.«[25]) Gle, kako Ga David zove Gospodom, Sinom Božjim!

16. Još ću vam reći o hramu, kako se jadnici u bludnji svojoj ne uzdaše u samoga Boga, stvoritelja svojega, nego u zgradu, kao da je dom Božji. Gotovo kao neznabošci klanjahu mu se u hramu. Ali čujte, kako govori Gospod i ne mari za nj: »Tko izmjeri nebo pedljem, tko li zemlju pešću? Zar ne ja? Govori Gospod: Nebo je prijesto moj i zemlja podnožje nogama mojim. Kakvu ćete mi kuću sazidati, i gdje mjesto za moje počivanje.«[26]) Znajte, da im je nada zaludnja. Najzad opet veli: »Gle, oni, koji razvale taj hram, sami će ga graditi.«[27]) To se ispunja. Radi rata njihova raskopaše im ga neprijatelji, — sad će ga i same sluge neprijateljske nanovo sazidati. Opet im objavi, da će se predati grad i hram i narod izraelski. Ta sv. Pismo kaže: »I bit će u posljednje dane, — Gospod će ovce s paše i ovčarnicu i kulu njihovu predati propasti.« I dogodi se, kako reče Gospod. Ispitajmo dakle, ima li hram Božji! Ima, kad sam kaže, da ga gradi i dovršuje. Ta pisano je: »I bit će, kad nedjelja mine, — sagradit će se u ime Gospodnje veličanstven hram.«[28]) Nalazim dakle, da ima hram. Pa kako će se sagraditi u ime Gospodnje? Čujte! Prije nego smo uzvjerovali u Boga, bijaše stan srca našega raspadljiv i slab, zaista kao hram rukom sazdan; bijaše pun idolopoklonstva, bijaše dom demona, jer smo radili, što se protivi Bogu. A sagradit će se — pazite! — u ime Gospodnje zato, da se hram Gospodnji sagradi veličanstveno. Kako? Čujte! Pošto zadobismo oproštenje grijeha i nada nam granu u ime Gospodnje, preporodismo se, iznova smo opet stvoreni. Zato u stanu našem — u nama uistinu stanuje Bog. Kako? To je riječ vjere Njegove, poziv obećanja Njegova, mudrost zapovijedi, savjeti nauka; On sam u nama prorokuje, sam u nama prebiva. Nama, smrću skučenima, otvara vrata od hrama, t. j. usta;[29]) dade nam pokajanje i ovako nas vodi u hram vječni. Tko želi da se spase, taj ne upire oči u čovjeka nego u Onoga, koji prebiva u čovjeku i govori njemu; taj se čudi, što Ga nikad nije čuo, gdje Mu se takve riječi toče iz usta, niti je ikada ma samo poželio, da čuje. To je hram duhovni, Gospodu podignut.

[24]) Ps. 109., 1.
[25]) Is. 45., 1.
[26]) Is. 66., 1.
[27]) Is. 49., 17.
[28]) Is. 9., 24., 25. i 27.
[29]) Da pronose slavu Božju.

18. Prijeđimo i na drugo spoznanje i nauk. Dva su puta nauka i moći: jedan svijetla, drugi mraka. A silno se razlikuju ta dva puta. Na jednom stoje kao lučonoše anđeli Božji, na drugom anđeli sotonini. Jedno je Gospod od vijeka do vijeka, drugo knez vremena nepravde.

19. Put svijetla jest ovo. Hoće li tko da dospije na određeno mjesto, upet će se djelima svojim. A spoznanje, koje nam je dano, da tim putem kročimo, ovakvo je. Ljubi stvoritelja svojega, slavi Onoga, koji te izbavi od smrti! Budi iskren srcem, bogat duhom! Ne sjedini se s onima, koji stupaju putem smrti! Mrzi na sve, što se ne mili Bogu, mrzi na svako licemjerstvo! Ne pogazi zapovijedi Božjih! Ne uzoholi se, budi ponizan! Ne gramzi za slavom! Ne radi o zlu bližnjemu svojemu! Ne daj srcu, da se uzobijesti! Ne čini bluda, preljube, ne kvari dječaka! Neka ti riječ o Bogu iz usta ne izmakne u nečistoći ovoj ili onoj! Ne gradi se, kad koga karaš, jer je posrnuo! Budi blag, budi miroljubiv! Dršći zbog riječi, što ih ču! Prosti bratu svojemu! Ne dvoumi, hoće li se zbiti ili ne će![30]) Ne izusti imena Gospodnjega zalud! Ljubi bližnjega svojega više nego dušu svoju! Ne ustegni ruke svoje sinu svojemu ni kćeri svojoj, nego ih od djetinjstva uči strahu Gospodnjemu! Ne poželi, što je bližnjega tvojega, ne budi lakom! Ne prioni dušom svojom uz ohole, nego se broji među pravedne i ponizne! Nevolje, što te snađu, primi kao dobro! Ne budi srcem nestalan, jezikom dvoličan, — zamka je smrti dvoličnost! Pokori se sa stidom i strahom Gospodu i poglavarima, kao slici i prilici Gospodnjoj! Sluškinji ni sluzi, kojima je nada Onaj isti, nemoj kruto zapovijedati, da se ne moraš bojati Boga, koji je nad jednima i drugima, jer nije došao da zove ljude po ugledu nego one, koje pripravi Duh. Dijeli sve s bližnjim svojim, ne kaži: »To je moje!« Jer budete li dionici dobra vječnoga, koliko više treba da ste dionici prolaznoga! Ne nagli jezikom, — usta su zamka smrti! Budi, koliko možeš, dušom čist! Nemoj pružati ruke, da primiš, a ustezati je, da daš! Kao zjenu oka svojega ljubi svakoga, koji ti navješćuje riječ Gospodnju! Dan sudnji imaj na pameti obdan i obnoć! Potraži svaki dan lice svetih,[31]) trsi se da ih pustiš, pohađaj ih da ih tješiš, gledaj da, učeći druge, spaseš dušu svoju! I radi rukama svojim, da se oprostiš grijeha svojih! Ne krati se dati, a kad daješ, ne gunđaj! Daj svakomu, kad te moli, i vidjet ćeš, tko ono lijepom platom naplaćuje! Čuvaj, što dobiješ, ne dodavaj niti oduzimaj! Dovijeka mrzi na zločesta! Sudi pravedno! Ne sij razdora, a zavađene mireći izmiri! Priznaj grijehe svoje! Ne idi na molitvu svoju sa zlom savješću! To je put svijetla.

[30]) Obećanje Božje. [31]) Istom pokrštenih.

20. A put je Crnoga krivudast, pun kletve. To je put vječne smrti i kazni. U propast vode dušu idolopoklonstvo, drskost, ohola moć, licemjerstvo, dvolično srce, preljuba, ubistvo, otimačina, obijest, prekršaj, lukavstvo, zloba, pustovolja, trovanje, vračanje, lakomstvo, nehaj za Boga. Tuda kroče progonitelji dobrih; mrze na istinu, vole laž, ne poznaju plate za pravdu, ne pristaju uz dobro, ne mare pravedno suditi udovici ni siroti, ne bdiju radi straha Božjega nego za zlo. Od njih je daleko — daleko blagost i strpljivost; vole ništavo, idu za dobitkom, ne žale uboga, ne muče se za onoga, koga bijeda muči; spravni su na klevetu, ne znadu stvorca svojega, ubijaju djecu, odbijaju potrebna, gnjetu nevoljna; branići su bogatu,[32]) nepravedni suci siromahu, — grješnici okorjeli.

Sv. Klement Rimski.

On je učenik, pratilac i nasljednik sv. Petra na stolici papinskoj. Od njega je »Poslanica Korinćanima«. Piše je grčki, a šalje u ime crkvene općine rimske; gleda da ukloni razdor, koji je pukao u crkvi korintskoj, kad su se neki smutljivi i častoljubivi ljudi digli i s časti svrgli poglavare crkvene. Pismo je znamenito, jer se vidi, da je biskup rimski imao vlast rješavati sporove u svim crkvenim općinama, t. j. da je glava cijeloj crkvi.

Poslanica Korinćanima.

Crkva Božja u Rimu crkvi Božjoj korintskoj, zvanima i posvećenima po volji Božjoj preko Gospodina našega, Isusa Hrista.

Milost i mir množio svemogući Bog po Isusu Hristu!

1. Braćo! Radi nenadnih i neprestanih nesreća i nevolja, koje nas biju, vidimo da smo se nešto okasno dali na to, da ispitamo prilike vaše — onu, mili, bunu neobičnu, nedoličnu, grdnu i opaku po odabranike Božje. Ona je neke nagle i naprasite ljude raspalila tolikim ludilom, te se vaše časno, dično, svemu svijetu omiljelo ime silno grdi. Ta tko je prispio k vama, a nije iskusio kreposne i tvrde vjere vaše? Tko se nije zadivio vašoj smjernoj i doličnoj pobožnosti u Hristu? Tko nije pohvalio sjajnoga običaja — gostoljublja vašega? Tko nije slavio savršenoga i stalnoga znanja vašega? Sve ste radili bez obzira na ličnost, koračali ste putem zakona Božjih, poslušni bili glavarima svojim, dužnim poštovanjem sretali svećenike svoje, putili mladež, da bude skromne ćudi, a misli uzvišene; nalagali ženama, da vrše sve po čistoj, plemenitoj, svetoj savjesti, da vole muža svojega, kako treba; da po zakonu posluha čestito rade posao kućni i pametno se vladaju.

[32]) Na sudu.

2. Svi ste bili ponizni, nijeste se ništa hvastali; više ste bili sluge nego gospodari; radije ste davali, nego primali. Bili ste zadovoljni sa zemaljskim darom Božjim; pomno ste pazili na riječ Njegovu, čuvali je duboko u srcu, imali pred očima muke Njegove. Potom ste svi uživali dubok i krasan mir, sve vas je osvojila želja, da činite dobra djela, na sve se u obilju izlio Duh sveti; puni čiste volje u dobroj ste nakani s pobožnim pouzdanjem pružali ruke svoje svemožnomu Bogu i molili Ga vruće, da vam bude milostiv, ako ste što preko volje svoje sagriješili. Dan i noć takmili ste se za dobro braće svoje, da se po milosrđu i slozi očuva broj odabranika Božjih. Iskreni ste i prostodušni bili, rado ste jedan drugomu praštali. Svaki vam je razdor, svaki raskol bio oduran. Posrnu li bližnji, žalili ste ga; pogrješke ste njegove sudili kao svoje. Ni za kakvo dobročinstvo ne bješe vam žao, spravni ste bili na svako dobro djelo. Resio vas život krepostan i častan, radili ste sa strahom Božjim; zapovijedi i odredbe Gospodnje bile vam upisane regbi na ploče srca vašega.

3. Dana vam bješe sva slava i ugled, i ispuni se ona: »Miljenik je jeo i pio, udeblja i ugoji se, a onda se stade ritati.«[1]) Otud ljubomor, zavist, svađa, buna, progon, odmetništvo, rat i sužanjstvo. Tako se digoše neugledni na ugledne, neslavni na slavne, bezumni na umne, mladi na starije. Zato ode pravednost i mir, — u ljudi nesta straha Božjega, u vjeri im vid otupi, ne kroče zakonitim putem zapovijedi niti žive, kako Hrist ište, nego svatko slijedi zle požude svoje, maša se nepravedna i opaka ljubomora, po kojem dođe i smrt na svijet.

4. Ovako je pisano: »A poslije mnogo dana prinese Kajin od roda zemaljskoga žrtvu Gospodu; a i Abel prinese od prvina stada svojega i od njihove pretiline. I Bog pogleda na Abela i na njegov prinos, a na Kajina i na njegov prinos ne pogleda. I Kajin se rasrdi veoma, i lice mu se promijeni. I reče Bog Kajinu: Što se ti tako rasrdi? Što li ti se lice promijeni? Ne ćeš li biti mio, ako dobro uradiš? A učiniš li zlo, odmah će biti na vratima grijeh. Pod tobom će biti čežnja, i ti ćeš njom gospodovati. I reče Kajin Abelu, bratu svojemu: Pođimo u polje! A kad stigoše u polje, skoči Kajin na brata svojega i ubi ga.«[2]) Gledajte, braćo, — ljubomor i zavist izvršiše bratoubistvo! Radi ljubomora pobježe otac naš Jakov bratu svojemu Esavu ispred lica. Ljubomor progoni Josipa, radi mu o glavi i dovodi ga u ropstvo. Ljubomor prisili Mojsija, te se Faraonu, kralju egipatskomu, kinuo s očiju, jer je čuo od saplemenika svojega: »Tko je tebe postavio knezom i sudijom nad nama? Hoćeš li da ubiješ mene, kao što si jučer ubio Egipćanina?«[3]) Radi ljubomora

[1]) V. Mojs. 32., 15.
[2]) I. Mojs. 4., 3.—8.
[3]) II. Mojs. 2., 11.—15.

morali su Aron i Marija boraviti izvan tabora.[4]) Ljubomor svali Datana i Abirona živa u podzemlje,[5]) jer su se digli na slugu Božjega — Mojsija. S ljubomora stiže Davida zavist; nijesu ga progonili samo tuđinci nego i kralj izraelski Saul.

5. Ali ostavimo se starih primjera, pristupimo najbližim boriocima! Uzmimo uzvišene primjere iz svojega doba! Radi ljubomora i zavisti biše najvjerniji i najpravedniji stupovi crkve gonjeni do u groznu smrt. Stavimo sebi pred oči dobre apostole! Petar s nepravedna ljubomora ne podnese samo ovaj ili onaj jad nego svu silu nevolja, te ovako dođe po mučeničkoj smrti na mjesto slave, što ga ide. Po ljubomoru steče Pavao nagradu za postojanost svoju, — sedam puta je nosio okove, bježao, bio kamenovan. Posta propovjednikom na istoku i na zapadu i ubra uzvišenu slavu s vjere svoje. Cio je svijet on učio pravednost, dođe zapadu na granicu, pretrpje smrt mučeničku od zapovjednika,[6]) rasta se sa svijetom, preseli se na mjesto sveto, posta najveći uzor postojanosti.

6. Uz te ljude, što su proživjeli život svet, naniza se veliko mnoštvo odabranika, koji su silu zlostavljanja i muka preturili radi ljubomora, a postali nam najljepšim primjerom. Ljubomor otuđi mnogu ženu mužu mnogomu i preinači riječ oca našega Adama: »Ovo je kost od mojih kosti, tijelo od mojega tijela.«[7]) Ljubomor i svađa raskopaše velike gradove i istrijebiše velike narode.

7. To, mili, ne pišemo samo vama za opomenu nego i zato, da se sami sjetimo; ta u istom smo rvalištu, i ista nas borba čeka. Zato pustimo puste i suvišnje brige pa pođimo slavnim i uzvišenim pravcem zvanja svojega! Gledajmo, što je pred licem Stvorca našega lijepo, što li ugodno i milo! Uprimo oči u krv Hristovu i vidimo, kako je ona dragocjena Bogu Ocu, jer se proli za spasenje naše i donese svemu svijetu milost pokajanja! Prođimo svim naraštajima i razaberimo, kako od koljena do koljena daje Gospod prilike za obraćenje onima, koji su voljni! Noje propovijedaše pokoru, — tkogod posluša, spase se. Jona propovijedaše pokoru Ninivljanima, a oni se pokajali za grijehe svoje i molitvama umilostivili Boga i našli spas, ako i nijesu pripadali narodu Božjemu.

8. Sluge milosti Božje propovijedali su po Duhu svetom pokoru, a i sam Gospod vaseljene sa zakletvom progovori o po-

[4]) IV. Mojs. 12., 4. Aron i Marija ruže Mojsija, jer je uzeo Madijanku za ženu. Bog posla na Mariju gubu, te ona boravi sedam dana izvan tabora, a onda je Bog iscijeli Mojsiju za volju.
[5]) IV. Mojs. 16., 31.
[6]) Misli zapovjednika tjelesne straže carske.
[7]) I. Mojs. 2., 23.

kori: »Tako bio ja živ, govori Gospod, ne ću smrt grješnikovu nego pokajanje!«[8]) Dodaje i lijepu misao: »Obrati se, kućo Izraelova, od bezumlja svojega! Reci sinovima naroda mojega: Ako grijesi vaši budu od zemlje do neba i ako budu crveniji od skerleta i crnji od halje pokorničke, a obratite se k meni iz svega srca i kažete: Oče! — uslišat ću vas kao narod sveti.«[9]) I na drugom mjestu kaže ovako: »Umijte se, očistite se, uklonite iz duše svoje zloću ispred očiju mojih; okanite se zlobe svoje, naučite se dobro činiti, tražite pravdu, pomognite potlačenomu, dajte pravicu siroti, branite udovicu, a onda dođite, pa ćemo se suditi! Kaže: I ako grijesi vaši budu kao skerlet, ja ću ih učiniti bijele kao snijeg; ako budu crveni kao crvac, učinit ću ih bijele kao vunu. Pa ako hoćete i poslušate, jest ćete dobra zemaljska. A ako ne ćete i ne poslušate me, mač će vas pojesti. To rekoše usta Gospodnja.«[10]) Svemožnom voljom svojom On potvrdi, da želi sve mile svoje učiniti dionicima obraćenja.

14. Pravo je i pobožno, braćo, da većma slušamo Boga, nego da slijedimo one, koji su u oholosti i odmetništvu svojem vođe mrsku ljubomoru. Ne ćemo pretrpjeti male štete, što više — srnut ćemo u najveću pogibao, ako se slijepo predamo volji ljudi, koji potiču na svađu i bunu, da nas otuđe onomu, što je pravo. Budimo prema njima prijazni po milosrđu i ljubaznosti Stvoritelja našega! Pisano je naime: »Prijazni će nastavati na zemlji, i bezazleni će ostati na njoj, a bezakonici će se istrijebiti s nje.«[11]) I opet kaže: »Vidjeh bezbožnika, gdje se koči i oholi kao kedar libanonski; i prođoh, pa gle, — ne bješe ga! I potražih mjesto njegovo i ne nađoh ga. Čuvaj čistotu i pazi pravdu, jer su ostaci čovjeka mirna.«[12])

20. Nebesa, pokrenuta upravljanjem Njegovim, s mirom ga slušaju. Dan i noć prevaljuju put, što im ga odredi, — ne smetaju jedno drugomu. Sunce i mjesec i kolo zvijezda kreću se u slozi bez svakoga komešanja određenim prostorom po zapovijedi Njegovoj. Rodna zemlja po volji Njegovoj daje na vrijeme obilje hrane čovjeku, životinji i svakomu biću, što je na njoj; ne opire se, ne mijenja se ništa od onoga, što se Njemu svidje. Neistražene ponore i neiskazane dubine podzemaljske vežu isti zakoni. Grdna kotlina neizmjernoga mora, što je po stvaranju Njegovu potisnuta u korita, ne prelazi ogradâ, kojima je ograđena, nego radi onako, kako mu On naredi. Ta reče: »Dovde smiješ, a onda neka se valovi u tebi razbiju!«[13]) Okean, za čovjeka beskrajan, pa svijetovi, koji leže iza njega, ravnaju se po istim zakonima Gospodnjim. Proljeće, ljeto, jesen i zima mirno se jedno za drugim mijenjaju. Stalni vjetrovi vrše u svoje vrijeme službu bez zapreke. Nepresušna vrela, stvorena za okrepu i zdravlje, bez prestanka nude grudi svoje čovjeku za život. I najsitnije se životinjice druže u slozi i miru. Svemu tomu naloži Tvorac i Gospod vaseljene, da traje u miru i slozi; sve opsipa blagodatima, a najobilatije nas, koji smo se milosrđu Njegovu zatekli po Gospodinu našem Isusu Hristu, komu čast i veličanje u sve vijeke vijekova. Amen.

[8]) Ezek. 33., 11.
[9]) Ezek. 18., 30. — Is. 1., 18. — Jer. 3., 19. i 22.
[10]) Is. 18., 16.—20.
[11]) Priče 2., 21. i 22.
[12]) Ps. 36., 35.—37.
[13]) Job. 38., 10. i 11.

21. Gledajte, dragi, da silne blagodati Njegove ne budu nama svima osudom, ako ne poživimo životom dostojnim Njega i složno pred očima Njegovim ne činimo, što je dobro i milo. Ta negdje veli: »Vidjelo je Gospodnje duša čovječja, istražuje sve, što se krije u srcu.«[14]) Pogledajmo, kako je blizu i kako Mu nijedna misao, nijedna osnova, što je gradimo, nije sakrivena! Stoga je pravo, da ne bježimo od volje Njegove. Radije se ljudima ludim, bezumnim, oholim, — ljudima, koji se hvale hvalom riječi, zamjerimo nego Bogu! Osvrnimo se na Gospodina Isusa Hrista, čija se krv za nas prolila! Štujmo poglavare svoje, častimo svoje starije, mladež učimo nauk straha Božjega! Žene svoje navraćajmo na dobro, neka pokažu ljupku krepost čistote, neka otkriju nepokvarenu volju milokrvnosti svoje, neka očituju u govoru stegu jezika svojega, neka ne iskazuju ljubavi po nagnuću srca svojega, nego neka jednako ljube svakoga, tko se pobožna srca boji Boga! Djeci vašoj neka se ucijepi nauk Hristov, neka nauče, što vrijedi u Boga poniznost, što može u Boga čista ljubav, pa kako je strah Gospodnji lijep i velik, te spasava svakoga, tko ga pobožno u čistu srcu nosi!

42. Apostoli primiše za nas evanđelje od Gospodina Isusa Hrista, a Isus Hrist od Boga Oca. Hrista dakle posla Bog, a apostole Hrist; obadvoje se zbilo po određenju volje Božje. Primiše zapovijedi, potpuno ih uvjeri uskrsnuće Gospodina našega Isusa Hrista, povjerovaše riječi Božjoj i s nadahnućem Duha svetoga izišoše da propovijedaju evanđelje kraljevstva Božjega, koje ima doći. Propovijedahu po zemljama i gradovima i namještahu prve obraćenike, ispitavši ih u Duhu svetom, za biskupe i đakone onima, koji će uzvjerovati. I to uređenje nije novo. Već su tomu vijekovi i vijekovi, što se piše o biskupima i đakonima. Ovako negdje kaže Pismo: »Postavit ću biskupe njihove u pravdi i đakone njihove u vjernosti.«

54. Tko je u vas plemenit? Tko milosrdan? Tko li pun ljubavi? Neka kaže: »Ako je mene radi buna i svađa i raskola, odlazim, kamo vas je god volja, i učinit ću, što narod nalaže, samo da bude na miru stado Hristovo sa starješinama na čelu.« Tko to učini, veliku će diku sebi steći u Gospoda, i svako će ga mjesto primiti. Ta Gospodnja je zemlja, i što je god na njoj.«[15])

[14]) Priče 20., 27.
[15]) Ps. 23., 1.

Sv. Ignacije.

Bijaše učenik apostola Ivana i biskup u Antiohiji. Kad trže car Trajan progoniti kršćane, a desio se baš u Antiohiji, presluša sam Ignacija i osudi ga na smrt, — trgat će ga lavovi u amfiteatru u Rimu. Ignacije dospije u Seleukiju pa morem u Malu Aziju, a onda kopnom u Smirnu, gdje ga pohodi svijet kršćanski iz gradova Male Azije. Tu piše poslanice Efešanima, Magnešanima i Traljanima pa ih predaje poslanicima njihovim. Piše i Rimljanima, te ih moli, neka silom ne zapriječe mučeničke smrti njegove. Iz Smirne krene u Troadu — otud piše Filadelfljanima, Smirnjanima i biskupu smirnjanskomu Polikarpu, — a iz Troade se preveze u Evropu, propješači Makedonijom i Ilirijom, ukrca se, doplovi u Brundizij, a onda pješke u Rim, gdje izdahne u amfiteatru 20. prosinca g. 107.

Poslanice Ignacijeve odišu pastirskom ljubavlju i živom vjerom, a znamenite su, jer brane nauk o čovještvu i božanstvu Isusovu i nauk o jedinstvu crkve, koja se prvi put zove **katoličkom**, t. j. vasionom; pominje se i prvenstvo stolice rimske. Poslanice nas sjećaju sv. Pavla i kud i kamo su mu bliže snagom i vatrom nego poslanica Klementova. Pune su slika. Slog odaje Azijata, koji piše grčki.

Poslanica Efešanima.

Ignacije, nazvan i Teofor, pozdravlja hvale vrijednu crkvu u Efesu u Aziji, blagoslovenu u moći i punoći Boga Oca, od vijeka unaprijed određenu, da vječno traje na slavu nepromijenjena, jedinstvena, u pravoj muci odabrana po volji Oca i Isusa Hrista, Boga našega, i želi joj svaku blagodat u Isusu Hristu i u nepomućenoj radosti.

1. Primih tvoje u Bogu predrago ime,[1]) što ga nosite po prirodnom pravu radi vjere i ljubavi u Isusu Hristu, Spasitelju našem, jer stupajući stopama Božjim rasplamtjeste se u krvi Boga svojega i izvršiste pravo djelo bratinsko. Ta dohrliste, čim čuste, da me iz Sirije otpremiše okovana radi zajedničkoga imena našega i nade; a nadam se, da ću s molitve vaše dospjeti u Rim — pred zvjerad i s njom se ogledati, eda bih po mučeništvu mogao biti učenik Onoga, koji se za nas prikazao Bogu kao dar, žrtva. Mnogobrojnu općinu vašu primih u ime Božje u Onesimu, čija je ljubav neiskazana, a vaš je biskup on u tijelu.[2]) Želim, da ga volite radi Isusa Hrista i da svi budete na nj nalik. Hvaljen budi onaj, koji je vama — a zavrijediste — udijelio milost, te imate takva biskupa.

[1]) T. j. poslanstvo efesko.

[2]) Vidljiv je, a zastupa Isusa, nevidljivu glavu.

3. Ne naređujem vam, kao da sam nešto. Ako su me i okovali radi imena Isusa Hrista, a ono još nijesam savršen u Njemu. Ta sad se počinjem učiti i govorim vama kao saučenicima svojim; trebalo bi da me vi krijepite vjerom, opomenom, mirom i strpljivošću. Ali jer mi ljubav ne da, da pred vama šutim, zato vas namislih poticati, da kročite uporedo s voljom Božjom, jer i Isus Hrist, nerazdjelivi život naš, jest volja Oca svojega, baš kao što su i biskupi, koji stoluju sve do krajnjih granica svijeta, volja Isusa Hrista.

4. Stoga treba da uporedo idete s voljom biskupa svojega, — a to i činite. Ta dično se vaše svećenstvo, dostojno Boga, sljubilo s biskupom, kao žice s kitarom. Zato se u slozi vašoj i u skladnoj ljubavi opijeva Isus Hrist. A i svaki vas je za se zbor, da slogom složni primate u jedinstvu napjev Božji i jednim glasom pjevate preko Isusa Hrista Ocu, neka vas čuje i po dobrim djelima vašim razabere, da ste udi Sina Njegova. Korisno je dakle, da budete u neokaljanu jedinstvu, jer ćete vazda biti i dionici Božji.

5. Kad se ja u kratko vrijeme tako oprijateljih s biskupom vašim, a to prijateljstvo nije ljudsko nego duhovno, — koliko sretnijima držim vas, koji ste s njim onako združeni, kao crkva s Isusom Hristom i kao Isus Hrist s Ocem, da bude sve skladno u jedinstvu! Nitko se ne zasljepljuj! Tko nije unutar žrtvenika,[3]) taj gubi hljeb Božji. Ako molitva ovoga ili onoga ima toliku snagu, koliko će veću imati molitva biskupa i cijele crkve! Tko ne dolazi na zajedničku službu Božju, taj je već ohol i sam je sebe osudio. Ta pisano je: »Oholima se Bog protivi.« Stoga uznastojmo da se ne protivimo biskupu, — pa ćemo Bogu biti odani!

6. I vidi li tko, gdje je biskup mučaljiv,[4]) neka ga to s većim počitanjem sreta, jer kogagod gospodar kuće šalje na gospodarstvo svoje, njega treba da primamo onako, kao onoga, koji ga posla. Zato treba u biskupa da gledamo, kao u samoga Gospodina. Sam Onesim hvali lijepi red vaš u Bogu. Svi živite, kaže, po istini, u vas se ne gnijezdi nikakva kriva vjera; a i ne slušate nikoga do Isusa Hrista, koji govori u istini.

7. Neki se znadu u zloj lukavštini ogrtati imenom (Hristovim), a rade štošta nedostojno Boga. Njih treba da se kao zvjeradi klonite; to su bijesna pseta, što iz potaje ujedaju. Njih treba da se čuvate, — ujed im je teško iscijeliti. Jedan je ljekar; on je tijelo i duh, postao i ne postao, Bog rođen u tijelu, besmrtan u pravom životu, od Marije i od Boga, najprije podoban za muke, onda nepodoban, Isus Hrist, naš Gospodin.

[3]) U crkvi, općini crkvenoj.

[4]) Skroman, ne zapovijeda oštro.

8. Zato neka vas se nitko ne vara! A i ne varate se, jer ste svom dušom Božji. Ta kad se među vas nije zavukla nikakva svađa, koja bi vas mogla mučiti, onda zaista živite prema Bogu. Smetlište sam vaše, — pomela me vaša, na sve vijeke slavljena crkva efeska! Tjelesan ne može raditi djela duhovnoga ni duhovan tjelesnoga, baš kao što ne može vjera raditi djela nevjere ni nevjera djela vjere. Ali i ono, što radi put vaša, jest duhovno, jer sve radite u Isusu Hristu.

9. Ali čujem, da su neki odande iz Smirne[5]) stigli sa zlom naukom. Ne dajte im, da siju među vama! Začepite uši svoje, da ne primite ono, što oni siju! Ta vi ste kamen hramu Očevu,[6]) pripravljen za gradnju Boga Oca; diže vas uvis vitao Isusa Hrista, t. j. križ, a konop vam je Duh sveti; vjera je vaša vama vodilja, a ljubav put, koji vodi k Bogu. Budite dakle svi suputnici, Bogonoše, hramonoše, Hristonoše, svetonoše, po svemu urešeni naukama Hristovim! A i radujem se, što sam zavrijedio, da vam pismom ovim progovorim i zajedno se s vama poveselim, što po ovom drugom životu[7]) ne volite ništa doli sama Boga.

10. I za ostale se ljude — ta ima nade, da će se obratiti — molite bez prestanka, da pripadnu Bogu. Dajte dakle, da vam, bar u djelima, budu učenici.[8]) Prema naglu srcu njihovu budite blagi, prema hvalisanju njihovu skromni, hulu njihovu sretajte molitvom, zabludu njihovu tvrdom vjerom, divlju ćud njihovu krotkošću! Nemojte im vraćati šilo za ognjilo! Pokažimo se razborom svojim, da smo im braća! Gledajmo da se povodimo za Gospodinom, — ta tko je više krivice, tko više gubitka, tko više prezira prepatio? Neka se ne nađe tko među vama kao korov đavolji, nego ostajte u svakoj čistoći i trijeznosti u Isusu Hristu po tijelu i duhu!

11. Krajnje je doba. Stidimo se odsad i bojmo se strpljivosti Božje, da nam se ne prometne osudom! Ili se buduće srdžbe uplašimo ili zavolimo milost sadašnju! Da se nađemo u Isusu Hristu, samo jedno od onoga dvoga ded radimo za pravi život! Bez toga neka nam se ništa ne pristoji! Zato nosim okove, duhovni biser.[9]) Da mi je u njima uskrsnuti po molitvi vašoj! Bio joj vazda dionikom, da se nađem među kršćanima efeskim, koji su se i s apostolima vazda složili u moći Isusa Hrista.

---

[5]) Ondje se raširila nauka doketa.

[6]) Misli hram duhovni, hram u srcu našem.

[7]) Kršćanskom.

[8]) Ako već ne prigrle vjeru, a ono neka bar žive po primjeru vašem.

[9]) Okovi su duši ures.

12. Znam, tko sam i komu pišem. Ja sam osuđen, vi pomilovani; ja u opasnosti, vi sigurni. Stanica[10]) ste onima, što se otpremaju k Bogu, dionici ste svete tajne Pavla posvećenoga, mučenoga, preblaženoga. Našao se ja u stopama njegovim, kad k Bogu dođem! On se vas u cijeloj poslanici sjeća u Isusu Hristu.

13. Trsite se, da češće dolazite k stolu i slavi Božjoj. Jer kad se često skupljate, krši se moć sotonina, lomi se zatorna sila njegova. Ništa nije bolje od mira, koji uklanja svaki rat između vlasti nebeskih i zemaljskih.

14. Sve to dobro znate, ako potpuno imate vjeru i ljubav k Isusu Hristu; a to je početak i svršetak životu. Početak je vjera, svršetak ljubav. Obadvije, u jedinstvo združene, od Boga su; sve ostalo, što pripada vrlini, slijedi iz njih. Nitko, koji vjeru ispovijeda, ne griješi; nitko, koji ljubavi ima, ne mrzi. Po plodu se drvo pozna; tako će se oni, koji ispovijedaju, da su kršćani, vidjeti po djelima svojim. Ali ne radi se o ispovijedanju vjere za trenutak nego o snazi njezinoj, kad se tko nađe do kraja vjeran.

15. Bolje je mučati i biti, nego govoriti, a ne biti. Jedan je učitelj, — on reče, i bi; pa i ono, što je muče učinio, dostojno je Oca. Tko ima riječ Isusovu, taj uistinu može razumjeti i muk Njegov, da bude savršen, — da radi po onom, što govori, i da se pozna po onom, o čemu šuti.[11]) Sve zna Gospod, pa i tajne su naše Njemu blizu. Stoga radimo sve, kao da prebiva u nama, da budemo hramom Njegovim i da bude u nama sam Bog naš; a to i jest, i On će se pokazati pred licem našim, ako Ga budemo pravo ljubili.

16. Ne varajte se, braćo moja! Raspikuće ne će naslijediti kraljevstva Božjega. Ako su oni umrli, koji to čine po puti svojoj, — koliko će više, tko zlim naučanjem potkopa vjeru, za koju je Isus Hrist bio raspet! Takav čovjek okaljan ići će u oganj, koji ne trne, a jednako i onaj, tko ga sluša.

18. Dat ću za križ dah svoj, — to je sablazan za onoga, koji ne vjeruje, a za nas je spas i život vječni. Gdje je mudrac? Gdje li ispitač? Gdje li hvala riječi razumnih? Po naredbi Božjoj, a po Duhu svetom zače Boga našega, Isusa Hrista, Marija iz koljena Davidova. On se rodi i krsti, da mukom svojom posveti vodu.[12])

---

[10]) Kroz Efes su vodili osuđene kršćane s istoka u Rim na stratište.

[11]) Savršen kršćanin, radio ili šutio, jednako životom pokazuje, da je kršćanin.

[12]) Da voda ima moć krstom čistiti čovjeka od grijeha.

21. Draži ste mi od duše moje vi i onaj, što ga Bogu na čast poslaste u Smirnu, odakle vam i pišem, a hvalim Gospodu i ljubim Polikarpa, kao i vas. Sjećajte me se, kao što se i vas sjeća Isus Hrist! Molite se za crkvu u Siriji, otkud mene, posljednjega među vjernima ondje, vode vezana u Rim, — tako sam vrijednim nađen Bogu na čast. Zdravo ostajte u Bogu Ocu i u Isusu Hristu, skupnoj nadi našoj!

Poslanica Rimljanima.

2. Ne ću, da se svidite ljudima nego Bogu, kao što se i sviđate. Ta ja nikada ne ću imati ovakve prilike, da dođem k Bogu; a ni vi, budete li šutjeli, ne možete učiniti boljega djela. Jer budete li šutjeli o meni, ja ću postati Božji; a obuzme li vas čežnja za tijelom mojim, iznova ću trčati trkalištem.[1]) Dajte mi samo, da se žrtvujem Bogu, dok još žrtvenik stoji gotov! Složite se u zbor i pjevajte Ocu u Isusu Hristu, jer Bog biskupa sirskoga nađe vrijedna, kad ga na zapad posla s istoka. Krasno li je zaći u Bogu, da u Njemu izađem!

3. Nikad nijeste nikomu zaviđali,[2]) — druge ste poučili. A ja hoću, da stoji čvrsto ono, što naučate i nalažete. Ali samo tražite za me snagu iznutra i izvana, da ne govorim samo, nego i hoću, — da se ne zovem samo kršćaninom, nego se i pokažem! Jer ako se i pokažem, onda se mogu zvati vjernikom i biti, makar se svijetu i ne činio. Ništa, što se čini, nije vječno. Što se vidi, trenutno je, a što se ne vidi, vječno je.

4. Ja pišem crkvama i svima poručujem, da drage volje umirem za Boga, ako vi to ne zapriječite. Molim vas, neka mi sloga vaša ne bude u zao čas. Pustite me, neka sam hrana zvijerima, jer po njima mogu k Bogu! Zrno sam Božje, — zubi me zvjeradi samljeli, da iziđem čist kruh Hristov! Radije mazite zvjerad, neka mi bude grobom i ne ostavi ni zere od tijela mojega, da usnuvši ne budem komu teret! Onda ću biti uistinu učenik Hristov, kad mi ni tijela ne će vidjeti svijet. Molite se Hristu za me, da po tom oruđu[3]) budem žrtva. Ne naređujem vama kao Petar i Pavao,[4]) — oni su apostoli, a ja osuđenik; oni slobodni, a ja još zasad rob. Ali ako preturim muke, bit ću oslobođenik Isusov i u Njemu ću uskrsnuti slobodan. Sada se vezan učim, da ne žudim ništa svjetsko ni ništavo.

---

[1]) Morat ću živjeti, dok se ne primaknem smrti, kako me sada čeka.

[2]) Nijeste nikomu branili, da umre smrću mučeničkom.

[3]) Po zubima zvjeradi.

[4]) Oni su jedini od apostola bili u Rimu.

5. Od Sirije do Rima, na kopnu i na moru, obdan i obnoć, borim se sa zvjerovima, vezan s deset leoparda, t. j. s četom vojnika, koji, činio im ja i dobro, sve jače bjesne. Nepravde me njihove još bolje uče, — ali zato nijesam opravdan.[5]) Slast bila zvjerad, što mi je pripraviše! I molim se, da mi bude spravna; pa i milovat ću je, da me brzo proždere, — da se ne uplaši, kao nekih, te ih se i ne tače. Pa ako me željna one ne htjednu, ja ću ih siliti. Prostite mi! Vidim, od koje mi je koristi. Sad počinjem biti učenik. Ne kratio mi nitko od vidljivih i nevidljivih, da dođem Isusu Hristu! Došao na me oganj i križ i čopori zvjeradi! Kidale se kosti, trgali udi, mrvilo cijelo tijelo, mučile me muke đavolje, ali — samo da stignem Isusu Hristu!

6. Ni od kakve koristi ne će mi biti granice zemlje ni kraljevstvo ovoga svijeta. Bolje mi je izginuti za Hrista nego kraljevati nad zemljom s kraja na kraj. Ta koja korist čovjeku, ako dobije čitav svijet, a dušu svoju izgubi? Onoga tražim, koji umrije za nas; Onoga žudim, koji uskrsnu radi nas. To mi je dobitak. Prostite mi, braćo! Ne stanite mi životu na put, ne požalite mi smrt, kad hoću Božji da budem! Ne ogradite me svijetom![6]) Pustite, da se dokopam čista svijetla! Kad onamo dospijem, bit ću čovjek Božji. Dajte mi, da budem nasljednik muke Boga mojega! Tko u sebi Njega ima, neka pomisli, što želim, i neka trpi sa mnom, kad zna, što me veže!

7. Knez ovoga vijeka[7]) hoće da me ugrabi i zatare vjeru moju u Boga. Nitko vas dakle nazočan ne pomozi njemu! Pristanite radije uza me, t. j. uz Boga! Neka vam nije na jeziku Isus Hrist, a svijet na srcu! Zavisti neka nije u vama! Ni ako vas sam glavom zamolim, ne povjerujte mi! Vjerujte radije onomu, što vam pišem! Živ pišem vama, a želim umrijeti. Moja je želja[8]) pribita na križ, i nije u mene vatre, ljubavi svjetske, nego je živa voda, što govori u meni, a govori mi iznutra: »Ovamo k Ocu!« Ne ide mi u tek hrana iskvarenosti, a ni slasti ovoga života. Kruh Božji hoću, kruh nebeski, kruh života, t. j. tijelo Isusa Hrista, Sina Božjega, koji se poslije rodi od koljena Davida i Abrahama; i napitak Božji hoću — krv Njegovu, t. j. ljubav neprolaznu i život vječni.

Poslanica Smirnjanima.

1. Slavim Isusa Hrista Boga, koji vam dade takvu mudrost. Ta razabrah, da ste savršeni u nepokoljebljivoj vjeri, kao da ste čavlima na križ Gospodina Isusa Hrista pribiti tijelom i duhom pa u ljubavi utvrđeni po krvi Isusovoj, puni

---

[5]) I. Kor. 4., 4.

[6]) Ne rastavite me od Boga!

[7]) Đavao.

[8]) Isus.

vjere u Gospodina našega, koji je po tijelu uistinu od koljena Davidova, — u Sina Božjega po volji i moći Božjoj, koji je uistinu rođen od Djevice, kršten od Ivana, da ispuni svu pravdu, i uistinu pod Poncijem Pilatom i tetrarhom Herodom tijelom za nas pribit na križ. Od ploda Njegova nikosmo mi iz Bogom blagoslovene muke Njegove, da za sve vijeke po uskrsnuću svojem digne znak za svete i vjerne svoje, bilo među Židovima ili neznabošcima, u jednom tijelu crkve svoje.

2. Sve je to pretrpio radi nas, da se spasemo. I uistinu je pretrpio, baš kao što je i uistinu sam sebe uskrsao, a ne, kako neki nevjernici kažu, da mu je muka sjena.[1]) Dă, oni su sjena. I kako misle, tako će im se i dogoditi, jer su mašta i sjeme demonsko.

3. Ja znam, da je poslije uskrsnuća bio u tijelu, i vjerujem, da je još i sad. Kad dođe k Petru i drugovima njegovim, reče im: »Primite, opipajte me i vidite, da nijesam duh bez tijela!«[2]) I odmah Ga se takoše i povjerovaše, — uvjeri ih tijelo Njegovo i duh. Zato i prezreše smrt, digoše se nad smrt. A poslije uskrsnuća jeo je s njima i pio, kao tijelo, premda je u duhu bio sjedinjen s Ocem.

4. To vas, mili, svjetujem, jer znam, da ste i vi takvi. Ali vas opominjem, da se čuvate zvijeri u podobi ljudskoj.[3]) Njih ne smijete primati, što više, ako možete, ni sretati, nego se morate samo za njih moliti, ne bi li se obratili; a to je teško, — tu moć ima Isus Hrist, pravi život naš. Ta ako je to na oko izvršio Gospod naš, onda sam i ja na oko vezan. Pa čemu sam se smrti predao? Za oganj, za mač, za zvjerad? Ali blizu mača, — blizu Boga; sred zvjeradi, — sred Boga. Samo u ime Isusa Hrista, da trpim s Njim zajedno, podnijet ću sve, ako me okrijepi Onaj, koji je postao savršen čovjek.

5. Njega neki poriču, jer Ga ne znadu, što više — On ih poriče, jer su većma branići smrti nego istine. Njih nijesu uvjerila proroštva ni zakon Mojsijev, a ni dosad Evanđelje ni muke nas pojedinaca. Ta i o nama isto sude.[4]) Koja mi korist od nekoga, ako hvali mene, a Gospoda mojega huli, kad ne priznaje, da je On putonoša?[5]) A tko to ne priznaje, taj Ga dokraja poriče, — taj je lešonoša.[6])

---

[1]) To su doketi, od δοκεῖν (dokein), činiti se. Učili su, da je Hrist imao samo prividno tijelo.

[2]) Luk. 24., 39.

[3]) Misli dokete.

[4]) Tko ne vjeruje u upućenje Isusovo, ne vjeruje ni u spasenje ljudstva, a ni u to, da čovjek može mukama sebi steći zasluga za spasenje.

[5]) Nosi put, tijelo.

[6]) Nosi leš, mrtvu dušu.

6. Klone se euharistije i molitve, jer ne priznavaju, da je euharistija tijelo Spasitelja našega, Isusa Hrista, koje je za grijehe naše trpjelo, a Otac ga je po dobroti svojoj probudio.

7. Oni prigovaraju daru Božjemu,[7]) istražuju ga, a umiru. No od koristi bi im bilo ljubiti ga, da i uskrsnu. Takvih treba da se klonite i da s njima ne govorite ni nasamo ni pred svijetom, nego dajte se držite proroka, pogotovo Evanđelja, koje nam predočuje muku i potpuno dokazuje uskrsnuće.

8. Klonite se raskola, on je početak svakomu zlu! Svi se pokoravajte biskupu, kao Isus Hrist Ocu svojemu, a svećenstvu kao apostolima! Đakone štujte kao zapovijed Božju! Nitko vas ne radi bez biskupa ništa, što se tiče crkve! Ona euharistija[8]) neka se drži za valjanu, koja se vrši pod biskupom, ili je on odredi! Gdjegod se pokaže biskup, ondje neka je općina, kao što je ondje, gdje je Isus Hrist, crkva katolička. Nije slobodno bez biskupa niti krstiti niti zajedno blagovati,[9]) nego što se njemu svidi, to je i Bogu milo, te će ovako biti sigurno i stalno sve, što se radi.

Poslanica Polikarpu.

Ignacije, nazvan Teofor, pozdravlja Polikarpa, biskupa smirnjanskoga ili bolje slugu Boga Oca i Gospodina Isusa Hrista i želi svaku blagodat.

1. Iskušah srce tvoje prema Bogu, — stoji kao na tvrdoj hridi. Zato hvalim, što sam bio dostojan ugledati čestito lice tvoje. Blago meni u Bogu s njega! Zaklinjem te onom milošću, kojom si odjenut, ubrzaj trku svoju i opominji sve, da se spasu! Brani mjesto svoje svom brigom — tijelom i duhom! Staraj se oko jedinstva, od kojega nema ništa bolje! Sve nosi, kao što i tebe nosi Gospod! Svima se odaj u ljubavi, kao što i činiš! Molitvom se dokon moli bez prekida! Traži još više razbora, nego imaš! Bdij, — ta u tebe je duh besanan! Svakomu napose govori s pomoću Božjom! Ponesi, kao pravi junak, bolesti svih! Gdje je više muke, obilna je dobit.

2. Voliš li dobre učenike, — ne rađa ti to hvalom. Radije s blagošću podvrgavaj sebi opake! Ne liječi se svaka rana istom masti. Vatruštinu taži hladnim oblogom! Budi u svemu mudar kao zmija i bezazlen kao golub![1]) Zato si tijelo i duh, da milom pridobijaš ono, što vide oči tvoje; a nevidljivo traži, neka se objavi, da ništa ne gubiš, a obiluješ svakom milošću. Kao što

---

[7]) Euharistiji.

[8]) Sv. misa i pričest.

[9]) Agape, zajednička čast općine kršćanske.

[1] Mat. 10., 16.

*

krmar traži vjetar, a burom gonjeni luku, tako tebe traži čas, da dođeš k Bogu. Budi trijezan kao borac Božji! Nagrada je neprolaznost i život vječni. O tom si i ti uvjeren. U svemu smo za te ja i okovi moji, što si ih zavolio.

3. Neka te ne smetu oni, koji su na oko vrijedni, da im vjeruješ, a uče drugo! Stoj čvrsto, kao nakovanj pod kladivom! Velikomu rvaču liči ogrebina i pobjeda. Najvećma treba da Boga radi sve snosimo, da nas i On podnese. Budi još revniji, nego jesi! Pazi na zgodno vrijeme! Nadaj se Onomu, koji je nad vremenom, — bezvremenomu, nevidljivomu, radi nas vidljivomu, netaknutomu, (radi nas taknutomu), nad sve muke uzvišenomu, za nas mučenomu, — sve i sva pretrpje za nas.

Sv. Polikarp.

Učenik je apostola Ivana, a poslije biskup u Smirni. Potkraj g. 154. ili početkom g. 155. boravi u Rimu i raspravlja s papom Anicetom o svetkovanju dana Uskrsa, ali se nijesu mogli složiti; Polikarp se pozivao na sv. Ivana, a papa na običaj prethodnika svojih. No svejedno je papa silno štovao starca, i rastadoše se u ljubavi. Kod kuće podnese doskora smrt mučeničku 25. veljače g. 155.

Sačuvala se »Poslanica Filipljanima.« Na mjestima se gotovo riječ po riječ povodi za Klementovom »Poslanicom-Korinćanima«. Grčki je izvornik krnj, a stari prijevod latinski potpun.

Poslanica Filipljanima.

Polikarp i svećenici s njim pišu crkvi Božjoj u tuđini — u Filipima. Milosrđe i mir obilan bio vam od Boga svemožnoga i od Gospodina Isusa Hrista, Spasitelja našega!

1. Obradovah se s vama obilno u Gospodinu našem, Isusu Hristu, jer ste primili slike i prilike prave ljubavi[1]) i, kako se pristoji vama, ispratili ste sapete okovima, tom dikom svetaca, krunom pravih odabranika Boga i Gospodina našega; obradovah se, jer je korijen vjere vaše čvrst, a propovijeda vam se od prvoga početka, te traje dosad i nosi plod Gospodinu našemu, Isusu Hristu, koji je za grijehe naše trpio do na smrt. A probudi Ga Bog, pokidavši boli kraljevstva donjega.[2]) Ne vidjeste Ga, a vjerujete u Nj i vjerujući radujete se radošću neiskazanom i proslavljenom,[3]) u koju mnogi žele doći, jer znadu, da ste milošću spaseni, ne po djelima, nego s voljom Božjom po Isusu Hristu.

[1]) To su sv. Ignacije i drugovi njegovi.
[2]) Djel. 2., 24.
[3]) I. Pet. 1., 8.

2. Zato, zapregnuvši bedra svoja,[4]) služite Bogu u strahu i istini! Okanite se pustih, šupljih riječi i zablude svijeta, — ta uzvjerovaste u Onoga, koji je uskrsao Gospodina našega, Isusa Hrista, i dao Mu slavu i prijesto sebi zdesna. Njemu je stoga sve na nebu i na zemlji podvrgnuto; Njemu služi svaki dah, On dolazi kao sudac živih i mrtvih; Njegovu će krv tražiti Bog od onih, koji Ga ne slušaju. A Onaj, koji Njega uskrse, uskrsnut će i nas, ako budemo Njegovu volju vršili, koračali putem zapovijedi Njegovih i voljeli ono, što On zavolje, pa ako se pročemo svake nepravde, lakomstva, srebroljublja, klevete, kriva svjedočanstva. Ne vraćajte zla za zlo ni psovke za psovku[5]) ni sile za silu ni kletve za kletvu! Imajte na pameti, što reče Gospod učeći: »Ne sudite, da vam se ne sudi![6]) Opraštajte, i oprostit će vam se![7]) Smilujte se, i smilovat će se na vas! Kakvom mjerom mjerite, onakvom će vam se odmjeriti.« Pa ona: »Blago siromašnima i progonjenima pravde radi, jer je njihovo kraljevstvo Božje!«[8])

4. Početak svih zala jest srebroljublje.[9]) Znate, da ništa ne donesosmo na svijet, dakle ništa ne možemo ni ponijeti;[10]) zato se naoružajmo oružjem pravde[11]) i poučimo najprije sami sebe, a onda poučite žene svoje u predanoj im vjeri i ljubavi i čistoti, — neka ljube muža svojega u svoj istini i vole jednako sve sa svom trijeznošću i neka odgajaju djecu svoju odgojom straha Božjega! Udovice učite, da budu razborite u vjeri u Gospoda, da bez prestanka mole za sve, da se klone svake klevete, ogovaranja, kriva svjedočanstva, srebroljublja i svakoga zla! Neka znadu, da su žrtvenik Božji[12]) i da Bog sve usitno ogleda, i ništa mu se ne otme — niti misao kakva niti zamisao niti tajna srca.

5. Kad znamo, da se Bog ne da ružiti,[13]) moramo hoditi dostojno zapovijedi i veličanstva Njegova. Jednako neka su đakoni bez prijekora pred licem pravde Njegove kao sluge Boga i Hrista, ne kao ljudi! Neka nijesu klevetnici, ljudi dvojezični, srebroljubivi, nego u svemu pošteni, milostivi, brižni![14]) I neka idu putem istine Gospoda, koji posta sluga svima![15]) Ugodimo li Njemu u ovom sada vijeku svojem, dostat ćemo se i onoga budućega, jer nam obreče, da će nas od mrtvih probuditi i da ćemo, budemo li živjeli dolično prema Njemu, t. j. bu-

[4]) I. Pet. 1., 13.
[5]) I. Pet. 3., 9.
[6]) Mat. 7., 1.
[7]) Luk. 6., 37.
[8]) Mat. 5., 3. i 10.
[9]) I. Tim. 6., 10.
[10]) I. Tim. 6., 7.
[11]) Ef. 6., 11.
[12]) Jer su se posvetile Bogu i njegovoj sv. službi.
[13]) Gal. 6., 7.
[14]) I. Tim. 3., 8. i 3.
[15]) Mat. 20., 28.

demo li vjerovali, s Njim i kraljevati.[16]) Jednako neka su i mlađi u svemu bez prijekora! Neka prije svega misle na čistotu i sami sebe uzdom uzdaju od svakoga zla! Lijepo je otkidati se od želja ovoga svijeta, jer svaka želja vojuje na dušu.[17]) Zato treba da se prođete svega toga i da se pokoravate svećenicima i đakonima, kao Bogu i Hristu. Djevojke treba da hode u savjesti čistoj, bez ljage.

6. I svećenici neka su milostivi i milosrdni! Neka vraćaju ovce zalutale, pohađaju svakoga bolesnika, ne odnemare udovica ni siročadi ni siromaha! Neka misle vazda o dobru pred Bogom i ljudima! Neka se kane svakoga gnjeva, pristranosti, nepravedna suda i klone svakoga srebroljublja! Neka mahom ne vjeruju osvadi, ne sude sudom strogim, kad znadu, da smo svi krivci grijehu. Ako dakle molimo Gospoda, da nam oprosti, moramo i mi praštati. Ta živimo pred očima Gospoda i Boga, i svi treba da iziđemo na sud pred Hrista i odgovaramo svaki za se. Tako dakle služimo Njemu sa strahom i sa svom savješću, kao što je naredio On sam i apostoli, koji su nam propovijedali evanđelje, i proroci, koji su nam navijestili došašće Gospoda našega! Revnujmo za dobro, okanimo se sablazni i lažne braće i onih, koji licemjerno nose ime Gospodnje i zavode šuplje glave!

7. Svaki, koji ne priznaje, da je Isus Hrist u tijelu došao, antikrst je;[18]) i tko ne priznaje muke na križu, od đavla je; i tko riječi Gospodnje izvrće prema željama svojim i ne priznaje uskrsnuća ni suda, taj je prvorođenac sotonin. Zato se ostavimo pusta naklapanja mnogih lažnih nauka pa se okrenimo k nauku, što nam je od početka predan! Budimo trijezni u molitvi i ustrajni u postu! Molimo se usrdno svevidnomu Bogu, da nas ne uvede u napast, jer reče Gospod: »Duh je srčan, ali je tijelo slabo.«[19])

8. Bez prekida ustrajmo u nadi našoj i u zalogu pravde naše, a to je Isus Hrist, koji grijehe naše na tijelu svojem iznese na drvo i koji grijeha ne učini, niti se nađe prijevara u ustima Njegovim,[20]) nego radi nas podnese sve, da živimo u Njemu.[21]) Stoga povedimo se za strpljivošću Njegovom, pa ako trpimo za ime Njegovo, bilo Njemu na slavu! Ta dao nam je sam sobom taj primjer, i mi smo uzvjerovali.[22])

9. Stoga vas sve molim, da slušate riječ pravde i gajite svu strpljivost, što ste je i na svoje oči vidjeli nesamo u blaženoga Ignacija i Zosima i Rufa nego i u drugih iz sredine svoje,

[16]) II. Tim. 2., 12.
[17]) I. Pet. 2., 11.
[18]) I. Iv. 4., 3.
[19]) Mat. 26., 41.
[20]) I. Pet. 2., 21.
[21]) I. Iv. 4., 9.
[22]) Vjera u muku Isusovu donosi sa sobom dužnost, da i mi strpljivo trpimo.

pa u Pavla i ostalih apostola. Uvjereni ste, da nitko od njih nije utaman srnuo[23]) nego u vjeri i pravdi, pa da su na mjestu, koje ih ide, — kod Gospoda, za kojega su i trpjeli; ta nijesu zavoljeli ovaj svijet nego Onoga, koji za nas umrije i radi nas po Bogu uskrse.

10. U tom stojte čvrsto i slijedite primjer Gospodnji! Budite stalni i nepromjenljivi, budite prijatelji bratinstva, ljubite se među sobom, sjedinite se u istini, pribavljajte jedan drugomu milost Gospodnju, nikoga ne prezirite! Kad možete dobro činiti, ne odlažite, jer milostinja izbavlja od smrti![24]) Svi slušajte jedan drugoga, vladajte se dobro među neznabošcima, da po dobrim djelima svojim vi uberete hvalu, a Gospod da se u vama ne pohuli. Zato naučajte svi trijeznost, a hodite i vi u njoj!

14. To vam pismo šaljem preko Krescenta, kojega sam vam do dana današnjega preporučao, a i sada preporučam. Ta drugovanju s nama nema prigovora, a bio je, mislim, takav i u vas. A prigrlite i sestru njegovu, kad k Vama stigne.

Zdravo bili u Gospodinu Isusu Hristu! Milost sa svima vama! Amen.

Hermin „Pastir".

To je najosebujnije i najopsežnije djelo otaca apostolskih. Sama priviđenja. Ukazuje se gospođa — Crkva, a onda pastir — anđeo pokore; pute i opominju Hermu, porodicu njegovu, crkvu rimsku i sav kršćanski svijet. Djelo potiče na pokoru; sluti, da će domala kršćane zateći ganjanje i da će skoro opet doći Hrist da sudi.

Tko je Herma? On živi u Rimu, ima blizu grada polje, gdje mu se javlja Crkva. Ona mu nalaže, da djelo svoje dvaput prepiše: jedan prijepis neka da Klementu — misli papu, — a drugi nekoj Grapti, da pouči udovice i siročad; sam neka čita svećenicima u gradu. No Herma nije savremenik Klementov, — bit će brat pape Pija I. (oko god. 150.).

Djelo opseže 5 priviđenja, 12 zapovijedi i 10 poredaba. Sačuvao se prijevod latinski, a od grčkoga izvornika ima tek odlomaka.

Priviđenje treće.

1. Braćo, priviđenje, što ga vidjeh, bješe ovakvo. Poslije kako sam puno puta postio i molio se Gospodu, da mi otkrije objavu, što je preko starice obeća, ukaže mi se one iste noći starica i reče mi:

[23]) Fil. 2., 16.
[24]) Tob. 4., 11.

— Kad toliko gineš i čezneš, da znaš sve, dođi u polje, kudgod te je volja, i oko šestoga ću ti se sata[1]) ukazati i tebi otkriti, što treba da vidiš.

Bio sam, braćo, u određeni sat u polju i stigoh na mjesto, kamo odlučih poći. I vidim klupu. Bijaše na njoj jastuk, a odozgo razastrto tanahno platno. Kad to spazim, a nikoga ne bješe ondje, čudom se začudim, kosa mi se nakostruši, i nekud me podiđe jeza, jer sam bio sam. Razaberem se, sjetim se slave Božje, ohrabrim se, padnem na koljena, stanem Bogu ispovijedati grijehe, što ih prije sagriješih. Gle, svane ona sa šest mladića, što sam ih bio i prije već vidio. I stane mi iza leđa i uzme slušati, kako se molim i Gospodu ispovijedam grijehe svoje. Takne me se i reče:

— Prestani već jednom toliko moliti za grijehe svoje!

I podigne me i uhvati za ruku i odvede do klupe i reče mladićima:

— Idite i gradite!

I otidu, a mi ostanemo sami. Ona mi reče:

— Sjedni ovamo!

— Gospođo, — odvratim joj — daj da stariji prije sjednu!

— Kad ti — kaže — velim, a ono sjedni!

Htjedoh sjesti zdesna, ali mi ne da. Maše mi rukom, da sjednem slijeva. Ja se zamislim i sneveselim, što mi ne da sjesti zdesna, ali ona reče:

— Herma, što si tužan? Mjesto zdesna ide one, koji su već dostojni Boga i trpjeli u ime Njegovo. A tebi treba još mnogo, da sjediš s onima. Ustraji, kako traješ, u iskrenosti svojoj, i sjedjet ćeš s onima — ti i svaki, koji uzradi, što su oni radili, i podnese, što su oni podnijeli.

2. — Gospođo, — kažem joj — rad bih znati, što su podnijeli.

— Čuj! — kaže. Podnijeli su divlju zvjerad, bič, tamnicu, križ, a sve za ime Njegovo. Zato desna strana svetosti ide njih i svakoga, tko trpi radi imena Božjega. Za ostale je lijeva strana. Ali jedni i drugi — i tko sjedi desno i tko sjedi lijevo — imadu dare i obećanja, samo što oni nadesno imadu neku slavu. A ti želiš sjedjeti s onima nadesno, ali su brojni nedostaci tvoji. Očistit ćeš se od tih nedostataka. Ali će se i svi, koji se ne budu kolebali, očistiti od svih grijeha do onoga dana.

Kad to doreče, htjede da ide. A ja joj padnem do nogu, zamolim je u ime Gospodnje, neka mi pokaže, što je obrekla. I ona me opet uhvati za ruku, podigne me i posadi na klupu nalijevo. Digne nekakav sjajan štap i reče mi:

— Vidiš li veliko djelo?

[1]) Oko 12 sati.

— Gospođo, — kažem joj — ne vidim ništa.

— Gle, zar ne vidiš pred sobom veliku kulu, koja se od sjajna tesana kamena gradi nad vodama?

Gradilo je zaista kulu u četverokutu onih šest mladića, što su s njom došli. Tisuće je i tisuće ljudi nosilo kamen. Neki vukli kamen iz dubine, drugi ga s kopna donosili i dodavali onoj šestorici mladića. Oni su prihvaćali i gradili. Sve kamenje, što bi se iz dubine dovuklo, metalo bi se namah onako u zid. Ta bilo je tesano i s drugim kamenjem pristajalo u gradnju. I kamen se s kamenom tako vezao, te nije bilo vidjeti sastava. Potom se činilo, da je zid kule kao od jednoga kamena. Od drugoga kamenja, što bi se donosilo s kopna, jedno bi oni vrgli od sebe, a drugo bi udesili za gradnju. Ovo su razbijali i bacali daleko od kule, ono je opet — bilo ga je mnogo — ležalo oko kule, a nijesu ga upotrebljavali za gradnju. Ta jedno bijaše hrapavo, drugo raspucano, opet drugo bijelo i oblo, a nije pristajalo u zid kule. A vidio sam, gdje se jedno kamenje baca daleko od kule i pada na put, ali ne ostaje na putu, već se kotrlja s puta na neprohodno mjesto; drugo se ruši u oganj, a opet drugo pada blizu vode i ne može se otkotrljati u vodu, a hoće da se izvali u vodu.

3. To mi pokaza i htjede poći. Kažem joj:

— Gospođo, koja mi korist, što sam to vidio, a ne znam, što je?

— Čovjek si — odvrati ona i kaže — prepreden, želiš znati, što je s kulom.

— Može biti, gospođo! — kažem. Rad bih da javim braći svojoj i razveselim ih, eda bi, kad čuju, veličali Gospoda u mnogoj slavi.

— Dà, mnogi će — kaže — čuti, pa kad čuju, neki će se od njih veseliti, neki će plakati; ali će se i ti, kad čuju i pokaju se, radovati. A sada čuj, — isporedit ću i istumačiti sve o kuli, ali nemoj mi više dodijavati radi kakve objave! Te objave imadu svoj kraj, — navršile su se. Ali ti bez prestanka tražiš objave, — bestidan si. Kula, što je vidiš da se gradi, ja sam — Crkva, koja ti se ukazah i sada i ono prije. Stoga, što te je god volja, pitaj o kuli, a ja ću ti otkriti, da se veseliš sa svetima!

— Gospođo, — kažem joj — kad me već jednom udostoji, da mi otkriješ sve, a ono otkrij!

— Štogod — kaže — treba da ti se otkrije, otkrit će se, samo neka ti je srce kod Gospoda, i ne posumnjaj o tom, što vidiš!

— Gospođo, — zapitam je — zašto se kula gradi nad vodama?

— Rekoh ti — odvrati — i prije, da si prepreden, pomno pitaš o gradnji; zato ćeš naći istinu. A zašto se kula gradi nad vodom, — to čuj! Zato, jer se život vaš vodom spase, a i spast će se. Kula se temelji na riječi svemožnoga i slavnoga imena, a drži je nevidljiva moć Božja.

4. — Veličanstveno je to, — otpovrnem joj i rečem. A tko su ona šestorica mladića, što grade?

— To su anđeli Božji, koji su najprije bili stvoreni; njima Gospod preda savkoliki stvoreni svijet, da ga dalje tvore, grade i da gospoduju stvorom. Oni će dovršiti gradnju kule.

— A drugi, što nose kamen, — tko su oni?

— I to su anđeli Gospodnji, ali su oni prvi viši od svih. Kad se dovrši gradnja kule, svi će se skupa gostiti pod kulom i slaviti Gospoda, jer je dovršena gradnja kule.

— Rad bih znati, — zapitam je — što će biti s kamenjem i što je ono?

— Zar si ti — otpovrnu i reče — bolji od svih, da ti to otkrijem? Drugi su vrliji i bolji od tebe; njima bi trebalo da otkrijem ova priviđenja. Ali otkrih tebi, da se slavi ime Božje, a otkrit ću radi onih, koji se kolebaju i misle u srcu svojem, je li tako ili nije. Kaži im, da je sve to istina i da ništa nije izvan istine; sve je stalno i na čvrstu temelju.

5. — Čuj sada o kamenju za gradnju! Onaj tesani i bijeli kamen, što pristaje u sastav, — to su apostoli, biskupi, učitelji i đakoni, koji su pošli putem blagosti Gospodnje i odabranicima Božjim sveto i skromno vršili službu biskupsku, učiteljsku i đakonsku. Jedni već usnuli, drugi su još u životu. Vazda su među sobom u slozi i miru živjeli i jedan drugoga slušali. Zato i bridovi njihovi pristaju u zid kule.

— Što je onaj kamen, što se vuče iz dubine i meće u zid, a pristaje u gradnju uz ono kamenje, što je već uzidano?

— To su oni, što su već počinuli, a trpjeli su za ime Gospodnje.

— A što je ono drugo kamenje, koje se nosi s kopna? To bih, gospođo, rado znati.

— Ono, što je — kaže — dolje do temelja, a nije tesano, to su oni, koje je Bog uzveličao, jer su stupali ravnim putem Gospodnjim i udarili tragom zapovijedi Njegovih.

— A ono, što se nosi i meće gore u zid kule?

— To su novajlije u vjeri i obični vjernici. Anđeli ih, jer se u njih nije našlo nevaljalstvo, opominju, neka dobro čine.

— A ono, što su ga vrgli od sebe i pometali kraj kule, — tko su to?

— To su — kaže mi — grješnici, koji su voljni da se pokaju. Zato ih ne baciše daleko od kule, jer će biti za gradnju od koristi, ako se pokaju. Stoga, tko se kani pokajati, bit će čvrst u vjeri, ako se pokaje, dà — ako se pokaje, dok se kula gradi. Jer kad se dovrši gradnja, ne će imati gdje da se smjesti, nego će se odbaciti; samo to će postići, da će ležati kraj kule.

6. A želiš li za ono, što se razbijalo i bacalo daleko od kule, znati, tko su?

— Želim, gospođo! — rekoh.

— To su sinovi nepravde i oni, koji su na oko uzvjerovali, ali se ne okanili svega nevaljalstva svojega. Zato im nema spasa, — radi nevaljalština svojih nijesu za gradnju od koristi. Stoga ih razbiše i vrgoše daleko radi srdžbe Gospodnje, jer Ga naljutiše. A drugo kamenje, što si ga vidio, a nije išlo u zid, — ono hrapavo, to su oni, koji su spoznali istinu, ali nijesu u njoj ustrajali niti se sjedinili sa svetima; zato su beskorisni.

— Ono raspucano?

— To su oni, koji jedan na drugoga reže i ne žive među sobom u miru; jedan se pred drugim grade složni, a kad se rastanu, traje im u srcu nevaljalština. To su dakle pukotine, što ih ima po kamenju.

— Ono krnje?

— To su oni, koji su uzvjerovali, ali imadu na sebi mnogi grijeh; zato je krnje, nije čitavo.

— A bijelo i oblo, što ne pristaje u gradnju kule, — tko su to, gospođo?

— Dokle ćeš — odvrati mi i reče — biti još lud i bezuman, te pitati sve, a ne razumiješ ništa? To su oni, koji doduše vjeruju, ali imadu bogatstvo svijeta. Stoga, kad hrupi nevolja, bogatstvu svojemu i trgovini za volju zataje Gospoda.

— Gospođo! — odvratim i kažem — kada će dakle ti biti korisni Gospodu?

— Kad se — kaže — okreše bogatstvo njihovo, koje ih veseli, onda će Gospodu biti korisni za zgradu. Kao što se obao kamen, ako se ne oteše i ne otpadne što od njega, ne može stvoriti četverouglatim, tako ne može ni bogat, ako mu se ne umanji bogatstvo, biti koristan Gospodu. O sebi prije svega znaj: dok si bio bogat, bio si beskoristan, a sada si koristan i prikladan za život; ta i ti si bio među tim kamenjem.

7. A ostalo kamenje, što si ga vidio, gdje daleko od kule bačeno pada na put, a s puta se kotrlja na neprohodno mjesto, — to su oni, koji su doduše vjerovali, ali su u sumnji ostavili pravi put svoj te mislili, da mogu naći bolji put. Oni tumaraju i kukavi su, — zalaze na putove neprohodne. A ono, što je padalo u vatru i gorjelo, — to su oni, koji su zauvijek otpali od živoga Boga, i radi požuda, strasti i zločina, što ih počinjaju, ne dolazi im više na pamet, da se kaju.

— A drugo, što je padalo do vode, ali se nije moglo u vodu otkotrljati, — tko su to?

— To su oni, koji slušaju riječ, hoće da se krste u ime Gospodnje, ali kad im dođe na um sveta istina, ustuknu i opet idu tragom opakih želja svojih.

Ona svrši o kuli, a ja je s onom svojom starom drskošću zapitam:

— Ima li pokajanja za sve ono kamenje, što je bačeno, jer nije pristajalo u zid kule?

— Ima — kaže — pokajanja, ali u tu kulu ne mogu pristati; položit će se na drugo kud i kamo niže mjesto, i to kad pokoru nad pokore učine i navrše dane grijeha svojih. I spast će se zato, što su poslušali riječ pravednu. I riješit će se kazni onda, kad ih u srce darnu zla djela, što su ih počinili. Ne darnu li ih u srce, ne će se spasti radi okorjeloga srca svojega.

8. Pa kad je više ne pitah ni o čemu, reče mi:

— Hoćeš li još drugo da vidiš?

Lice mi se izvedri, — ta bijah željan vidjeti. Ona me pogleda, nasmiješi se i reče mi:

— Vidiš li sedam žena oko kule?

— Vidim, gospođo! — kažem.

— Tu kulu — kaže — nose one na zapovijed Gospodnju. Čuj sada, što znače! Prva s jakom rukom zove se Vjera, — po njoj se spasavaju odabranici Božji. Druga potpasana, muškara, zove se Uzdržaljivost, — to je kći Vjerina. Tkogod pođe za njom, bit će sretan u životu svojem, jer će se uzdržati od svakoga bezdjela; vjerovat će, da će, uzdrži li se od svake požude, biti baštinik života vječnoga.

— A drugih pet, gospođo, — tko su one? zapitam.

— Kćeri su jedna drugoj. Jedna Jednostavnost, druga Nedužnost, treća Čednost, četvrta Znanost,[2]) a peta Ljubav. Budeš li se držao djelâ majke njihove,[3]) moći ćeš sebi sve prikloniti.

— Gospođo, rad bih znati, koju moć ima koja.

— Čuj! — kaže. Moć imadu jednaku; moć je njihova jedna s drugom vezana, i jedna ide za drugom onako, kako su se one rodile. Od Vjere se rodi Uzdržaljivost, od Uzdržaljivosti Jednostavnost, od Jednostavnosti Nedužnost, od Nedužnosti Čednost, od Čednosti Znanost, od Znanosti Ljubav. Njihova su djela sveta, stidna i prava. Tkogod ih služi i bude jak držati se djela njihovih, imat će stan u kuli sa svecima Božjim.

Zapitam je o vremenu, je li već došao konac, a ona vikne velikim glasom i kaže:

— Ludo, ne vidiš li, da se kula bez prekida gradi? Kad se dovrši i izgradi, bit će kraj, ali — brzo će se graditi. Nemoj me dalje ništa pitati! Neka je tebi i svim svetima dosta to spominjanje i obnova duha vašega. Ali nijesam to otkrila samo tebi, nego kaži svima! Herma, za tri dana — ta treba da o tom razmisliš — moraš riječi moje saopćiti svetima, da čuju i onako uzrade, te se očiste od nevaljalstva svojega, ali — i ti s njima.

10. Ona umukne, šest mladića, što su gradili, dođu i odnesu je kuli, a druga četvorica dignu klupu i vrate se u kulu.

[2]) Spoznanje.

[3]) Vjere.

Priviđenje četvrto.

Braćo, dvadeset dana poslije toga priviđenja vidjeh sliku buduće nevolje. Išao sam puteljkom poljskim, — do druma ima neko 10 stadija.[4]) A rijetko tko ide onuda. Lunjao sam sâm i molio Gospoda, neka mi utvrdi one objave, što mi ih objavi preko svete Crkve svoje, i neka dade, da se sve sluge Njegove, kroz koje dođe sablazan,[5]) pokaju, eda bi veličali veliko i slavno ime Njegovo, jer me On udostoji, da mi pokaže čuda svoja. I dok sam Ga slavio i zahvaljivao Mu, javi mi se kao neki glas:

— Herma, ne sumnjaj!

Stanem dakle razmišljati i govoriti:

— O čemu imam da sumnjam, kad me ovako učvrsti Gospod, te vidjeh diku?

Braćo, popođem malko i vidim prašinu, — do nebesa se vitla. Uzmem sam sebi govoriti:

— Dolazi li stado i diže prašinu? A bijaše od mene od prilike jednu stadiju daleko. I vidim, sve se više i više vije prašina, — naslutim, bit će nešto od Boga. Sunce izblijedi, — i eno spazim grdosiju poput zmaja; iz ždrijela mu skaču skakavci. Tijelo bješe životinji neko sto stopa dugačko, a glava nalik na sud od pô vedra. Udarim u plač i trgnem zazivati Gospoda, da me oslobodi od životinje. Onda se sjetim riječi, što sam ih čuo: »Herma, ne sumnjaj!« Braćo, naoružam se vjerom u Boga, sjetim se, tko mi je pokazao čudesa, srčano predam se živini, a ona srnu, — udarom bi mogla satrti grad. Približim se, a ta se grdosija protegne po tlih. Pružala je samo jezik, inače se i ne mače, dok nijesam kraj nje sasvim prošao. A imala je živina na glavi četiri boje: crnu, onda ognjenu i krvavu, zatim zlatnu, a onda bijelu.

2. Prođem, zamaknem neko 30 koraka, i eno dohrli mi ususret djevica, ukrašena, kao da dolazi kakva nevjesta iz odaje svoje, — sva u bjelini, s bijelom obućom, a do u lice spuštala se povezača; kosa joj je bila sjajna, bijela. Po dojakošnjim priviđenjima razabrah, da je to Crkva, i obveselih se. Pozdravi me: »Zdravo, čovječe!«

[4]) 1.5 km.

[5]) Koji su za ganjanja zatajali Boga.

— Zdravo, gospođo! — odzdravim joj.
— Čovječe, ne srete li te ništa? — prihvati i reče.
— Gospođo, — kažem joj — srete me životinja; mogla bi proždrijeti cio narod; ali snagom Božjom i osobitim milosrđem Božjim izbavih se.
— Lijepo si se — kaže — izmakao, jer si se u samoći i jadu zatekao Gospodu i otvorio srce svoje Njemu te vjerovao, da te nitko drugi ne može izbaviti doli veliko i slavno ime Njegovo. Zato posla Gospod anđela svojega, koji je nad životinjama, a ime mu je Tegri; on joj zatisnu ralje, da te ne razdere. Velikoj si se nevolji oteo radi vjere svoje, jer nijesi posumnjao, gledajući onakvu neman. Idi dakle i pripovijedaj odabranima čudo Božje! I kaži im, da je ta neman slika buduće nevolje. Moći ćete joj izbjeći, ako se pripravite, ako vam srce bude čisto, bez ljage, i ako budete sve ostale dane života svojega služili Bogu bez jadanja. Položite brige svoje u ruke Gospodu, On će njima sam ravnati! Vjerujte Bogu vi, sumnjivci! On može sve — može nesamo odvratiti od vas srdžbu svoju, nego i vama slati pomoć svoju. Jao sumnjivcima, koji čuju te riječi, a prezru ih! Bolje bi bilo, da se nijesu rodili.

3. Zapitam je za one četiri boje, što ih je životinja imala na glavi. A ona mi odgovori i reče:
— Opet si radoznao, kad tako što pitaš.
— Gospođo, — rekoh — kaži mi, što su one!
— Čuj! — kaže. Ona crna je svijet, na kojem boravite. Ognjena i krvava znači, da ovaj svijet mora propasti u krvi i ognju. Zlatna ste vi, koji utekoste ovomu svijetu. Kao što se vatrom kuša zlato, te se može upotrijebiti, tako se i vi kušate, dok živite ovdje. Tko ustraje i preturi kušnju, očistit će se. Pa kao što se čisti zlato i ostavlja nečist svoju, tako ćete i vi odbaciti žalost i tjeskobu i očistit ćete se za gradnju kule. Bijeli je dio budući svijet, gdje će prebivati odabranici Božji, jer će bez ljage i čisti biti oni, što su od Boga odabrani za život vječni. To bez prekida govori svetima! Imate i sliku velike buduće nevolje.

To reče i otide. Ne vidjeh kuda, jer stade šum, te se prepadoh i okrenuh, — mišljah, da dolazi ona životinja.

Priviđenje peto.[1])

Kod kuće se pomolih i sjedoh na počivaljku. Uniđe čovjek s časnim licem, u pastirskoj nošnji, — ogrnut ovčinom, s bisagama o ramenu i sa štapom u ruci. I pozdravi me. A ja mu odzdravim. Odmah sjedne do mene i progovori mi:

[1]) To je uvod u »Zapovijedi«.

— Posla me onaj časni anđeo, da s tobom boravim ostale dane života tvojega.
I ja mišljah, da me kuša. I kažem mu:
— A tko si ti? Ta ja bih rad znati, kome sam predan.
— Ne poznaš me? — kaže mi.
— Ne! — kažem.
— Ja sam — kaže — onaj pastir, kojemu si predan.
Još ne doreče, a lik mu se izmijeni. Prepoznam ga, da je onaj, komu sam bio predan, i zbunim se, — mahom me pođiđe strah, svega me srva žalost, jer mu odgovorih onako bezumno.
— Nemoj se — kaže mi — zbuniti, nego se u srcu osokoli za zapovijedi, što ti ih kanim dati. Poslan sam — kaže — zato, da ti opet pokažem sve, što si prije vidio, pogotovo, što je od onoga korisno za vas. Prije svega piši zapovijedi moje i poredbe. A ostalo ćeš napisati, kako ti kažem.[2]) A nalažem ti, da najprije napišeš zapovijedi moje i poredbe, zato, da onda odmah možeš čitati i lakše ih se držati.
Pisao sam dakle zapovijedi i poredbe onako, kako mi reče. Budete li ih, kad čujete, držali i s njima koračali životom i vršili ih čista srca, primit ćete od Gospoda ono, što vam je obećao. Ne pokajete li se, kad ih čujete, nego budete tovarili grijehe na grijehe, protivno ćete primiti od Gospoda.

Poredba druga.

Hodao sam poljem i motrio brijest i lozu[1]) pa mislio u sebi o plodu njihovu. Ukaže mi se anđeo i reče mi:
— Što razmišljaš dugo u sebi?
— Mislim, gospodine, — rekoh mu — o toj lozi i brijestu, jer im je plod krasan.
— Ta su dva stabla — kaže — postavljena za primjer ljudima Božjim.
— Gospodine, rad bih — rekoh mu — znati, kakav su primjer ta stabla.
— Čuj! — kaže. Vidiš li tu lozu i taj brijest?
— Vidim, gospodine! — kažem.
— Ta je loza — kaže — plodna, a brijest je drvo bez ploda. No kad se loza ne bi za brijest uhvatila i na njemu počivala, ne bi mogla mnogim rodom roditi. Jer kad leži na zemlji, nosi loš plod, jer ne visi o brijestu. Ona nosi plod za se i za brijest. Gledaj dakle: brijest ne nosi manje ploda nego loza, da — prije više.
— Po čemu, gospodine, više nego loza?

[2]) Herma je, čini se, osim zapovijedi i poredaba kanio još nešto pisati.

[1]) Mjesto kolja upotrebljava se za lozu drveće.

— Viseći o brijestu — kaže — nosi mnogo ploda i dobra ploda, a povaljena po tlih nosi malo i veoma loš. Ta je sličnost dana za sluge Božje — za siromaha i bogataša.

— Gospodine, — odvratim i rečem — kazuj!

— Čuj! — kaže. Bogat ima blaga, od Gospoda je siromah. Onaj je zaokupljen bogatstvom i moli se veoma malo Gospodu, pa i ta mu je molitva slaba, — nema snage. Stoga, kad bogat dijeli siromahu, što mu treba, siromah se moli Gospodu za bogata; i Bog daje bogatu svako dobro, jer je siromah bogat u molitvi, te molitva njegova ima veliku moć u Gospoda. Zato bogat daje sve siromahu, jer osjeća, da će siromaha Bog uslišati; zato mu rado i bez otezanja dijeli sve i gleda, da ne oskudijeva. A siromah zahvaljuje Bogu za bogata, jer skupa rade u Gospodu. Ljudi sude, da brijest ne rodi rodom, a ne znadu i ne razbiraju, da loza, ako nađe druga, rodi dvostrukim rodom — i za se i za brijest. Tako se i siromasi mole Gospodu za imućna. On ih usliši, a imutak raste imućnu, jer od blaga svojega dijeli ubogu. Obadvojica su drugovi u krasnim djelima svojim. Zato, tkogod bude tako radio, njega ne će zapustiti Gospod, i bit će upisan u knjizi života.

Poredba treća.

Pokaže mi silu drveća gola, bez lista, — učini mi se, kao da je suho. Sve bijaše slično. I reče mi:

— Vidiš li to drveće?

— Vidim, gospodine, — rekoh. Slično je suhu.

— To drveće — odvrati i reče — nalik je na ljude, koji borave na ovom svijetu.

— Gospodine, — odvratim i kažem — a zašto su nalik na suho?

— Jer se — kaže — ne vidi, ni da su pravedni ni nepravedni, nego je na ovom svijetu jedan na drugoga nalik. Ovaj je svijet zima za pravedne, jer se ne razbira, kakvi su, dok borave s grješnicima. Kao što je stabalje zimi, kad nema lišća, nalik na suho, i ne možemo razabrati, koje je suho, koje li zeleno, tako se i na ovom svijetu ne raspoznavaju pravedni i nepravedni, nego su svi slični.

Poredba četvrta.

I opet mi pokaže silu drveća, od kojega je jedno gubilo lišće, a drugo bilo suho. I reče mi:

— Vidiš li to drveće?

— Vidim, gospodine! — otpovrnem. Jedno je suho, drugo brsnato.

— To drveće, — kaže — što je zeleno, jesu pravedni, koje čeka budući život. Budući je život naime ljeto za pravedne, a zima za grješnike. Kad sine milosrđe Gospodnje, izići će na vidjelo, tko služi Bogu, i svi će ih gledati. Kao što se ljeti jasno vidi plod svakoga drveta, tako će se jasno vidjeti djelo pravednikâ, i svi će u veselju i radosti živjeti na onom svijetu. Ta ostali narod, dă — grješnici, bit će poput drveća, što je — vidiš — pusto, isto tako pusti i bez ploda na onom svijetu; i spalit će se, kao što se pali suho drvo. I zbit će se naočigled svima, jer su zlo činili sve vrijeme života svojega. A spalit će se zato, što su griješili, a nijesu se pokajali za grijehe. A i drugi će se narod[1]) sažeći, jer nijesu priznali Boga, stvoritelja svojega. Zato rodi rodom dobrim, da se ljeti vidi plod tvoj! Mani se mnogoga posla i ne čini grijeha! Tkogod se bavi mnogim poslom, taj mnogo griješi, jer je mnogim poslima sputan, te ne služi Bogu. A kako može čovjek, koji ne služi Bogu, tražiti i primiti što od Boga? Tko služi Bogu, taj traži i dobiva, što želi. Radi li tko jedan posao, moći će služiti Bogu, jer se duša njegova ne tuđi od Gospoda, nego čistim srcem služi Bogu. Budeš li tako radio, moći ćeš u budućem životu imati ploda, ali — i svaki drugi, tko bude tako radio, donijet će plod.

Sv. Justin.

Tomu je kršćanskomu filozofu i mučeniku domovina Palestina — grad »Flavia Neapolis«, stari Sihem, danas Nablus. Rodio se početkom 2. vijeka od roditelja neznabožaca. Mlad traži istinu po školama filozofskim, dok mu najposlije ne utiša žeđe vjera kršćanska. I kao kršćanin prolazi svijetom u plaštu filozofskom, brani jedinu »pouzdanu i korisnu« filozofiju — kršćanstvo, te najzad za vjeru prolijeva krv svoju.

On je prvi posrednik između znanja filozofa helenskih i nauka kršćanskoga, ali ostaje filozof kršćanin, prožet vjerom i istinom kršćanskom. Kršćanstvo mu je mjera, kojom mjeri tekovine starih filozofa; kršćanstvo je istina, istina je kršćanska. Odriješito i obilnije nego itko prije njega brani perom vjeru, pobija neznaboštvo, židovstvo i krivovjerje. Piše grčki. Od mnogobrojnih djela sačuvale su se dvije »Obrane« i »Razgovor sa Židovom Trifonom«.

Iz »Prve obrane«.

1. Pred carem Titom Elijem Hadrijanom Antoninom Pijem Augustom Cezarom i sinom njegovim Verisimom,[1]) filozofom,

[1]) Neznabošci.

[1]) Markom Aurelom.

i Lucijem,[2]) filozofom, rođenim sinom Cezarovim, a posinkom Pijevim, prijateljem znanosti, pa pred visokim senatom i cijelim narodom rimskim dižem ja — Justin, sin Priskov, unuk Bakhijev, iz Flavijeva Grada novoga u Siriji palestinskoj, glas i molim za ljude iz svakoga sloja, na koje svijet mrzi i progoni ih, a sâm sam jedan od njih.

2. Razum kaže pravim pobožnicima i filozofima, neka samo istinu štuju i ljube i neka se ne povode za nazorima starih, ako ne valjaju. Ne kaže samo trijezan razbor, da ne stupamo stopama onih, koji su nešto nepravo učinili ili učili, nego prijatelj istine treba da na svaki način radi duše svoje voli govoriti i raditi pravo, makar mu prijetila smrt. A vi se zovete pobožnima i filozofima i svuda ste na glasu kao čuvari pravde i prijatelji nauka, no — jeste li, to će se pokazati. Ne izlazimo pred vas, da vam spisom ovim laskamo i srcu ugađamo, nego tražimo, da sud sudite po savjesnoj i pomnoj istrazi i da po predsudi ni po volji ljudi praznovjernih ni po slijepoj strasti ni po davnu zlu glasu ne izrečete osude sami sebi. Mi držimo, da nas nikakvo zlo ni od koga ne može zadesiti, ako nam se ne dokaže, da smo zločinci, ili ako ne izide na vidjelo nevaljalština naša.

65. Tko uzvjeruje i prijeđe k nama, njega, kad se pokrsti, vodimo k braći — tako se zovemo — onamo, gdje su na okupu. Tu se usrdno svi skupa molimo za se i za prosvijetljenoga[3]) i za sve druge svud na svijetu, eda bismo, spoznavši istinu, bili dostojni, da i po djelima svojim izidemo dobri građani i čuvari zapovijedi te se ovako spasom vječnim spasemo. Poslije molitve pozdravimo cjelovom jedan drugoga. Nato se starješini braće donese hljeb i vrč vode i vina. On to uzme, izreče hvalu i slavu Ocu svega svijeta po imenu Sina i Duha svetoga. I usrdno zahvaljuje Bogu, što ih je On udostojio tih darova. Kad svrši molitve i zahvalu, [4]) nazočni narod prihvati i klikne: »Amen«. A »amen« znači u židovskom: »Bilo tako!« Kad starješina svrši zahvalu i sav narod prihvati, dijele — tako ih mi zovemo — đakoni svakomu nazočnomu od prikazana hljeba i vina i vode, a nose i nenazočnima.

66. I sama se hrana u nas zove euharistija. Nitko je drugi ne može s nama dijeliti doli onaj, tko uzvjeruje, da je istinit nauk naš, i tko se ne okupa kupelju za oproštenje grijeha i za preporod i tko ne poživi onako, kako Hrist naredi. To ne uzimamo kao običan kruh ni kao običan napitak, nego kao što se

[2]) Verom Komodom.

[3]) Pokrštenoga.

[4]) Zahvala je euharistija, od εὐχαριστεῖν (euharistein, zahvaljivati, a znači i blagosloviti, posvetiti).

po riječi Božjoj Isus Hrist, Spasitelj naš, stvori tijelom, primi meso i krv za spas naš, tako je — to smo naučili — i hrana, kojom se po molitvi, riječima njegovim, iskaže zahvalnost, a hrani po pretvorbi tijelo i krv našu, tijelo i krv Isusa, koji je primio tijelo. Apostoli naime u Spomenima svojim, što se zovu Evanđelja, kazuju, da im je Isus ovako naredio. Uze hljeb, blagoslovi ga i reče: »Ovo činite za moj spomen! Ovo je tijelo moje«. I isto tako uze čašu, blagoslovi je i reče: »Ovo je krv moja«. I samo njima to preda.

67. A mi odonda naprijed uvijek jedan drugomu to dozivamo u pamet; pa ako smo imućni, brinemo se za sve potrebne i uvijek se pomažemo. I za sve, što dajemo, hvalimo Tvorca svega po Sinu Njegovu, Isusu Hristu, i po Duhu svetom. I nedjeljom se svi, boravili u gradu ili na selu, sastajemo, te se, kolikogod imamo vremena, čitaju Spomeni apostolski ili knjige proročke. Kad štilac prestane, opominje nas i potiče starješina živom riječju, neka se ugledamo na one primjere. Zatim se dižemo svi skupa i molimo molitve. Poslije molitve se donese, kako rekoh, hljeb i vino i voda, a starješina šalje Bogu molitvu i zahvalu, kakogod može. A narod prihvati, kaže: »Amen«. Od posvećenoga se svakomu dijeli, i svatko prima, a nenazočnima šalju đakoni. Imućni, i tko hoće, davaju — svatko po volji, što hoće. Što se skupi, to se pohrani u starješine, a on se stara za siročad i udovice i jadnike, što stradaju s bolesti ili s drugoga uzroka, pa za tamničare i nadošle strance, — uopće su mu svi nevoljnici na brizi. A u nedjelju dolazimo na sastanak, jer je prvi dan, kad je Bog mrak i pratvar krenuo, stvorio svijet, a Isus Hrist, naš Spasitelj, istoga dana uskrsao od mrtvih; ta raspeše Ga uoči subote, a poslije subote, u nedjelju, ukaza se apostolima i učenicima svojim i nauči ih ono, što i vama predajemo, da ogledate.

68. Ako vam se čini, da u tom ima uma i istine, a ono štujte to! Učini li vam se tricama, prezrite kao pusto naklapanje, ali ih ne sudite, kad ne rade nikakve krivice, na smrt kao dušmane! Ta unaprijed vam kažemo, da ne ćete uteći budućemu sudu Božjemu, ako ustrajete u nepravdi; i mi ćemo onda viknuti: »Što je Bogu milo, to budi!« Ako i jesmo po pismu velikoga i prejasnoga cara Hadrijana, oca vašega, mogli tražiti od vas, da naredite, neka se kroji pravda onako, kako smo zahtijevali, a ono se opet nijesmo zatekli naredbi Hadrijanovoj, nego smo radije sastavili tu predstavku i razjašnjenje, jer znamo, da je pravedno, što ištemo. Prilažemo i prijepis pisma Hadrijanova, da i po tom vidite, da govorimo istinu.

Evo prijepisa!

69. Pismo Hadrijanovo za kršćane:

»Minuciju Fundanu.[5]) Primio sam pismo, što ga je pisao ugledan čovjek — Serenije Granijan, čije si mjesto ti zapremio. Ne mili mi se, da stvar mimoiđem i ne ispitam, jer bi se ljudi[6]) mogli uznemiriti, a zloba doušnička zaigrati kolo. Ako su pokrajinci kadri očevidno potvrditi svoju tužbu na kršćane i na sudu to dokazati, neka krenu tim putem, ali neka ne traže i ne buče samo![7]) Kud i kamo doličnije je, da prosudiš, ako tko želi tužiti. Tuži li i dokaže, da oni rade nešto mimo zakon, sudi prema veličini prekršaja! Ali, tako mi Herakla, iznosi li tko iz zlobe tužbu, razmisli o toj grozoti i gledaj da je kazniš!«

Iz »Razgovora sa Židovom Trifonom«.

1. Rano ujutru šetah šetalištem — trijemom. Srete me jedan s društvom, reče: »Zdravo, filozofe!« To reče, okrene se i uzme sa mnom šetati. S njim se okrenu i prijatelji njegovi. Ja mu odzdravim i zapitam ga:

— Što želiš? A on će:

— U Argu — kaže — uputi me sokratik, da ne smijem prezirati ljudi u takvoj halji ni zazirati od njih, nego im moram iskazivati svaku ljubav, družiti se s njima, ne bi li kakve koristi od toga drugovanja bilo za nj ili za me. Za obadvojicu je dobro, makar korist ubrao koji mu drago od nas. Zato, kad vidim koga u takvu nošivu, rado mu priđem. S istoga razloga pozdravih i tebe sada baš od srca rado. A ti se tu povode za mnom, jer se i oni nadaju, da će nešto korisno čuti od tebe.

— A tko si ti, dobrikoviću? — tako mu u šali rekoh. A on mi prostodušno reče rod:

— Trifon — kaže — zovem se, Židov sam, pobjegoh radi sadašnjega rata,[1]) boravim većinom u Heladi, u Korintu.

— Pa može li — rekoh ja — od filozofije biti tolika korist, kolika od tvojega zakonoše i proroka tvojih?

— Pa što? Ne kreće li se — kaže — filozofima sav govor oko Boga, i ne istražuju li vazda o jedinstvu i promislu Božjem? Nije li posao filozofije, da ispituje o Bogu?

— Jest, kažem. I ja tako sudim. Ali većina i ne mari za to, je li jedan Bog ili više njih, brinu li se za svakoga nas ili ne, kao da to spoznanje ne pridonosi ništa blaženstvu. A gledaju i mene uvjeriti, da se Bog stara za vaseljenu i za svaki rod i vrstu, ali se ne brine za me ni za te ni za pojedinca; potom nam se i nije moliti Bogu cio dan i noć. Ali se nije teško domisliti, kud im to smjera. Tko tako misli, siguran je i smije naučati i slije-

[5]) Prokonsul u Aziji.
[6]) Kršćani.
[7]) Viču: »Christiani ad leones! (S kršćanima pred lavove!)«.

[1]) Digao ga Bar-Kohba, traje g. 132.—135.

diti, činiti i govoriti, što ga je volja, jer se ne plaši kazni niti se dobru nada od Boga. A kako? Ta kažu, da će biti uvijek isto; poslije mene i tebe opet će jednako ljudi živjeti, ne će biti bolji niti gori. A drugi neki uzimaju, da je duša besmrtna i bestjelesna, pa zato niti drže, da će, makar uradili kakvo zlo, ona trpjeti — ta bestjelesno ne može trpjeti, — niti trebaju više Boga, kad je besmrtna.

A on se milo nasmiješi i reče:

— A kako ti o tom sudiš? Kako misliš o Bogu? Kakva je tvoja filozofija? Reci nam!

Justin pripovijeda, kako je prošao filozofskim školama i zavolio pristalice nauka Platonova, ali se sastao s nekim starcem, koji ga je obratio na vjeru kršćansku. Društvo mu se stane smijati i rugati.

9. Onda htjedoh da idem, ali me Trifon uhvati za plašt i reče, da me ne će pustiti, dok ne ispunim obećanja svojega.[2])

— Neka dakle — kažem — ne buče tvoji drugovi i neka se ne vladaju nedolično, nego ako ih je volja, neka mirno slušaju, a ako nemaju kad od posla kakva, neka idu, a mi potražimo mjesto, sjednimo i privedimo raspru kraju!

To se svidi i Trifonu. Pristanemo svi i pođemo na srijedu trijema. Dva se druga nasmiju i narugaju živoj želji našoj i otidu.

Raspravljanje traje dva dana, a raspada se na troje: Justin pobija mišljenje Židova o novom zakonu, dokazuje, da je Hrist sin Božji, koji je postao čovjekom, da trpi za nas, i najzad pokazuje, da crkvu Hristovu navješćuju već proroci i stari zavjet.

89. I Trifon će:

— Dobro znaj, da čitav rod naš očekuje Hrista, i priznajemo, da sve knjige, što si ih ti naveo, govore o Njemu. Kažem i to, da me porazi ime Isus, što je nadjenuto sinu Navinu, te sam sklon pristati na to.[3]) Ali sumnjam, bi li svijet onako nečasno pribio Hrista na križ. Ta zakon kaže: »Proklet, koga pribiju na križ!« Zato nikako ne mogu to vjerovati. Jasno je, da knjige kažu, da će Hrist trpjeti, ali hoće li trpjeti muku zakonom prokletu, to želimo saznati, ako možeš dokazati.

— Da Hristu — kažem mu ja — nije bilo trpjeti, i da nijesu proroci prorekli, da će Ga radi bezakonja ljudskoga voditi na smrt, da će Ga pogrditi, bičevati, među bezakonike brojiti i kao jagnje voditi na klanje, a roda mu — kaže prorok — ne zna nitko

[2]) Obećao je, da će dokazati, da kršćani ne vjeruju bajkama nego riječima punim Duha svetoga.

[3]) Da je sin Navin slika Isusa Hrista.

kazati, — onda bi se čovjek s pravom čudio. Ali ako je to znak i svima poruka, — kako da nijesmo s uzdanjem povjerovali u Njega? Tkogod razumije riječi proročke, ne će li, ako samo čuje, da su Ga raspeli, kazati, da je to Onaj i nitko drugi?

90. — Ded i nas — kaže — skloni Pismom, ne bi li ti mi povjerovali! Ta znamo, da će trpjeti i da će Ga kao jagnje voditi, ali dokaži nam, je li morao biti raspet i tako sramotno i nečasno umrijeti smrću, što ju je zakon prokleo. To ne možemo ni pomisliti.

— Znaš, — kažem — štogod rekoše i učiniše proroci, to odjenuše u slike i prilike, te većinu toga ne razumiju svi lako. Tako su krili istinu, te je i oni, koji traže, s mukom nađu i razaberu.

— To smo priznali, — reku oni.

— Čuj sada! — kažem. Mojsije prvi pokaza tobožnju prokletinju znamenjima, što ih je učinio.

— Kakvima, misliš? — kaže.

— Kad je narod ratovao s Amalečanima, a sin je Navin, po imenu Isus, bio u prvom redu bojnom, sam se Mojsije molio Bogu, širom raširivši ruke svoje, a Or i Aron podupirahu ih preko dana, da ne klonu od umora. Kadgod bi se krnjio taj lik poput križa, narod bi, kako je pisano u Knjigama Mojsijevim, malaksao, a dok bi ustrajao u onakvu držanju, Amalečani bi podlijegali. I jači je bio po križu jači. Nije narod nadjačao zato, što se tako Mojsije molio, nego jer je u prvom redu bojnom bilo ime Isusovo, te je Mojsije sam od sebe načinio znak križa. A tko vas ne zna, da Bogu molitva najvećma godi, kad tko uzdiše i plače, kad tijelo sagne i koljeno prigne? Ali onako, sjedeći na kamenu, niti se on sam poslije pomolio niti itko drugi.

94. Kažite mi, nije li ono Bog preko Mojsija naložio, da se uopće ne gradi nikakva slika ni prilika onoga, što je gore na nebesima, ni što je na zemlji, a sam je u pustinji preko Mojsija načinio mjedenu zmiju i stavio je na znak, kojim se spasao svaki, koga je zmija ujela? I čist je od svake krivice. Tim objavi svetu tajnu, a tom tajnom objavi, da će skršiti snagu zmiji, koja je Adama navela na grijeh; objavi: tko uzvjeruje u Onoga, koji će u tom znaku, t. j. na križu, trpjeti, taj će naći spas od ujeda zmijina, a to su zla djela, idolopoklonstvo i druge nepravde. Ako nije tako, a ono mi kažite razlog, zašto je Mojsije metnuo mjedenu zmiju na znak i naredio, koga zmija ujede, neka gleda u znak. I ugrizeni su ozdravljali. A sam je naredio, da se uopće ne gradi nikakav lik.

— Istinu si rekao, — kaže jedan od onih, koji su drugi dan došli. Ne znamo razloga. I ja sam više puta pitao o tom učitelje, ali mi nitko razloga ne kaza. Stoga govori dalje! Slušamo pozorno, gdje otkrivaš tajnu.

I ja ću:

— Kako je Bog dao mjedenom zmijom načiniti znak, a ne ogriješi se, tako i po zakonu leži prokletstvo na ljudima raspetim, ali za Hrista nema više prokletstva od Boga, jer On po Njemu spasava one, koji su počinili djela, što zaslužuju prokletstvo.

95. Ta naći ćemo, da je sav rod ljudski pod prokletstvom. Po zakonu je Mojsijevu svatko proklet, tko ne vrši ono, što je pisano u knjizi zakona.[4]) I nitko nije natanko sve izvršio — tomu se ne ćete smjeti protiviti, — nego se jedan više, drugi manje držao zapovijedi. Ako pak je na onima, koji su pod tim zakonom, očevidno prokletstvo, jer nijesu sve vršili, ne će li kud i kamo više tištati prokletstvo narode, koji se klanjaju idolima, kvare dječake i čine druga zla? Pa, ako je Otac vaseljene htio, da Hrist Njegov za sve ljude svakoga roda primi na se prokletstvo sviju, jer je znao, da će Ga raspeta i mrtva On uskrsnuti, — zašto onda o Onom, koji se po volji Očevoj nije kratio da to pretrpi, govorite kao o prokletom i ne žalite radije sebe? Ta ako i jest sam Otac Njegov dao, da to pretrpi za rod ljudski, a ono nijeste to[5]) uradili, da idete na ruku odluci Božjoj, jer nijeste ni onda, kad ste ubijali proroke svoje, radili u strahu Božjem. A nitko vas ne reci: »Ako se Ocu prohtjelo, da Sin to pretrpi, eda bi se rod ljudski izliječio modricama Njegovim, — e onda nijesmo ništa krivi.« Ako to kažete, jer se kajete za učinjeni grijeh i priznajete, da je On Hrist, i jer vršite zapovijedi Njegove, onda vam unaprijed velim: bit će vam oprošteni grijesi vaši. Ako pak Njega i one, koji vjeruju u Njega, proklinjete, te biste ih pogubili, kad bi vam prosto bilo, — kako vas ne će stići kazan, grješnici, okorjeli nemilosrdnici i bezumnici?

96. Kad zakon kaže: »Proklet svaki, tko visi o drvu!« — ne tvrdi, da nam nada stoji do Raspetoga zato, jer Bog tobože proklinje toga raspetog, nego zato, jer je Bog unaprijed rekao to, što vi i vama ravni ne znate, — naime, da je On onaj, koji je bio prije svega i imao postati vječni svećenik Božji i kralj i Pomazanik. A to vam je prosto i na svoje oči vidjeti. Ta u svim zbornicama proklinjete sve, koji su po Njemu postali kršćani, a drugi narodi pretvaraju proklinjanje u djelo, — ubijaju svakoga, tko samo prizna, da je kršćanin. A svima mi velimo: »Braća ste naša, spoznajte radije istinu Božju!« Ali kad se ne date skloniti ni vi ni oni, nego se upinjete, da zatajimo ime Hristovo, volimo smrt i trpimo uvjereni, da će nam Bog dati sve blagodati, što nam ih je obrekao preko Hrista. I pored svega toga molimo se Bogu za vas, da se Hrist smiluje na vas. Ta on nas uči, da i za neprijatelje molimo. On reče: »Ljubite

[4]) V. Mojs. 27., 26.

[5]) Raspeli Hrista.

neprijatelje svoje! Budite dobri i milosrdni, kao što je i Otac vaš nebeski!« Ta vidimo, da je svemožni Bog dobar i milosrdan, kad daje, da se sunce rađa i nezahvalnima i pravednima i da kiši na pobožne i opake, a njima će svima — učio je — i suditi.

Poslije mnogoga raspravljanja rastaju se uvečer.

142. Trifon neko vrijeme stade, a onda progovori:

— Vidiš, raspreli smo razgovor o tom, a nijesmo ni mislili. Priznajem, da mi je društvo preko mjere godilo, pa i tima tu, mislim, jednako je pri duši. Više nađosmo, nego se nadasmo i mogosmo nadati. Da nam to češće može biti, još bi i više koristi imali, kad bi pretresali te riječi.[6]) Ali jer si — kaže — na polasku i čekaš, da lađa krene, daj se nas kao prijatelja sjećaj, kad otideš!

— Što je — kažem — do mene, svaki dan bih, da ostanem, rado isto radio; ali jer se nadam, da ću s voljom i pomoću Božjom brzo krenuti, potičem vas, da ustrajete u toj najvećoj borbi za spas svoj i gledate da cijenite više Hrista, Sina svemožnoga Boga, nego učitelje svoje.

Nato odoše, a zaželješe mi sretan put. A ja sam se za njih molio i rekao:

— Ništa vam drugo bolje, ljudi, ne mogu željeti, nego da spoznate, da se tim putem rasvjetljuje pamet svakomu čovjeku i da uopće jednako, kao mi, držite, da je naš Hrist sin Božji.

Tacijan.

Rodom je iz Asirije. Uči govorništvo i filozofiju, putuje mnogo, dolazi u Rim, gdje ga pridobije i krsti sv. Justin. Poslije smrti Justinove vraća se na istok i zapada u zabludu gnostičku. Piše grčki. Potpuno se sačuvao samo »Govor Helenima«. Justin cijeni neke pisce helenske, a učenik ih njegov bez razlike gazi i grdi, ako im se i ne može sasvim oteti; ne vidi ni svijetlih strana prosvjete helenske. U pisanju se ogleda strasna ćud njegova; slog je opor, tvrd, iskidan; gdjegdje izbija toplina, a jezik je tada zadahnut dahom pjesničkim.

Govor Helenima.

1. Heleni, nemojte iz dna duše mrziti na barbare, nemojte zazirati od nazora njihovih! Koje znanje u vas ne potječe od barbara? Glasoviti Telmešani[1]) izumiše gatanje iz sanja, Karani proricanje iz zvijezda, Frižani i starodrevni Isaurani vračanje iz leta ptičjega, a iz žrtve Kiprani; zvjezdarstvo izumiše Babilonci, magiju Perzijanci, geometriju Egipćani, pisanje i čitanje Feničani. Zato prestanite zvati iznašašćem svojim ono, u čemu stese za drugima poveli! Pjesništvu i pjevanju nauči vas Orfej, on vas uvede i u tajne.[2]) Tuskanci vas naučiše graditi kipove, ljetopisi egipatski naučiše vas pisati povijest, a od Marsije i Olimpa prihvatiste sviralu. Obadvojica bijahu Frižani, seljaci, a iznađoše svirku svirale. Tirenci[3]) vam dadoše trublju, Kiklopi kovačiju, a pisanje pisama — tako kaže Helanik[4]) — davna kraljica perzijska. Ime joj bješe Atosa. Kanite se gizde i ne ističite sjaj rječitosti svoje! Vi se sami hvalite, uzimate svoje ljude, da vas brane. Razborit treba da čeka tuđe svjedočanstvo, — a trebalo bi da i narod ima jedan jezik. Ali ovako — samo se vama desi, te ni u malom društvu ne govorite jednim jezikom. Govor Doranâ nije isti, kao onaj atički, niti govore Eoljani, kao Jonjani. Kad je tolik jaz među onima, gdje ga ne bi trebalo, onda ne znam, koga bih Helenom zvao.[5]) A nada sve je čudnovato, što volite izričaje, koji nijesu vama srodni, i upotrebljavate riječi barbarske, — skrpiste jezik svoj. Zato se odrekosmo mudrosti vaše, makar se gdjetko i istakao u njoj. Komički pjesnik[6]) kaže o njoj:

To trsov list je jalov, pusta brbljavost, —
Pjev, gnijezdo lastâ. Ljudi ti sramota su,
Vještine te se hvataju i deru se
I graktom grakću poput kakva gavrana.

Govorništvo stvoriste za nepravdu i klevetu, — za novce prodajete slobodu riječi svoje; često puta sad je nešto pravo, drugi put kažete, da nije. A pjesništvo prigrliste, da opišete bitke, ljubav bogova i pokvarenost duše.

2. A što ste uzvišeno iznijeli u filozofiji? Tko se nije, bio i veoma ozbiljan, hvastao? Diogen, dični stanar bačve, umjerenošću se ponosi, a sirova polipa proždire, bolest ga u crijevu popada, — s proždrljivosti izdiše. Aristip[7]) šeće u skerletnoj haljini, a mukte pijančuje. Platon mudruje, a gladi trbuh, —

---

[6]) Sv. Pismo.

[1]) Karani u Telmesu blizu Halikarnasa u Maloj Aziji.

[2]) Misli vjerske tajne orfičke, kojima je osnov bila vjera u besmrtnost duše i pripravljanje čovjeka na život poslije smrti. Širile su se onamo od Pisistrata naprijed.

[3]) Tuskana, danas Toscana. Tirenci su Etruščani.

[4]) Povjesnik grčki, savremenik Herodotov.

[5]) Kad se već pravi Grci ovako razlikuju, što da onda rečem o pogrčenim narodima?

[6]) Aristofan u »Žabama« 55.

[7]) Učenik Sokratov, rodom iz Kirene, osnivač hedonističke škole.

zato ga Dionisije[8]) prodaje u ropstvo. Aristotel laska Aleksandru,[9]) a zaboravlja, da je to još deran. On baš na aristotelsku trpa prijatelja svojega, jer ne će da pred njim pada ničice, u krletku kao medvjeda ili pantera i vozi ga okolo. Baš vjerno sluša nauk učiteljev, kad hrabrost i krepost pokazuje na gozbi. — probada kopljem druga, najboljega prijatelja, a onda plače i gladom se, tobože od tuge, mori, da ne bi na nj zamrzili drugovi. A smijem se onima, koji još i sada slijede nauk njegov. Premda kažu, da se za ovo, što je ispod mjeseca ne brine providnost, pa premda su oni bliže zemlji nego mjesec i niže od putanje njegove, ipak se brinu za ono, za što se ne brine providnost. U koga nema ljepote, nema bogatstva, nema snage tjelesne, nema plemenita roda, u toga po Aristotelu nema sreće. I to da su mudraci!

4. Pa zašto, Heleni, hoćete, kao kod šakanja, oblasti da navrkate na nas?[10]) Ako se uredbama nekih ne ću da koristim, zašto na me režite kao na najgorega zlotvora? Nalaže li car, da platim danak? Spravan sam ga dati. Traži li gospodar, da ga služim i dvorim? Znam službu svoju. Čovjeka treba štovati kao čovjeka. Samo se Boga moram bojati. Njega ne možeš ljudskim okom vidjeti ni umijećem dohvatiti. Samo, kad mi se kaže, da Njega zatajim, ne ću poslušati, — radije ću umrijeti, da se ne pokažem lažom i nezahvalnikom. Bog naš nije postao u vremenu; samo On nema početka, sam je početak svemu. Bog je duh, ali ne prožima tvari, već je Stvoritelj svih tvarnih duhova i likova; nevidljiv je i nedokučljiv, otac svega vidljivoga i nevidljivoga. Njega znamo po stvaranju Njegovu i nevidljivu moć Njegovu razbiramo iz djela Njegovih. Ali ne ću da se klanjam tvari, što je stvori radi nas. Radi nas posta sunce i mjesec. Pa kako ću se klanjati slugama svojim? Kako ću drvo i kamen priznati za bogove? Duh, koji prožima tvar, niži je od duha božanskoga, a kako je nalik na dušu, ne smijemo ga štovati jednako, kao savršenoga Boga. Ali ne smijemo ni darova prikazivati Bogu, koji nema imena. Tko ništa ne treba, toga ne smijemo ocrniti, da je potreban.

5. Bog bješe u početku, a početak bješe — čusmo — moć Božja. Bješe gospodar svega, osnov svemu; bješe sam, jer ne

8) Tiranin sirakuski. Njemu se Platon zamjeri nazorima svojim, i on ga preda Spartancima, koji ga prodadu u ropstvo. Priča se, da je Platon na dvoru tiranskom volio neumjerene gozbe.

9) Aristotel je učitelj makedonskoga kralja Aleksandra Velikoga.

10) Šakače gledaoci klikom jare.

bješe još svijeta. A kako bješe On sva moć, osnov svega vidljivoga, s Njim bi po praumu osnov svemu i ona Riječ, koja bješe u Njemu. Voljom jedinstvenosti Njegove iskoči Riječ, a Riječ se stvori prvorođenim djelom Očevim.[11]) To je, znamo, početak svijetu. A posta podjelom, ne kidanjem. Jer što se otkida, to se od prvobitnoga odvaja; a što se zajednički dijeli s kim, to bira sebi upravljanje i ne slabi onoga, od koga se uzme. Ta kao što se na jednoj zublji dadu napaliti mnoga svijetla, a svjetlost se prve zublje ne slabi tim, što se zapalilo mnogo zubalja, tako ni Riječ, kad je izišla iz moći Očeve, nije roditelja lišila Riječi. Ta i ja govorim, a vi slušate; a valjada potom, što se iz usta toči riječ, ne sahne riječ meni, gdje govorim, nego puštajući glas svoj počinjem rediti građu, u vama nesređenu. Pa kao što je Riječ, u početku rođena, naizmjence rodila naš svijet, stvorivši sama sebi tvar, tako i ja, za nasljedovanje Riječi preporođen i spoznanjem istine prosvijetljen, preudešavam zbrku tvari meni srodne.[12]) Niti je tvar bez početka, kao što je Bog, niti je moću ona Bogu ravna; ta On nema početka. Stvorena je i nije postala ni od čega drugoga, nego ju je Tvorac svega svijeta izveo.

12. Dvije su vrste duhova: jedna se zove duša, a druga je bolja od duše, a slika je i prilika Božja. Jedan je i drugi duh bio u prvim ljudima, jer su ovamo bili od tvari, a onamo uzvišeniji nego tvar. A ovako je. Sva je zgrada svijeta — to možeš vidjeti — i savkolik stvor postao od tvari, a samu je tvar stvorio Bog; i zna se, da je bila sirova i bez oblika, prije nego se razdijelila, a poslije diobe svoje krasna i uređena. Od tvari su nebo i zvijezde na njemu; pa i zemlja i sve, što je na njoj, ima isti sastav, potom jedan isti izvor. Ali premda je to tako, a ono opet ima nekih razlika u onom, što je od tvari, te je jedno ljepše, a drugo je lijepo, samo što zaostaje za nečim boljim. Ta kao što je sastav tijela jedno uređenje, i to od poroda već, a ima, premda je tako, ipak na njemu nekih razlika po ugledu — jedno je oko, drugo je uho, a opet drugo kosa za nakit, onda utroba, mozak pa sklop kosti i žila, te se jedno razlikuje od drugoga, a cjelinom ipak vlada sloga, sklad: baš tako ima zaista svijet moću Tvorca svojega ovamo stvari sjajnije, a onamo opet ovima neslične, kako je već po volji Stvoriteljevoj primio dijelak duha tvarnoga. Sve to može razabrati, tko tašto ne prezire proroštva božanska, što su od vremena do vremena napisana bila, a učinila pravim prijateljima Bogu one, koji su se njima bavili. Jednako su i demoni — tako ih vi zovete — od tvari; primili su duha njezina, te su postali raskalašnici i izjelice; neki su se od njih mašili čišće tvari, a drugi odabrali nižu, i tako su prema toj tvari svojoj udesili život. I njima se vi, Heleni, klanjate, a postali su od tvari

11) Svijetom.

12) T. j. vas.

i daleko su od pravoga reda! Ta demoni, što ih sada pomenuh, segnuše u svojoj ludosti za taštom slavom, stresoše uzde i naumiše lupeški oteti božanstvo. Ali ih Gospodar svega pusti, neka se bane, dok ne dođe kraj svijetu, i on se raspadne, a sudac osvane, te u sudnji dan svi ljudi, koji su uskos napastima demonskim čeznuli za spoznanjem savršenoga Boga, vide svjedočanstvo savršeno. Duh je dakle u zvjezdama, duh u anđelima, duh u rašću, duh u vodama, duh u ljudima, duh u životinjama; jedan je isti, ali opet krije u sebi razlike.[13]) Dok to govorimo, ne služimo se jezikom ni dokazom vjerojatnosti ni spremom sofista nego riječima nekoga božanstvenijeg glasa, a vi, tko vas hoće da uči, dohrlite! Vi nijeste zazirali od Skite Anaharsisa,[14]) zato se nemojte nećati, da učite od ljudi zakona barbarskoga. Prigrlite naše nauke bar onako, kao vračanje babilonsko! Slušajte riječ našu bar onako, kao proroštvo hrasta![15]) Sve su to nadrimudrolije kradljivih demona, a naša je nauka uzvišenija, nego da bi je svijet mogao shvatiti.

13. Heleni, nije duša po sebi besmrtna nego smrtna. Ali ona ne mora umrijeti. Umire i raspada se s tijelom, ako ne spozna istine, a poslije na koncu svijeta, uskršava s tijelom i prima u besmrtnosti smrt[16]) za kazan. Steče li spoznanje Boga, ne umire, ako se i na neko vrijeme raspadne. Sama je po sebi mrak, i nema svijetla u njoj, a to je ono, što se kaže: »I tama ne obuze svijetla.«[17]) Duša ne izbavi duha, nego je on izbavi, — svijetlo obuze tamu. Riječ je svijetlo Božje, a mrak je neuka duša.[18]) Zato, živi li sama[19]), naginje se dolje k tvari i mre zajedno s tijelom; sjedini li se s Duhom božanskim, ima joj pomoći, te se penje onamo, kamo je vodi Duh. Njegov je naime stan gore, a njezina kolijevka dolje. Odiskona je duh živio s dušom, a jer nije htjela ići stopama njegovim, ostavi je on. No još je imala neku regbi iskru snage svoje, ali nije mogla — ta rastala se s njim — razabrati ono savršeno; stoga načini sebi, tumarajući u potrazi za Bogom, silu bogova, — demoni je spletoše pletkama svojim. Ali Duh Božji nije u svima, nego stoluje u onom, koji pravedno živi, i tijesno se veže s dušom njegovom te ostalim dušama otkriva tajne proricanjem. I koja posluša mudrost, ta privlači k sebi Duha srodnoga; a koja ne posluša, već odbija slugu Boga, koji je trpio, ta se većma pokazuje protivnicom Božjom nego štovateljicom.

---

[13]) Prema tvari, u kojoj je.

[14]) Mudrac, barbarin, putuje mnogo da uči, a onda kuša kod kuće da uvede tuđe bogoštovlje i običaje.

[15]) Misli proročište Zeusovo u Dodoni, gdje se proricalo iz šuštanja lišća hrastova.

[16]) Moralnu.

[17]) Iv 1., 5.

[18]) Duša, koja ne spozna istine.

[19]) Bez svijetla.

25. Što veliko i divno rade u vas filozofi? Odgaljuju jedno rame[20]), nose kosu dugačku, puštaju bradu, nokti su im pandže. I govore, da im ne treba ništa, a po Proteju[21]) trebaju kožara za bisage, tkalca za plašt, a za štap drvodjelju, a radi proždrljivosti gavana i kuhara. Čovječe, povodiš se za psom,[22]) a Boga ne znaš, — zato su ti i uzori nerazumne životinje! Javno — samo da bi se vjerovalo — vičeš, da ne trebaš nikakva čovjeka, a sam sebe osuđuješ, jer ne da li ti tko, grdiš, — filozofija ti je zanat za stjecanje. Držiš li se nauke Platonove, učenik ti se Epikurov u sav glas protivi. Pristaneš li uz Aristotela, ruši te pristalica Demokritov. Pitagora kaže, da je bio Euforbo.[23]) Ferekid je baštinik nauke njegove, a Aristotel napada besmrtnost duše. Među vama je razdor, mijenjate nauke pa onako nesložni napadate složne.[24]) Jedan kaže: »Bog je tijelo.« A ja: »On je bez tijela«. — »Svijet je neraspadljiv.« A ja: »Raspada se«. — »Na mahove gori«. A ja: »Ujedamput će.« — »Suci su Mino i Radamant«. A ja: »Sam Bog.« — »Besmrtna je samo duša«. A ja: »I tijelo s njom.« Ali što vam, Heleni, činimo nažao? Što na nas, koji slijedimo Riječ Božju, mrzite kao na najgore zlotvore? U nas nema ljudožderstva; lažni ste svjedoci, — krivo vas pute. U vas se Pelop[25]) sprema bozima za ručak, makar ga volio Posidon, i Krono jede sinove svoje,[26]) a Zeus guta Metidu.[27])

42. To vam, Heleni, ja mudrac barbarski sastavih. Rodio sam se u zemlji Asiriji, učio vašu mudrost, a onda ono, što javno ispovijedam. Odonda znam, tko je Bog, što je djelo Njegovo; zato sam spravan za nauku se vama podvrći ispitu, jer nemam razloga tajiti života po zakonu Božjem.

Poslanica Diognetu.

Taj biser stare knjige kršćanske bit će negdje iz 2. vijeka, a odlikuje se lijepim jezikom, dubokim shvaćanjem i sjajnim razlaganjem.

---

[20]) Cinici zaogrću plaštem samo lijevo rame.

[21]) Tako su cinici prozvali cinika Peregrina. Protej je morski bog, koji se znao pretvarati u kojekakve likove.

[22]) Cinici se nijesu tako zvali, jer su živjeli na pasju (κύων kion, pas), nego po gimnaziji Kinosargu, gdje su naučali.

[23]) Kaže, da je već za trojanskoga rata živio pod imenom Euforbo, t. j. nauča seobu duše.

[24]) Kršćane.

[25]) Tantal htjede iskušati bogove, jesu li sveznajući, pa im ispeče sina svojega Pelopa.

[26]) Jer se boji, da će mu sin oteti prijesto nebeski. Svrže ga Zeus.

[27]) Metida, žena Zeusova. Proroštvo reče, da će mu ona roditi kćer, koja će mu snagom i umom biti ravna, i sina, koji će ga nadvisiti. Zato proguta ženu.

1. Vrli Diognete, vidim te, gdje goriš od želje, da spoznaš vjeru kršćansku, i od srca iskreno i brižno pitaš, u kakva se Boga uzdaju, kako mu služe, zašto svi skupa ne haju za ovaj svijet, preziru smrt, ne vjeruju u bogove, u koje Heleni, niti mare za praznovjerje židovsko; pitaš, kakav ih to vez ljubavi veže među sobom, zašto se ta nova vrsta javila u životu sada, a ne prije. Prihvaćam želju tvoju i molim Boga — ta on ravna jezikom i sluhom, — neka bi dao meni, da kažem onako, kako bi ti, kad čuješ, postao što bolji, a tebi, da saslušaš, a ja ne požalim riječi svojih.

5. Kršćane ne dijeli ni zemlja ni jezik ni običaji od drugih ljudi. Niti prebivaju gdje sami u svojim gradovima niti imadu kakvo drukčije narječje niti živu životom osobitim. I nije umovanjem niti brigom ljudi pregalaca taj nauk njihov nikao, niti se, kao neki, drže kakva nazora ljudskoga. Nastavaju gradove helenske i barbarske, kud je već koga namjera namjerila; povode se za običajima domaćim u nošnji, hrani i drugom životu, pokazuju divan i po općem mnijenju čudnovat poredak u uređenju svojem. Živu u zavičaju svojem, a jesu, kao naseoci; imadu sva prava, kao građani, a trpe sve, kao tuđinci. Sva im je tuđina domovina, a sva domovina tuđina. Žene se, kao svi; rađaju djecu, ali je ne izlažu. Dijele s drugim stol, ali ne kreveta. Oni su put, ali ne živu prema puti. Borave na zemlji, a nebo im je dom. Pokoravaju se određenim zakonima, a životom svojim nadmašuju zakone. Ljube sve, a svi ih progone. Svijet ih ne zna, a osuđuje ih. Ubija ih, a oni oživljuju. Bokci su, a mnogoga bogate. Trpe svaku oskudicu, a plivaju u obilju. Preziru ih, a iz prezira im cvate slava. Ocrnjuju ih, a poštenje im sja; grde ih, a oni blagosiljaju; gaze ih, a oni iskazuju čast. Dobrotvori su, a kazne ih kao zlotvore. Kazni — smrti se raduju, kao da ustaju na nov život. Židovi ih napadaju kao inostrance, a Heleni ih gone, — mrze na njih, a ne znadu kazati uzroka mržnji svojoj.

6. Jednom riječju, što je tijelu duša, to su u svijetu kršćani. Po svim je udima tijela rasijana duša, a i kršćani su rasijani po gradovima svijeta. Duša prebiva u tijelu, ali nije od tijela; kršćani prebivaju u svijetu, ali nijesu od svijeta. Nevidljivu dušu sapinje vidljivo tijelo. I kršćane vidiš, dok borave na svijetu, ali je vjera njihova nevidljiva. Na dušu mrzi tijelo naše; s njom, premda mu ne čini nikakve krivde, bije boj, jer mu ona brani slasti. I na kršćane, premda ne čine krivice, mrzi svijet, jer se protive nasladama. Duša voli tijelo, koje na nju mrzi, i voli ude. I kršćani vole one, koji na njih mrze. Duša je zatvorena u tijelu, a drži tijelo. I kršćani su u svijetu, kao u tamnici, a drže svijet. Besmrtna duša stanuje u stanu smrtnom; i kršćani stanuju u domu vremenome,[1]) a očekuju život vječni na nebu.

[1]) Prolaznom.

Hraniš li i pojiš slabo dušu, postaje jača; i kršćani trpe dan na dan kazni, ali se još više množe. Na tako dično ih mjesto postavi Bog, ostaviti ga — bila bi grjehota.

7. Nije im to, kako rekoh, predano kao našašće zemaljsko; ne sude, da im je ovako srcu prirasla misao smrtna, ni da im je povjereno čuvanje tajna ljudskih, nego sam je svemožni Tvorac svega, nevidljivi Bog, dă — On je s neba presadio Istinu i Riječ svetu i nedokučljivu među ljude i u srce im ucijepio; nije, kako bi tko mogao naslutiti, poslao ljudima slugu kakva, bilo anđela ili prvaka nebeskoga ili koga, tko ravna svijetom, ili koga, tko ima upravu na nebu, nego samoga Graditelja i Stvoritelja vaseljene, preko kojega stvori nebesa, preko kojega omeđi more međama njegovim, čije tajne čuvaju vjerno sva tjelesa nebeska; dă, od Njega primi sunce mjeru toka danjega, Njega sluša mjesec, kad na zapovijed Njegovu sja noću; Njega slušaju zvijezde što idu tragom mjesečevim; On je sve razredio i odijelio i podvrgao čovjeku — nebesa, i što je na nebesima, zemlju, i što je na zemlji, more, i što je u moru; vatru, zrak, bezdan, pa što je na visini, i što je u dubini, i što je po srijedi. Njega posla njima, — zar, kako bi tko od ljudi mogao pomisliti, kao siledžiju na strah i trepet? Ne, nipošto, nego u blagosti i milosrđu. Posla ga, kao što šalje kralj sina kralja; posla ga kao Boga, posla ga kao k ljudima, posla ga kao spasitelja; posla ga, da milom, ne silom pridobija, jer Bog ne zna nasilja; posla ga, da zove, ne da progoni; posla ga, da ljubi, ne da sudi. Zar će ga slati kao suca? Tko će dočekati dolaska Njegova? — Ne vidiš li, kako ih bacaju pred zvjerad, da zataje Gospoda, ali ih ne mogu svladati? Ne vidiš li, što se jače množe mučitelji, to se jače množe mučenici? To nije, vidi se, djelo čovječje, — to je moć Božja, to je znak došašća Njegova.

10. Ako i ti želiš ovu vjeru i ako je primiš, prije svega ćeš spoznati Oca. Ta Bog zamilova ljude; radi njih stvori svijet, njima podredi sve na svijetu, njima dade razum, njima dade pamet; samo njima dopusti, da podižu oči k Njemu, njih načini na svoju sliku i priliku; njima posla Sina svojega jedinorođenoga, njima obeća kraljevstvo nebesko i dat će ga onima, koji Ga uzljube. A kakva će te, misliš, radost obuzeti, kad Ga spoznaš? Ili kako ćeš ljubiti Onoga, koji te je već prije toliko ljubio? A staneš li Ga ljubiti, poći ćeš stopama dobrote Njegove. I nemoj se začuditi, što čovjek može stupati stopama Božjim! Može, ako hoće. I nije blaženstvo gospodovati bližnjima, željeti više, nego imadu slabiji, biti bogatu i tlačiti niže; u tom ne možeš slijedom slijediti Boga, — to je izvan veličanstva Njegova. Ali tko uzima na se breme od bližnjega svojega, tko rado drugomu slabijemu pomaže u onom, u čemu je jači; tko potrebnu dijeli, što je od Boga primio, taj postaje bog onomu, koji prima; taj stupa sto-

pama Božjim. Onda ćeš još na zemlji ovdje razabrati, da Bog na nebesima vlada; onda ćeš početi kazivati tajne Božje, onda ćeš ljubiti i čuditi se onima, što trpe kazan, jer ne će da zataje Boga; onda ćeš osuditi varku i opsjenu svijeta, kad naučiš živjeti pravim životom nebeskim, kad prezreš ovu tobožnju smrt ovdje, kad se pobojiš prave smrti, koja čeka osuđene na oganj vječni, koji će mučiti bez kraja i konca one, što mu dopadnu. Tada ćeš se diviti onima, koji radi pravde podnose vremeni oganj; tada ćeš ih držati za blažene, kad vidiš onaj oganj.

11. Ne govorim, što mi je tuđe, niti bezumno istražujem, nego kao učenik apostolâ postajem učitelj narodâ. Što primih, to predajem učenicima, koji su dostojni istine. Pa tko, kad se valjano uputi i za milu se Riječ rodi, ne traži, da temeljito zna ono, što jasno Riječ otkri učenicima? Njima se javi Riječ i slobodno progovori, objavi; nevjerni Je ne razumješe, učenicima razlagaše Ona nauk; koga držaše vjernim, taj spozna tajne Očeve. Zato On posla Riječ, da se objavi svijetu. Nju puk njegov[2]) prezre, apostoli Je razglasiše, narodi[3]) povjerovaše. To je Onaj odiskona, a nedavno se javi; star je, a uvijek se mlad rađa u srcu svetih.[4]) To je Onaj vječni, što se Sinom danas zove.[5]) Po Njemu se bogati Crkva, i milost se u svetih razvija i množi, te podaje pamet, otkriva tajne, navješćuje vremena, veseli se vjernima, dariva one, koji traže, dă — one, koji ne ruše ogradâ vjere niti pomiču međâ otaca svojih. Potom se pjesma pjeva strahu od zakona, razbira se dar milosti u proroka, učvršćuje se vjera evanđelja, čuva se predaja apostolâ, a milost Crkve klikom kliče. Ne pomutiš li milosti, upoznat ćeš, što Riječ propovijeda i preko kojih hoće (da propovijeda) i kada hoće. Ta što nas je volja i zapovijed Riječi potakla, da kažemo, to saopćujemo vama s marom i iz ljubavi k onomu, što nam je otkriveno.

12. Kad pomno pročitate i saslušate, znat ćete, što Bog daje onima, koji Ga pravo ljube. Oni postaju raj slasti i lasti; iz njih niče drvo rodno, bujnim cvijetom procvjetalo, raznim plodom iskićeno. Na tom je mjestu posađeno drvo spoznanja i drvo života, ali ne ubija drvo spoznanja, nego neposluh ubija. Jasno piše, da je Bog u početku sred raja zasadio drvo života i po spoznanju pokazao život, ali se nijesu njim pravo koristili oni u početku,[6]) — s prijevare zmijine iziđoše nagi. Ta niti ima života bez spoznanja niti sigurna spoznanja bez prava života. Zato je blizu jedno do drugoga posađeno. Tu moć opazi apostol, te kudi spoznanje, koje se bez istine u nauku upotrijebi za život. On kaže: »Spoznanje nadima, a ljubav popravlja«.[7]) Tko misli,

[2]) Židovi.
[3]) Neznabošci.
[4]) Istom pokrštenih.
[5]) Hebr. 1., 5.
[6]) Prvi ljudi.
[7]) I. Kor. 8., 1.

da zna nešto bez pravoga spoznanja, što ga utvrđuje život, taj nema spoznanja; vara ga zmija, jer nije zavolio života. A tko sa strahom spozna i traži život, taj sadi u nadi, čeka plod. Neka ti je srce spoznanje, a život istinita riječ, što se prima. Nosiš li od toga u sebi drvo i dočekaš plod, brat ćeš uvijek, što u Boga želiš; u to zmija ne dira, niti se toga hvata bludnja. Tu se Eva[8]) ne kvari, nego se vjeruje u djevičanstvo njezino; tu se pokazuje Spas, na apostole silazi nadahnuće, Gospodinov se uskrs primiče, kupe se zborovi i krasno se vrstaju. Riječ, što svete uči, raduje se; po Njoj se Otac veliča. Slava Njemu u sve vijeke! Amen.

Minucije Feliks.

Život mu je zastrt gustom koprenom. Od neznabošca posta kršćanin. Bit će, da je stariji od Tertulijana.

Djelo njegovo »Oktavije« zlatna je obrana kršćanstva, umjetnim sastavom, milotom razlaganja ne dostizava je nijedna apologija 2. ni 3. vijeka. Pisac se zacijelo koristio Ciceronovim »Bićem bogova (De natura deorum)« pa Senekinim »Promislom (De providentia)« i »Praznovjerjem (De superstitione«).

Oktavije.

1. Zavezoh se u misli, dođe mi na pamet moj dobri i vjerni drug Oktavije. Tolika me milina i želja za njim presvoji, te mi se nekud učini, da se u meni ne budi prosto spomen na ono, što je minulo i proteklo, nego da mi se vraćaju prošli dani. Njega istina nesta ispred očiju mojih, ali je slika njegova u srce moje i gotovo u dno duše utisnuta. I s pravom nam na rastanku ostavi izvanredni i sveti čovjek čeznuće za sobom; ta i sam je gorio tolikom ljubavlju prema nama, te se volja njegova i u zbilji i u šali na dlaku slagala s mojom, — isto je htio, isto ne htio. Mislio bi: jedna je duša u dva tijela; bijah mu zabavicama jedini drug, jedini svjedok grijehu, pa kad se tmuša razbi, te stadoh iz duboka mraka roniti na svijetlo mudrosti i istine, ne odbi se od pratioca, nego mu — a to je veća dika — pokaza put. — Dok su mi se tako misli motale kroz svekoliko ono doba, što smo drugovali i prijateljevali, zape mi pozornost duha najjače o onom razgovoru, u kojem je Cecilija, zaonda još odana pustu praznovjerju, krenuo i dubokim raspravljanjem pridobio za pravu vjeru.

2. On po poslu i k jednu, da mene vidi, pohrli u Rim. Ostavi dom, ženu, djecu, pa još — a to je u djece još veća dragost — u

[8]) Razumijeva se čovjek, kojega resi milost posvećujuća. Prava vjera, puna ljubavi djelotvorne čuva od svakoga grijeha milost, što se krstom dobiva.

godinama nedužnim, i još su tepala; a baš je zato takav govor slađi, jer se jezičac poplete, lomi. Ne mogu riječima iskazati, koliko me je i kako neobuzdano veselje obuzelo s došašća njegova; radost mi poraste pogotovo, jer mi banu iznenada najbolji prijatelj. Za dan dva, kad mi već vatru čežnje utuši mnoga, neprestana nazočnost njegova, pa kad jedan drugomu ispripovijedasmo i doznasmo sve, što onamo od rastanka svojega nijesmo o sebi znali, namislimo poći u Ostiju, veoma prijatni grad, jer mi je tijelu, da se riješi nevaljalih sokova,[1]) bilo liječenje u kupelji morskoj baš onda ugodno i zgodno,[2]) — ta ovamo je o berbi praznik donio poslima sudačkim[3]) odmora, a onamo je u to doba poslije ljetnje žege dolazila jesen s blagim vremenom.

U osvit zaputimo k moru, da uz obalu prošećemo pa da nam povjetarac, pirkajući blago, osvježi ude. Pijesak je pod lakim korakom propadao, a to nam je izvanredno godilo. Uto opazi Cecilije kip Serapisov[4]) i — tako je vičan praznovjerni svijet — primakne ustima ruku i usnama pritisne cjelov.

3. Sada će Oktavije: »Ne liči, brate Marko, čestitoj duši, da čovjeka, koji je u kući i izvan kuće uvijek uza te, puštaš u toj sljepoti prosta neznanja i daš, da se za bijela dana spotiče o kamenje, klesano dašto pa pomazano i ovjenčano, a znaš, da za bludnju njegovu pada sramota baš tako na te, kao i na njega«. S tim riječima prevalismo pô puta od grada i pred nama puče obala. Talasići grnuli i plakali pijesak ondje na kraju, kao da ga steru za šetnju. More je istina, makar stala tišina, uvijek nemirno, ali ako i nije onda sinjim i pjenastim valovima prodiralo na kopno, a ono se opet amo tamo ljulalo, mreškalo, previjalo. Silno smo uživali, dok smo moru baš na pragu kvasili potplate svoje; ono je naizmjence čas, doprvši nama do nogu, pljuskalo valima, čas opet, vraćajući se i zamičući, gutalo ih. Polako i mirno krenemo naprijed, — hodamo obalom, koja se malo uvija, i pričanjem kratimo put. A pričao je Oktavije, — pripovijedao o putovanju svojem. Ali kad onako u razgovoru odmakosmo dobrano daleko, okrenusmo se i vratismo istim putem. Dođemo do mjesta, gdje čamci izvučeni leže na hrastovim gredama, da od mulja ne truhnu. Tu vidimo dječake, gdje se živo mašaju igre, — nadmeću se ljušturom po vodi. Pobjednikom se gradio onaj dječak, kojemu je ljuštura najdalje segla i najviše puta poskočila.

4. Nas sve zaokupi milina toga prizora. Ali Cecilije nije za to mario niti se takmi smijao, nego je bio tih, zamišljen, sam za se, — na licu mu se javi neka tuga.

---

[1]) Misli umor tijela, živčanu napetost.

[2]) Ugodno radi blaga vremena, zgodno radi praznika.

[3]) Bio je sudac.

[4]) Serapis, bog egipatski; primili su ga Grci i Rimljani.

— Što je to? — kažem mu. Zašto ne vidim, Cecilije, one tvoje živahnosti, zašto nema one tvoje vesele vedrine, što se i u ozbiljnim časima smije iz očiju tvojih?

— Već dugo me — odvrati — ljuto tište i peku riječi našega Oktavija, — navali na te i okrivi te s nehaja, samo da mene iz potaje to jače ujede radi neznanja. Stoga ću se ogledati, — s kraja na kraj mi je obračunati s Oktavijem. Ako vam je s voljom, da s njim raspravljam kao čovjek svoje sljedbe[5]), zaista će on sada vidjeti, da lakše raspravlja drug s drugom, nego kad se mudrac s mudracem uhvati u koštac. Ali sjednimo na taj nasip — na kamenje, što je nabacano, da brani kupalište, a pruža se u more. Tu ćemo moći od hoda počinuti i pozornije pretresati.

Na te riječi njegove posjedamo — od trojice ja u sredini, a oni meni o bok, ali nije bilo iz počitanja niti radi roda niti radi časti, jer prijateljstvo uvijek ili prima jednake ili ih čini jednake, nego zato, da kao najbliži sudac jednoga i drugoga saslušam i dva parca po srijedi rastavljam.

5. — Brate Marko, — reći će Cecilije, zacijelo si o tom, čega se svojski mašamo, načistu, jer si dobrano prošao putem obadvoga života, te jedan zapustio, a drugi odabrao. Ali svejedno treba da se sad toliko priljubiš, te ćeš držati u ruci mjerila pravedna suca i ne ćeš pristrastan naginjati na drugu stranu, jer bi se inače činilo, da se presuda nije rodila iz naše raspre, nego je samo izliv srca tvojega. Zato, ako sjede ovamo kao kakav nov, jednoj i drugoj stranci neznan sudac, nije nikakva muka pokazati, da je sve u životu ljudskom nesigurno, nestalno, labavo i da je sve na istinu više nalik nego istinito, te se to većma moraš čuditi, što se neki, jer ih mrzi dokraja istražiti istinu, slijepo podvrgnu ma kojemu mišljenju, a ne će sa žilavim marom da ustraju u potraživanju. Stoga valja da se svi mrštimo, žalimo, što se neki, i to ljudi bez nauka, bez obrazovanosti, bez svakoga i najprostijega umijeća, usuđuju nešto stalno osjeći o svijetu i veličanstvu,[6]) gdje to udilj dosad kroz sve tolike vijekove pretresa filozofija — sva sila škola. I s pravom, — tako je daleko osrednja snaga ljudska od spoznanja Božjega, te niti joj je dano, da dokuči ono, što nad nama lebdi nebu na visini, ni što se krije pod zemljom u dubini; niti joj dopušta vjera, da to istražuje. Dosta smo, čini se, sretni i dosta pametni, ako po onoj staroj mudračevoj sami sebe poznamo u dušu.[7]) Ali kad se već predajemo ludu i glupu trudu, te prelazimo granice slaboće svoje i s drskom se pohlepom penjemo — a prikovani smo o ovu grudu — na samo nebo, do samih

---

[5]) Neznabožac.

[6]) Božjem.

[7]) Γνῶθι σεαυτόν (spoznaj sebe).

zvijezda, ono bar nemojmo ovu zaludnju težnju prepletati praznim i strahotnim tlapnjama! Neka su se — uzmimo! — u početku klice od svega sabile po svojoj prirodi, koja se u sebi stapa, — koji je bog tomu otac? Neka su se čestice čitavoga svijeta u slučajnom sukobu srasle, porazređale, poprimile obličje, — koji je bog tvorac?[8]) Neka je oganj napalio zvijezde, neka je svod nebeski presvodila tvar njegova, neka je tvar zemlju težom posadila i u more se slila vlaga, — ali odakle taj sveti strah? Odakle ta strepnja? Kakvo je to praznovjerje? Čovjek i svaki stvor, koji se rađa, diše, raste, jest slobodna smjesa čestica, u koje se čovjek i svako stvorenje opet rastavlja, kida, raspada; tako sve teče natrag k izvoru i sve se samo u se vraća bez ikakva vještaka ili suca ili tvorca. Tako se ognjene klice zbijaju, te vazda sjaju sunca — sad ovo, sad opet ono; tako se isparuje zemlja, a od pare vazda niču magle, zgusnu se i sklope, a oblaci se uvis dižu; a kad se spuste, kiša lijeva, vjetrovi dušu, tuča lupa; skobe li se oblačine, gruhaju gromovi, žarke munje sijevom sijevaju, na sve strane udaraju, ruše se na brda, zalijeću se u debla, biju bez razlike sveta i nesveta mjesta, ubijaju grješnika i često pobožna. Što da rečem o kojekakvim nenadnim olujama, s kojih se bez reda i osnove uzburka sila cijele prirode? Nije li kod brodoloma udes dobra i zla čovjeka ispremiješan, zasluge pobrkane? Ne gine li kod požara kriv i nekriv? Pa kad zrak okuži kužna zaraza, ne izdišu li bez razlike svi? Kad bijesom bjesni rat, ne padaju li većma bolji? U miru nije nevaljalac samo ravan boljemu, nego ga pače svijet štuje, te kod mnogoga ne znaš, bi li proklinjao njegovu opakost ili želio sebi sreću njegovu. Da svijetom ravna promisao Božji i volja kakva božanstva, nikad se ne bi Falaris ni Dionisije[9]) dokopali vlasti, nikad ne bi Rutilije i Kamilo bili izgnani,[10]) nikad ne bi Sokrat pio otrova! Eno ti rodne voćke, eno ti usjeve već žute, grožđe već punahno kiša ništi, tuča lomi! Tako nam je ili nesigurna istina sakrivena i potušena, ili — a to je vjerojatnije — u raznim, varavim slučajevima gospoduje sudbina bez zakona.

[8]) Nauka Epikurova. On ju je prihvatio od Demokrita, ali ju je promijenio. Demokrit iz Abdere živi u 5. vijeku, a Epikur, Atičanin iz Gargeta, mlađi je od njega za neko sto godina.

[9]) Falaris, tiranin agrigentski, pekao je ljude u usijanu biku od mjedi. Dionisije Stariji je tiranin sirakuski. Falaris živi u 6. vijeku pr. Is., a Dionisije oko g. 400.

[10]) P. Rutilije Rufo, g. 100. pr. Is. legat u Aziji, štiti narod od gulikoža — zakupnika carine. Tim dirne u stalež viteški, koji ga optuži. Sud izgna Rutilija. — M. Furije Kamilo zauze g. 400. pr. Is. Veje. Kod kuće ga optuže, da je pronevjerio od plijena. Mora u izgon.

6. Ili je sudbina neminovna, ili je priroda tamna. Koliko li je časnije i bolje za čuvaricu istine uzeti nauk pređa pa štovati vjeru, što su je oni namrli, klanjati se bogovima, kojih si se — tako su te roditelji naučili — prije bojao, nego si ih bolje upoznao! Koliko je bolje ne izricati suda o božanstvu, već vjerovati pradjedovima, koji su još u ono neuko doba, u rođaju svijeta, zavrijedili, da im bogovi budu bića dobrostiva ili kraljevi! Potom vidimo, da u svimkolikim državama, pokrajinama, gradovima svako pleme ima svoje svete obrede i da štuje bogove kraja svojega, kao na primjer Eleusinjani Cereru,[11]) Frižani Majku,[12]) Epidaurani Eskulapija,[13]) Haldejci Bela, Astartu Sirci, Dijanu Tauri,[14]) Gali Merkurija, a sve Rimljani. Tako su njihova moć i ugled pokorili čitav krug zemaljski, tako su vlast svoju raširili preko staza sunčevih i preko granica okeanskih. Na bojnom je polju narod čuvao krepost i pobožnost, gradu su bedemom bile svete žrtve, čiste djevice, mnoge časti i dostojanstva svećenička; podsjednuti i na sam Kapitolij potisnuti, štovali su svejedno bogove, koje bi drugi radi gnjeva njihova bio već odvrgao, i kroz čete Gala, koji su se čudom čudili smionosti praznovjerja njihova, stupali bez oružja, — oružje im bješe vjera; u zauzetim su se gradovima dušmanskim, dok je još pobjeda bjesnjela, klanjali pobijeđenim božanstvima; svuda su tražili tuđe bogove i činili ih svojima, dizali žrtvenike pače bogovima neznanim i dušama pokojničkim. Tako su Rimljani, dok su svetinje svihkolikih naroda prihvaćali, zaslužili i kraljevstva njihova.

8. Svi se narodi o bogovima besmrtnim jednodušno slažu, premda im ne znamo bića ni postanja. Nitko se, držim, ne koči s tolikom drskošću niti se nadima takvim nekakvim bezbožnim znanjem, te bi iz petnih žila nastojao, da tu tako staru, tako korisnu, tako spasonosnu vjeru zatre ili oslabi. Makar onaj Kirenjanin Teodor[15]) ili onaj stariji od njega Dijagora s Mela,[16]) kojemu starina nadjenu ime »Bezbožac«, — makar obojica tvrdila, da nema bogova, i makar svaki strah, što ravna ljudstvom, i poštovanje dokraja kinuli iz srca, ono im opet nikad ne će s te bezbožne nauke, s njihove laži-filozofije, biti ime veliko i ugled jak. Abderanin je Protagora[17]) više trijezna uma nego srca bezbožna raspravljao o božanstvu, ali su ga iz zemlje protjerali Ate-

[11]) U misterijama eleusinskim.

[12]) Božicu Kibelu.

[13]) U Epidauru u Argolidi je bilo na glasu liječilište. Eskulapije je bog ljekar.

[14]) Danas Krim.

[15]) Oko g. 280. pr. Is.

[16]) Oko g. 425. pr. Is. — Mel, kikladski otok.

[17]) Savremenik Sokratov. Za bogove reče da ne zna, jesu li ili nijesu. U naponu je snage sredinom 5. vijeka pr. Is.

njani i u skupštini spalili spise njegove. Što? Zar nam nije onda uzdisati, što ljudi — dopustit ćete, da slobodnije otkrijem jar svoj u ovoj ulozi svojoj, — ljudi, velim, jedne kukave, nedopuštene i očajničke stranke ustaju protiv bogova? Od najnižega taloga kupe nevještije ljude i lakovjerno ženskinje, koje radi slabosti spola svojega lako posrne, i stvaraju rulju — kletu urotu. Ta se svjetina na noćnim sastancima, u svečanu postu i na gozbama nečovječnim sjedinjuje, ali ne svetom žrtvom kakvom nego zločinstvom. To je narod, što se sakriva i bježi od svijetla; na ulici je nijem, po zakucima rogoboran. Od hramova zaziru, kao od grobova,[18]) pljuju na bogove, smiju se svetinjama, žale, ako mogu, svećenike, a sami su jadni; preziru časti i skerlet, sami năpô goli! Ao čudne li ludosti i nevjerojatne drskosti! Preziru ove muke ovdje, a plaše se neznanih na drugom svijetu; boje se mrijeti poslije smrti, a smrti se međutim ne boje! Tako im strepnju opaja varava nada utjehom — uskrsnućem na nov život.

9. Pa kao što jače buja korov, tako se ta iskvarenost šulja, od dan do dan se širi po svem krugu zemaljskom, — množe se odurna svetišta klete družbe. Dokraja valja itsrijebiti i prokleti tu zavjeru! Po tajnim se znacima i odličjima poznaju i ljube se među sobom gotovo već prije, nego jedan drugoga znade; svuda se među njima nekud obožava i strast, — uzajamno se zovu braćom i sestrama. Da nije istina, ne bi oštrovidni glas pronosio o njima tolike sramote, što ih čovjek samo s dopuštenjem može izustiti. Čujem, da se po nekom glupavom vjerovanju svojem klanjaju posvećenoj glavi grdobe — magarcu. Ele vjere dostojne i kao stvorene za takvo ćudoređe! I tko priča o čovjeku, što ga je najgora kazan stigla za zločin, i o sramotnom drvu križa kao o svetinjama, taj gradi oltare, kakvi pristaju propalicama i zločincima; daje im, da štuju ono, što zaslužuju. Što se kazuje o primanju novih članova, strašno je, a i poznato. Napršče u hljebu — tako varaju neoprezna — metnu pred onoga, koga će primiti. Novajlija ne sluteći zla, jer kora krije dijete, na poziv udari po kruhu, a s nevidljive i tajne rane gine dijete. Krv njegovu — ao grozote! — žudno ližu, ude njegove na jagmu dijele među se; tom se žrtvom brate, a svijest zločinstva zalog im je, da će mukom svatko mučati. Te su žrtve grdnije od svakoga svetogrđa. A gozbu im svijet zna, — svuda svi o tom govore, svjedokom je tomu i govor Cirćanina.[19])

10. Mnogo hotimice mimoilazim, jer je toga previše; a da je sve ili većina istina, dokazuje sama tama opake vjere. Ta

[18]) Misli grobove ljudi, koje su Rimljani štovali kao bogove.

[19]) Marko Kornelije Fronton. On je Krećanin, polazio nauke u Africi — u gradu Cirti, a poslije bio učitelj caru Marku Aureliju.

čemu svom silom taje i kriju ono, što štuju, bilo što mu drago? Čestito se djelo uvijek veseli javnosti, zločin se povlači u zabit. Zašto nemaju nikakvih žrtvenika, nikakvih hramova, nikakvih poznatih kipova? Zašto nikad ne govore javno, nikad se ne sastaju slobodno, ako ih ne treba kazniti za ono, što u potaji štuju, i ako se ne moraju toga stidjeti? A odakle je ili tko je ili gdje je onaj Bog jedini, samac, zapuštenik, kojega ne pozna narod slobodan ni država ni vjera, bar rimska ne? Jedino je kukavo pleme židovsko štovalo jednoga Boga, ali javno — u hramovima, na žrtvenicima pa žrtvama i obredima, a sila je i moć njegova bila nikakva; njega s narodom njegovim zarobi Rimljanin. Ali kolika strašila, kakve li sablasti izmišljaju kršćani! Onaj njihov Bog, kojega ne mogu pokazati ni vidjeti, pomno — tako drže — svima uhodi život, svima djela, napokon riječi i tajne misli; lijeće dašto amo tamo, svuda je nazočan; dosadan je, nemiran, dă — bezobrazno radoznao, pribiva svakomu činu, zaluta na svako mjesto, a ne može služiti pojedinosti, kad je na sve strane raskinut, niti može zadovoljiti cjelokupnosti, kad je zaokupljen pojedinošću.

11. A čemu požarom prijete cijelomu krugu zemaljskomu i samomu svemiru sa zvjezdama njegovim, snivaju o raspu, kao da se može poremetiti vječni red prirode, zakonima božanskim određen, ili kao da će se raskinuti veza svih čestica, raspasti se sklop nebeski i rasuti ta gromada? I nije im dosta ta mahnita pomisao, nego još grade i nadovezuju bapske bajke; nanovo se, kažu, poslije smrti rađa prah i pepeo,[20]) te lažima svojim jedan drugomu vjeruju s nekim uvjerenjem, — rekao bi, da su već uskrsnuli.

12. Ali da mi je doznati, hoće li s tijelom ili bez tijela uskrsnuti, i s kakvim će tijelom — s ovim ili s preporođenim! Zar bez tijela? To, koliko znam, niti je duh niti duša niti život.[21]) S tijelom? Ali već se prije raspalo. S drugim tijelom? Dakle se rađa nov čovjek, ne popravlja se onaj stari. Pa opet toliko je vrijeme prošlo, bezbrojni su vijekovi protekli, a tko se, ma samo jedan jediti — da primjeru možemo vjerovati — poput Protesilaja vratio iz donjega svijeta, a bio mu je bar na časak dopušten povratak?[22]) Sve su to izmišljotine bolesne mašte i glupa utjeha, što su laže pjesnici izumili pjesmi za začin, a vi ste to, dakako lakovjerni, prema Bogu svojemu prekrojili.

[20]) Misli kršćane, koje su za ganjanja spalili.

[21]) Bez tijela nema — sude stari — ni osjećanja ni umovanja.

[22]) Protesilaj, Tesalac, prvi pade od Grka, koji su se radi otmice Helenine iskrcali pod Trojom. Mlada žena Laodamija namoli bogove, i oni joj iz Hada puste muže na jedan dan. Poslije se ona ubija od tuge.

13. Po mojem sudu treba da se okanimo onoga, što je — a tako i jest — sumnjivo, i ne smijemo, dok toliki i tako veliki ljudi još o tom umuju, slijepo i drsko pristati uz drugu stranu, jer će se uvesti bablje praznovjerje i raskopati sva vjera.

14. Tako svrši Cecilije i sav radostan — buru mu ljutine stiša bujica riječi, što su se prosule — nadoda:

— Smije li što na to Oktavije Plautova soja,[23]) prvi među mlinarima, posljednji među filozofima?

— Nemoj — rekoh — nad njim pljeskati! Ne liči ti, da radi umjetnoga oblika govora svojega, dok se obilnije ne raspravi na obje strane, kličeš, pogotovo kad spor vaš ne ide za hvalom nego za istinom.

15. — Napuštaš — kaže Cecilije — službu savjesna suca, jer je velika nepravda, što ti upletanjem lomiš snagu truda mojega, a Oktaviju ostaje sve cijelo i neokrnjeno, da pobijá, ako može.

— To — kažem, — čemu prigovaraš, iznesoh, ako se ne varam, za općenu korist, da u podrobnom istraživanju ne osiječemo suda svojega prema bujici rječitosti nego po jezgri same stvari. I nije nam, kako se ti tužiš, odvraćati pozornosti; prosto je mukom mučeći saslušati odgovor Januarija našega, koji već gori od želje.

16. — Govorit ću — kaže nato Oktavije — zaista prema silama svojim, kako budem mogao, a tebi je sa mnom nastojati, da pogrde, gorku i pregorku ljagu, operemo tokom riječi istinitih.

17. Ne poričem, da se Cecilije nije trsio osobito istaknuti, da čovjek mora upoznati sebe i ogledati, što je on, odakle je, zašto je, je li od počela sazdan ili od atoma složen ili je djelo, lik, dah Božji. A to baš ne možemo istražiti ni dokučiti, ako ne ogledamo sav svijet, jer je sve tako suvislo, spleteno, svezano, da ne možeš upoznati bića ljudskoga, ako pomno ne pretreseš pitanje o božanstvu, i ne možeš vršiti službu građansku, ako ne proniknеš u državu, svima zajedničku, — u svijet, pogotovo kad se razlikujemo od životinja tim, što one nagnute i k zemlji prignute, nijesu stvorene da gledaju drugo do krmu, a mi, kojima je lice podignuto, kojima je dan pogled k nebu, koji imamo dar govora i razuma, — a tim Boga spoznajemo, osjećamo i za Njim se povodimo, — niti smijemo niti možemo odnemariti zrake nebeske, što nam prodiru u oči i u sjetila. Ta pravo bi bilo svetogrđe tražiti ovdje dolje ono, što moraš naći gore na visini.

[23]) Umbranin Plaut služi u Rimu u mlinara, dok ne iziđe na glas svojim komedijama. Živi negdje 251.—184. pr. Is.

Gledaj sámo nebo, kako se širom širi, kako se naglo kreće, kako se noću zvjezdama cakli, kako danju od sunca blješti, pa ćeš znati, kakvu divnu, božansku ravnotežu u nj položi višnji vladar! Gledaj i godinu, kako je čini ophod sunčani, i pogledaj mjesec,[24]) kako ga Luna kružeći stvara rastom i padanjem! Što da kažem o mraku i svijetlu, što se naizmjence vraća, te imamo kad raditi, kad opet počivati? A zvjezdarima valja prepustiti, neka obilnije govore o zvijezdama, kako one ravnaju tokom plovidbe ili određuju vrijeme sjetvi i žetvi. Sve je to nesamo zato, da se stvori, razvije i uredi, trebalo višnjega Tvorca i savršena uma, nego se i ne da osjetiti, razabrati, razumjeti bez najvećega znanja i razuma.

Što? Red je godišnjih doba i plodova stalnom mijenom rasporedan. Ne svjedoči li jednako o svom začetniku i roditelju proljeće s cvijećem svojim i ljeto sa žetvom svojom pa dražesna zrelost jesenska i potrebno mrtvilo zimsko? Taj bi se red lako poremetio, da ga ne drži najveći razum. Kolike li gle skrbi! Da sama zima ledom ne ledi, i samo ljeto žegom ne žeže, utisnuta je srednja toplina — jesen i proljeće, eda bi se prijelazi godišnji na povratku neopazice i bez štete omakli tragom svojim. Vidi drveće, kakva sve ima! Kako li ga hrani utroba zemaljska! Svrni na more! Plimom raste, osjekom pada. Gledaj vrela! Ključaju iz žila nepresušnih. Motri rijeke! Vijekom dovijek tokom vičnim teku. Što da rečem o zgodnu razmještaju strmih gora, valovitih brežuljaka, nadaleko protegnutih ravnica? Što da rečem o mnogovrsnoj obrani životinje od životinje? Jednu oruža rog, drugu brani zub, jača kopito; s ove strši bodljika, onu nosi brzina nogu ili diže let krila. Umjetnika Boga odaje ponajpače ljepota našega obličja; stas je uspravan, lice podignuto, oči kao za stražu gore postavljene, sva druga sjetila kao na tvrđi porazmještena.

18. Da stupiš u koju kuću pa vidiš sve čisto, u redu, kićeno, zacijelo bi pomislio, da njom ravna gospodar kud i kamo bolji od onoga krasnog nareda. Tako u ovoj zgradi svijeta, kad na nebu i na zemlji vidiš skrb, red i zakon, vjeruj, da ima nad vaseljenom gospodar i otac, ljepši od samih zvijezda i dijelova svega svijeta! Ali možda — ta o promislu ne može biti nikakve sumnje — misliš, da treba ispitati, vlada li kraljevstvom nebeskim vlast jednoga ili volja veoma mnogih. A to nije muka razjasniti, ako uzmeš na um vlasti zemaljske, kojima je zacijelo uzor nebeska. A je li se ikada vlada mnogoglava ili s uzdanjem naroda započela ili bez krvi svršila? Ne marim za Perzijance, koji su po rzanju konjskom sudili o prvenstvu;[25]) mimoilazim ona

[24]) Mjesec dana.

[25]) Tako su odabrali Dareja za kralja. On obori Lažnoga Smerdisa.

dva Tebanca[26]) — mrtvu priču. Pripovijest o blizancima, o kraljestvu pastira i kolibe, predobro je poznata.[27]) Glas o ratu zeta s tastom[28]) bruji cijelim svijetom, sudbina tolike države nije trpjela dva gospodara.

Gledaj drugo! Jedna je u pčela matica, jedan je u krdu prehodnik, jedan je stoci vođ. A ti misliš, da se najviša moć na nebu dijeli i da se cijelo veličanstvo one prave i božanske vlasti cijepa, a bjelodano je, da Bog, otac svega, nema početka ni kraja; daje, da se sve rađa, a sam je vječan; bio je prije svijeta sam sebi svijetom. Sve, štogod jest, svojom riječju stvara, umom redi, krepošću usavršuje. Ne možeš Ga vidjeti, — za oko je odviše sjajan; ne možeš Ga uhvatiti, — za opip je odviše čist; ne možeš Ga pojmiti, — za sjetila je odviše velik; beskrajan je, neizmjeran, u svojoj veličini samo sebi poznat. A nama su grudi za poimanje tijesne, — zato Ga dostojno cijenimo, kad Ga krstimo neprocjenivim. Kazat ću, kako mislim: tko sudi, da znade veličinu Božju, taj je umanjuje, a tko ne će da umanji, ne zna je.

Ne traži imena Bogu, — Bog Mu je ime. Ondje trebaš naziva, gdje ti je kod mnoštva pojedino razlikovati posebnim značajnim imenima, ali Bogu, koji je sâm Bog, Bog je cijelo ime. Kad bih ga zvao ocem, ti bi mogao držati, da je od mesa; kad bih Ga zvao kraljem, ti bi mogao naslutiti, da je zemaljski; kad bih Ga zvao gospodarom, ti bi zacijelo pomislio na smrtna. Oduzmi sva imena, i vidjet ćeš jasnotu imena »Bog«.

Što? Ne slažu li se u tom sa mnom svi? Čujem narod, — kad k nebu dižu ruke, govore samo: »Bože!« »Bog je velik«, »Bog je istin« i »ako Bog da«. Je li to prirodni govor narodni, ili su riječi kršćanina vjernika? Pa tko tvrdi, da je Jupiter glavni Bog, vara se u imenu, a s nama skupa priznaje jednu moć.

20. Ako svijetom upravlja promisao i njim ravna mig jednoga Boga, ne smije nas neuka starina, zanesena i zaslijepljena pričicama svojim, zavesti, te bi i sami uz njih pristali; ta pobijaju ih sudom svojim filozofi, koji i radi uma i radi starosti svoje imadu ugleda. Pređi su tako lako povjerovali lažima, te su za istinu držali i druga grozna, čudna čudovišta — Skilu

[26]) Polinik i Eteoklo, Edipovi sinovi. Otimali se o prijesto i u boju jedan drugoga proboli.

[27]) Romul je ubio Rema radi vlasti. Othranio ih je pastir.

[28]) Pompej zaglavi u građanskom ratu, što ga je zavrgao s tastom svojim Cezarom. Borili su se za gospodstvo u državi rimskoj.

mnogokraku,[29]) Himeru mnogoliku,[30]) Hidru, kojoj smrtna rana bješe nov život,[31]) Kentaure srasle s jahačem;[32]) pa i drugo, što se glasu prohtjelo da izmisli, rado su slušali. Što će one bablje bajke, kako su se ljudi prometnuli pticama i zvijerima, kako li drvećem i cvijećem? Da se zbilo, zbivalo bi se; jer se ne može zbiti, nije se ni zbilo. Slično su se pređi naši ogriješili o bogove; nepromišljeni, lakovjerni povjerovali su u svojoj prostoti. Kraljeve su svoje obožavali, za preminulima čeznuli i htjeli da ih na slici gledaju; željeli spomen njihov uzdržati kipovima, — tako se svetinjom stvori ono, čega su se mašili kao utjehe. Napokon, prije nego se svijet otvorio trgovini i prije nego su narodi izmiješali obrede i običaje svoje, klanjao se kao građaninu krasne uspomene svaki narod svojemu praocu ili slavnomu vođi ili stidnoj kraljici, junakinji, kakva obično nije ženska, ili iznašaocu kakve blagodati ili vještine. Tako se pokojnima podavala nagrada, a budućemu naraštaju primjer. Čitaj djela povjesnikâ ili djela mudraca, pa ćeš suditi isto, kao ja!

28. A kakva je nepravda — a činite je — ne upoznati, ne istražiti, a suditi, to vjerujte nama samima, koji se kajemo! I mi smo isto bili i nekad, još slijepi i tupi, kao vi, mislili, da tobože kršćani štuju grdosije, žderu djecu, slave raskalašne gozbe, i nijesmo razabirali, da ljudi vazda bajke turaju u svijet, a nikad ih ne raščinjaju i ne dokazuju; nijesmo razabirali, da se kroz toliko vrijeme nije među njima našao nitko, koji bi ih izdao, da ubere nesamo oproštenje za zločinstvo nego i hvalu za prijavu; nijesmo razabirali, da kršćanin nije tako zao, te ne bi, da je kriv, ni porumenio ni zadrhtao, nego se samo jedno kajao, što nije već prije bio. Pa dok smo mi znali na sudu braniti i zagovarati svetogrdnike, bludnike, pače ubice oca svojega, držali smo, da kršćanina uopće ne treba ni saslušati; i često smo od samilosti još groznije bjesnjeli, — vodili smo istragu naopako, da se ne iznese istina na vidjelo, nego da se iznudi laž; mučili smo onoga, tko je ispovijedao vjeru, da je se odrekne, i to dašto samo zato, da ne zaglavi. Pa ako je tko bio slabiji pa mukama pritisnut i svladan porekao, da nije kršćanin, bili smo mu milostivi, kao da je tim, što se odrekao imena, okajao već onim poricanjem sva djela svoja. Vidite li, da smo

[29]) Neman morska, laje kao štene, ima šest ždrijela i dvanaest prednjih nogu, prebiva u morskoj pećini i hvata brodare.

[30]) Sprijed lav, u srijedi koza, na kraju zmaj; iz ralja suklja vatra.

[31]) Mnogoglava zmija u močvari kod Lerne u Argolidi; kad joj je Heraklo odrubio koju glavu, narasle su joj mjesto nje dvije nove.

[32]) Kentauri su nemani s trupom ljudskim na konjskom tijelu s četiri noge.

isto mislili i radili, što mislite i radite vi? Da razum sudi, a ne jar demonski, trebalo bi ih većma siliti, da priznadu grdnu raspuštenost, kletu službu Božju i ubijanje nejačadi, a ne, da poreku, da nijesu kršćani. Tim i takvim bajkama napuniše demoni neukima protiv nas uši; eda bi se zgrozili od te prokletinje.

Čuje se — tako veliš, — da obožavamo glavu magareću. Tko je takva luda, te će to vjerovati? Tko je još veća luda, te će vjerovati, da se tako što štuje? Dà, vi pače čitave magarce u stajamà posvećujete s Eponom svojom[33]) i k jednu tu magarad pored Iside[34]) pobožno kitite; isto tako žrtvujete i štujete lubanje volujske i glave ovnujske, sveti su vam bogovi — pola jarci, pola ljudi[35]) — pa bogovi s licem lavljim i pasjim.[36]) Ne klanjate li se s Egipćanima biku Apisu i krmite ga? I ne osuđujete njihovu službu Božju, a štuju zmije, krokodile, drugu živinu pa ptice i ribe! Ubije li tko takva boga, gubi pače glavu!

29. A što zamjerate vjeri našoj radi čovjeka grješnika i križa njegova, daleko ste od istine, ako mislite, da je ili krivac zaslužio, da u nj vjerujemo kao u Boga, ili da je to zemaljski stvor mogao postići. Zaista, jadan li je, komu je sva nada smrtan čovjek! Ta izdahne li čovjek, kraj je svoj pomoći njegovoj.

30. Rad bih se sada porazgovoriti s onim, koji kaže i vjeruje, da se posvećujemo klanjem i krvlju dječjom. Misliš li, da može tkogod tako nježno, tako sitno tjelešce onakvom ranom raniti? Može li tko novorođenče, što jedva ugleda svijet, zaklati, onu nedužnu krvcu proliti, posrkati? Nitko to ne će vjerovati, ako nije sam tako kruta srca! Vi — vidim — s majčinih grudi trgate sinčiće i sad bacate zvjeradi i pticama, sad ih opet konopom jadno gušite.[37])

31. I bajku o raskalašnosti izmisli protiv nas družba demonska, da crnom sramotom okalja sjaj čista života, da ljude grozom, strašnom pomisli odbije od nas prije, nego se ispita istina. Tako ni tvoj Fronton dokazom ne potvrdi tvrdnje svoje, nego riječju nabaci pogrdu. Tako što se više rađa u narodima vašim. Kod Perzijanaca je dopuštena ženidba s majkom, u Egipćana i Atenjana je zakonit brak sa sestrom, a štujete i bogove, koji živu s majkom, s kćerju, sa sestrom.

---

[33]) Epona (Hipona), božica konja i magaraca.

[34]) Isida, egipatska božica mjeseca i plodne zemlje.

[35]) Pan, Satiri i Fauni; pastirski i šumski bogovi.

[36]) Anubis ima glavu šakalovu, Amon ovnujsku, Osiris volujsku.

[37]) Misli izlaganje i ubijanje djece, kako je bilo u običaju u starih Rimljana i Grka.

32. Pa misliš li, da sakrivamo ono, što štujemo, ako nemamo hramova ni žrtvenika? Ta u kakvoj da slici zamislim Boga, kad je, ako valjano promisliš, čovjek sâm slika Božja? Kakav da mu gradim hram, kad ga savkoliki ovaj svijet, djelo njegovo, ne može obuhvatiti? Pa zar ću, kad ja kao čovjek imam prostraniji stan, u jednu kućicu zatvoriti moć tolikoga veličanstva? Nije li bolje, da Mu je duh naš hramom, naše srce svetištem? Zar da mu prikazujem velike i male životinje, što ih je On dao za korist moju, i bezumno da Mu vraćam dar Njegov? Nije to milo, kad dobra duša, čisto srce, poštena pamet može biti žrtvom dostojnom. Stoga, tko nedužnost cijeni, Bogu se moli; tko pravdu gaji, Bogu žrtvuje, tko se prijevare kloni, miri Boga; tko čovjeka iz pogibli izbavlja, najljepše blašče kolje. To su naše žrtve, to je služba Božja; potom, tko je pravedniji, taj je u nas pobožniji.

Ali Boga, što Ga štujemo, niti pokazujemo niti Ga vidimo. Jest, baš zato vjerujemo u Boga, jer Ga možemo osjetiti, ali Ga ne možemo vidjeti. Ta u djelima Njegovim i u svakom kretu ovoga svijeta razbiramo vazda moć Njegovu, kad grmi, sijeva, treska, kad vedri. I nemoj se čuditi, što ne vidiš Boga, — od vjetra i zraka se sve miče i njiše, savija, a opet ti pred oči ne izlazi ni vjetar ni zrak. Tako u sunce, vrelo svega gledanja, ne možemo gledati; zrake odbijaju oko, pogled gledaocu slabe, pa gledaš li dulje, sav ti vid unište. Što? Zar da možeš samoga Tvorca sunca, onaj izvor svijetla, podnijeti, a od blijeska se okrećeš, od munje se kriješ. Želiš Boga okom tjelesnim vidjeti, a dušu, koja ti je život i govor, nemožeš ni vidjeti ni uhvatiti?

Ali Bog ne zna djela čovječjega, pa kako stoluje na nebesima, ne možeš ni obaći sve ni svakoga poznati. Varaš se, čovječe, — kruto se varaš! Ta po čemu je Bog daleko, kad je sve na nebu i na zemlji i sve izvan kruga zemaljskoga puno puncato Njega? Svuda nam je On nesamo sasvim blizu, nego je u nama. Svrni opet na sunce! Na nebu stoji, a rasipa se po svim krajevima; jednako je svuda nazočno i miješa se sa svime, — nigdje mu jasnost ne tamni. Koliko je više Bog, koji je sve stvorio i sve vidi, te se od Njega ne može kriti nikakva tajna, nazočan u mraku, nazočan u mislima našim — u tom regbi drugom mraku! Mi ne radimo samo pred Njim, nego i s Njim, rekao bih gotovo, živimo.

34. Ne vjerovati o požaru svijeta da će iznenada pasti vatra i nestati vlage, — mana je prostoga svijeta. Ta koji mudrac sumnja, koji li ne zna, da gine sve, što se rodi, da propada sve, što je stvoreno, a i neba da će zajedno sa svime, što nebo obuhvata, nestati baš onako, kako je nastalo?

Pa i o preporodu govore slavniji mudraci, — prvi Pitagora, a osobito Platon, samo što im je vjera krnja, polovična. Tijelo se raspadne, samo duša — tvrde — vječno traje i u druga se nova tjelesa seli češće. Dodavaju — a to izvraća istinu, — da duša ljudska zalazi u stoku, ptice, zvjerad. Ta misao zaista nije dostojna truda kakva filozofa nego šale kakva lakrdijaša. Ali to, da se i u tom mudraci vaši uneke slažu s nama, dosta je za razmatranje moje. Uostalom tko je tako glup, te bi smio poreći, da Bog ne može čovjeku vratiti oblika, baš kako mu ga je mogao dati u početku, i da čovjek poslije smrti nije ništa, kao što je i prije poroda bio ništa, pa da se on od ništa ne može nanovo stvoriti,kao što se od ništa mogao roditi? Nadalje teže je početi ono, čega nije, nego obnoviti, što je bilo. Vjeruješ li, ako što ispred slabih oči naših iščezne, da to i Bogu izgine? Sve se tijelo ili raspadne u prah ili u kašu raskaši ili u šaku pepela sabije ili vonjem ishlapi, te ga nestane, ali Bog čuva čestice. Pa gle, kako nas tješi i za buduće uskrsnuće pripravlja sva priroda! Sunce tone i rađa se, zvijezde zalaze i izlaze, cvijeće vene i niče, drveće golo lista, — samo pokvareno sjeme ne klije. S tijelom je u grobu onako, kao što je s drvećem zimi, kad krije zelen u lažnu, suhu granju. Što goniš, da još za krute zime oživi i vrati se? Čekati nam je, dok i tijelu dođe proljeće.

I nitko neka se ne tješi sudbinom niti njom opravdava udesa svojega! Neka ima — uzmimo! — suđena sreća, ali je opet duh slobodan, i zato se sudi djelo čovječje, a ne položaj njegov. Ta što je drugo sudbina nego ono, što Bog reče svakomu od nas? On može unaprijed znati stvorenje svoje, zato prema zaslugama i svojstvima svakomu pojedincu određuje i udes. Potom nas ne stiže udarac sa zvijezde kod poroda, nego se kazni naša priroda — ćud. Ali to je, makar bilo i malo, dosta zasad o sudbini, jer kanim drugi put opširnije i potpunije o njoj raspravljati.

Uostalom to, što se nas većina zove sirotinjom, nije sramota naša nego dika, jer kako duša s raskošja slabi, tako jača s trijezna života. Ali opet — kako može biti tko siromah, kad ne treba ništa, kad ne gramzi za tuđim, a u Bogu je bogat? Veći je siromah onaj, tko ima mnogo, a sve više žudi. Ipak ću kazati, kako mislim: nitko ne može biti onako siromašan, kako se rodio. Ptice živu bez baštine, od dan do dan se hrani živina, a to je opet stvoreno za nas, te ako želimo, imam sve to. Stoga, kao što je, kad tko putem putuje, to sretniji, što je lakši, tako je blaženiji na ovom putu života onaj, koga siromaštvo čini laka, te ne uzdiše pod trhom bogatstva. Ali opet bi blago, da ga držimo za korisno, od Boga tražili, — zacijelo bi nam mogao mrvu udijeliti Onaj, čije je sve. No mi volimo prezirati imanje nego ga imati, većma želimo nedužnost, većma tražimo strpljivost, volimo biti dobri nego rasipni. A što osjećamo tjelesne mane ljudske i trpimo s njih, to nije kazan nego borba. Sa slabosti raste snaga, a nevolja je puno puta škola kreposti; najzad sila i duha i tijela omlitavi bez vježbe i truda. Tako je svim junacima vašim, što ih kao uzor hvalite, iz bijede procvala slava. I nama može Bog priteći u pomoć, — ne prezire nas; ta On je vladar svemu i dobri otac svojima, ali jadima istražuje i ispituje svakoga, u pogiblima ogleda pojedincu ćud, iskušava volju čovječju, vodeći je do najgroznije smrti, siguran, da Mu ne može ništa propasti.[38]) Stoga, kao što se zlato kuša u vatri, tako se mi u opasnosti.

37. Krasna li prizora Bogu, kad se kršćanin s bolju sukobi, kad dočeka prijetnje, smrtnu osudu i muke, kad s rugom prezre buku na stratištu i strašan pogled krvnikov; kad stijeg slobode svoje visoko diže pred kraljevima i knezovima, a ponikne samo pred Bogom, čiji je; kad se kao pobjednik u slavlju smije sucu, koji mu izriče osudu! Ta pobjednik je, tko izvojšti, za što je vojevao. Koji vojnik zapovjedniku naočigled ne izlaže smionije grud svoju? Nitko ne dobije vijenca, dok ga ne zasluži. Ali opet zapovjednik ne daje ono, što nema, — ne može produljiti života, može tek nagraditi junaštvo. No vojnik Božji nije u boli zapušten, niti mu je sa smrću kraj. Potom može kršćanin biti bijedan na oko, uistinu ne može biti. Vi sami stradaoce kujete u zvijezde. Tako na pr. Mucija Scevolu. On je promašio kralja i bio bi sred neprijatelja poginuo, da nije žrtvovao desne ruke svoje.[39]) A koliki su naši dali, da im se nesamo desnica nego i čitavo tijelo prži, dă — spali, a ni pisnuli nijesu! Što više — do njih je stajalo, hoće li se izbaviti! Zar da te ljude poredim s Mucijem ili Akvilijem[40]) ili Regulom[41])? Dječaci i djevojčice sa zanosom trpe bol, smiju se križu i mučilima, zvjeradi i svim strašilima smrtne kazni. I ne vidite, jadni, da nema nikoga, koji bi ili bez razloga htio navaliti na se kazan ili mukama mogao odoljeti bez Boga.

Ali možda vas zasljepljuje, što neznabošci plivaju u bogatstvu, sjaju u časti, u moći se bane. Jadnici! Dižu se visoko, da padnu duboko. Ta oni se tove kao stoka za žrtvu, kite se vi-

[38]) Zna, da se ne će odmetnuti pravi kršćanin.

[39]) Mladi Rimljanin Scevola došulja se u tabor kralja etruščanskoga Persene, koji je podsio Rim. Ubije pisara mjesto kralja. Pred kraljem turi desnicu u vatru na žrtveniku i reče mu, ako njega smakne, da ima još 300 takvih, koji mu rade o glavi. Porsena se okani rata.

[40]) Mitridat mu rali u usta rastaljeno zlato.

[41]) Zarobljena Regula — kaže se — mučili su Kartažani, a mogao se osloboditi, da je senat rimski sklonio na mir s Kartagom.

jencem kao žrtva za klanje; neki se dižu na prijesto carski i kraljevski, da propala, razuđana ćud[42]) može po miloj volji svojoj trgovati častima. Može li bez spoznanja Boga biti prave sreće, dok je smrti? Na san je ona nalik, — izmakne se prije, nego je uhvatiš. Kralj si? Ali se svejedno bojiš, kao što se tebe boje; pa makar te pratila silna pratnja, u opasnosti ostaješ sam samcit. Bogat si? Ali sreći vjeruješ u zao čas, za kratak put života ne trebaš velike prtljage, — samo ga otešča. Ponosiš se šibama[43]) i skerletom? Sjati u skerletu, u duši prljav biti — pusta je to opsjena ljudska, prazno štovanje časti. Plemstvom si plemenit? Hvališ roditelje svoje? Ali opet se svi jednako rađamo, — samo se razlikujemo krepošću.

38. A što mi zaziremo od ostataka žrtvenih — od zalogaja i gutljaja, to nije priznanje straha nego svjedočanstvo prave slobode. Ta ako se i ništa, što se rađa, kao nepovrijeđeni dar Božji ne da nikako iskvariti, a ono se opet kratimo, da ne bi tko mislio, da se demonima, kojima se žrtvovalo, ili klanjamo ili da se vjere svoje mi stidimo. Tko sumnja, da nam godi proljetno cvijeće, kad beremo proljetnu ružu, lijer i svaki cvijet mile boje, draga mirisa? Mi ga, ako nije vezano, sipamo, a meke vijence mećemo oko vrata. Ali što glave ne vjenčamo, to dajte oprostite! Mi smo vikli nosom srkati krasni miris s cvijeća, a ne sisati ga zatiljkom ni kosom. Ni mrtvih ne kitimo vijencima. Ja vam se još više čudim, zašto preminulu podajete zublju, ako osjeća, a zašto vijenac, ako ne osjeća. Ta ako je sretan, ne treba toga; ako je nesretan, ne veseli ga cvijeće. No mi spremamo ukop s onim mirom, s kojim živimo, i ne pletemo vijenca, koji će svenuti, nego od Boga primamo neuveli vijenac od cvijeća vječnoga; mirni, skromni, sigurni radi dobrote Boga našega budimo u sebi nadu na buduće blaženstvo vjerom u nazočno veličanstvo Njegovo. Tako uskrsujemo i već sada živimo u gledanju drugoga svijeta.

Mi ne pokazujemo plaštem[44]) mudrost svoju, nego je nosimo u duši; ne govorimo uzvišeno, nego živimo; hvalimo se, da smo postigli, što su oni svim marom tražili, ali nijesu mogli naći. — No zašto smo nezahvalni, zašto se mrazimo, ako je božanska istina sazrela u vrijeme vijeka našega? Uživajmo dobro svoje i udarimo srednjim putem — putem prave istine,[45]) — neka se praznovjerje obuzda, bezboštvo okaje, prava vjera očuva!

[42]) Misli pretorijance (carsku tjelesnu stražu), koji su skidali i postavljali careve.

[43]) Misli svežnje šiba (fasces), što ih liktori nose pred višim činovnikom ili zapovjednikom. Pod skerletom se razumijeva toga, skerletnim rubom optočena.

[44]) Nošivo filozofâ.

[45]) Ne budimo praznovjerni, a ni bezbožni!

39. Oktavije svrši. Mi smo neko vrijeme mukom mučali, zapanjeni piljili. Ja se, koliko je do mene, snebih od silna čuda, jer je ono, što se lakše osjeća, nego kaže, opremio dokazima i primjerima i potvrdama iz štiva i jer je zlobnike onim istim oružjem filozofskim, kojim se oružaju, pobio i pokazao također istinu nesamo zgodno nego i prijatno.

40. To sam u sebi tiho prevrtao, a Cecilije hrupi:

— Ja Oktaviju svojemu, ali i sebi, čestitam i ne čekam suda. Pobijedismo, — tako je; prisvajam sebi, makar nepošteno, pobjedu. Ta on pobijedi mene, a ja slavim slavlje nad zabludom. Stoga, što se tiče jezgre rasprave, priznajem promisao, u pitanju o Bogu uzmičem, jedne sam misli s vama o poštenju sljedbe, sada već — naše. Još je sada ipak nešto u pozadini, ne smeta doduše istini, ali je za savršenu uputu potrebno. To ćemo, jer se sunce već naginje zalazu, sjutra lakše pretresti, jer smo u glavnom složni.

— A ja se — rekoh — radujem još više za sve nas, što je Oktavije i za me pobijedio, jer sam se riješio mrska posla — suda. Ali opet ne mogu zasluge njegove dosta riječima nahvaliti. Svjedočanstvo čovjeka, i to jednoga, jest slabo. No on ima izvanredan dar Božji, kojim nadahnut progovori, a poduprt nadvlada.

Nato odosmo veselo i zadovoljno — Cecilije, jer uzvjerova, Oktavije, jer pobijedi, a ja, jer onaj uzvjerova, a ovaj pobijedi.

Sv. Irenej.

Taj najveći borac protiv gnosticizma na zapadu rodi se u Maloj Aziji oko g. 140., valjada u Smirni, jer sam kaže, da je kao dječarac slušao propovijedi starca biskupa Polikarpa. Irenej posta svećenik u Lyonu, a poslije i biskup u istom gradu. Tu i zaglavi za ganjanja pod Septimijem Severom.

Najveće mu je djelo »Raskrinkanje i oprovrgnuće lažnoga znanja« (ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως) ili naprosto »Protiv krivovjerja« u 5 knjiga. Sačuvao nam se samo stari prijevod latinski, a od grčkoga izvornika nešto odlomaka. Od drugih mnogobrojnih spisa imamo tek ostataka.

Iz djela »Protiv krivovjerja«.

Knjiga prva.

1. U nevidljivim i neiskazanim visinama ima, kažu, savršeno P r a b i ć e,[1]) — zovu ga i P r a p o č e t k o m i P r a o c e m i B e z d a n o m;[2]) nedokučljivo je i nevidljivo, vječno i nero-

[1]) Eon (αἰών, vijek). [2]) Bitos (βυθός).

đeno, a bješe u miru i tišini silnoj kroz beskrajno vrijeme vijekova; s njim je zajedno **Pamet**, koju krste i **Milošću** i **Šutnjom**. I tomu Bezdanu dođe jednom na pamet, da iz sebe rodi početak svemu, te kao sjeme stavi porod u Šutnju. Ona rodi **Um**, koji je jednak i ravan roditelju; samo on obuhvata veličinu oca svojega. Taj Um zovu i Jedinorođenim i Ocem i Početkom svemu. S njim se zajedno rodi **Istina**. I to je prva i prvorođena četvorka pitagorovska,[3]) što je zovu korijenom svega. Eno Bezdan i Šutnja, a onda Um i Istina! Kad vidje taj Jedinorođeni, zašto se rodio, rodi i on **Logosa**[4]) i **Žiće**, — oca svega, što će iza njega biti, i početak i praoblik svekolike Cjeline.[5]) Od Logosa i Žića rodi se dvoje: **Čovjek i Crkva**. I to je prvorođena osmina, korijen i bit svemu, a nadijevaju joj četiri imena: Bezdan, Um, Logos i Čovjek.

Ta prabića, što su se rodila Ocu na slavu i htjela da i sama proslave Oca, rode porod u braku. Logos i Žiće rode poslije Čovjeka i Crkve još drugih deset prabića, a ovo su im imena: **Bezdanji i Mješavina**, **Vazdamlad i Jedinost**, **Samorod i Radost**, **Negib i Smjesa**, **Jedinorođenac i Blažena**. Tih se deset prabića — kažu — rodilo od Logosa i Žića. A i sam Čovjek rodi s Crkvom dvanaest prabića, a zovu se: **Tješitelj i Vjera**, **Očin i Nada**, **Majčin i Ljubav**, **Razbor i Spoznaja**, **Crkovnjak i Blaženost**, **Hoćo i Mudrost**.

To je po zabludi njihovoj trideset prabića. O njima se šuti i ne zna. To je ona njihova nevidljiva i duhovna Cjelina, što se na troje dijeli: u osminu, desetinu i dvanaestinu. I zato kažu, da Spasitelj — ne će da Ga zovu Gospodom — nije kroz 30 godina u javnosti ništa učinio, da otkrije tajnu tih prabića. Ali je — kažu — u priči o vinogradu i najmljenim radnicima sasvim jasno istakao ono 30 prabića. Ta jedni se šalju u prvom satu, drugi o trećem, ovi o šestom, oni o devetom, a neki o jedanaestom. Kad se ti sati zbroje, izlazi na dlaku broj 30. I to su one silne, čudesne i neizrečene tajne, kojima se koriste, a hvataju, gdje se god što iz mnoštva riječi u sv. Pismu da udesiti i primijeniti izmišljotini njihovoj.

8. Uče, da je učenik Gospodnji Ivan natuknuo prvu osminu. A razlažu ovako. Ivan, učenik Gospodnji, hoće da razjasni postanje svega, kako je Otac rodio sve, i uzima za neki početak ono, što se najprije rodilo od Boga, i to zove i Sinom jedinorođenim i Bogom; u Njemu Otac kao sjeme rodi sve. Od Sina

[3]) Za 10 učili su pitagorovci da je najsavršeniji broj, jer sadržaje redom četiri broja: 1 + 2 + 3 + 4.

[4]) Riječ, Razum.

[5]) Pleroma (πλήρωμα).

se rodi Logos, a u Logosu cijelo bistvo prabićâ; bistvu najzad poda oblik sam Logos. Kad govori o prvom postanju, dobro počinje nauk svoj s početkom, t. j. s Bogom i Logosom. A veli: »U početku bješe Riječ, i Riječ bješe u Boga, i Bog bješe Riječ. Ona bješe u početku u Boga.«[6]) Prije svega razlikuje troje: Boga, Početak i Logosa, a onda opet skuplja sve u jedno, da pokaže porod svakoga od njih, naime porod Sina i Logosa, i jedinstvo jednoga s drugim i s Ocem. U Oca je i od Oca Početak, a od Početka Logos. Dobro dakle kaže: »U početku bješe Riječ,« — bješe naime u Sinu. »I Riječ bješe u Boga« — naime Početak. »I Bog bješe Riječ,« — dosljedno kaže, jer je ono, što se rodi od Boga, Bog. »Ona bješe u početku u Boga,« — tim pokaza red poroda. »Sve je kroz Nju postalo, i bez Nje ništa nije postalo,«[7]) — Logos bješe svim prabićima, koja su iza njega, uzrok obliku i postanju. »Ali što je,« kaže, »postalo u Njoj, bješe život,«[8]) — tu natuknu i bračnu vezu, jer sve je, kaže, postalo po Logosu, a Žiće u Logosu. Žiće, što posta u njemu, bliže je njemu nego ono, što posta po njemu; ta s njim je i po njemu nosi plod. Onda nastavlja: »I život bješe svijetlo ljudima.« Tim, što pomenu Čovjeka, natuknu imenom »Čovjek« ujedno i Crkvu, da jednim imenom pokaže zajednicu bračnu. Od Logosa i Žića rađa se Čovjek i Crkva. A svijetlo je, kaže, ljudima Žiće, jer ih je ono rasvijetlilo, t. j. obrazovalo i objavilo. A to kaže i Pavao: »Jer sve, što se objavljuje, svijetlo je.«[9]) Žiće objavi i rodi Čovjeka i Crkvu, zato se i zove svijetlom njihovim. Tim riječima dakle pokaza Ivan jasno i drugo — drugu četvorku: Logosa i Žiće, Čovjeka i Crkvu. Ali opet natuknu i prvu četvorku. Dok pripovijeda o Spasitelju te veli, da je on sve, što je izvan Cjeline, sam obrazovao, tvrdi, da je on sam plod cijele Cjeline; ta zove ga »svijetlom, koje se svijetli u tami, i tama ga ne obuze,«[10]) jer sve, što je trpnjom postalo, obrazovao je on, a tama ga ne zna. I Sinom i Istinom i Žićem ga zove i Logosom, koji posta tijelom. A slavu njegovu, kaže, vidjesmo, i slava mu bješe, kao slava Jedinorođenoga, koju mu dade Otac, — puna Milosti i Istine. A kaže ovako: »I riječ postade tijelo i useli se u nas puno milosti i istine; i vidjesmo slavu Njegovu, slavu, kao jedinorođenoga od Oca.«[11]) Jasno dakle istače i prvu četvorku, kad pomenu Oca, Milost, Jedinorođenoga i Istinu. Tako reče Ivan o prvoj četvorci, majci cijele osmine prabićâ. Oca pomenu pa Milost, Jedinorođenoga, Istinu, Logosa, Žiće, Čovjeka i Crkvu.

9. Vidiš, dragi, način, kako sami sebe varaju, izvraćaju Knjige, gledaju da njima potkrijepe izmišljotinu svoju. Zato

[6]) Iv. 1., 1.

[7]) Iv. 1., 3.

[8]) Iv. 1., 4.

[9]) Efes. 5., 13.

[10]) Iv. 1., 5.

[11]) Iv. 1., 14.

sam i iznio riječi njihove, da vidiš lukavstvo načina i zloću zablude. Prije svega, da je Ivanu bilo do toga, da natukne osminu, zadržao bi red poroda. Onu bi prvu četvorku, jer je — tako kažu — najuzvišenija, stavio među prve riječi, a onda nadovezao drugu, da se redom imenâ pokaže red osmine; i ne bi poslije tolikoga razmaka, kao da je zaboravio, a onda se opet sjetio, na kraju pominjao prvu četvorku; ne bi, da je htio istaći parove, mimoišao ni imena Crkve, nego bi mu ili i kod ostalih parova bilo dovoljno, da navede muške, kad se po njima jednako možeš sjetiti i ženskih, te bi ovako svuda zadržao jedninu, ili bi, da navodi žene drugih, naveo i ženu Čovjekovu, a ne bi pustio, da gatanjem sebi izgatamo ime njezino.

Očevidno je dakle krivo tumačenje njihovo. Ivan navješćuje jednoga Boga svemožnoga i jednoga jedinorođenoga Hrista Isusa, od koga je, kaže, sve učinjeno; Njega navješćuje kao Sina Božjega, Njega kao Jedinorođenoga, Njega kao Tvorca svega, Njega kao pravo svijetlo, što rasvjetljuje svakoga čovjeka; On mu je Tvorac svijeta, On dođe k svojemu, On posta tijelo, On se useli u nas. A oni sljeparski izvraćaju razlaganje; hoće, da je Jedinorođeni po porodu netko drugi, što ga zovu i Početkom; hoće, da je bio drugo Spasitelj, drugo Logos, sin Jedinorođenoga, drugo Hrist, samo da se podigne Cjelina.[12]) I riječ su svaku za se otrgli od istine, zlo upotrijebili, pretočili u vjerovanje svoje, te ovako po sudu njihovu nije Ivan kod onoliko riječi ni pomenuo Gospodina Isusa Hrista. Jer ako je naveo Oca i Milost i Jedinorođenoga i Istinu i Logosa i Žiće i Čovjeka i Crkvu, naveo je po shvaćanju njihovu prvu osminu, u kojoj još nema Isusa, još nema Hrista, učitelja Ivanova. Ali da nije apostol govorio o parovima njihovim nego o Gospodinu našem, Isusu Hristu, za koga je znao da je On i Riječ Božja, — to je on sam pokazao. Kad ukratko ponavlja sve, što je na početku o Riječi rekao, dodaje: »I Riječ postade tijelo i useli se u nas«. Po vjerovanju njihovu nije Riječ (Logos) postala tijelo, jer ona i nije nikad izišla iz Cjeline, nego onaj, koji se rodio od svih, a poslije Riječi, — Spasitelj.

---

[12]) Praoca — kažu — pozna samo sin njegov U m. On je htio pripovijedati i drugim prabićima o ocu svojem, ali ga odvrati mati Š u t n j a. No prabića su jednako čeznula, da upoznaju praoca. Smutnju pokrene M u d r o s t. Red spase H o r o. Jedinorođeni rodi H r i s t a i D u h a s v e t o g a. Hrist pouči prabića o praocu, a Duh izmiri i izjednači praocu na veselje sva prabića po obliku, volji i misli. Svi skupa rode zvijezdu Cjeline — I s u s a, koji se zove i Spasitelj i Hrist i Logos i Sve, jer je od svih.

Čujte, bezumni! Isus, koji je trpio za nas, koji se uselio u nas, — baš On je Riječ Božja. Jer da je tko drugi od prabića za nas postao tijelo, onda bi vjerojatno bilo, da apostol govori o drugom. Ali ako je Očev Logos, koji je sišao, onaj isti, koji je uzišao, naime jedinorođeni Sin jedinoga Boga, koji je po volji Oca svojega postao tijelo radi ljudi, onda ne govori o drugom kome nego o Gospodinu Isusu Hristu. Pa i nije po sudu njihovu Logos postao zapravo tijelo, put. Kažu, da se Spasitelj zaodjenuo tijelom duhovnim, što ga je neiskazani promisao po uređenju udesio onako, da se može vidjeti i opipati. A put je stari onaj lik Adamov, što ga je Bog načinio od blata; njom je — uči Ivan — uistinu postala Riječ Božja. I gle, raspade se njihova prva i prvorođena osmina. Ta ako je očito jedno isto Riječ i Jedinorođeni i život i svijetlo i Spasitelj i Hrist i Sin Božji i ako je radi nas postao tijelo, a ono se raspade daščara — osmina. A s raspom se njezinim rasu i čitavo vjerovanje njihovo; izmisliše sebi svoju vjeru i tim lažnim snom obuzeti nalijeću na Knjige.

Kupe razasute riječi i imena, prevrću ih, kako rekosmo, iz prirodnoga u neprirodno; rade baš, kao oni, koji sebi stave kakvogod pitanje pa onda gledaju da ga riješe na osnovu pjesama Homerovih, te bi nevještiji mogao pomisliti, da je Homer pjesme svoje ispjevao po onom nabačenom pitanju; a mnogoga i mnogoga dovodi ishitreni sklad stihova na misao, nije li zaista ono onako ispjevao Homer. To na pr. radi onaj, koji Homerovim stihovima pripovijeda o Heraklu, što ga je Euristej slao po onoga psa u Hadu. Ta zašto se primjera radi ne bismo sjetili i toga, kad je u jednih i drugih isti postupak?[13])

Tako reče i pogna iz dvora s uzdahom teškim
Snažnog Heràkla, junaka, što silne znao je posle,
Sinak Stenela, Persejeva potómka, — Eurìstej,
Neka iz Ereba psa Aída mrskog dovêdê.
Pođe ko planinski lav, u snagu što uzda se svoju,
Žurno kroz grad. A s njime skupa svi iđahu dragi,
Nevjeste, mladi mladići i stari iskusni starci;
Tužan stade ih jauk, ko u smrt da polazi samu.
Sjajnoka njega Atena i Hermo pratiše tada, —
Znaše za brata svoga, kolikom mukom se muči.[14])

Koga neuka ne će ti stihovi zavesti, te će pomisliti, da je to onako Homer ispjevao baš prema pitanju? A Homeru vješt priznat će stihove, ali ne će priče, jer zna, da se od onoga nešto

---

[13]) Postupak sofista i gnostika.

[14]) Skrpljeno od Hom. Od. X. 76., Od. XXI. 26., Il. XIX. 123., Il. VIII. 368., Od. VI. 131., Il. XXIV. 327., Od. XI. 38., Il. XXIV. 328., Od. XI. 625., Il. II. 409.

tiče Odiseja, nešto samoga Herakla, nešto Prijama, a nešto Menelaja i Agamemnona. Ta ako makne stihove i svaki vrati na svoje mjesto, razvrći će i priču. Baš tako, tko u sebi čvrsto drži korman istine, što ga je dobio na krstu, taj će doduše priznati, da su ono imena, riječi i poredbe iz Knjigâ, ali onoga bogohulnog nauka ne će priznati; jer ako i prizna kamečke, a ono opet ne će primiti lisice za kip kraljev. Bude li svaku riječ vratio, kamo ide, i sastavio s tijelom istine, odgalit će izmišljotinu njihovu i dokazati, da je bez temelja.

Tito Flavije Klement.

Bit će, sva je prilika, Atenjanin. Pokrsti se pa znanja željan putuje donjom Italijom, Sirijom, Palestinom i Egiptom. U Aleksandriji polazi školu katehetsku, redi se za svećenika, pomaže kao učitelj u istoj školi i najzad ravna njom. Domala se početkom 3. vijeka za ganjanja pod Septimijem Severom zaklanja iz Aleksandrije u Malu Aziju — u Kapadokiju k učeniku Aleksandru, potonjemu biskupu jerusalimskomu. Klementov je učenik i nasljednik u školi aleksandrijskoj Origen.

Klement je jedan od najučenijih ljudi svojega doba, — proučio je knjigu helensku, zadubao se u filozofiju, osobito u Platona i u stoika Musonija. Ide za tim, da znanstvenim razlaganjem pridobije neznabošce i obrati ih. U »Opomenama Helenima« (προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας) pobija neznaboštvo znanjem, kakva nitko od prethodnika njegovih nije pokazao; u »Odgajaču« (Παιδαγωγός) — tri su knjige — razlaže obraćenu neznabošcu kršćanski nauk o ćudoredu; a u tajne kršćanske objave uvode čovjeka »Šarenice« (στρωματεῖς) u 7 knjiga. Sva tri djela čine jednu zaobljenu cjelinu.

U znanstvenom razlaganju silazi gdjekad s puta prave vjere.

Iz »Odgajača«.

Knjiga prva.

7. Sve nas krsti Pismo djecom, što više — nas, pristalice Hristove, alegorijski zove nejačad, a samo je savršen Otac vaseljene, u Njemu Sin i u Sinu Otac. Zato je doba, da držeći se reda kažemo i o odgajaču, tko je. Zove se Isus. Katkad sam sebe zove pastirom i veli: »Ja sam pastir dobri«.[1]) Ta je slika uzeta od pastira, koji vodi ovce, a razumije se Onaj, tko vodi djecu, — odgajač, brižni pastir nejačadi. Nejaka su djeca bezazlena, alegorijski se krste ovcama. »I bit će«, kaže, »jedno stado i jedan

[1]) Iv. 10., 11.

pastir«.[2]) Odgajač je svakako Riječ, koja nas djecu vodi k spasu. Najjasnije reče Riječ o sebi preko Oseje: »A ja sam učitelj vaš«. Odgoja je božanska vjera, nauk o službi Božjoj, pouka za spoznanje istine, pravo vodstvo, što vodi u nebo. »Odgoja« se kojekako upotrebljava. Uzima se za onoga, tko se uzgaja i uči, i za onoga, tko uzgaja i nauča; treće znači samo odgajanje, a četvrto — ono, što se uči, zapovijedi. Odgoja po volji Božjoj navraćanje je na promatranje Boga po istini i crtanje djela svetih u postojbini vječnoj. Kao što bojnim redom ravna vojskovođa i brine se za spas vojnika svojih, pa kao što krmar kormanom ravna lađu i želi spasti putnike, tako i Odgajač vodi djecu k životu spasonosnomu u brizi za nas. I uopće, štogod od Boga zaištemo po pravdi, dat će nam se, ako budemo Odgajača slušali. Kako krmar ne popušta vazda vjetru, nego se katkad kljunom odupre svemu bijesu vihora, tako se ni Odgajač ne odaje struji običaja na ovom svijetu niti joj prepušta dijete kao čamac, da se razbije o život zvjerski i raspušteni, nego hitro leti dahom istine i čvrsto drži korman gojenca svojega — uho, mislim, njegovo, — dok s djetetom čitavim ne pristane u luci nebeskoj. A običaj, što ga neznabošci zovu očinskim, mine, — i nema ga, a božanska je odgoja tekovina vijekom vječna. Odgajač je Ahilejev, kažu, bio Feniks, Kresovim sinovima Adrasto, Aleksandru Leonida, a Filipu Nausitoj. Ali jedan — Feniks bješe ženar,[3]) drugi Adrasto potucalo;[4]) Leonida ne obuzda obijesti Makedončeve niti izliječi Nausitoj pijanicu Peljanina.[5]) Alkibijadove strasti ne bješe kadar ukrotiti Tračanin Zopir, — no Zopir bijaše kupljen rob. I odgajač sinova Temistoklovih Sikin bijaše lakouman sluga; za nj kažu da je izumio ples, naročito ples satirski.[6]) Znamo i za odgajače, što se u Perzijanaca zovu kraljevski. Četvoricu na broj, najvrsnije od svih Perzijanaca, birali bi kraljevi perzijski i davali im sinove svoje u ruke. No djeca uče samo strijeljati s luka. A naš je odgajač sveti Bog, Riječ, vođ svega čovječanstva. Sam čovjekoljubac Bog jest odgajač.

9. Svom se snagom, svakim sredstvom Odgajač čovječanstva, naša Riječ božanska, daje na to, da spase nejačad: opominje, kara, grdi, sramoti, prijeti, liječi, obećaje, miluje; mnogim regbi uzdama uzda bezumne strasti ljudstva. Jednom riječju Gospod je prema nama, kao mi prema djeci svojoj. »Imaš li djece? Kazni ih — svjetuje Mudrost — i savijaj od mlada! Imaš li kćeri?

[2]) Iv. 10., 16.
[3]) Hom. Il. IX. 434.
[4]) Adrasto, unuk frigijskoga kralja Midije, ubi brata, pobježe i dođe na dvor lidijskomu kralju Kresu, koji ga žrtvom očisti.
[5]) Pela, prijestolnica Filipova.
[6]) Ples, što ga pleše zbor u drami, satirskoj igri. Satirski ples znači, koliko bestidan ples.

Pazi na tijelo njihovo, da ti se lice ne izvedri pred njima!«[7]) A opet silno i nada sve volimo djecu svoju, sinove i kćeri. Tko govori samo da ugodi, slabo voli ono, što on ne će da vrijeđa, a tko se u korist okosi, ončas je istina nemio, ali opet dobro čini za život budući. Zato Gospod ne gleda na trenutnu nasladu nego na radost buduću.

Posramljenje i karanje,[8]) kao što kaže sama riječ, šibe su duši, što kazne grijeh i odbijaju smrt; dozivaju k pameti ljude, koji zapadaju u raskalašnost. Tako baš sasvim, kao Riječ, zaista znade i Platon, da je posramljenje najjača sila za popravak i ponajglavnije sredstvo za čišćenje. On hoće:[9]) tko je grješnik nad grješnike, taj je postao tako neodgojen i ružan, jer ga nijesu sramotili, a opet mora čovjek biti sasvim čist i dobar, ako ima uistinu biti sretan. Jer ako knezovi nijesu strah dobrim djelima,[10]) kako će Bog, koji je od prirode dobar, biti strah onomu, koji ne griješi? »Činiš li zlo, boj se!« — tako piše apostol.[11]) Zato zaista i sam apostol po primjeru Gospodnjem priteže crkve u pojedinim slučajevima; on osjeća slobodu riječi svoje i slaboću slušača te kaže Galatima: »Tim li vam postadoh neprijatelj, istinu vam govoreći?«[12]) Kao što zdrav, jer je čil, ne treba liječnika, tako bolestan treba vještinu njegovu. Tako i mi, što u životu bolujemo od grdnih želja, od zazorne razuzdanosti i od drugih plamenih strasti, trebamo Spasitelja, a On ne određuje samo lijekove blage nego i ljute. Truležu grijeha staje na put grko korjenje straha. Zato je i spasonosan strah, makar bio grk. S pravom dakle trebamo bolesni spasitelja, a zalutali vodiča i slijepi svjetlonošu i žedni živ vrutak, te ne ćemo, ako se iz njega napijemo, više žeđati;[13]) i kao mrtvima treba nam života i kao ovcama pastira i kao djeci odgajača, — dà, cijelo ljudstvo treba Isusa, da neodgojeni i griješni ne zapadnemo u prokletstvo, nego da se od pljeve očistimo i na hrpu dospijemo u žitnicu očinsku. Vijača je u ruci Gospodnjoj; njom se od pšenice trijebi pljeva, koja pripada ognju.[14]) A prosto vam je, ako vas je volja, razabrati krajnju mudrost presvetoga pastira i odgajača, Riječi svemožne i očinske; ta u prenesenom značenju zove sebe pastirom ovčjim,[15]) a to znači, da je On odgajač nejake djece. Stoga govori preko Ezekijela svećenicima i meće pred njih kao neki spasonosan uzorak za valjano vršenje službe: »I što je hromo, privezat ću; i što je bolesno, izliječit ću; i što zaluta, vratit ću i

[7]) Crkv. 7., 25. i 26.

[8]) Ἐπίπληξις (epipleksis) od πλήττω (pleto), bijem.

[9]) Plat., Sof. 162.

[10]) Rim. 13., 3.

[11]) Rim. 13., 4.

[12]) Gal. 4., 16.

[13]) Iv. 4., 14.

[14]) Mat. 3., 12.; Luk. 3., 17.

[15]) Iv. 10., 11.

poniti na pašu na sveto brdo svoje.«[16]) To su obećanja dobra pastira. Napasi nas djecu kao ovce! Jest, Gospode, nakrmi nas krmom pravde svoje! Jest, Odgajaču, povedi nas — stado na svetu goru svoju, u Crkvu, koja se diže visoko, nad oblake do neba! »I bit ću im,« kaže, »pastir i bit ću blizu njih,«[17]) kao halja blizu kože njihove. On hoće da izbavi tijelo moje, da ga ogrne haljom besmrtnosti; i pomaza kožu moju. »Zvat će me,« kaže, »i reći ću: Evo me!«[18]) Gospode, brže si me čuo, nego sam se ponadao. »I kad budu prelazili, ne će se okliznuti,« kaže Gospod.[19]) Ta ne ćemo pasti u propast, kad budemo prelazili u vječnost, jer će nas pridržati On sam, — to reče sam i htjede sam. Takav je naš Odgajač, — uistinu dobar.

Knjiga treća.

1. Spoznati sebe — to je, čini se, znanost najveća od svih, jer tko sebe spozna, znat će Boga, a znade li Boga, učinit će se slična Bogu; ne će nositi zlata ni halje do tala, nego će činiti dobra djela, a za se će trebati što manje. Bez svake je potrebe samo Bog i veseli se najvećma, kad vidi, da nas resi čista duša, a veseli se i onomu, koji ogrne tijelo svetom haljom — trijeznošću. Troje je u duši: u m — a zove se i razumom, — to je čovjek unutrašnji, koji vlada čovjekom ovim, što ga vidimo, a njega samoga vodi Bog; zatim j e d, nešto zvjersko, što je blizu mahnitosti, i napokon s t r a s t mnogolika, što se mijenja više od Proteja, šarolikoga demona morskoga.[1]) Ona poprima sad ovaj, sad opet onaj oblik; mami na preljubu, raskalašnost i skvrnu.

On se najprije lavom dugobradim prometnu odmah,
i dok još nosi taj ures, odaje čovjeka dlaka od brade.
Zmajem i pardalom onda i velikim stvori se veprom.

Tu je kićenje prevršilo. U jakoj se životinji ne vidi više čovjek.

Vodom tekućicom posta i drvetom grana visokih.[2])

Strasti provale, zapljušte slasti, vene ljepota i brže od lista pada na zemlju, kad na nju dune vihor putene ljubavi, i prije

[16]) Ezek. 34., 14.—16.

[17]) Ezek. 34., 16.

[18]) Is. 58., 9.

[19]) Is. 43., 2.

[1]) Protej pase tulnjeve na obali u Egiptu. Menelaja zanese na povratku iz Troje vjetar u Egipat. Protejeva mu kći kaže, ako joj uhvati oca, da će mu on otkriti sve, kako je kod kuće i što ga još putem čeka; ali kad ulovi oca, neka ga ne pušta, dok opet ne poprimi lik ljudski; on će se u štošta pretvarati, samo da se izmakne. Ogl. Hom. Od. IV. 363.

[2]) Hom. Od. IV. 456.

nego dođe jesen, osuši se i izgine. Požuda postaje sve — i sve izmišlja i hoće da vara, da pokrije čovjeka. A onaj čovjek, s kojim je Logos,[3]) ne šara, ne vara; ima obličje Logosovo, gradi se sličnim Bogu, lijep je, ne liči se. — ljepota je prava. Ima Bog, a Bogom postaje taj čovjek, jer Bog hoće. Stoga pravo veli Heraklit: »Ljudi su bogovi, bogovi ljudi.«[4]) Ta sam je Logos bjelodana tajna: Bog u čovjeku, čovjek Bog, i vrši kao posrednik volju Očevu. Logos je naime posrednik, obojima zajednički: Bogu je Sin, Spasitelj ljudima; Onomu službenik, nama odgajač. Pût je robinja, kako svjedoči Pavao. Kako može onda čovjek s pravom sluškinju kititi, kao svodnik? Tijelo ima obličje sluge, zato kaže apostol o Gospodu da je sam sebe ponizio, uzevši obličje sluge.[5]) Spoljašnjega čovjeka zove slugom, dok još nije Gospod služio ni uzeo tijela na se. Ali milosrdni Bog oslobodi sam tijelo, riješi ga propasti i gorkoga, smrtnoga ropstva, odjenu plaštem neprolaznosti, uresi meso svetim i vječitim uresom — besmrtnošću. Ima i druga ljepota u ljudi — ljubav. »Ljubav«, kaže apostol, »dugo trpi, milokrvna je, ne zavidi, ne veliča se, ne nadima se.«[6]) Veličanje je gizda, očevidno prevršuje i ne koristi. Zato i dodaje: »Ne čini, što ne liči«. Nedolično je tuđe, neprirodno držanje; umjetno je tuđe. A to kaže jasno: »Ne traži (ljubav), što nije njezino.« Istinu zove svojim, što joj pripada, a kićenje traži tuđe i daleko je od Boga i od Logosa i od ljubavi. A preko Isaije svjedoči Duh, da je i sam Gospod bio na pogled ružan: »I vidjesmo Ga, i nije imao stasa ni ljepote, nego Mu stas bješe neugledan, zaostajaše za ljudima.[7]) A tko je bio bolji od Gospoda? Ali ne pokaza ljepotu tjelesnu od oka nego pravu ljepotu i duše i tijela; ljepota duše bješe dobrota, tijela — besmrtnost.

6. Bogatstvo treba uživati razborito i od njega dijeliti milostivo, ne naprasito ni s hvalidbom; ne valja da se to izvrgne u samoljublje i prostotu, da i nama ne kaže tko: »Konj mu ili zemlja ili rob ili zlato vrijedi petnaest talenata, a on samo nešto više od tri bakrenjaka«. Uzmi nakit gospođama, sluge gospodi, i naći ćeš mahom, da se gospodari ništa ne razlikuju od kupljena roba ni po hodu ni po pogledu ni po govoru, — tako su na robove nalik. No ima u njih i razlika, — slabiji su od sluga svojih i lakše se razbole po svojoj odgoji. Baš je najbolje svagda pjevati ovu nauku. Dobar čovjek, koji je trijezan i razborit, u nebu sprema novce svoje. Tko blago zemaljsko proda i razda siroma-

[3]) Riječ, Razum.

[4]) Rodom iz Efesa, jedan od najznamenitijih starih filozofa grčkih. Njegova je ona: πάντα ῥεῖ (panta rej — sve je vječna mijena).

[5]) Fil. 2., 7.

[6]) I. Kor. 13., 4.

[7]) Is. 53., 2. i 3.

sima, naći će vječno blago ondje, gdje nema moljca, nema lupeža.[8]) Stoga je taj uistinu blažen, bio malen i slab i neslavan;[9]) on je uistinu bogat bogatstvom najvećim. Ali ako ima blaga više od Kinira i Mide,[10]) a nepravedan je i obijestan, kao onaj, koji se oblačio u skerlet i tanahno platno, a oholio se nad Lazarom, svejedno je bijedan i jadno živi i ne će imati života. Bogatstvo je, čini mi se, nalik na zmiju; ne umije li tko izdaleka sigurno pograbiti, bez opasnosti za vršak repa dići gada, ovit će se oko ruke i ujest ga. I bogatstvo se znade savijajući privinuti i ujedati, već prema tomu, primi li ga vješt ili nevješt. Ako je tko velikodušan i vješto se njim koristi, riječima će Logosovim obajati zvijer i ostat će čitav. Ali, čini se, otelo nam se, da je samo bogat, tko ima najveću skupocjenost, a ta skupocjenost nije dragac kamen ni srebro ni odijelo ni ljepota tijela nego krepost. To je Logos, koji se odriče raskoši i svoj rad zove, da mu bude sluga, i slavi umjerenost, čedo trijeznosti. »Primite«, kaže, »nastavu moju, a ne srebro, i znanje, što se cijeni više od zlata! Bolja je mudrost od dragoga kamenja; sva dragocjenost ne vrijedi, koliko ona«.[11]) Pa onda opet: »Mene uzmite radije nego zlato i drago kamenje i srebro, jer plod je moj bolji od birana srebra!«[12]) A treba li i razlikovati, ono neka je veliki posjednik bogat, zlata krcat, kao prljava kesa, ali je pravednik uredan, a urednost je red, u upravljanju i davanju valjano odmjeren. »Ima ih, koji siju i više beru«.[13]) O njima je pisano: »Prosipa, daje ubogima; pravda njegova traje dovijeka«.[14]) Stoga nije bogat, tko ima i čuva, nego tko dijeli. Davanje čovjeka čini blažena, ne imanje. Plod je duše darežljivost. U duši je dakle bogatstvo. Dobra mogu imati samo dobri, a dobri su kršćani. A bezuman ili raspušten čovjek ne može imati pojma o dobru niti steći imanja. Samo kršćani dakle mogu imati dobara. Od tih dobara nema većega bogatstva, — dobri su dakle jedini bogati. Ta pravo je bogatstvo pravednost i Logos, koji je dragocjeniji od svega blaga. To se bogatstvo ne množi blagom ni zemljama, nego ga daruje Bog, a ne da se oteti; blago je duša, gospodaru najbolja tekovina, koja čovjeka čini blažena. Tko to ima, ne ide ni za čim, što nije u vlasti našoj, a za čim ide, toga se i dokopa; dâ — i ono, što nabožna srca žudi, prima od Boga, kad ište. Pa kako da takav čo-

[8]) Mat. 6., 20.

[9]) Plat., Zak. 792.

[10]) Kinir, bogat kralj na Kipru. Mida, mitski kralj frigijski; bog Bakho mu ispuni želju, — sve se, čega se takao, pretvaralo u zlato, pa i jelo i pilo; kad je gladan i žedan pogibao, reče mu bog, neka se okupa u Paktolu. Odonda obiluje rijeka zlatom.

[11]) Priče 8., 10. i 11.

[12]) Priče 8., 10. i 19.

[13]) Priče 11., 24.

[14]) Ps. 111., 9.

vjek nema silno blago, pače sve blago, kad ima blago vječno, Boga? »Tko traži, dat će mu se, i tko kuca, otvorit će mu se.«[15]) I ništa ne krati Bog, sve pripada pobožnu.

Iz »Šarenica.«

Knjiga prva.

10. Spasitelj uze hljeb pa najprije progovori i zahvali, a onda prelomi i ponudi, da jedemo s razborom i, upoznavši sv. Pismo, živimo u posluhu. Čovjek, koji govori zlo, ne razlikuje se od onoga, koji čini zlo, jer kleveta je sluga maču, psovka zadaje bol, a od njih se rađa rasap životu, — to mogu biti djela zla jezika. Baš tako su opet ljudi, koji lijepo govore, nablizu onima, koji tvore lijepa djela. I riječ krijepi dušu i navraća je na valjan život, a blago onomu, komu je lijeva, kao i desna.[1]) Niti treba da dobročinca psuje onaj, tko umije dobro govoriti; niti treba da onaj, koji je vrstan činiti dobro, ruži onoga, koji je kadar dobro govoriti. Neka svaki radi, za što je stvoren od prirode. Jedan gradi djelo, drugi ga kaže, te regbi utire put dobročinstvu i vodi slušače svoje k dobru djelu. Spasonosna je i riječ, kao što je i djelo spasonosno. Nema pravednosti bez riječi. Kao što ne možeš primati dobra, ako ga nitko ne čini, tako nestaje posluha i vjere, ako nema zapovijedi ni onoga, koji će zapovijed objaviti. Ali sada imamo izobila i jednoga i drugoga — i riječi i djela. No pravdašku i sofističku vještinu valja sasvim odbaciti, jer govori sofistâ ne zasljepljuju i ne varaju samo svijet, nego mu katkad čine i silu, te održe pobjedu kadmejsku.[2]) Govor je, kao odijelo na tijelu, a djela su meso i žile. Stoga se ne smijemo brinuti za odijelo više nego za dobro tijela. Tko odabere pravi život, taj — ako dašto odbijamo nasladu kao opsjenu i raskalašnost — mora nesamo živjeti život umjeren, nego i govoriti riječ nesuvišnju i nezaludnju. Tako su se stari Lakedemonjani klonili mire i skerleta, jer su pravo shvatili i okrstili, da je jedno lažna odjeća, a drugo lažna pomast. Ta niti je valjana hrana ona priredba jela, što ima više poslastica nego hrane, niti je ugodan način govora, koji većma ugađa, nego koristi slušaču. Veoma nas dobro opominje blaženi apostol, da se ne prepiremo beskorisno i ne smetamo one, koji slušaju, i da se poganih, praznih razgovora klonimo, jer najviše pomažu u bezbožnosti, i riječ njihova toči, kao rak-rana.[3])

---

[15]) Mat. 7., 7. i 8.

[1]) Veoma spretan, t. j. dobro govori i tvori.

[2]) Tebanci su, kad su pobijedili sedmoricu vođa, koje je vodio Polinik, sami ljuto stradali. Braća su se, Polinik i Eteoklo, probola.

[3]) II. Tim. 2., 14.—17.

Knjiga četvrta.

2. Neka su vam, kako više puta rekoh, spomeni moji radi onih, koji ih se slijepo, nevješto mašaju, šarena — to kaže samo ime — razastrta tkanja, što bez prekida prelaze od jednoga na drugo i u nizu razlaganja jedno obriču, a nešto drugo iznose![1]) »Tko zlato traži, taj«, kaže Heraklit, »mnogo zemlje prekopa, a malo nađe«, a tko, jer je uistinu zlatna kova, ište srodno, naći će mnogo u malom, a moja će knjiga naći jednoga, koji je razumije. Tko je podoban tražiti s razborom, njega pomažu spomeni »Šarenice«, da se sjeti i iznese istinu. Ali treba da se još i vi trudite i drugo k tome iznalazite, jer onomu, koji ide putem nepoznatim, dosta je i pokazati samo pravi put, a onda mora ići i sebi naći ostali. Jednom, kažu, zapita rob proročište, što mu je činiti, da ugodi gospodaru, a Pitija mu odgovori: »Budeš li tražio, naći ćeš«. Zaista je, čini se, teško naći dobro, koje se krije, jer znoj stoji pred krepošću, —

Dalek, strmenit puteljak onamo do nje te vodi
I od početka kršovit, al' na vrh kad dospiješ njemu,
Laka je poslije ona, pa bila i inače teška.[2])

Uzak je zaista i tijesan put Gospodnji i siledžije drže kraljevstvo Božje.[3]) Onda kaže: »Traži, i naći ćeš!« — ako se budeš držao puta doista kraljevskoga i ne budeš skretao. Na malom prostoru ima mnogo rodno sjeme naukâ, što ih sadržaje ovo djelo, kao — tako kaže Pismo — polje puno svake trave.[4]) Odatle imadu »Šarenice« svoj naziv prema onoj staroj, odasvud pribranoj žrtvi, o kojoj piše Sofoklo:[5])

A bješe runa ovčjeg, bješe kapljice
Sa trsa, bješe grožđa, dobro spremljena,
I bješe k tomu svake ruke ploda tu
I masna ulja, a i šara saća još,
Tog truda, rada riđe, marne pčelice.

Valja dakle često puta, kao kad se zamrse uvojci, razmetati i vijati silno, zbrkano zrnje i izbirati pšenicu.

11. Dä, kažu: »Ako se za vas brine Bog, zašto vas onda gone i ubijaju? Ili zar vas On sam na to predaje?« No mi i ne mislimo, da je Gospod htio, da zapadnemo u nevolje, nego je proročki rekao unaprijed, što će nam se dogoditi, — da će nas radi imena Njegova progoniti, ubijati i raspinjati. Nije dakle htio,

---

[1]) On piše samo za nekolicinu, pa zato već samim oblikom djela hoće da odbije nevješte.

[2]) Hes. Djel. 287.

[3]) Mat. 7., 14.; 11., 12.

[4]) Job. 5., 25.

[5]) Velik tragik atenski iz 5. vijeka pr. Is.

da nas progone, nego je, proričući događaje, objavio, što ćemo trpjeti; priredio nas je na postojanost, za koju nam obeća baštinu svoju. Ali opet ne trpimo kazan sami nego s mnogima. Ali oni, kažu, s pravom podnose kazan, jer su zlikovci. Tim sve preko volje svoje potvrđuju pravednost nama, koji po nepravdi za pravdu stradamo. Ali ni nepravda sučeva ne dira promisla Božjega, jer sudac treba da je gospodar suda svojega, a ne smije se poput nežive lutke dati tetivama vući i možda samo iz spoljašnjega uzroka primati poticaje. Stoga on, kao i mi, dolazi na sud radi suda svojega, radi izbora onoga, što se da birati, i radi strpljivosti. Pa ako i ne činimo krivice, a ono nas sudac gleda, kao da činimo krivicu; ta ne zna prilika naših niti je voljan da ih upozna. Vodi ga pusta predsuda, zato ga i čeka sud. Ne progone nas dakle, jer su nas zatekli u nepravdi, nego jer misle, da činimo krivo životu samo tim, što smo kršćani, te ovamo sami ovako uređujemo život svoj, a onamo potičemo i druge, da biraju sličan život. »Ali zašto vam« kažu, »nema pomoći ni otkud, kad vas gone?« Ali kakvu, koliko je do nas, trpimo krivicu, kad se oslobađamo smrti i idemo Gospodu, a mijenja nam se život, kao da čovjek prelazi iz dobi u dob? Ako smo pametni, mi ćemo onima, koji nam pruže zgodu za brzu seobu, zahvaliti, kad radi ljubavi postanemo mučenici; inače će se svijetu činiti, da smo nekakve rđe. No da i oni sami znadu istinu, svi bi skočili na put naš, — ne bi bilo biranja. Ali vjera naša, jer je svijetlo svijeta,[6]) pobija nevjeru. »Ta mene doista može Anit i Melet[7]) ubiti, ali nauditi nipošto, jer nije, držim, pravo, da gore škodi boljemu«.[8]) Stoga nas svaki bez straha veli: Gospod mi je pomoćnik, ne bojim se, što će mi učiniti čovjek«.[9]) Duša je pravednikova u ruci Božjoj, ne će je se taknuti mučilo.[10])

Origen.

Najplodniji je pisac svojega vijeka. Bit će rodom iz Aleksandrije. Roditelji su mu kršćani. Od oca, vrlo obrazovana čovjeka, prima prvu uputu u sv. Pismu; poslije polazi katehetsku školu, — sluša Klementa. Kad radi ganjanja Severova g. 202. Klement otide iz grada, postavi biskup Demetrije Origena na čelo visokoj školi. Nije mu bilo ni 18 godina. S velikom ljubavlju izučava Biblijsku povijest, uči hebrejski, bavi se filologijom, — treba mu za kritiku teksta biblijskoga; sluša novoplatonika Amonija Saku. Kad za Karakale g. 216. poteče silna krv u Aleksandriji, zakloni se u Palestinu, gdje ga lijepo paze biskup jerusalimski Aleksan-

[6]) Mat. 5., 14.
[7]) Tužitelji Sokratovi.
[8]) Govori Sokrat u Plat. Ap. 18.
[9]) Ps. 117., 6.
[10]) Mudr. 3., 1.

dar i biskup cezarejski Teokist. Vraća se kući i nastavlja neumorni rad svoj. Kad je zaputio u Atenu, da se prepire s krivovjercima, ustavi se u Cezareji. Pomenuta dva biskupa zarede ga za svećenika. Jer se to zbilo bez znanja aleksandrijskoga biskupa Demetrija, a i radi nauka njegovih, osude ga, kad se vratio, dva crkvena sabora u Aleksandriji; skinu ga sa stolice učiteljske, liše časti svećeničke i izopće iz općine crkvene. Kad mu ni poslije skore smrti Demetrijeve ne dadoše, da boravi kod kuće, nastani se u palestinskoj Cezareji, osnuje bogosloviju, koja brzo iziđe na glas. Za Decijeva ganjanja dopadne tamnice; udare 69-godišnjega starca na muke, s kojih izdahne u Tiru, kad iziđe na slobodu.

Radio je po cijele dane, malo spavao, — zato su ga i zvali Adamantije, t. j. Čelični. Kolik mu je bio rad, vidi se po tom, što je sedam stenografa bilo oko njega zabavljeno. Nema gotovo grane znanosti teološke, koje se on ne bi takao. Prvi se daje na kritiku teksta biblijskoga; tumači sv. Pismo staroga i novoga zavjeta, piše apologetske, polemičke, dogmatske i asketske spise; gradi jedinstveni filozofsko-teološki sustav, oko njega se kreću sve teološke škole na istoku.

Origen htjede sjediniti filozofiju helensku s vjerom kršćanskom i ovako obrazovani svijet neznabožački pridobiti za crkvu, ali zapade u zabludu, — naučni mu sustav nosi žig novoplatonski i gnostički. Zablude mu najzad osudi peti opći sabor g. 553. Stoga su mu mnoga djela propala, a što je ostalo, većinom imamo u latinskom prijevodu sv. Jeronima i Rufina.

Među sačuvanim se djelima desi i najsjajnija stara apologija kršćanstva — »Protiv Celsa« (κατὰ Κέλσου) u 8 knjiga. Platonik Celso napisao je oko g. 178. »Istinit govor«, u kojem jedan Židov pobija kršćanstvo na osnovu židovske vjere u Mesiju; zatim ruši pisac židovsku vjeru u Mesiju i ovako kuša potkopati kršćanstvo; onda napada neke nauke kršćanske, najzad brani neznaboštvo.

Protiv Celsa.

Pristup.

1. Spasitelj i Gospodin naš, Isus Hrist, šutio je, kad su na Nj krivo svjedočili, a kad su Ga tužili, ništa ne odvrati uvjeren, da sav život i rad Njegov među Židovima mogu bolje opovrći lažno svjedočanstvo, nego može obrana pobiti tužbu. A ne znam, zašto si ti, pobožni Ambrosije, poželio, da napišem obranu od potvora, što ih je Celso sasuo u spisu svojem na kršćane, i od tužba, što ih u knjizi iznosi protiv vjere općina kršćanskih, kao da nije od svih spisa jača nauka, koja ništi sve podvale i ne ostavlja tužbama ni vjerojatnosti, s koje bi što mogle. Da Isus

nije ništa odgovorio na tužbu, pokazuje ovo: »A Isus stade pred sudijom, i zapita Ga sudija govoreći: Ti li si kralj židovski? A Isus mu reče: Ti kažeš! I kad ga tužahu glavari svećenički i starješine, ništa ne odgovori. Tada mu reče Pilat: Čuješ li, što na te svjedoče? I ne odgovori ni na jednu riječ, te se sudija divljaše vrlo«.[1])

2. I bijaše pače ljudima srednje pameti začudo, što se On, optužen i krivo potvoren, mogao braniti pa stati čist od svake krivnje i ispripovijedati slavni život svoj i prava djela božanska, da sucu pokaže put, kako će Mu valjano otkrojiti pravdu, ali nije to učinio, nego je od toga zazirao i u svojem veličanstvu prezreo tužitelje. A da se Isus branio, bio bi Ga sudac bez otezanja riješio. To se vidi iz Pisma, gdje kaže Pilat: »Koga od dvojice hoćete da vam pustim? Barabu ili Isusa, prozvanoga Hrista?« — i iz onoga, što stoji dalje u Pismu: »Jer znadijaše, da su Ga iz zavisti predali«. Na Isusa se uvijek lažno svjedoči; pa kako traje zloba ljudska, ne prestaje ni tužba. On još i sada na to šuti i ne odgovara glasom, nego Ga brani život pravih učenika Njegovih, glasno viče i jači je od svakoga lažnog svjedočanstva, te pobija i ruši podvale i tužbe.

3. Stoga se usuđujem pače tvrditi, da obrana, što je od nas tražiš da napišem, slabi onu obranu, što je podaju djela, i slabi moć Isusovu, onu obranu, što je vidi, tkogod nije slijep. Ali opet, da se ne bi činilo, da se otimam nalogu tvojemu, pokušao sam prema silama svojim da na svaku Celsovu — a ne može, držim, nijednoga vjernika potresti — odgovorim onako, kako mi se čini zgodno, da ga pobijem. A ne našao se nitko, te bi ga riječi Celsa i drugoga koga takvoga potresle u vjeri, a primio je onakvu ljubav Božju u Isusu Hristu.

6. Kad sam u obrani dospio donde, gdje Celso uvodi Židova u raspru s Isusom, pade mi na um, da pred spis svoj stavim taj Pristup, da se na nj čitalac naše obrane od Celsa odmah namjeri i vidi, da ova knjiga nije nipošto pisana za vjerne nego za one, koji uopće nijesu vjere okušali ili su, kako kaže apostol, slabi u vjeri.[2])

Knjiga prva.

1. Celsu, kad hoće kršćanstvo da ocrni, prva je glavna tužba, da kršćani mimo zakone u potaji sklapaju među sobom društva; jedni su im sastanci javni, i zakon ih dopušta, a drugi tajni, — zakon ih zabranjuje. I zajednički ručak kršćanski, t. zv. agapu, hoće da ocrni, kao da od ručka prijeti opća opasnost i kao da

[1]) Mat. 27., 11.—14.

[2]) Rim. 14., 1.

je vrjedniji od svake prisege.[2]) Jer se on razmeće zakonom državnim i kaže, da se sastanci kršćanski protive zakonu, odgovoriti mi je na to: kad bi tko zapao među Skite, koji imadu opake zakone, a ne bi imao zgode, da otide, nego bi morao kod njih živjeti, zacijelo bi taj po zakonu istine, što ga Skite drže bezakonjem, dolazio s ljudima iste misli na sastanke, sve mimo zakone skitske; tako su po sudu istine i neznabožački zakoni o kipovima i bezbožnom mnogoboštvu baš zakoni skitski, što više — nekud gori od skitskih. Nije bezumno mimo zakone sklapati društva na obranu istine. Ta da se nekolicina potajno sastaje, da sruši tiranina, koji se nametnuo gradu, dobro bi radili; tako se i kršćani, dogod gospoduje đavao — tako ga zovu — i laž, sastaju mimo zakone đavolje u društva protiv đavola, a za spas drugima, kogagod mogu skloniti, da se odmetne od toga regbi skitskog i tiranskog zakona.

3. Pošto je Celso kazao, da kršćani tajom čine i uče, što im se svidi, i da to ne rade utaman, jer se ovako uklanjaju osudi smrtnoj, koja im prijeti, isporeduje zatim tu opasnost s opasnošću, u koju je zapao Sokrat radi filozofije svoje. A mogao je navesti i Pitagoru i druge filozofe. Ali kazati nam je na to, da su se Atenjani brzo pokajali radi Sokrata, te ne osta u njih ni mrve gnjeva na nj, kao ni u drugih na Pitagoru. Pitagorovci su još dugo i dugo imali škole svoje u Italiji, koja se prozva Velikom Grčkom. A što se tiče kršćana, senat rimski, carevi, svaki u svoje doba, pa vojska, narod i rodbina vjernikâ udarali su na nauku njihovu; i zasjeda tolikih svladala bi je i zatrla, da se nije s božanskom moću digla, izronila, što više — pobijedila čitav svijet, koji joj zasjedaše.

5. Nazore kršćanske o idolopoklonstvu razlaže i potvrđuje sam svojom riječju, kad veli, da kršćani ne vjeruju zato u bogove, koje izdjela ruka, jer se ne da pomisliti, da bi djela vrlo rđavih i pokvarenih radnika, a često i ljudi nepravednih bili bogovi. Zatim hoće da pokaže, da je to mišljenje općeno, a nije ga kršćanstvo prvo iznijelo. Zato navodi riječi Heraklita, koji kaže: »Tko se klanja neživim stvarima kao bogovima, radi baš onako, kao kad se tko sa zidom razgovara«. Zaista na to mi je odgovoriti, da su te misli usađene u čovjeka, kao i ćudoređe; odatle se tomu domislio i Heraklit, a možda i koji drugi Helen ili barbarin. Celso naime veli, da i Perzijanci tako sude, a za potvrdu navodi Herodota, koji to pripovijeda.[3]) A mi ćemo još nadodati, da i Zenon iz Kitija[4]) kaže u svojoj »Državi«: »Hramove graditi ne će

[2]) Tajna je društva politička progonila država; bila su zazorna, jer je od njih propala sloboda stare Grčke.

[3]) Herodot, povjesnik grčki iz 5. vijeka pr. Is. Ogl. Her. I. 31.

[4]) Na Kipru. Osnova stoičku školu (oko g. 300.).

biti ni od kakve potrebe, jer nikakvo djelo zidara ni rukotvorca ne treba da držimo za sveto ni časno ni posvećeno«. Jasno je dakle, da je pismenima Božjim u srce ljudsko zapisano, što nam je u toj stvari raditi.

62. Celso ne zna ni broja apostola, kad kaže, da je Isus sebi uzeo deset, jedanaest nekakvih zloglasnih ljudi, carinika i mornara vrlo rđavih, pa s njima amo tamo bježao te ružno i jadno skucavao ono hrane. Ded da o tom, kako možemo, raspravimo! Tko se bavi Evanđeljem — Celso ga, čini se, nije ni čitao, — tomu je jasno, da je Isus izabrao 12 apostola; Matej je bio carinik, a druge bez razlike zove mornarima, a misli možda Jakova i Ivana, — oni su pustili lađu i oca svojega Zebedeja pa pošli za Isusom.[5]) Petra i brata mu Andriju, koji su mrežom sebi namicali potrebnu hranu, ne smijemo brojiti u mornare, nego — tako kaže Pismo[6]) — u ribare. Neka je i Levije carinik! A za ostale ne znamo, kakvim su se poslom prehranjivali, dok još nijesu bili učenici Isusovi.

Odgovaram na to: tko razborito i pošteno istražuje život apostola Isusovih, taj vidi, da su s moću božanskom naučali vjeru kršćansku i ljude pridobijali za riječ Božju. Ta u njih nije bilo dijalektičke ni govorničke vještine helenske, koja bi snagom govora i poretkom razlaganja osvajala slušače. A da je, čini mi se, Isus odabrao i uzeo sebi za pomagače u nauku svojem ljude po sudu svijeta mudre, a i vrsne, da umom i riječju ugode narodu, s pravom bismo o Njemu posumnjali, nije li se koristio jednakim načinom, kao ono filozofi, koji su na čelu nekoj sljedbi, i ne bi se više javno isticalo, da je to nauk božanski, jer bi nauk i naučanje stajali do snage one mudrosti, koja traži lijepe riječi i zgodan sastav; i vjera bi naša, baš kao vjera u nauk filozofâ ovoga svijeta, bila u mudrosti ljudskoj, ne u sili Božjoj.[7]) Ali ovako tko ne će, kad vidi, gdje ribari i carinici, koji nijesu — tako piše o njima Evanđelje, a Celso im to vjeruje, kad iskreno govore o neukosti svojoj — ni prvih početaka učili, bez straha raspravljaju o vjeri Isusovoj nesamo sa Židovima, nego Ga i ostalim narodima navješćuju s uspjehom, — tko ne će onda zapitati, odakle im ta snaga riječi? Ta ne bješe obična. Pa tko ne će reći, da je onu svoju: »Hajdete za mnom, i učinit ću vas lovcima ljudskim!« — s nekom moći božanskom ispunio na apostolima Isus? Tu moć, kako rekoh prije, ističe i Pavao, kad kaže: »I riječ moja i poučenje moje ne bijaše u nadgovorljivim riječima ljudske premudrosti nego u dokazivanju Duha i sile, da vjera naša ne bude u mudrosti ljudskoj nego u sili Božjoj«. Po riječima u pro-

[5]) Mat. 10., 12.; Mark. 1., 20.
[6]) Mat. 4., 18.
[7]) I. Kor. 2., 5.

roka, koji unaprijed navješćuju širenje evanđelja, dade navjesnicima evanđelja Gospod riječ s mnogom silom, da se ispuni proroštvo: »Brzo će riječ Njegova teći.«[8]) I vidimo, da po svoj zemlji prođe glas apostola Isusovih i do na kraj svijeta dopriješe riječi njihove.[9]) Zato, tko sluša riječ, što se sa snagom propovijeda, taj se puni snagom, a pokazuje je osjećanjem i životom i tim, što se za istinu bori do na smrt; a neki su prazni, pa ako i priznavaju, da vjeruju u Boga po Isusu, nema u njih snage božanske, — samo na oko prianjaju za riječ Božju.

63. Celso veli, da su apostoli bili ljudi na zlu glasu, — zove ih carinicima i mornarima vrlo rđavim. I na to ćemo odgovoriti: on, čini se, vjeruje, gdje mu se svidi, onomu, što je pisano, samo da prigovara vjeri našoj, a ne vjeruje Evanđeljima, da ne mora priznati božanstvo, što ga iste knjige bjelodano dokazuju; a trebalo bi, kad vidi iskrenost pisaca, da vjeruje ono, što je božanstvenije, kad nijesu premučali, što je gore. Dà, u Poslanici Barnabinoj — odatle je možda Celso izvadio i okrstio apostole ljudima zloglasnim i vrlo rđavim, — stoji pisano, da je Isus sebi za apostole odabrao ljude nad svu pakost opake. A i u Evanđelju Lukinu kaže Isusu Petar: »Iziđi od mene, Gospode! Ja sam čovjek griješan«.[10]) Ali i Pavao, koji je i sam kasnije postao apostol Isusov, veli u Poslanici Timoteju: »Istinita je riječ, da Isus Hrist dođe na svijet da spase grješnike, od kojih sam prvi ja«.[11]) A ne znam, kako se Celsu ote, te mu ne pade na um, da kaže što o Pavlu, koji je poslije Isusa dizao crkvene općine u Hristu. Čini se, da je vidio, da mora, dok govori o Pavlu, razložiti, kako je on progonio crkvu Božju, ljuto napadao vjerne i htio smrti predati učenike Isusove, a poslije se toliko izmijenio, te je od Jerusalima do Ilirika sve napunio evanđeljem Isusovim[12]) i s tolikim žarom propovijedao evanđelje, te nije gradio na temelju tuđem nego ondje, kamo još uopće nije doprlo evanđelje Božje u Hristu. A kakvo je čudo, što je Isus htio rodu ljudskomu pokazati, kakav lijek ima za dušu, te odabrao ljude na zlu glasu i rđe pa ih doveo do toga, da su bili uzor života najčišćega onima, koji su se preko njih dali privoditi evanđelju Hristovu?

Knjiga druga.

11. A što kaže Židov Celsov, da su Isusa izdali ljudi, što ih je učenicima svojim zvao, to je doduše doznao iz Evanđelja, ali je mjesto jedinoga Jude naveo mnoštvo učenika, da bi se tužba činila teža, ali se nije osvrnuo na sve, što je o Judi pisano,

[8]) Ps. 67., 12.; Ps. 146., 15.
[9]) Ps. 18., 5.
[10]) Luk. 5., 8.
[11]) I. Tim. 1., 15.
[12]) Rim. 15., 19.

naime da je Juda zapao u oprečne i protivne misli o učitelju, ali nije niti svom dušom bio protiv njega niti je svom dušom sačuvao poštovanje učenika prema učitelju. Ta izdajnik je svjetini, koja je došla da uhvati Isusa, dao znak govoreći: »Koga poljubim, onaj je, — držite ga!« Bilo je dakle u njega još mrva stida, jer da ga nije bilo, bio bi Ga izdao otvoreno, bez himbe — cjelova. Potom će se svatko uvjeriti, da je u duši Judinoj osim srebroljublja i zle nakane, da izda učitelja svojega, bilo primjese od riječi Isusovih; to bješe trag — da tako rečem — ostatku dobrote. Jer pisano je: »Vidjevši Juda, izdajnik Njegov, da Ga osudiše, raskaja se i povrati trideset srebrnika glavarima svećeničkim i starješinama govoreći: Sagriješih, što izdadoh krv pravu. A oni rekoše: Šta mi marimo za to? Ti ćeš vidjeti. I bacivši srebrnike u crkvi, iziđe i otide te se objesi«.[1]) Ako se Juda, koji je krao, što se za siromahe metalo u kovčežić, raskajao i vratio 30 srebrnika glavarima svećeničkim i starješinama, zacijelo je nauka Isusova imala tu moć, da neko raskajanje probudi u njega, te je izdajnik nije sasvim prezreo ni odvrgao. Ali i ona: »Sagriješih, što izdadoh krv pravu« — odaje čovjeka, koji priznaje grijeh svoj. A gledaj, kako ga je ljuta i teška tuga morila s raskajanja za grijehe, te mu više nije bilo ni do života, nego je bacio u hramu srebro, izišao i otišao te se objesio. Sam sebe osudi i pokaza, koliko djeluje naučanje Isusovo i na grješnika Judu, na tata i izdajnika, kad nije mogao sasvim prezreti nauka Isusovih. Ali uzmi, da je Isusa izdao učenik gori od Jude i da je taj regbi dokraja iz srca iščupao riječi Isusove, što ih je čuo, — što to može poduprijeti tužbu na Isusa i kršćanstvo? I kako to može dokazati, da je nauk lažan?

12. I ovo mi se čini djetinski: »Vojskovođa dobar — a vodi tisuće i tisuće — nikad još ne bi izdan, a ni zlotvor harambaša, glava lupeža, ako se družbi činilo, da joj je on od koristi. A On, jer su Ga izdali oni, koji su bili pod Njim, niti se pokazao vrstan vođ niti je zaslijepio učenike niti je zaslijepljenima ucijepio odanost kao — da tako rečem — prema harambaši«. Mnogu potvrdu može čovjek naći u povijesti, da je vojskovođu izdala momčad njegova, a harambašu predali drugovi, koji su pogazili zadanu riječ. Ali neka bude, — nijedan vođa ni harambaša nije izdan! Što udi Isusu, da se jedan učenik prometnuo izdajnikom njegovim? Jer se Celso zaklanja za filozofiju, zapitat ću ga, može li se Platonu upisati u grijeh, što se Aristotel, pošto ga je 20 godina slušao, odmetnuo i udario na nauku njegovu o besmrtnosti duše i ideje[2]) Platonove okrstio

[1]) Mat. 27., 3.—5.

[2]) Ideje su pojmovi. Ti su pojmovi bića, koja čine pravi, nevidljivi svijet; ovaj je vidljivi svijet samo prividan.

doskočicama? A još nešto sumnjam, pa ću to i kazati. Zar Platon nije bio jak u dijalektici i vrstan obraniti misli svoje, kad ga je ostavio Aristotel, pa zar je zato Platonova nauka lažna? Ili zar smije Aristotel, makar bio Platon — to će tvrditi pristalice njegove — istinit,[3]) postati rđom i nezahvalnikom prema učitelju svojemu? Ali i Hrisip[4]) na mnogo mjesta u spisima svojim očevidno napada Kleanta i mimo nauku njegovu uči novo, a bio mu je on još mladu učitelj, u kojega je učio početke filozofije. Pa ipak je, kaže se, Aristotel kroz 20 godina polazio školu Platonovu, a nije se ni Hrisip kratko vrijeme družio s Kleantom. A Juda nije uz Isusa ni tri godine proboravio. U životu će filozofâ čovjek naći mnogu sličnu zgodu, s koje Isusu radi Jude prigovara Celso. A i pitagorovci su onima, koji su se dali na filozofiju, a onda se vratili običnomu životu svojemu, postavljali grobne ploče,[5]) a zato to ipak nije Pitagori ni učenicima njegovim slabilo nauke ni dokaza.

Knjiga treća.

49. Laž je i to, da su učitelji nauka božanskoga htjeli pridobiti samo lude, prostake, glupake, roblje, ženskinje i dječuriju. I njih zove vjera naša, da ih popravi, a zove i one, koji takvu čeljad daleko nadmašuju; ta Spasitelj je svima ljudima Hrist, a osobito vjernima,[1]) bili umni ili ograničeni. »I On očišća grijehe naše pred Ocem i nesamo naše nego i svega svijeta.[2]) Suviše bi bilo, kad bismo se poslije toga htjeli obraniti od ovih riječi Celsovih: »Pa kakvo je inače zlo, kad je čovjek obrazovan i bavio se najboljim naukama, te je pametan, a i čini se takav? Što to smeta spoznanju Boga? Što je od veće pomoći i po čemu će se tko prije dokopati istine?« Nije zlo uistinu biti obrazovanu, jer obrazovanost vodi do kreposti. Ali da se u obrazovane broje ljudi naopakih nazora, to ne će dopustiti ni filozofi helenski. A opet — tko ne će priznati, da je dobro, kad se čovjek bavi najboljim naukama? No koje ćemo nauke nazvati najboljima, ako ne istinite i onakve, što potiču na krepost? Ali je i lijepo biti pametnu, a nipošto, kako kaže Celso, samo se činiti. I baš ne smeta spoznanju Boga, nego ga pače pomaže, kad je čovjek obrazovan i bavi se najboljim naukama, te je pametan.

50. A ogledajmo i ove dalje riječi njegove: »Ali ne vidimo, da bi onakvi, koji na trgu pokazuju ludorije svoje i kupe oko sebe svijet, ikad zašli u društvo pametnih ljudi i tu se usudili pokazivati mudrolije svoje; a gdje vide derišćad i čeljad ropsku

[3]) T. j. nauka Platonova.

[4]) Hrisip, učenik stoika Kleanta, rodio se oko g. 280.

[5]) Za njih su bili mrtvi.

[1]) I. Tim. 4., 10.

[2]) I. Iv. 2., 2.

i hrpu glupavih ljudi, tu se turaju i bane«. Gle, kako nas i tu ocrnjuje, kad nas ispoređuje s onima, koji na trgu iznose ludorije svoje i oko sebe kupe svijet. Pa kakve mi ludorije pokazujemo? Ili što činimo nalik na one — mi, koji čitanjem i tumačenjem pročitanoga potičemo na pobožnost prema Bogu cijeloga svijeta i na kreposti, koje se zajedno s pobožnošću dese, a odvraćamo od preziranja Božanstva i od svih djela, što se protive zdravu razumu? I filozofi bi baš sebi željeli, da mogu kupiti takve slušače, koji bi slušali riječ, što potiče na lijepo. A to su najviše radili neki cinici,[3]) — razgovarali se sa svakim, na koga bi se namjerili. Pa hoće li on i za ove, jer ne sabiraju oko sebe ljude, za koje se drži da su obrazovani, nego s raskršća zovu i prikupljaju slušače, reći, da su slični onima, koji na trgu pokazuju ludorije i kupe svijet? Ali niti ih Celso niti itko od ljudi iste misli grdi, što su držali, da je čovječanski putiti neuk svijet.

Knjiga osma.

Zatim veli Celso, da se mi žacamo graditi žrtvenike, kipove i hramove, jer je to — tako on misli — u nas siguran znak sakrivenoga i tajnoga udruženja. Ne vidi, da je u nas žrtvenik duh svakoga pravednika, iz kojega se dižu pravi, a duševni, mirišljivi kadi — molitve iz čiste savjesti. Zato kaže Ivan u Otkrivenju: »A tamjan su molitve svetih,«[1]) — i psalmist: »Bila molitva moja, kao kâd pred licem tvojim«.[2]) A kipovi i dari, Boga dostojni, nijesu rad radnika umjetnika nego ono, što riječ Božja gradi i stvara u nama, — kreposti, u kojima se povodimo za Onim, koji je rođen prije svake tvari; u Njemu su primjeri za pravednost, trijeznost, hrabrost, mudrost, pobožnost i ostale kreposti. Tkogod sebi po nauku božanskom steče trijeznost, pravednost, hrabrost, mudrost, pobožnost i tekovine ostalih kreposti, u njemu ima kipova, kojima — to smo uvjereni — dolikuje štovati uzor svih kipova, obličje Boga nevidljivoga, jedinorođenoga Boga. Ali i oni, koji svlače staroga čovjeka s djelima njegovim i oblače novoga, koji se obnavlja za poznanje po obličju Onoga, koji ga je sazdao,[3]) — prihvaćaju obličje Tvorčevo i grade u sebi kipove, kakve želi onaj Bog svevišnji. No među kiparima jedni divno izrađuju djelo — tako na pr. Fidija i Poliklit[4]) ili slikari Zeuksis i Apeles, — a drugi rade slabije, a opet

[3]) Ciničku je školu osnovao Antisten, savremenik Sokratov, učitelj Diogenov. Učio je u Ateni — u Kinosargu.

[1]) Otkr. 5., 8.

[2]) Ps. 140., 2.

[3]) Kol. 3., 9. i 10.

[4]) Atenjanin Fidija, glava idealističke škole kiparske, izradio kip božice Atene u Partenonu na Akropoli atenskoj i kip Zeusa u Olimpiji. Sikionjanin Poliklit glava je realističke kiparske škole argivske.

drugi još slabije od ovih, te je uopće velika razlika u izradbi kipova i slika. Ta neki grade kipove višnjega Boga bolje i savršenim umijećem, te se Fidijin Zeus Olimpijski ne može ni porediti s likom sazdanim po obličju Boga stvoritelja. Od svega je stvora kud i kamo bolji i divniji kip u Spasitelju našem, koji kaže: »Otac je u meni«.

74. A ako želi Celso, da vodimo vojsku za domovinu, neka znade, da mi to i činimo, ali ne činimo, da nas svijet gleda, ni da stječemo lovor-vijenac. Ta tajom, iz dna duše šaljemo, kao svećenici, gore molitve za ljudstvo u domovini našoj. Kršćani čine više dobra otadžbini nego ostali ljudi; oni pute građane, uče ih pobožnosti prema Bogu vaseljene, dižu u božanski i nebeski grad ljude, koji u najneznatnijim gradićima valjano provedu život, a može im se reći: »U malom bio si mi vjeran, dođi na veliko,[5]) gdje Bog stade u saboru Božjem i usred bogova sudi i broji tebe među njih, da više ne umireš kao čovjek i ne padaš kao jedan od knezova«.[6])

Kvinto Septimije Florent Tertulijan.

Afričanin je iz Kartage, sin nekoga satnika. Roditelji su mu neznabošci. Rodio se negdje g. 160. Bio je, misli se, odvjetnik: pokrsti se, zaredi se, poslije prijeđe k montanistima, najzad osnuje sljedbu u toj sljedbi.

On je jedan od najplodnijih, najoriginalnijih i najindividualnijih latinskih pisaca crkvenih. Njemu potpuno pristaje ona Buffonova: »Slog je čovjek«. On govori baš iz srca. Odlikuje se vatrom riječi, snagom misli, ljutinom ruga. U spisima ili brani vjeru ili se prepire s krivovjernima ili pretresa o ćudoređu kršćanskom i stezi crkvenoj. Jezik mu je jedar, čvorast, težak, taman — zanosi na pučku, nema ljepote, kao ono u »Oktaviju«. Među mnogobrojnim se djelima ističe »Branič« (Apologeticum).

Iz »Braniča«.

1. Ako vam, glavari rimske vlasti, koji na vidnu i visoku mjestu, gotovo na pročelju države, predsjedate sudu, nije prosto javno ogledati i pred svijetom ispitati, što u kršćana očevidno zaslužuje, da se osudi; ako se jedino u tom slučaju vaš ugled u javnosti ili boji savjesne pravde ili se stidi istrage; najzad ako se — a to se onomadne dogodilo — mržnja na našu sljedbu preko mjere maša preslušavanja u kući[1]) i ovako zakrčuje put obrani:

[5]) Mat. 25., 21.

[6]) Ps. 81., 1. i 7.

[1]) Mučili su po kućama kršćane, robove i djecu, a nijesu javno vodili istrage na sudu.

ono neka je prosto istini, da bar tajnim putem tihe knjige dopre vama do uši. Ona ne moli za stvar svoju, jer se i ne čudi stanju. Zna, da kao tuđinka boravi na zemlji, da među tuđim svijetom ima neprijatelja, ali da joj je uostalom rod, dom, nada, ljubav, dostojanstvo na nebesima. Jedno međutim želi, da je ne osude zato, jer je ne znaju. Pa sasluša li se ona, — kakav kvar prijeti odatle zakonima, koji gospoduju u kraljevstvu svojem? Zar se ne će većma ponositi moć njihova, ako osude istinu, kad je preslušaju? Uostalom, ako je osude, da je i ne preslušaju, navalit će na se nesamo mržnju s nepravde nego i sumnju, da nešto znadu, ali ne će da čuju, što ne bi mogli osuditi, kad bi čuli. Stoga iznosimo pred vas nepravednu mržnju na ime kršćansko kao prvu tužbu.

Tu nepravednost uvećava i dokazuje isti razlog, koji je, čini se, ispričava, dà — neznanje. Ta što je nepravednije, nego kad ljudi iz neznanja mrze na nešto, pa makar baš i zaslužilo mržnju? Onda je zaslužuje, kad vidiš, da zaslužuje. A dok nema potvrde krivnji, — po čemu se može braniti pravednost mržnje, koju[2]) ne valja potvrditi na osnovu kakva uspjeha[3]) nego na osnovu uvjerenja. Kad ljudi mrze zato, što ne znadu, mrze li s pravom, — zašto da to nije onako što, na što ne bi smjeli mrziti? Zato obadvoje jedno drugim dokazujemo — ovamo, da ne znadu, dok mrze, onamo, da nepravedno mrze, dok ne znadu. Svjedočanstvo neznanju, koje osuđuje nepravednost, dok istu opravdava, jest ovo: svi se, koji su prije mrzili, jer nijesu znali, što je ono, na što mrze, prođu i te mržnje, čim nestane neznanja. I oni postaju — dašto, kad spoznaju — kršćani i počinju mrziti na ono, što su bili, i ispovijedaju ono, na što su mrzili; a ima ih toliko, koliko nas dobro vidite. Grad se, vičete, podsjeda, kršćani su na selu, po tvrđavama, po otocima; žalite kao s gubitka, što muško, žensko, svaka dob, stalež, pače dostojanstvo prelazi na kršćanstvo. Ali ni ovako ne će da vam se duh trgne do pomisli, da se u tom krije zrnce dobra. Nije vam slobodno pravije slutiti, nije s voljom izbližega ogledati. Samo tu obamire radoznalost ljudska, — vole ne znati, dok se drugi vesele, jer su spoznali. Koliko bi Anaharsis te neznalice, što sude o mnogoznalicama, jače ožigosao nego one neglazbene, što sude o glazbenicima![4]) Vole ne znati, kad već mrze; potom o onom, što ne znadu, unaprijed sude da je onako, te ne bi mogli mrziti, kad bi znali; jer ako nema razloga mržnji, zacijelo je najbolje okaniti se nepravedne mržnje. A ako bi se krivnja potvrdila, ono mržnja nesamo ne bi gubila ništa, nego bi još po

[2]) Pravednost.
[3]) U istrazi, na mukama.
[4]) Anaharsis se čudi, što obični građani atenski sude glazbenicima, koji se među sobom natječu.

ugledu pravde dobila snage za ustrajnost svoju. Ali zato, što pridobija mnoge, ne mora — kažu — stvar biti dobra; ta koliki krenu stramputicom, koliki prebjegnu na drugu stranu! Tko taji? Ali opet ni oni, koje smota zlo, nemaju srčanosti, da zlo brane kao dobro. Svako nam zlo od prirode ulijeva ili strah ili stid. Najzad traži zlotvor zabit, kloni se svijeta, plaši se potrage, taji na sudu, ni na mukama ne će lako ni uvijek priznati; osuđen zaista žali, broji napasti zla duha, svaljuje sve na sudbinu ili na zvijezde; ne će da bude njegovo, što vidi da je zlo. Ali kršćani ne rade tako. Nitko se ne stidi, nitko se ne kaje, već ako zato, što nije već prije bio. Prijave li ga, hvali se; tuže li ga, ne brani se; pitaju li ga, sam rado prizna; osude li ga, kaže: »Hvala!« Pa kakvo je to zlo, gdje nema prirodnoga traga zlu, — nema straha, stida, izmicanja, kajanja, kukanja? Kakvo je to zlo, kad se krivac veseli, kad mu je tužba vruća želja, a kazan sreća? To ne možeš ludošću krstiti, kad ti je dokazano, da ne znaš.

2. Ako napokon stalno znate, da smo teški krivci, zašto s nama postupate drukčije nego s drugovima našim, t. j. s drugim krivcima? Ta za jednu istu krivnju treba jedan isti da je postupak. Kad druge držite onakvima, za kakve nas držite, onda se oni, bilo što mu drago, brane svojim jezikom i plaćaju branitelja, da dokažu nedužnost svoju. Daje im se prilika, da odgovaraju i pravdaju se, jer se bez obrane i bez preslušanja uopće ne smiju osuditi. Samo se kršćanima ne dopušta, da kažu, što bi stvar izbistrilo, što bi istinu obranilo, a suce očuvalo od nepravde. Samo se očekuje to, što traži opća mržnja, — priznanje imena, ne istraga zločina. Kad sudite kojemu krivcu, nije to odmah dosta za osudu, kad on prizna, da je ubica ili svetogrdnik ili bludnik ili veleizdajnik — tim naslovima nas častite, — nego i pitate, što je s tim u savezu, za prilike djela, za broj, mjesto, način, vrijeme, drugove, sukrivce. A za nas nema od toga ništa, a trebalo bi da isto tako mukama istisnete iz nas, koliko je tko — ali krivo nas krivite — ubio djece i izio, koliko bluda počinio, pa koji su kuhari, koji li psi bili nazočni! Oh, kolike li slave za predsjednika, da nađe koga, tko je već stotinu djece progutao! Ali vidimo, da je i potraga za nama zabranjena. Plinije Sekundo,[5]) upravnik pokrajinski, osudi neke kršćane, neke skide s časti, ali ga ipak samo mnoštvo smuti pa onda zapita cara Trajana za savjet, što bi ubuduće radio; nadoveza, da su svojeglavi i ne će da žrtvuju, ali inače da o njihovoj službi Božjoj nije saznao ništa doli to, da se u zoru sastaju, da pjevaju Hristu u slavu kao Bogu i da zabranjuju ubistvo, preljubu, prijevaru, nevjeru i ostale zločine, te ovako učvršćuju

[5]) Namjesnik u Bitiniji, pisac znamenitih »Pisama«. Senc-Rac: »Primjeri iz rim. književnosti«, str. 301. (II. izd.).

nauk svoj. Nato otpisa Trajan, da takvih ljudi ne treba potragom tražiti, ali ako ih tko prijavi, valja ih kazniti. Oh odluke od nevolje, smušene! Kaže: »Ne traži ih, — nedužni su!« — a nalaže: »Kazni ih, — krivi su!« Štedi, a bjesni; zabašuruje, a kazni. Što sam sebe karom karaš? Ako osuđuješ, zašto i ne tražiš? Ako ne tražiš, zašto i ne rješavaš? Po svim se pokrajinama postavlja vojnička straža da hvata razbojnike; a tko vrijeđa veličanstvo ili izdaje državu, za njega je svatko vojnik, a istraga se proteže i na drugove, sukrivce. Samo za kršćaninom ne smiješ u potragu, ali ga možeš prijaviti, kao da potraga ide za čim drugim nego prijava. Osuđujete dakle prijavljena, a nitko nije htio, da ga tražiš; i nije, mislim, kazan zaslužio zato, jer je kriv, već zato, što si na nj nabasao, a nijesi ga smio tražiti. Pa ni u ovom ne postupate s nama po redu suda za zločinstva. Jer kad drugi taje, udarate ih na muke, da priznadu, a kršćane mučite, da poreku; da je zlo, mi bi zaista poricali, a vi bi nas mukama nagonili, da priznamo. Vi bi baš zato držali, da vam je istragom istražiti zločin, jer bi bili sigurni, da se zločinstva počinjaju u ime, koje ispovijedamo; ta vi dan danas ubicu, koji prizna ubistvo, premda znate, što je ubistvo, svejedno silom silite, da kaže, kojim je redom počinio. Vi već unaprijed, kad priznamo, mislite na nedjela naša; zato naopako radite, kad nas mukama silite, da odustanemo od priznanja pa da poričući ime porečeno i zločine, na koje ste pomislili ončas, kad smo ispovjedili ime. Ali, mislim, ne ćete, da ginemo, a vjerujete, da smo najgore zlice! Ovako obično govorite ubici:[6]) »Poreci!« A za svetogrdnika zapovijedate da ga raskidaju, ako se ne okani priznanja. Ako ne postupate tako s pravim krivcima,[7]) to nas držite za sasvim nedužne, kad ne ćete, da nedužni ustrajemo u tom priznanju, za koje znate da ga morate pod silu, ne po pravdi, osuditi.

Čovjek glasno kaže: »Kršćanin sam«. Kaže, što je, a ti želiš čuti, što nije. Sjedite, da istisnete istinu, — samo kod nas se trudite, da čujete laž. »To sam«, kaže, »što pitaš, jesam li. Što me mučiš naopako? Priznajem, a mučiš me! Što bi radio, da tajim?« Zaista, kad drugi poriču, ne vjerujete na brzu ruku; nama, čim porečemo, smjesta vjerujete. Taj bi vam naopaki postupak morao biti sumnjiv, ne krije li se u potaji neka moć, koja vas sili, da radite protiv reda, protiv prirode suda, dà — protiv samih zakona. Ako se ne varam, zakoni zapovijedaju, da zločinca nađeš, ne zaklanjaš; naređuju, da ga osudiš, kad prizna, a ne, da ga riješiš. To određuju odluke senatske, naredbe carske. Ova država, kojoj ste vi sluge, zakonita je vlast, ne tiransko gospodstvo. U tiranina služe muke i za kazan, a u vas se — gle-

[6]) Kršćaninu.

[7]) S pravim zločincima.

dajte svoj zakon! — upotrebljavaju samo za istragu, dok tko ne prizna. A prizna li prije, nema ih, — treba samo presude. Krivca valja da stigne zaslužena kazan, a ne, da joj se izmakne. Najzad njega nitko ne želi riješiti; to se ne smije ni htjeti, — zato se nijedan i ne sili, da poreče. Kršćanin je, sudiš, čovjek krivac svih zločina, neprijatelj bogova, vladara, zakona, običaja i cijele prirode, a siliš ga, neka poreče, eda bi riješio onoga, koga ne možeš riješiti, već ako poreče. Kršiš zakone. Želiš dakle, da poreče, da nije kriv, eda bi ga proglasio nedužnim, i to preko volje njegove. Odakle ta naopakost, te i ne uzimate na um, da treba čovjeku, koji od svoje volje prizna, više vjerovati nego onomu, tko pod silu poreče; ne uzimate na um, da čovjek, primoran poricati, u duši ne poreče, nego se riješen ondje odmah poslije suda smije mržnji vašoj i opet je kršćanin. Kad dakle u svemu drukčije postupate s nama nego s ostalim krivcima, a idete jedino za tim, da nas otkinete od toga imena — a otkidamo se, ako činimo, što čini nekrst, — to možete razabrati, da se tu ne radi ni o kakvu zločinu nego o imenu, što ga progoni neki duh ljute mržnje, koji prije svega nastoji, da se ljudima ne bi prohtjelo, da zasigurno znadu ono, o čemu sigurno znadu, da ne znaju. Zato i vjeruju o nama, što nije dokazano, a ne će, da se istražuje, jer bi se dokazalo, da ne postoji ono, o čemu vole vjerovati da postoji; hoće, da se ime, onomu kivnom duhu omraženo, na osnovu pomišljene, nedokazane krivnje osudi s puka priznanja. Zato nas muče, dok priznajemo; kazne, kad ustrajemo; rješavaju, kad porečemo, jer se boj bije o ime. Najposlije — zašto čitate iz zapisnika: »On je kršćanin«, a ne: »On je ubica«, ako je kršćanin ubica? Zašto ne: »On je bludnik« ili što mu drago drugo, što o nama vjerujete? Samo kod nas vas je stid i mrzi vas izreći ta imena zločinačka, a to je ovamo glupost, ako »kršćanin« nije ime zločina, onamo zloba, ako je puko ime zločin.

10. Bogove — kažete nam — ne štujete i za careve ne prinosite žrtve. Dakako — ne žrtvujemo za druge, baš kao ni za se, kad već jednom ne štujemo bogova. Zato nas tuže radi svetogrđa i uvrede veličanstva. To je glavni uzrok, dà — sav uzrok, i zaista bi vrijedno bilo ispitati, kad ne bi sudila predsuda i nepravda, — jedna s istine očajava, a druga je odbija. Bogove vaše prestajemo štovati, čim vidimo, da to nijesu. To vam je dakle od nas tražiti, da dokažemo, da ono nijesu bogovi, a zato ih i ne valja štovati; štovati bi ih trebalo tek onda, kad bi bili bogovi. Onda bi se i morali kazniti kršćani, kad bi se stalno znalo, da su ono bogovi, kojih oni ne štuju, jer misle, da to nijesu. Ali vi nam govorite: »Bogovi su«. Prizivamo se i pozivamo od vas na savjest vašu, neka nam ona sudi, neka nas ona osudi, ako može poreći, da su svi bogovi vaši bili ljudi. Ali ako i ona slaže, dokazat će joj spomenici starine, iz kojih je ona za njih doznala;

a iznose svjedočanstvo do dana današnjega i gradovi, gdje su se oni rodili, i krajevi, gdje su se oni zabavili i ostavili trag i gdje im se pokazuje također grob. Ja ih ne ću pojedince navoditi — tolike i tako brojne, nove i stare, barbarske i grčke, rimske i tuđe, zarobljene i prigrljene, posebne i općene, muške i ženske, seoske i gradske, mornarske i vojničke. Bila bi danguba proći imena, da ih skupim i zbijem, i to ne zato, da ih upoznate, nego da ih se sjetite, — ta zacijelo ste ih zaboravili. Od Saturna nema u vas Boga starijega, — od njega se naprijed broje sva uglednija i poznatija božanstva. Stoga, što se odredi za praoca, vrijedit će za potomstvo. Za Saturna, koliko knjige kažu, nije ni Grk Diodor ni Talo, Kasije Sever ni Kornelije Nepot[8]) pa niti ijedan tumač takvih starina rekao drugo, nego da je čovjek; a što se dokaza tiče, nigdje ne nalazim pouzdanijega nego u samoj Italiji, gdje se Saturno skrasio poslije mnogih poduzeća i nakon boravka u Atici; primio ga je — tako hoće saliji[9]) — Janus ili Janes. Brdo, gdje se naselio, prozvalo se Saturnovim;[10]) grad, kojemu udari temelj, zove se još dan danas Saturnovim; najzad se čitava Italija, nekadašnja Enotrija, okrsti Saturnijom.[11]) Od njega potječu mjenjačnice i novac s likom, potom je i zaštitnik blagajnici. Ali opet, ako je Saturno čovjek, zacijelo je od čovjeka, a jer je od čovjeka, zacijelo nije od neba i zemlje. Ta komu se nije znalo za roditelje, njega su lako nazvali sinom neba i zemlje, a tako se i svi možemo učiniti. Tko da ne zove nebo i zemlju majkom i ocem svojim, bilo radi poštovanja i časti ili od navike ljudske, po kojoj se za ljude neznane, ili ako se iznenada jave, kaže da su s neba pali? Zato se Saturnu, koji je iznebuha osvanuo, desilo, te su ga svuda zvali nebesnikom. Ta svijet zove i one sinovima zemlje, kojima se ne zna za rod. Šutim o tom, da je onda bio narod neuk, te ga je pojava ma kojega novog čovjeka zanijela kao kakvo božanstvo; još danas obrazovani svijet gradi bogom čovjeka, čiju je smrt dan dva prije priznao javnom tugom.[12]) Dosta je već o Saturnu i ovo malo riječi. A i Jupiter je — dokazasmo — čovjek, jer je od čovjeka, a tako je redom sav niz pokoljenja smrtan i sličan pradjedu svojemu.

17. Što mi štujemo, jedan je Bog. On svu tu gromadu sa svom opremom čestí, tjelesa i duha riječju, kojom zapovjedi,

[8]) Siciljanin Diodor, povjesnik grčki, za cara Augusta. — Talo, samarjanski povjesnik, slobodnjak Tiberijev. — Sever, pjesnik rimski za Augusta. — Nepot, povjesnik rimski iz 1. vijeka pr. Is.

[9]) Svećenički zbor ratnoga boga Marta.

[10]) Kapitolij u Rimu, Verg. Aen. VIII. 358.

[11]) Verg. Aen. VIII. 329.

[12]) Misli apoteozu careva.

umom, kojim uredi, moću, kojom uzmože, stvori od ništa za ures veličanstvu svojemu; zato i nadjenuše Grci svijetu ime »kosmos«.[13]) On je nevidljiv, ako se i vidi; On je nedokučljiv, ako se i u milosti ukazuje; On je nerazbirljiv, ako se i sjetilima ljudskim razbira, — zato je pravi i tako velik. Uostalom, što se uopće može vidjeti, dokučiti, razabrati, manje je i od očiju, koje to obuhvataju, i od ruku, koje se toga tiču, i od sjetila, koja to nalaze. A što je neizmjerno, to je jedino sebi poznato. To čini, te se Bog razbira, ali se ne da razabrati. Tako Ga silna veličina čini čovjeku i znana i neznana. I to je sav grijeh onih, koji ne će da prepoznaju, koga ne mogu mimoići. Hoćete li da iz tolikih i takvih djela Njegovih, što nas okružuju, što nas uzdržavaju, što nas naslađuju, ali nas i straše, — hoćete li da iz svjedočanstva same duše dokažemo, da jest? Makar je tištali okovi tijela, makar je stezala naopaka odgoja, makar je slabile strasti i požude, ona svejedno, kad se kao iza pjanosti, kao iza sna, kao iza kakve bolesti osvijesti i osjeti zdravlje, pominje Boga samo tim imenom, jer ono pripada pravomu Bogu. »Veliki Bog«, »dobri Bog«, »što Bog da« — tako govore svi. I za svjedoka Ga zovu: »Vidi Bog«, »preporučam Bogu«, »Bog će mi platiti«. Oh, svjedočanstva duše, koja je po prirodi kršćanska! Napokon, dok to govori, ne gleda na Kapitolij, nego k nebu. Ta zna, da je ono sjedište živoga Boga, — od Njega i odande sađe.

30. Za spas careva zazivamo Boga vječnoga, Boga pravoga, Boga živoga; sami carevi žele, da im On mimo druge bude milostiv. Znadu, tko im je dao vlast; znadu, tko im je dao i život, po kojem su ljudi; osjećaju, da je ono jedini Bog, a samo su u Njegovoj vlasti, po redu su drugi, a za Njim prvi pred svima i nad svim bogovima. Zašto ne? Ta nad svim su ljudima, koji su dašto živi i vrijede više od mrtvih.[14]) Imadu na umu, dokud im seže moć vlasti carske, i ovako razbiraju Boga, protiv koga ne mogu ništa, a vide, da su po Njemu jaki. Najposlije neka car zavojšti na nebo, neka u slavlju povede zarobljeno nebo, neka na nebo pošlje stražu, neka nebu nametne danak! Ne može. Zato je velik, jer je od neba manji; ta sam pripada Onomu, čije je nebo i sav stvor. Odande je[15]) on carem, otkud je i čovjekom, dok još nije car; odande ima vlast, otkud ima i život. Onamo gledamo mi kršćani i širimo ruke, jer smo nedužni, otkrivamo glavu, jer se ne rumenimo od stida, a najzad — nitko nam ne govori molitvu,[16]) jer se molimo srcem. Svi molimo vazda za svakoga cara, da mu život bude sretan, vlada

[13]) Red, nakit.

[14]) T. j. od bogova, koji nijesu drugo nego pokojni ljudi.

[15]) Od Boga.

[16]) Da ne bi što iz molitve ispalo, govorio je u Rimljana jedan molitvu, a drugi za njim ponavljali.

bezbrižna, dom siguran, vojska hrabra, senat vjeran, narod pošten, krug zemaljski miran, — da se ispuni svaka želja njemu kao čovjeku i caru. A to ne mogu moliti od drugoga nego od Onoga, u koga znam da ću to dobiti; jer je On sam onaj, koji daje, a ja sam onaj, koji moram dobiti, — Njegov sluga, koji Njemu služim, koga radi nauka Njegova ubijaju, koji Njemu prinosim žrtvu tustu i veću, a naredio ju je On sam, — molitvu iz tijela čista, iz duše nedužne, a dolazi od Duha svetoga; ne prinosim zrno tamnjanovo po novčić, suzu drveta arapskoga, ni dvije kapi vina ni krv odabrana vola, kojemu je ginuti, ni poslije svega smrada savjest gnusnu. Stoga se čudim, kad u vas svećenici, veliki grješnici, ogledaju žrtvu, — zašto radije istražuju drob životinjski nego srce onih, koji žrtvuju? Zato neka nas, dok širimo ruke k Bogu, slobodno kidaju kuke, križevi raspinju, plamen liže, mač grkljan siječe, zvijer napada! Na svaku je smrtnu muku spravan kršćanin u času molitve. Ded iskinite, dobri suci, iz tijela dušu, koja se Bogu moli za cara! Alà — tu će biti zločina, gdje je istina Božja i pobožnost!

37. Ako nam se zapovijeda, da i neprijatelja ljubimo, — tko nam onda ostaje, da ma nj mrzimo? Isto tako, ako nam se brani, da vraćamo žao za sramotu, — komu možemo uditi? Ogledajte ovako! Koliko puta bjesnite protiv kršćana što od svoje volje, što opet na zapovijed zakona? Koliko puta prolazite, a kivna nas svjetina, sve na svoju ruku, napada kamenjem i ognjem? U bakhovskom bijesu ne štede ni mrtvih kršćana, otimaju ih počinku u grobu, regbi utočištu smrti;[17]) sijeku ih, kidaju, a već su drugi, nijesu više ni čitavi. A jeste li ikad opazili osvete kakve u ljudi tako složnih, tako oduševljenih za smrt, pa bila i s nepravde? A jedna bi noćca ama kretom prsta mogla donijeti obilnu osvetu, da smijemo zlo zlim odbijati! Ali ne dao Bog, da se ili vatrom ljudskom osvećuje božanska vjera ili da žali muke, kojima se ona potvrđuje. Ta kad vidimo, gdje nam o zlu rade očiti dušmani, ne samo potajni osvetnici, — zar nema u nas sile naroda i četa? Više je dakako Maura i Markomana i samih Parćana, ali bili narodi kako mu drago veliki, a ono su opet samo na jednom mjestu i u zemlji svojoj, a ne po cijelom svijetu. Mi smo odjučer, a poplavismo sve vaše — gradove, otoke, tvrđave, gradiće, tržišta, sam tabor, kotare, desetine, dvor carski, senat, trg; samo vam ostavismo hramove. Brojimo vojske vaše! U jednoj će se pokrajini naći više kršćana! Za kakav rat, sve da i nijesmo brojem ravni, ne bismo bili sposobni, pripravni, kad se tako rado damo klati? Ali po našem se nauku moramo radije dati ubijati, nego da ubijamo. Mogli smo se

[17]) Hram je utočište nevoljnicima, koji bježe, a grob mrtvu.

s vama ogledati i bez oružja, bez bune, samo neslogom, samo jazom razdora. Ta da se mi, toliko mnoštvo, od vas ocijepimo i otidemo u kakvu zabit daleka svijeta, od stida bi se zacijelo gospodstvo vaše zacrvenilo radi gubitka tolikih građana, ma kakvi bili, što više — sama seoba bi za nj bila kazan. Bez sumnje prepali biste se samotinje svoje, tišine i nekoga mrtvila, regbi mrtva svijeta; tražili biste, komu ćete zapovijedati. Ostalo bi vam više neprijatelja nego građana. Ta sada imate prema broju kršćana manje neprijatelja, jer svi su vam građani u svim gotovo gradovima kršćani. Ali voljeli ste ih nazvati dušmanima roda ljudskoga. A tko bi vas čuvao od onih potajnih dušmana, koji udilj zatiru duh i zdravlje vaše, — od navale, mislim, demona, što ih od vas gonimo bez nagrade, bez plaće? Za osvetu bi nam našu dostajalo samo to, da nečistim dusima ispraznimo posjed.[18]) Vi ne mislite na nagradu za toliku zaštitu, nego ste voljeli rod, koji vam nesamo nije na teret, nego je pače potreban, držati za dušmana; a to i jesmo očevidno, ali opet ne rodu ljudskomu nego zabludi.

39. A sada ću dokazati blagoslov rada vjere kršćanske, kao što sam oprovrgao pogubnost njezinu. Tijelo smo po uvjerenju vjerskom i po jednom nauku božanskom i po zajedničkoj nadi. Dolazimo na sastanke, skupljamo se, da se Bogu molitvom molimo, kao jedna duša. To je Bogu milo. Molimo se za cara, za sluge njegove i oblasti, za ovaj svijet, za mir, za odgodu svršetka. Idemo na tumačenje sv. Pisma, ako kakve prilike baš ištu, da ili unaprijed opomenemo ili razjasnimo što. Zaista svetim riječima[19]) nadajamo vjeru, budimo nadu, krijepimo uzdanje, vezom se nauka pod udarcima[20]) sve tješnje vežemo; tu se i propovijeda, kazni, karom Božjim kara.[21]) Ta i sud se sudi s velikom strogošću, kao u ljudi, koji znadu, da ih Bog gleda, a krajnja je osuda, jeka budućega suda, ako tko posrne, te ga izopćimo, — ne smije nam na razgovor, na sastanak ni na službu Božju. Na čelu su sve iskušani stariji ljudi, koji nijesu tu čast postigli novcem, već životom svojim; pa i ne stoji nijedna stvar Božja do novaca. Ako i ima sabiranja, ne sabira se vjeri na sramotu, kao da je na prodaju. Svatko priložе malen prinos svakoga mjeseca, ili kad hoće, i to ako samo hoće i ako samo može; jer nikoga ne sile, nego dobre volje pridonosi. To su regbi prilozi ljubavi, jer se od toga ne troši za jelo ni pilo ni za nemilu krčmu nego za hranu i ukop ubogih, za dječake i djevojke bez imutka i bez roditelja i za stare robove, isto tako za postradale na moru, pa ako tko dopadne u rude, na otok[22]) ili u tamnicu, te radi nauka

[18]) Da im prepustimo neznabošce.

[19]) Riječima sv. Pisma.

[20]) Misli ganjanja.

[21]) Izopćenje iz crkve.

[22]) Prognanik.

Božjega postaje hranjenik vjere svoje. Ali i taj nam trud kud i kamo najveće ljubavi žigom žigošu neki. »Gle,« kažu, »kako se vole!« Oni se naime mrze. »Gle, kako su jedan za drugoga spravni mrijeti!« Sami su naime spravniji jedan drugoga ubiti. Ali i to, što se pozdravljamo kao rođena braća, blate, jer je, mislim, u njih svako ime krvnoga roda po srcu pusta himba. A mi smo i vaša braća po prirodnom pravu jedne matere, ako i jeste neljudi, kad ste zla braća. A koliko se dostojnije braćom zovu i drže oni, koji su priznali jednoga oca Boga, koji su udisali jednoga Duha svetosti, koji su iz tamnice jednoga istog neznanja izišli žmirke[23]) na svjetlost jedne istine! Ali zato nas drže manje zakonitima, jer o našem bratinstvu ne kliče tragedija,[24]) ili jer smo po imanju braća, a ono u vas gotovo kida vez bratstva. Stoga se mi, koji se vežemo po srcu i duši, ne kratimo s drugim dijeliti imutak svoj. Sve je u nas zajedničko osim žena. Zamjerate nam i naše večerice — na zlu glasu sa zločinstva, pa još i rasipne. O nama se dašto kaže ona Diogenova:[25]) »Megarani se goste, kao da će sjutra mrijeti, a grade, kao da ne će mrijeti nikada«. Ali čovjek vidi lakše trun u oku tuđem nego brvno u svojem. O našem ručku[26]) kaže ime, što je; zove se imenom,[27]) koje u Grka znači ljubav. Stajao on, koliko mu drago, dobitak je trošiti u ime svete ljubavi, kad uboge tom okrepom krijepimo, ali ne onako, kako u vas čankolizi idu za slavom[28]) pa slobodu svoju grade robinjom,[29]) a plaća im je, da smiju trbuh toviti uz pogrde. A je li častan uzrok gozbi, — ogledajte ostali red u službi vjere! Ne dopušta nikakve prostote, nikakve raspuštenosti; kršćani ne legnu za stol, dok ne ovrše molitve Bogu; jedu, koliko gladnu treba; piju, koliko umjerenu prija. Tako se nasite, da se i obnoć sjete, da im se Bogu moliti; tako se razgovaraju, kao da znadu, da ih Bog čuje. Kad operu ruke i napale svijetlo, onda na poziv iziđe tkogod na srijedu i, kako već može, pjeva iz sv. Pisma ili što iz svoje glave.[30]) Ele po tom se vidi, kako se nakitio! Jednako se s molitvom završuje gozba. Nato se raziđu, ali ne u čete, da se razbijaju, ni u hrpe, da se skiću ni da udare u psine, nego im je čednost i stid na pameti, kao da nijesu ručak ručali, nego nauk učili. To bi sa-

---

[23]) Jer im je oči nenavikle zasjenjivala jaka svjetlost.
[24]) Misli Oresta i Pilada u tragedijama.
[25]) Diogen, cinik, stanar bačve.
[26]) Ručak se jede pod večer.
[27]) Ἀγάπη (agape), ljubav.
[28]) Čankoliz Gnaton u rimskoga pjesnika Terencija hoće da osnuje sljedbu, koja će se po njemu zvati »gnatonici«, kao što se Platonova škola zove »platonici«.
[29]) Dadu se ponizivati i vrijeđati, samo da se najedu kod tuđega stola.
[30]) Pjesmu, koju je sam složio.

stajanje s pravom bilo nedopušteno, kad bi se smjelo osuditi s jednakim pravom, kao sve nedopušteno; kad bi se tko na nj tužio onako, kao što se tužba diže na stranke.[31]) Za čiju se propast ikada sastasmo? Mi smo na okupu ono, što smo i rasijani; ono svi skupa, što i svaki za se, — nikoga ne vrijeđamo, nikoga ne rastužujemo. Kad se čestiti, dobri sastaju, kad se kupe pobožni, to se ne smije zvati strankom nego bîlom države.

44. Ali na veliku se i pravu državnu štetu nitko ne osvrće, nitko ne uzima na um nepravdu grada,[32]) kad tolike pravednike ubijate, kad tolike nedužnike zatirete. Vaša djela zovemo sada za svjedoke, — ta vi svaki dan tamničarima krojite pravdu prema zapisniku. Tolike krivce osuđujete po zapisniku radi raznih zločina, — no ima li tu lupeža, ima li kesokradice, ima li svetogrdnika[33]) ili šuge mladeži ili tata kupališnoga, a isti je kršćanin? Ili kad tko prijavi kršćanina, jer je kršćanin, — tko je od njih takav, kakvi su toliki zločinci? S vaših se vazda znoji tamnica, s vaših vazda stenju rudokopi, vašima se vazda tovi zvjerad, čopore vaših zločinaca vazda hrane upravnici igara.[34]) Nema tu kršćanina, već ako mu je samo ime grijeh, inače — više nije kršćanin.

50. A zašto se — velite nam — tužite, što vas progonimo, kad želite trpjeti, a morate ljubiti onoga, od koga trpite, što želite? Bez sumnje želimo trpjeti, ali onako, kako doista nitko od srca rado ne trpi rata, jer se mora bojati i srtati u pogibao, a opet se bije svom snagom i s pobjede se bojne, makar se prije i tužio na boj, veseli, jer se dokopao i slave i plijena. Boj je za nas to, što nas potežu na sud, da se ondje za istinu borimo u pogibli smrtnoj. A pobjeda je, kad postigneš ono, za što si se borio. Ta pobjeda nosi ovamo slavu — sviđanje Bogu, onamo plijen — život vječni. Ali nestaje nas, kad svoje zaista postignemo, — dakle pobjednici smo, kad ginemo; najzad se izbavljamo, kad nas nestaje, makar nas vi zvali šušnjarima i koljarima, jer nas vežete o kolje po srijedi i oko nas mećete suharke i palite. To je naša pobjeda, to je halja s paomovim lišćem,[35]) na takvim se kolima vozimo u slavlju. Zato se s pravom ne milimo pobijeđenima, zato nas drže očajnicima i propalicama. Ali očaj i propast, koliko je do dike i slave, visoko u vas dižu stijeg junaštva. Mucije ostavi drage volje desnicu na žrtveniku.[36]) Oh, uzvišena

---

[31]) Političke.
[32]) Rima.
[33]) Znači onoga, koji plijeni hramove.
[34]) Hrane ih kao gladijatore za igre.
[35]) Košulju s paomovim lišćem ima na sebi trijumfator.
[36]) Ogl. str. 63. b. 39.

duha! Empedoklo se sav preda vatri Etne katanske.[37]) Oh, snažna srca! Neka osnovačica Kartage stupi radi udaje na lomaču.[38]) Oh, dična poštenja! Regul, da ne živi jedan za mnoge neprijatelje, daje sebi derati cijelo tijelo.[39]) Oh, junaka i sužnja pobjednika! Anaksarho, kad ga kopljem tuku kao ječmenu kašu, govori: »Tuci, tuci Anaksarhov mijeh! Anaksarha ne tučeš.«[40]) Oh, velikodušja filozofa, koji se još u takvoj smrti šali! Zenon Elejanin, kad ga zapita Dionisije, što podaje filizofija, odgovori: »Preziranje smrti.«[41]) A kad ga nato tiranin dade bičevati, ustraja do posljednjega daha svojega u tom mišljenju. Lakoncima šibe, pooštrene naočigled ljudi, koji izbliza jare, nose kući toliko dike, koliko krvi proliju.[42]) O slave dopuštene, jer je ljudska, kojoj se odluka ne drži za propast ni uvjerenje za očaj, kojoj je za dom, za grudu, za vlast, za prijateljstvo toliko dopušteno, koliko nije za Boga! I opet njima svima postavljate kipove, režete likove, klešete natpise za vječni spomen; i sami se, koliko dašto možete spomenicima, na neki način trudite oko uskrsnuća nada od Boga, uskrsnuća mrtvih. A tko se pravomu uskrsnuću nada od Boga, ako za Boga trpi, taj je lud! Nego ovo dajte radite, dobri suci, još kud i kamo bolji pred narodom, ako mu žrtvujete kršćane! Mučite, raspinjite, sudite, zatirite nas! Dokaz za nedužnost našu vaša je nepravda. Zato Bog daje, da to trpimo. Nedavno je sud kršćanku radije predao svodniku nego lavu, te ste tim priznali, da je skvrna čistote u nas groznija nego svaka kazan i svaka smrt. Pa ipak ništa ne pomaže sva birana okrutnost vaša, — ona je većma mamac vjeri našoj. Sve više nas je, kosili nas, koliko vas volja; sjeme je krv kršćanska. Mnogi u vas potiču, da snosite boli i smrt — tako na pr. Ciceron u Tuskulanskim raspravama, Seneka u Slučaju pa Diogen, Piron i Kalinik,[43]) — ali im riječi

---

[37]) Filozof iz 5. vijeka pr. Is. Bacio se, pričaju, u Etnu, da bi ga ljudi držali za besmrtna, ali je vatra izbacila sandalu, i ljudi vidjeli prijevaru.

[38]) Didona se spali na lomači, kad ju je ostavio Trojanac Eneja.

[39]) Ogl. str. 63. b. 41. Priča se, da su ga Kartažani zatvorili u bačvu, iznutra čavlima obitu, i pustili niz brdo. To su učinili, jer nije Rimljane sklonio, da vrate zarobljene Kartažane.

[40]) Filozof, pratilac Aleksandra Velikoga. Priča se, da ga je Nikokreont, kralj na Kipru, dao u stupi smrviti.

[41]) Filozof iz 5. vijeka pr. Is. Dionisije je tiranin sirakuski.

[42]) Spartanci su dječake svake godine javno šibali na žrtveniku Artemidinu, da se vidi, koliko su otvrdnuli.

[43]) Seneka, filozof rimski, učitelj cara Nerona. — Piron, učenik Anaksarhov; zajedno je s učiteljem pratio Aleksandra Velikoga do u Indiju.

ne nalaze toliko učenika, koliko kršćani po djelima svojim. Baš ona okorjela postojanost, što je zamjerate, učiteljica je. Koga, kad vidi, ne potrese, te pita, što je u stvari? Tko ne pristaje, kad ispita, a kad pristane, ne želi trpjeti, da zadobije potpunu milost Božju, da od Boga primi potpuno oproštenje kao plaću za krv svoju? Stoga na sudu zahvaljujemo vama na osudi. To je takma božanske i ljudske stvari, — vi nas osuđujete, a Bog nas rješava.

Tacije Cecilije Ciprijan.

Kartaga, gdje je bio biskup, valjda mu je i rodno mjesto. Rodio se negdje g. 200. Iz bogate je porodice neznabožačke, kao učitelj govorništva u Kartagi izlazi na glas. Već je dobrano prevalio četrdesetu, kad se pokrsti i zaredi; domala ga izaberu za biskupa. Za ganjanja Decijeva sredinom 3. vijeka mora bježati. Kad se zavrgao spor, treba li krivovjerce nanovo krstiti, kad se vrate u krilo crkve, odrješito je to tražio Ciprijan, dok je papa Stjepan I. bio za to, da se samo pokaju. Sporu učini kraj ganjanje Valerijanovo i smrt papina. Ciprijan izdahne kao mučenik, — odrube mu glavu 14. rujna g. 258.

Sv. Ciprijanu živa je vjera sve, do filozofskih razmatranja mu nije. On je čovjek praktičan, — pero mu služi potrebama života, ne goni za nedosežnim idealima. Sv. Augustin ga zove katoličkim biskupom i katoličkim mučenikom.

Sv. Ciprijana mnogo su čitali. Pisao je rasprave i poslanice. Najsamostalnije mu je djelo »Jedinstvo crkve katoličke« (De catholicae ecclesiae unitate). U drugim se djelima jasno razbiraju tragovi Tertulijana, kojega je dan na dan čitao, ali se nije za njim u slogu ni u jeziku poveo, — on je živa opreka Tertulijanu. Blag je, lak, jasan, regbi proziran; slatko romoni, kao bistar potočić, blaži, kao ulje.

Iz »Jedinstva crkve.«[1])

3. Premila braćo, ne treba se bojati samo zla bjelodana i očevidna nego i lukave, prepredene prijevare. A što je lukavije, što li prepredenije nego rovarenje dušmana, došašćem Hristovim raskrinkanoga i oborenoga? Već granu sunce neznabošcima i zasinu spasonosno svijetlo spasu ljudskomu; gluhi slušaju glas milosti duhovne, slijepi otvaraju oči i upiru ih u Boga, bolni ozdravljaju zdravljem vječnim, hromi trče u Crkvi, nijemi jasnim glasom mole molitvu. Kad on vidje kumire zapuštene pa mjesta svoja i hramove opustjele zbog nepreglednoga mnoštva

---

[1]) Ciprijan odvraća Kartažane od raskola, što ga je stvorio Novat.

vjernika, izmisli novu prijevaru, da pod imenom kršćanskim prevari neoprezne. Iznađe krivovjerja i raskole, da ovako potkopa vjeru, iskvari istinu, razvrgne jedinstvo. Koga ne može zadržati na starom putu — u sljepoći, njega zaokuplja i zavodi na nov put — u bludnju. Iz same Crkve vuče ljude; pa dok misle, da su već svijetlu na domaku i da su iz noći vijeka ovoga izišli, obavija ih on — a ne znadu — drugim mrakom, eda bi se ostavili evanđelja Hristova i obdržavanja njegova i zakona, a zvali se svejedno kršćani i, tapkajući tminom, mislili, da hode svijetlom. A neprijatelj ih miluje i vara, — po riječi apostolovoj[2]) pretvara se u anđela svijetla i oprema sluge svoje kao sluge pravde; oni tvrde, da je noć dan, propast spas, očaj nada, nevjera vjera, antikrst Hrist, samo da lukavstvom smotaju istinu, dok šire laži nalik na istinu. To se, premila braćo, događa zato, jer se ne ide na izvor istine, ne traži se glava niti čuva nauk učitelja nebeskoga.

4. Ogleda li tko to i ispita, ne treba duga raspravljanja ni dokazivanja. Lako je prijekim putem istine dokazati, da povjeruješ. Govori Gospod Petru: »Ja tebi kažem: Ti si Petar, i na ovoj ću stijeni sazidati Crkvu svoju, i vrata paklena ne će je nadvladati. I dat ću tebi ključeve od kraljevstva nebeskoga, i što svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; i što razdriješiš na zemlji, bit će razdriješeno na nebesima.«[3]) I onda opet istomu kaže poslije uskrsnuća svojega: »Pasi ovce moje!«[4]) Na njemu jednome gradi Crkvu svoju i njemu predaje ovce svoje, da ih pase. Pa premda poslije uskrsnuća svojega podjeljuje svim apostolima jednaku vlast, kad kaže: »Kao što Otac posla mene, i ja šaljem vas. Primite Duha svetoga; komu oprostite grijehe, oprostit će mu se; komu zadržite, zadržat će se,«[5]) a ono opet, da pokaže jedinstvo, postavi jednu stolicu, ugledom svojim udari jedinstvu početak, koji se poče s jednim. A bijahu dašto i ostali apostoli to, što je bio Petar, — jednaku su dijelili čast i vlast, ali početak polazi od jedinstva, te se prvenstvo daje Petru, da se pokaže, da je Crkva Hristova jedna i da je stolica jedna. I svi su pastiri, ali se javlja samo jedno stado, koje će svi apostoli pasti u jednodušnoj slozi, da se Crkva Hristova pokaže jednom. Tu Crkvu jednu ističe i u »Pjesmi nad pjesmama« Duh sveti u osobi Gospodnjoj te kaže: »Jedna je golubica moja, bezazlena moja, jedinica u matere svoje, izabrana u roditeljke svoje.«[6]) Tko ne drži toga jedinstva Crkve, — zar taj vjeruje, da drži vjeru? Tko se opire i protivi Crkvi, tko se odmeće od stolice Petrove, na kojoj je utemeljena Crktva, — zar se taj ufa, da je u

[2]) II. Kor. 11., 14.
[3]) Mat. 16., 18. i 19.
[4]) Iv. 21., 16.
[5]) Iv. 20., 21.—23.
[6]) Pjes. nad pjes. 6., 9.

Crkvi? Ta to isto uči i blaženi apostol Pavao te otkriva svetinju jedinstva, kad kaže: »Jedno tijelo i jedan duh, jedna nada poziva našega, jedan Gospod, jedna vjera, jedno krštenje, jedan Bog.«[7])

5. To jedinstvo moramo, pogotovo mi biskupi, koji stojimo Crkvi na čelu, čvrsto držati i braniti, da dokažemo, da je i biskupska čast jedna i nedjeliva. Nitko neka lažju ne vara bratstva,[8]) nitko neka istinu vjere ne kvari kletim izvraćanjem! Čast je biskupska jedna, a pojedinci, vezani u cjelinu, drže po dijelak od nje. A i Crkva, koja se obilnim podmlatkom širi i raste do mnoštva, samo je jedna. Tako je silu zraka sunčanih, a svijetlo jedno; silu je grana na drvetu, a jedno deblo stoji na čvrstu korijenu; iz jednoga vrutka odvire sva sila potočića, pa makar se činilo, da se s obiljem vode, što navire, rasipa gomila, a ono se opet čuva jedinstvo u izvoru. Otkini sunčanu zraku od sunca, jedinstvo svijetla ne osjeća kidanja! Otrgni od drveta granu, otrgnuta ne će pupiti! Odvoji od vrela potok, odvojen sahne! Tako i Crkva Gospodnja bujnim svijetlom sipa zrake svoje po cijelom krugu zemaljskom, a opet je svjetlost, koja se na sve strane razlijeva, samo jedna, i jedinstvo se tijela ne cijepa. U bogatu obilju širi ona grane svoje po svjkolikoj zemlji, naširoko šalje pune potoke, a opet je jedna glava i jedan početak i jedna mati, bogata napretkom roda svojega. Iz krila se njezina rađamo, mlijeko nas njezino nadaja, duh njezin nadahnjuje.

7. Ta se tajna jedinstva, taj vez neraskidljive sloge ističe, kad se u Evanđelju dolama Gospodina Isusa Hrista uopće ne dijeli niti se dere, nego se za haljinu Hristovu baca kocka, tko će se njom odjenuti, te se haljina uzima cijela, dolama se prima neoštećena i neisparana. Pismo božansko govori i kaže: »Za dolamu, jer ne bijaše šivena nego sva s vrha do dna izatkana, rekoše među sobom: Da je ne deremo, nego da bacimo kocke za za nju, kome će dopasti!«[9]) Ona haljina bijaše slika jedinstva, koje dolazi odozgo, t. j. dolazi s neba i od Oca; tko ga je primio i imao, taj ga uopće nije mogao raskinuti, nego je ono neraskidano zadržalo cijelu cjelcatu, trajnu čvrstinu svoju. Ne može imati haljine Hristove, tko kida i cijepa Crkvu Hristovu. Nasuprot prorok Ahija, kad se na samrti Solomunovoj cijepalo kraljevstvo i narod, a on u polju sreo kralja Jeroboama, razdrije haljinu svoju u 12 krpa i reče: »Uzmi deset komada, jer ovako veli Gospod: Evo istrgnut ću kraljevstvo iz ruke Solomunove i dat ću tebi deset plemena, i dva će ostati njemu radi sluge mojega Davida i radi grada Jerusalima, koji izabrah, da u njemu

[7]) Ef. 4., 4.—6.
[8]) Kršćanske općine.
[9]) Iv. 19., 23. i 24.

namjestim ime svoje.«[10]) Jer se cijepalo 12 plemena izraelskih, razdrije haljinu svoju prorok Ahija. Ali, jer se narod Hristov ne može cijepati, zato vlasnici nijesu razdijelili dolame, koja je sva bila izatkana i od jednoga komada. Nedjeliva, sva u jednom posatkana pokazuje tijesnu slogu naroda — nas, koji se zaodjesmo Hristom. Tajanstvenim znakom halje pokaza jedinstvo Crkve.

15. Prorokovati i goniti bijesove i tvoriti velika čudesa uzvišeno je zaista i divno, ali opet ne stječe kraljevstva nebeskoga onaj, u koga se sve to nađe, a stupajući ne drži se puta ravnoga i pravoga. Gospod javlja i kaže: »Mnogi će reći meni u onaj dan: Gospode! Gospode! nijesmo li u ime tvoje prorokovali i tvojim imenom čudesa mnoga tvorili? I tada ću im kazati: »Nikad vas nijesam znao; idite od mene, koji činite bezakonje!«[11]) Pravednosti treba, da možeš milosti steći u suca Boga; zapovijedima i opomenama pokoriti nam se, da zasluge naše prime nagradu. Gospod u Evanđelju svojem kaže, kad kratko određuje put nadi i vjeri našoj: »Gospod Bog tvoj, Bog je jedini.« — pa onda: »Ljubi Gospoda Boga svojega svim srcem svojim i svom dušom svojom i svom snagom svojom! To je prva zapovijest. A druga je: Ljubi bližnjega svojega kao samoga sebe! U te dvije su zapovijesti sav zakon i proroci.«[12]) Učio je u jedan mah jedinstvo i ljubav u nauku svojem, sve je proroke i zakon obuhvatio s one dvije zapovijedi. A kakvo jedinstvo čuva, kakvu ljubav pazi i ima na umu onaj, koji s bijesa nesloge bijesan cijepa Crkvu, potkapa vjeru, muti mir, kida ljubav, svetinju[13]) skvrni?

Molitva Gospodnja.

1. Premila braćo, evanđeoske odredbe nijesu drugo no nauci božanski, temelji gradnji nade, potpore utvrdi vjere, hrana okrepi srca, korman smjeru puta, pomoć postignuću spasa; to vodi u kraljevstvo nebesko, dogod se srce vjernih na zemlji odaje rado nauku. Bog je htio da se mnogo toga kaže i čuje preko sluga Njegovih — proroka, ali koliko je veće ono, što Sin govori i što riječ Božja, koja je bila u prorocima, svojim glasom potvrđuje, a ne nalaže više, da se pripravi put Onomu, koji dolazi, nego On sam dolazi pa otvara i pokazuje nam put, da se — ta tumarali smo u tami smrti i bili prije nedotupavni i slijepi — obasjani svijetlom milosti držimo puta pod vodstvom i ravnanjem Gospodnjim!

2. On je među drugim spasonosnim opomenama i zapovijedima božanskim, kojima se brine za spas naroda svojega, podao i oblik molitve, sam nas opomenuo i uputio, što ćemo moliti.

[10]) III. Car. 11., 31., 32. i 36.
[11]) Mat. 7., 22. i 23.
[12]) Mark. 12., 29.—31.
[13]) Jedinstvo crkveno.

Onaj, koji dade život, nauči i moliti, dà — s onom dobrotom, s kojom se udostoji i drugo dati i udijeliti, eda bismo bili lakše uslišani, dok prošnju i molitvu, koju nas je naučio Sin, upravljamo Ocu. Bješe prorekao, da već dolazi čas, kada će se pravi štovatelji klanjati Ocu u duhu i istini;[1]) i ispuni, što prije reče, — mi, koji smo primili duh i istinu po posvećenju Njegovu, klanjamo se i po predaji Njegovoj u istini i duhu. Koja molitva može biti većma u duhu nego ona, što nam je poda Hrist, koji nam posla i Duha svetoga? Koja li može biti pred Ocem većma u istini nego ona, što je na svoja usta iznese Sin, sama Istina? Stoga moliti drukčije, nego nas nauči On, ne će biti samo neznanje nego i grijeh, jer je sam objavio i kazao: »Zabacujete zapovijed Božju, da postavite običaje svoje.«[2])

3. Zato, premila braćo, molimo se, kako nas je naučio učitelj Bog! Prijatna je i usrdna molitva moliti Boga riječima Njegovim, uspinjati se k uhu Njegovu molitvom Hristovom. Neka prepozna Otac riječi Sina svojega, kad vršimo molitvu! Onaj, koji prebiva unutra u srcu, neka je i u glasu! Pa jer nam je On kod Oca zagovornik za grijehe naše,[3]) dajmo iznosimo riječi zagovornika našega, kad kao grješnici molimo za prekršaje svoje! Ta sam kaže štogod uzištemo u Oca u ime Njegovo, dat će nam.[4]) A koliko ćemo prije postići, što ištemo u ime Hristovo, ako ištemo molitvom Njegovom!

6. Premila braćo, tko moli, neka ima dobro na umu, kako je s farisejem u hramu molio carinik, — nije k nebu bestidno podigao oči ni rukû oholito pružio, nego se u prsi svoje busao, priznavao grijehe u srcu zatvorene i zazivao u pomoć milosrđe Božje. Farisej se sam sebi sviđao, ali je većma zavrijedio oproštenje carinik, koji se onako molio, koji nije nade na spas gradio na uzdanju u nedužnost svoju — ta nitko nije nedužan, — nego je priznao grijehe svoje i ponizno se molio, te ga je uslišao Onaj, koji poniznima prašta.[5])

7. Premila braćo, to se učimo iz štiva božanskoga; pa kad smo razabrali, kako treba k molitvi da pristupamo, razaberimo po nauku Gospodnjem također, što ćemo moliti! »Tako — kaže — molite: Oče naš, koji si na nebesima, sveti se ime tvoje, dođi k nama kraljevstvo tvoje, budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji: kruh naš svakidašnji daj nam danas i otpusti nam dugove naše, kako i mi otpuštamo dužnicima svojim, i ne uvedi nas u napast, nego oslobodi nas od zla! Amen.«[6])

8. Prije svega navjesnik mira i učitelj jedinstva nije htio, da molimo molitvu pojedince, svak za se, — tko moli, neka ne

[1]) Iv. 4., 23.
[2]) Mark. 7., 8.; Mat. 15., 6.
[3]) I. Iv. 2., 1.
[4]) Iv. 16., 23.
[5]) Luk. 18., 10.—14.
[6]) Mat. 6., 9.—13.

moli samo za se! Ne velimo: »Oče moj, koji si na nebesima«, ni »kruh moj daj mi danas«, niti ište svaki samo za se, da mu se otpusti dug, niti moli za se, da se ne uvede u napast i da se oslobodi od zla. Jedna je i zajednička u nas molitva; pa kad molimo, ne molimo za jednoga nego za cio narod, jer smo mi, cio narod, jedno. Bog učitelj mira i sloge, koji je naučao jedinstvo, htjede, da jedan moli za sve, kao što je On u jednome nosio nas sve. Taj su način molitve prigrlila ona tri mladića u peći ognjenoj,[7]) — jednodušni u molitvi, složni u slozi duha. To pokazuje vjerodostojna riječ božanskoga Pisma; dok uči, kako su oni molili, daje primjer, za kojim treba u molitvi da se povodimo, da uzmognemo biti onakvi. »Tada ona trojica«, kaže, »pjevahu hvalospjev, kao iz jednih usta, i slavljahu Gospoda«. Govorili su, kao iz jednih ustà, a još ih nije Hrist bio naučio moliti! I zato im bješe riječ molitve uspješna i jaka, — molitva miroljubiva, prostodušna i duhovna pridobi Gospoda. Tako nalazimo, da i apostoli s učenicima mole poslije uzašašća Gospodnjega. »Svi,« kaže, »jednodušno bijahu jednako u molitvi sa ženama, i s Marijom, materom Isusovom, i s braćom Njegovom.«[8]) Bijahu jednodušno u molitvi, odavahu zajedno usrđe i slogu molitve svoje, jer Bog, koji daje, da jednodušni prebivaju u domu,[9]) pušta u dom božanski i vječni samo one, u kojih je molitva jednodušna.

9. A kakve li su, premila braćo, tajne u molitvi Gospodnjoj i kolike i kako velike, kratko u riječi sabijene, ali po snazi obilate, te uopće nije ništa ispušteno, što ne bi u prošnjama i molitvama našim obuhvatao taj kratki obris nauka nebeskoga! »Tako«, kaže, »molite: Oče naš, koji si na nebesima.« Čovjek nov, preporođen i Bogu svojemu po milosti Njegovoj vraćen, prije svega kaže: »Oče!« jer je već počeo biti sinom. »Na svoje,« kaže, »dođe, i svoji ga ne primiše. A koji ga primiše, njima dade vlast, da budu sinovi Božji, koji vjeruju u ime Njegovo.«[10]) Tko je dakle povjerovao u ime Njegovo i postao sin Božji, taj mora početi s tim, da zahvaljuje i da sebe zove sinom Božjim, dok pominje, da mu je Bog na nebesima otac. Neka i odmah prvim riječima poslije poroda svojega[11]) potvrdi, da se odrekao oca zemaljskoga i tjelesnoga i da je počeo poznavati i imati samo Oca, koji je na nebesima! Ovako je pisano: »Koji kazaše ocu i materi: Ne poznam te, i ne priznaše sinova svojih, oni održaše

[7]) Dan. 3., 21.
[8]) Djel. 1., 14.
[9]) Ps. 67., 7.
[10]) Iv. 1., 11. i 12.
[11]) Prije krštenja nije nitko smio moliti Očenaš. Molitva se katehumenima razlagala, ali je nijesu molili.

riječi tvoje i očuvaše zavjet tvoj.«[12]) Isto tako naređuje Gospod u Evanđelju, da nikoga na zemlji ne zovemo ocem, jer imamo jednoga Oca, koji je na nebesima.[13]) I učeniku, koji pomenu pokojnoga oca svojega, odvrati: »Pusti, neka mrtvi pokopavaju svoje mrtve!«[14]) Bješe naime rekao, da mu je otac mrtav, — a Otac vjernika je živ.

11. A kolika li je blagost Gospodnja, koliko obilje milosti i dobrote prema nama, kad je htio, da onako molimo molitvu pred licem Božjim, — da Boga zovemo ocem i sebe krstimo sinovima Božjim, kao što je Hrist Sin Božji! A to ime ne bi nitko nas u molitvi smio izustiti, da nam nije On sam dopustio, da tako molimo. Zato nam je, braćo premila, imati na pameti i znati, kad Boga zovemo ocem, da se moramo vladati, kao sinovi Božji, eda bi onako, kako mi uživamo u Bogu kao ocu, uživao i On u nama. Očuvajmo se kao hram Božji, jer u nama prebiva Bog!

12. Zatim velimo: »Sveti se ime tvoje!« ne kao da želimo Bogu, da bi Ga posvetila molitva naša, nego jer ištemo od Njega, da se sveti ime Njegovo u nama. Uostalom — tko sveti Boga, koji sam posvećuje? Ali jer sam kaže: »Budite sveti, jer sam ja svet,«[15]) — ištemo i molimo, da bismo mi, koji smo na krstu posvećeni, ustrajali u onom, što smo počeli biti. I to svaki dan molimo, jer nam treba svakidašnja posveta, da se uzmognemo, jer svaki dan griješimo, od grijeha svojih čistiti neprestanom posvetom. A kakva je to posveta, što nam je milost Božja dijeli, — to kaže apostol riječima: »Ni bludnici ni idolopoklonici ni preljubnici ni mekoputnici ni tati ni varalice ni pijanice ni kavgadžije ni hajduci ne će kraljevstva nebeskoga naslijediti. I ovakvi bijaste neki, ali se opraste i posvetiste i opravdaste imenom Gospodina našega, Isusa Hrista, i Duhom Boga našega.«[16]) On veli, da smo se posvetili imenom Gospodina Isusa Hrista i Duhom Boga našega. Da bi ta posveta u nama ostala, — to mi molimo.

13. Slijedi u molitvi: »Dođi k nama kraljevstvo tvoje!« I kraljevstvo Božje ištemo da nam dođe, baš kao što tražimo, da se ime Njegovo sveti u nama. Ta kada ne kraljuje Bog? Ili kada se u Njega počinje ono, što je uvijek On bio i ne prestaje biti? Ištemo, da dođe kraljevstvo naše, od Boga nama obećano, krvlju i mukom Hristovom stečeno, pa da mi, koji smo na svijetu prije služili, pod gospodstvom Hristovim poslije kraljujemo, kako sam obriče, kad veli: »Hodite, blagosloveni Oca mojega, primite kraljevstvo, koje vam je pripravljeno od postanja svijeta!«[17]) A

[12]) V. Mojs. 33., 9.
[13]) Mat. 23., 9.
[14]) Mat. 8., 22.
[15]) III. Mojs. 11., 44.
[16]) I. Kor. 6., 9.—11.
[17]) Mat. 25., 34.

može, premila braćo, i sam Hrist biti kraljevstvo Božje. Za Njim čeznemo svaki dan da dođe, Njegov dolazak žudimo da brzo osvane. Pa kako je On uskrsnuće naše, jer u Njemu uskršavamo, tako Ga možemo držati za kraljevstvo Božje, jer ćemo u Njemu kraljevati. A s pravom ištemo kraljevstvo Božje, t. j. kraljevstvo nebesko, jer ima i kraljevstvo zemaljsko. Ali tko se već odrekao ovoga svijeta, taj je uzvišeniji od časti i kraljevstva svjetskoga. I zato, tko se posveti Bogu i Hristu, taj ne želi kraljevstvo zemno nego nebesko. A treba neprestane molitve i prošnje, da ne izgubimo kraljevstva nebeskoga, kao što su ga izgubili Židovi, kojima bijaše još prije obećano. Gospod to objavljuje i potvrđuje. »Mnogi će,« kaže, »doći od istoka i zapada i sjest će za stol s Abrahamom i Isakom i Jakovom u kraljevstvu nebeskom, a sinovi kraljevstva izgnat će se u tamu najkrajnju. Ondje će biti plač i škrgut zubi.«[18]) Pokazuje, da su sinovi kraljevstva prije bili Židovi, dogod su bili sinovi Božji. A kad za njih presta ime »otac,« presta i kraljevstvo. Zato mi kršćani, koji smo Boga počeli u molitvi zvati ocem, molimo, da nam dođe i kraljevstvo.

14. Nadodajemo i kažemo: »Budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji!« — ali ne želimo Bogu, da bi radio, što bi htio, nego da bismo mi mogli raditi, što Bog hoće. Ta tko je kadar Bogu stati na put, da ne radi, što hoće? Nego nama smeta đavao, te se naše srce i rad ne podvrgava u svemu Bogu; stoga molimo i ištemo, da se u nama vrši volja Božja; a da bi se vršila, za to nam treba Božja volja, t. j. pomoć i zaštita Božja, jer nitko nije svojom snagom jak, nego ga sigura milost i milosrđe Božje. Napokon i Gospod pokazuje slabost prirode čovječje, koju je imao. Veli: »Oče, ako je moguće, neka me mimoiđe čaša ova.«[19]) I podaje učenicima svojim primjer, da ne vrše volju svoju nego Božju; nadovezuje i kaže: »Ali opet ne, kako ja hoću, nego kako ti.« I na drugom mjestu veli: »Ne siđoh s neba da činim volju svoju nego volju Onoga, koji me posla.«[20]) Kad se Sin pokorio volji Očevoj, koliko više mora slušati rob volju Gospodnju? Ovako nas i Ivan u Poslanici potiče i puti, da činimo volju Božju, — veli: »Nemojte ljubiti svijeta, ni što je na svijetu! Ako tko ljubi svijet, nema ljubavi Očine u njemu, jer sve, što je na svijetu, tjelesna želja i želja očiju i ponos života, nije od Oca nego od želje ovoga svijeta. I svijet će proći i želja njegova; a tko vrši volju Božju, ostaje dovijeka, kao što ostaje i Bog dovijeka.«[21])

18. Dalje u molitvi tražimo i velimo: »Kruh naš svakidašnji daj nam danas!« To se može razumjeti duhovno i doslovno, jer

[18]) Mat. 8., 11. i 12.
[19]) Mat. 26. 39.
[20]) Iv. 6., 38.
[21]) I. Iv. 2., 15.—17.

jedno i drugo poimanje pomaže spasu blagodaću božanskom. Ta kruh je života Hrist, a taj kruh nije svačiji, nego je naš. Pa kako velimo: »Oče naš!« jer je otac onima, koji Ga znadu i vjeruju, tako vapijemo i: »Kruh naš«, jer je Hrist kruh onima, koji se dotiču tijela Njegova. I mi ištemo, neka nam se taj kruh daje svaki dan, da nas, koji smo u Hristu i euharistiju primamo svaki dan kao hranu za spas, ne bi navala težega grijeha — on nas odbija i trga iz zajednice i ne da hljeba nebeskoga — otkinula od tijela Hristova. Ta on sam uči i opominje: »Ja sam hljeb živi, koji siđe s neba. Tko jede od hljeba mojega, živjet će uvijek. A hljeb, koji ću ja dati, tijelo je moje za život svijeta.«[22]) Kad se dakle kaže: tko jede od hljeba Njegova, živi dovijek, ono je jasno, da oni žive koji se dotiču tijela Njegova i primaju euharistiju po pravu zajednice; a nasuprot, kad se tko odbije i ocijepi od tijela Hristova, mora nas biti strah i moliti za nj, da ne izgubi spasa, jer sam Hrist prijeti i kaže: »Ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete krvi Njegove, ne ćete imati života u sebi.«[23]) Pa zato ištemo svakidašnji kruh svoj, t. j. Hrista, da se mi, koji boravimo i živimo u Hristu, ne udaljimo od posvete i tijela Njegova.

19. A može se i ovako razumjeti. Odrekli smo se svijeta pa radi vjere u milost duhovnu odvrgli bogatstvo i sjaj njegov; zato ištemo za se samo kruh i hranu, jer Bog uči i veli: »Tko se ne odreče svega, što ima, ne može biti moj učenik«.[24]) A tko je postao učenik Isusov, te se po riječi učitelja svojega odriče svega, taj treba da moli kruha za jedan dan, a ne smije željâ u molbi svojoj nadugo rastegnuti, jer opet naređuje Gospod i kaže: »Ne brinite se zasjutra, jer će se sjutrašnji dan brinuti za se; dosta je svakomu danu zla svoga«.[25]) S pravom dakle traži za se učenik Hristov hrane za dan, jer mu je zabranjeno misliti na sjutradan; samo se sobom protivi i opire, da tražimo na ovom svijetu dug život, kad ištemo, da nam brzo dođe kraljevstvo Božje.

22. Zatim molimo i za grijehe svoje, kad velimo: »I otpusti nam dugove naše, kako i mi otpuštamo dužnicima svojim!« Poslije pomoći — kruha ištemo i oprost od grijeha, eda bi onaj, koga Bog hrani, živio u Bogu, te se ne bi samo brinuo za ovaj sada vremeni život nego i za vječni; a do njega možemo doći, ako nam se oproste grijesi. Te dugove pominje Gospod, kad u Evanđelju svojem kaže: »Sav dug oprostih tebi, jer si molio«.[26]) Kako se nužno, kako li brižno i spasonosno opominjemo, da smo

[22]) Iv. 6., 51.
[23]) Iv. 6., 53.
[24]) Luk. 14., 33.
[25]) Mat. 6., 34.
[26]) Mat. 18., 32.

grješnici, koji moramo za grijehe moliti! Duša treba da nam se sjeti savjesti svoje, dok ište milosrđe u Boga. Da se ne bi tko gradio nedužnim i propao s ponosa svojega, govori mu se i ističe, kako svaki dan griješi; ta nalaže mu se, da svaki dan moli za grijehe.

23. Očevidno dodaje i uvjet, — veže nas pogodbom i obećanjem. Ištemo, da se nama otpuštaju dugovi onako, kako i sami otpuštamo dužnicima svojim, i znamo, da ne možemo postići, što tražimo za grijehe svoje, ako i mi ne učinimo isto dužnicima svojim. Zato i kaže na drugom mjestu: »Kakvom mjerom mjerite, onakvom će vam se odmjeriti«.[27]) I sluga, koji ne htjede — a gospodar njemu oprosti sav dug — oprostiti drugu svojemu, dopadne tamnice; pa jer nije htio drugu oprostiti, izgubi ono, što mu je bio gospodar oprostio. To još jače, s većom snagom strogosti svoje ističe Hrist u nauku svojem. »I kad stojite«, kaže, »na molitvi, praštajte, ako imate što na koga, da i Otac vaš, koji je na nebesima, oprosti vama grijehe vaše!«[28]) Ne ostaje ti nikakva isprika u dan sudnji, kad će ti se krojiti pravda prema srcu tvojemu, te ćeš ono, što si uradio, i sam trpjeti. Bog zapovijeda, da budemo miroljubivi i složni i jednodušni u domu Njegovu; pa kakve nas je učinio za drugoga poroda, tako želi da preporođeni ostanemo i da ustrajemo, jer smo počeli biti sinovi, u miru Božjem i imamo jedno srce i čuvstvo, kad imamo jedan duh. Zato Bog ne prima žrtve od zavađena, već mu nalaže, neka se vrati od oltara i prije pomiri s bratom,[29]) da po miroljubivoj molitvi uzmogne i Bog biti umiren. Veća je Bogu žrtva mir naš i bratska sloga i jedinstvom Oca i Sina i Duha svetoga ujedinjeni narod.

25. Nužno nas također Gospod opominje, da u molitvi molimo: »I ne uvedi nas u napast!« U tom se dijelu vidi, da nam dušman ne može ništa, ako prije ne dopusti Bog; zato neka se sav strah naš i pobožnost i pažnja svrati k Bogu, jer nam u napastima našim ne smije ništa zloduh, ako mu se odande[30]) ne da vlast.

26. A vlast se daje nad nama dvojako: ili kazni radi, kad posrnemo, ili slave radi, kad se milimo. Tako se, vidimo, dogodi Jobu. Sam Bog potvrđuje to, kad kaže: »Evo sve, što ima, dajem u ruke tvoje, ali u njega ne diraj!«[31]) I Gospod u Evanđelju svojem govori (Pilatu) u vrijeme muke svoje: »Ne bi imao vlasti nikakve nada mnom, kad ti ne bi bilo dano odozgo«.[32]) Kad molimo, da ne dođemo u napast, to nam je, dok tako mo-

[27]) Mat. 7., 2.
[28]) Mark. 11., 25.
[29]) Mat. 5., 24.
[30]) Od Boga.
[31]) Job 1., 12.
[32]) Iv. 19., 11.

limo, opomena za slabost i nejakost našu, da se ne bi tko uzobijestio, da se ne bi tko uzoholio i izišao drzak, da ne bi tko slavu ispovijedanja vjere i slavu muke držao svojom. Ta sam nas Gospod uči poniznost, kad veli: »Stražite i molite se, da ne padnete u napast, jer je duh srčan, ali je tijelo slabo!«[33])

27. Poslije svega toga dolazi završetak, koji u zbijenoj kračini obuhvata sve molbe i prošnje. Najzad naime velimo: »Nego nas oslobodi od zla!« Skupljamo u jedno sve nevolje, što ih neprijatelj nama snuje na ovom svijetu; a od njih možemo imati siguran i čvrst zaklon, ako nas Bog oslobodi, ako nam na molitvu i vapaj pruži pomoć svoju. Kad kažemo: »Oslobodi nas od zla!« — ne ostaje ništa, što bi još preko toga trebalo iskati, pošto se jedamput protiv zla uteknemo Bogu pod okrilje; pa ako ga nađemo, stojimo stalni i sigurni od svega, što sprema đavao i svijet. Ta što da se svijeta boji čovjek, kojemu je Bog na ovom svijetu zaštitnik?

Lucije Cecilije Firmijan Laktancije.

Zacijelo je Afričanin. I njemu su roditelji neznabošci. Dioklecijan ga pozove za učitelja latinske retorike u prijestolnicu svoju — u Nikomediju. Tu se pokrsti Laktancije. Za ganjanja Dioklecijanova g. 303. ostavlja stolicu učiteljsku i životari. Pod sijeđu glavu polazi u Galiju, — odgaja Krispa, sina Konstantina Velikoga.

Čistoćom latinskoga jezika nadvisuje sve dotadašnje latinske pisce crkvene. On je, kaže sv. Jeronim, kao rijeka rječitosti Tulijeve.[1]) Humanisti ga zovu kršćanskim Ciceronom. Ljepote ima u njega na pretek, ali mu nedostaje dubine i temeljitosti, kao i uzoru njegovu — Ciceronu. Umije tuđe prihvatiti, vješto preraditi. Pozna svjetsku knjigu latinsku i grčku, kao malo tko.

Najbolje mu je djelo »Uputa u nauk božanski« (Divinae institutiones) u 7 knjiga. To je obrana kršćanstva i naučna knjiga. Prvi na zapadu gleda da sustavno prikaže nauk kršćanski. U »Smrti gonitelja« (De mortibus persecutorum) pripovijeda, kakvom su smrću izginule krvopije kršćanske.

Iz »Upute u nauk božanski«.

Knjiga peta.

8. Oni, koji misle, da nema pravednika, imadu pred očima pravednost, ali je ne će da vide. Ta zašto je[2]) opisuju u pjesmama ili u svakom govoru i tuže se, da je nema, a najlakše ti je biti

[33]) Mark. 14., 38.
[1]) Ciceronove.
[2]) Pod pravednošću misli zlatno doba.

dobru, samo kad bi htio? Što slikate sebi praznu pravednost i želite, da vam padne s neba kao kakav kip? Eno vam je na pogledu! Primite je, ako možete, i udomite je u grudima svojim! Nemojte držati, da je teško i da se ona tuđi radi prilika. Budite čestiti i dobri, i pravednost, što je ištete, sama će vas svoje volje slijedom slijediti! Maknite svaku zlu misao iz srca svojega, i mahom će vam se vratiti ono zlatno doba, do kojega ne možete doći drukčije, nego ako stanete štovati pravoga Boga! A vi tražite pravednost na zemlji, dok se još štuju bogovi. To nikako ne može biti, a nije moglo biti ni onda, kad misle da je bilo; no dok se još nijesu rodili ti bogovi, što ih bezbožno štujete, zacijelo se na zemlji poštovao samo jedan Bog — onaj, koji proklinje zloću, a vrši dobrotu, kojemu nije hram kamen ni blato nego sam čovjek, slika Božja. Taj se hram ne kiti lomnim darima od zlata i dragoga kamenja nego vječnim uresom krepsti. Znajte dakle — ako ima u vas još pameti, — da su ljudi zato zli i nepravedni, jer se štuju bogovi, i sve nevolje navaljuju zato dan na dan na život ljudski, jer je odnemaren Bog, tvorac i upravnik svijeta, jer su prihvaćene — a ne bi smjelo biti — vjere bezbožne; najzad zato, jer ne dopuštate ni nekolicini ljudi, da štuju Boga.

Da se štuje samo jedan Bog, ne bi bilo razdora ni rata, jer bi ljudi znali, da su sinovi jednoga Boga; pa kako su vezani svetim i nepovrjedivim vezom srodstva božanskoga, ne bi bilo nikakvih zasjeda, jer bi znali, kakve kazni sprema ubicama duše Bog, koji vidi potajne zločine, a prozire i same misli. Ne bi bilo prijevare ni otimačine, kad bi od učitelja Boga naučili, da budu zadovoljni sa svojim i s malim pa da vole, što je čvrsto i vječno nego krhko i prolazno. Ne bi bilo nikakva zla na zemlji, da se svi sjedine u zakonu Božjem, da svikolici čine, što radi jedini narod naš. Kako bi sretan bio, kako bi zlatan bio život ljudski, da se po cijelom krugu zemaljskom udomi blagost, ljubav, mir, nedužnost, pravda, umjerenost i vjera! Napokon za upravljanje ljudstvom ne treba toliko ni tako različnih zakona, kad za savršenu nedužnost dostaje jedan zakon Božji; ne treba zaštite — tamnice ni mača ni straha od kazni, kad spasonosni nauk božanski, u srce ljudsko ulit, sam odgaja čovjeka za djelo pravde. Ali ovako su ljudi zli, jer ne znadu, što je pravo i dobro. A to je vidio Ciceron. On raspravljajući o zakonima kaže: »Kao što se po jednoj istoj prirodi svijet, jer su svi dijelovi među sobom u skladu, drži na okupu i na njoj temelji, tako su svi ljudi među sobom po prirodi jedna krv, ali se radi pakosti razilaze i ne vide, da su srodnici, svi pod jednim istim okriljem; da se to drži, ljudi bi zaista živjeli život bogova«. Svakolika dakle zla, kojima rod ljudski sam sebe zatire, izvelo je na svijet nepravedno i bezbožno štovanje bogova. I nijesu mogli zadržati ljubavi, kad su kao

kakva rasipna i buntovna djeca porekli Boga, zajedničkoga oca svih.

11. Onim ljudima, koji su iste ćudi, kao bogovi, teška je i gorka pravednost; zato znadu kruto iskaliti opako srce svoje na pravednima, kao i drugdje. I baš s pravom ih zovu proroci zvijerima.[3]) Stoga prekrasno kaže Marko Tulije[4]) : »Ta ako nema čovjeka, koji ne bi volio mrijeti nego pretvoriti se likom u zvijer, makar zadržao pamet čovječju, — koliko je jadnije imati lik ljudski, a srce zvjersko? Meni se doista čini, da je to toliko gore, koliko je uzvišeniji duh od tijela«. Zaziru od tijela zvjerskoga, a bjesniji su od zvjeradi; sviđaju se sebi, jer su se rodili kao ljudi, a od njih nemaju ništa doli crte i najviše lik. Koji je Kavkaz, koja li Indija, koja li Hirkanija[5]) ikada hranila tako grozne, tako krvoločne živine? Bijes u sve zvjeradi bjesni, dok se ne nasiti želudac, ali čim se smiri glad, odmah se stiša. A ono[6]) je prava zvijer, kojoj se na jednu zapovijed

Svuda crna proljeva krv.
Strahovita svuda je žalost,
Svuda je strah, svud smrt u premnogim prilikam' svojim.[7])

Nitko ne može grozotu tolike nemani vjerno opisati; leži na jednom mjestu, a opet gvozdenim zubima svojim bjesni po cijelom krugu zemaljskom i ne trga samo ude ljudske, nego i same kosti mrvi, bijesno se obara na pepeo, da nestane traga grobu,[8]) kao da oni, koji ispovijedaju Boga, idu za tim, da podignu grob mučeniku, a ne da sami stignu Bogu.

Kakvo li je to divljaštvo, kakva bjesnoća, kakva mahnitost uskratiti živima svijetlo, mrtvima grudu? Stoga velim, da nije ništa jadnije od ljudi, što ih je nužda ili već našla ili tek učinila slugama tuđemu bijesu, stražom opakoj zapovijesti. To nije bila čast ni promaknuće u dostojanstvu nego čovječja osuda na službu krvničku, a Božja na vječnu kazan. A što su pojedinci počinili po cijelom krugu zemaljskom, ne da se ispripovijedati. Ta koji će broj svezaka obuhvatiti bezbrojne, tako razne vrste okrutnosti? Svatko je, kad je dobio vlast, prema ćudi svojoj bjesnio. Jedni se od prevelike plašljivosti[9]) drznuli više, nego im se nalagalo; drugi su sami svojom mržnjom plamtjeli na pravedne, neki s prirođena divljaštva ćudi svoje, a gdjekoji, da se svide i tom službom utru sebi put do viših časti. Neki su bili brzi na ubijanje. Tako je jedan u Frigiji spalio sav narod zajedno s ku-

[3]) Ezek. 34., 5. i 8.; Sof. 2., 14. i 15.; Dan. 7., 4.
[4]) Ciceron, De off. III. 3.
[5]) Na Kaspijskom moru. Isp. Verg. Aen. IV. 365.
[6]) Dioklecijan
[7]) Verg. Aen. XI. 646., II. 368.
[8]) Bacali su pepeo u vodu, da ne bi kršćani dizali crkava i u njima pohranjivali pepeo mučenički.
[9]) Bojali se cara.

ćom, gdje su se sastali. Ali taj, koliko je okrutniji, toliko se čini milosrdnijim.[10]) Ono je najgora bagra, kojoj laska lažni vid milosrđa; ono je ljući, ono je okrutniji krvnik, koji ne misli ubijati.[11]) Stoga ne možeš iskazati, kolike su i kako teške vrste muka izmislili takvi suci, da im se ispuni želja.

A to ne čine samo zato, da se mogu pohvaliti, da nikoga nijesu nedužna ubili — ta čuo sam, gdje su se neki hvalili, da im je služba u tom poslu bila bez krvi, — nego i iz mržnje, da ne bi sami podlegli, a ovi postigli slavu s kreposti svoje. Zato, dok smišljaju muke, ne misle na drugo nego na pobjedu. Znadu, da je to takma, boj. Vidio sam u Bitiniji predsjednika,[12]) — čudo, kako se zanio od veselja, kao da je pokorio kakvo pleme barbarsko, jer se za jednoga, koji je kroz dvije godine junački odolio, učinilo da popušta! Upinju se da pobijede, biranim mukama muče tijelo i ne paze na drugo, nego da na mukama tko ne izdahne, kao da ga samo smrt čini blažena, a ne i muke, koje stječu to veću slavu kreposti, što su teže. I oni u tvrdoglavoj ludosti svojoj zapovijeđaju, neka se svom brigom pazi na mučene, da im se udi osvježe za druge muke i da im nova krv navre za patnju. Ele može li što biti tako milosrdno, tako dobrostivo, tako čovječno? Ne bi se tako brižno brinuli, da ih vole! To je nauk bogova! Takva djela uče oni poštivače svoje, takve žrtve traže!

Knjiga šesta.

17. Ali u želji, da dokažem, zašao sam predaleko, — nakanio sam, da pokažem, kako ono, što drže filozofi za pogrješke, nijesu pogrješke, što više — velike su kreposti. Da to potvrdim, uzet ću odrugud, što mislim da se najveća tiče stvari. Bojazan ili strah drže za ponajgoru pogrješku i za ponajveću slabost duha; strahu je opreka hrabrost, — ako je u čovjeku, nema mjesta strahu. Pa zar vjeruje tko, da može isti strah biti najveća hrabrost? Nipošto. Priroda, čini se, ne da, da se nešto izvrne u protivno. No ja ću, ali ne onako domišljatim zaključkom, kao što u Platona čini Sokrat — on one, s kojima raspravlja, sili, da priznadu, što su porekli, — nego jednostavno dokazati, da je najveći strah najveća vrlina. Nitko ne sumnja, da se plašljivo i slabo srce boji boli ili siromaštva ili izgona ili tamnice ili smrti; a tko se svega toga ne straši, toga drže za junaka. No tko se Boga boji, ne boji se ni jednoga od onoga. Vidjele su se uvijek, a vide se još dandanas na svijetu muke štovalaca Božjih, — za mučenje su njihovo izmišljena nova, neobična mučila. Duša se žaca sjetiti načinâ smrti; krvnici — grozno zvijerje[1]) bjesnjelo

[10]) Jer nije mučio ljude.

[11]) Ne misli ubijati nego samo mučiti čovjeka, da se odreče vjere.

[12]) Sudbenoga.

[1]) Carevi.

je i protiv mrtvih. Ali opet kleto kidanje tjelesa podnese blažena i nepobijeđena strpljivost bez ijednoga uzdaha. Tomu su se junaštvu čudom čudili svi narodi, sve pokrajine i sami mučitelji, — strpljivosti podleže okrutnost. A opet to junaštvo nije ništa drugo nego plod straha Božjega. Stoga, kako rekoh, ne valja na stoičku iščupati strah ni na peripatetsku[2]) obuzdati ga, nego ga valja svratiti na pravi put, ukloniti bojazan, ali tako, da ostane samo onaj strah, koji je zakonit i pravi, te čini, da se svega drugoga ne trebamo bojati. I žudnja se broji među pogrješke, ali je pogrješka samo onda, kad žudiš, što je zemaljsko, a krepost, ako nebesko. Tko žudi pravednost, tko Boga, tko život vječni, tko svjetlost vjekovitu i sve, što Bog obećaje čovjeku, taj će prezreti bogatstvo i časti i moć i samu krunu.

Možda će stoik reći, da za to treba volje, ne žudnje. Da, premalo je volja. Ta mnogi hoće, ali kad bol para utrobu, ode volja, žudnja traje; pa ako ona čini, te preziremo sve, za čim drugi gramze, najveća je vrlina, jer je mati uzdržljivosti. Zato treba radije da nastojimo da čuvstva, koja su pogrješka, ako se njima koristimo naopako, navrnemo na pravi put. Ti talasi duševni nalik su na upregnuta kola. Kod valjana upravljanja glavni je posao upravljaču, da znade put; ustraje li na njemu, ne će postradati, makar kako jurio. No siđe li s njega, on će se, išao sporo i polako, na kršu napatiti ili se niz strminu omaknuti ili zacijelo prispjeti, kamo ne treba. Tako će i kola života, što ih voze čuvstva poput vilovnih konja, izvršiti službu svoju, ako se drže na pravom putu. Strah dakle i žudnja bit će pogrješka, ako polegnu po zemlji, a krepost, ako se vinu k nebu.

Štedljivost naprotiv drže za krepost. No ako je ona želja za imanjem, ne može biti krepost, jer sva ide za tim, da umnoži i očuva dobra zemaljska. A mi ne prenosimo najveće dobro na tijelo, nego sav posao mjerimo po spasenju same duše. Ako nimalo ne treba štedjeti očevinu, kad vršimo čovječnost i pravednost, onda nije krepost biti umjerenu; to ime pod vidom kreposti vara i zasljepljuje. Umjerenost je naime uzdržavanje od naslada, ali je baš zato pogrješka, jer izvire iz ljubavi k imanju, a trebalo bi da se uzdržavamo od naslada i nimalo ne štedimo novaca. Ta štedjeti, t. j. odmjereno trošiti novce, jest kao kržljavost duše, koja se boji unaprijed, da joj ih ne ponestane, ili očajava, hoće li ih moći opet steći, ili nije kadra prezreti dobra zemaljska. Ali oni opet zovu rasipnikom onoga, koji ne štedi imutka. A razlikuju darežljiva i rasipna ovako: darežljiv je, tko dijeli vrijednima, i kad treba, i koliko je dosta; a rasipan, tko sipa nevrijednima, i kad ne treba i bez obzira na svoj imutak.

[2]) Peripatetsku je školu osnovao Aristotel.

Što onda? Hoćemo li nazvati rasipnikom, koji iz milosrđa dijeli potrebnima hranu? No velika je razlika, dijeli li tko ženskinji zbog strasti svoje ili sirotinji iz čovjekoljublja; grabe li novce podvodnici i kockari, ili žrtvuješ pobožnosti i Bogu; trpaš li u trbuh i grlo ili mećeš u riznicu pravednosti. Kao što je dakle mana tratiti utaman, tako je krepost koristiti se za dobro. Ako je krepost, kad ne štediš blaga, koje se može nadomjestiti, i ovako uzdržavaš život čovječji, koji se ne da nadomjestiti, a ono je mana štedljivost. Zato ne ću ništa drugo reći, nego da su mahniti, koji čovjeku, biću ćutljivu i društvenu, otimaju ime njegovo, te iščupavši osjećaje, do kojih stoji čovještvo, hoće do nepomične ukočenosti duševne da dotjeraju, dok nastoje da dušu riješe burkanja i da je, kako sami kažu, učine mirnom i tihom. A to se ne može dogoditi, jer umna snaga duha stoji u kretnji; što više — i ne treba da se dogodi, jer kao što je voda, ako stoji na miru, nezdrava i više mutna, tako je duh, nepomičan i ukočen, pače sam sebi beskoristan; ne će moći očuvati života, jer ne će ništa ni raditi ni misliti. Ta mišljenje samo nije ništa drugo nego kretanje duha. Najposlije, tko traži, da bude duh nepomičan, hoće da duh liši života; a život je rad, smrt mir. Nešto drže i pravo za krepost, ali joj ne znadu mjere.

Postojanost je krepost, ali ne, kad se opiremo onima, koji nam čine krivicu — ta takvima treba da popuštamo, a zašto treba da tako bude, mahom ću kazati, — nego kad se nikakvom prijetnjom ni kažnju, ako bi nam tko naložio, da radimo protiv zakona Božjega i protiv pravde, ne damo zastrašiti, te bi voljeli zapovijed čovječju nego Božju. Isto je tako krepost prezirati smrt, ali ne kad je tražimo i sami sebi zadajemo, kako su vrlo mnogi i veliki filozofi često uradili — to je kleti zločin, — nego kad nas sile, da ostavimo Boga i izdamo vjeru, a mi volimo poći u smrt, te branimo slobodu od lude i mahnite žestine bijesnih ljudi i sa svima se groznjama i strahotama ovoga svijeta ogledamo srčanom dušom svojom. Tako ono, čega se drugi plaše, — bol i smrt gazimo uzvišenim i nepobijeđenim duhom svojim. To je krepost, to je prava postojanost, a treba da je održimo i očuvamo samo u tom, da nas nikakva strava, nikakva sila ne odvrati od Boga. Stoga je istinita ona Ciceronova: »Nitko — kaže — ne može biti pravedan, tko se smrti, tko boli, tko izgona, tko siromaštva boji«. Isto je takva ona Senekina u Moralnoj filozofiji:[3] »Nije častan, tko se odlikuje krunom ili skerletom pa pratnjom liktora, već sve to nadvisuje, tko gleda smrt izbliza, a ne smuti se, kao da vidi nešto novo; tko — pa morao baš po cijelom tijelu trpjeti muke ili gutati plamen ili dati, da mu na drvu istežu ruke — ne pita, što će trpjeti, nego kako će časno

[3]) Toga djela nemamo.

trpjeti«. A tko Boga štuje, on trpi tako i ne boji se. Dakle je pravedan. Iz toga slijedi, da uopće nitko ne može kreposti ni natanko odmjerenih granica kreposti znati ni držati ih se, ako mu je tuđa vjera u jednoga Boga.

Iz »Smrti gonitelja«.

12. Za to oni[1]) traže dan zgodan i sretan, te najvole praznik boga međa,[2]) koji se slavi 23. veljače, jer će tobože biti međa[3]) vjeri našoj.

Prvi bješe to dan — početak smrti i bijedi,[4])

koja je snašla i njih i krug zemaljski. Dođe dan. Obadva su starca bili po osmi i sedmi put konsuli.[5]) Iznebuha — a istom je svitalo — bane pred crkvu glavar gradski s vodičima, tribunima[6]) i činovnicima carske blagajnice. Razvale vrata, — ištu kip Božji. Knjige, što ih nađu, zapale; svima dadu pljeniti. Svijet grabi, leti amo tamo, — rastrče se. A oni[7]) — crkva na visu vidjela se iz dvora — gledali i prepirali se, ne bi li bolje bilo potpaliti. Mnijenje Dioklecijanovo pobijedi, — bojao se, buknut će velik požar i planuti dio grada, jer je svud naokolo bilo mnogo velikih kuća. Zato pođe u bojnom redu tjelesna straža sa sjekirama i drugim oruđem; navale odasvud i za koji čas sravne sa zemljom onu visoku svetinju.

13. Sjutradan dadu pribiti proglas, kojim se oduzima ljudima one vjere svaka čast i dostojanstvo te se predaju na muke, bili oni kojega mu drago staleža i čina; protiv njih se može dizati svaka tužba, a oni ne smiju tužiti ni radi nasilja ni preljube ni otimačine; jednom riječju — nemaju slobode ni glasa. Taj proglas strga i raspara, ako i s nepravom, ali junačkoga srca jedan čovjek, te s posmijehom dometne, da se to javlja pobjeda nad Gotima i Sarmatima.[8])

14. Ali cezar[9]) nije bio zadovoljan s odredbama proglasa. Gleda da drukčije zaokupi starca. Da bi ga na najgroznije ganjanje nagnao, dade iz potaje po slugama zapaliti dvor. I jedan dio izgori. A krivili su kršćane kao neprijatelje državne, te je zajedno s dvorom planula golema mržnja na ime kršćansko; oni

[1]) Dioklecijan i Galerije.
[2]) To su Terminalije, svetkovina boga Termina.
[3]) Kraj.
[4]) Verg. Aen. IV. 169.
[5]) Dioklecijan osmi, Maksimijan sedmi put.
[6]) To su viši časnici tjelesne straže carske.
[7]) Dioklecijan i Maksimijan u Nikomediji.
[8]) T. j. kao što se u proglasu carevi zovu pobjednicima Gota i Sarmata, tako žele da okite naslov svoj pobjedom nad kršćanima.
[9]) Galerije.

su se, kažu, dogovorili s hadumima, kako će pogubiti knezove, — dva cara malo nijesu izgorjela u domu svojem. A Dioklecijan, koji je htio da se vazda čini domišljat i pametan, ništa ne posumnja,[10]) nego gnjevom raspaljen dade smjesta mrcvariti ljude svoje. Sam je sjedio i na vatri dao pržiti nedužne. Isto tako radili su svi suci, i najzad su dobili svi činovnici dvorski vlast, te mučili. Takmili se, tko će prije što iznaći. Nigdje se nije ništa našlo, jer cezarove družine nije nitko udarao na muke. Sam je bio nazočan, poticao i ne dao, da se utuši plamen gnjeva u nedotupavna starca. Ali za 15 dana zasnuje opet drugi palež. Vatra se brže opazi, ali palikuće ne otkriju. Tada na vrat na nos krene na put, premda se već sredinom zime bio spremio; preklinjao se onoga dana, da bježi, jer ne će živ da gori.

15. Car nije više bjesnio samo protiv družine nego protiv svih. Prije svega prisili kćer Valeriju i ženu Prisku, da se žrtvom okaljaju. Najmoćniji nekad hadumi, stari stupovi dvora i cara, zaglave. Svećenike i službenike pohvataju pa ih bez dokaza i priznanja osude i odvedu zajedno s čeljadi njihovom. Narod svakoga spola i dobi vuku da spale; i ne pale ih pojedince, nego — bilo ih toliko mnoštvo! — hrpimice bacaju u vatru; družini vežu o vrat žrvnje i tope u moru. A i na ostali svijet kruto navali ganjanje. Suci se raziđu po hramovima i gone sav narod k žrtvi. Pune se tamnice. Smišljaju se nečuvene vrste mučila; da se ne bi komu lakoumno krojila pravda, stajahu žrtvenici u sudnicama pred stolicom sudačkom, da parci prije žrtvuju, a onda se pru. Tako se išlo k sucima kao k bogovima. Pošla su i pisma Maksimijanu i Konstanciju, neka isto čine. U tako prešnu poslu nije se čekalo mnijenje njihovo. I doista se starac Maksimijan rado pokori u Italiji, — nije bio baš čovjek blag. Konstancije, da se ne bi činilo, da se protivi odredbama viših, dade razrušiti bogomolje, t. j. zidove, koji se mogu opet posazidati, ali pravi hram Božji, koji je u ljudi očuva čitav.

21. Dokopa se Galerije najviše vlasti,[11]) zaprione da nevoljama bije svijet, što ga je sebi otvorio. Kad je ono porazio Perzijance — a u njih je običaj, da se poput roblja pokoravaju kralju, a kralj s njima postupa kao s družinom svojom, — htjede kralju, a kralj s njima postupa kao s družinom svojom, — htjede opaki čovjek da taj običaj uvede u zemlji rimskoj; poslije one pobjede hvalio ga je bez stida. A jer to nije mogao javno zapovjediti, gledao je ovako da ljudima otme slobodu. Prije svega ukine časne naslove. Stao je mučiti nesamo dekurione[12]) nego i prvake po gradovima, ugledne i kreposne ljude, a sve radi trica

[10]) Na Galerija.
[11]) Dioklecijan se odrekao prijestola, a Galerije postao august — car.
[12]) Vijećnike gradske.

i stvari privatnih. Ako su na oko zavrijedili smrt, čekao ih je križ, ako nijesu, eno okova! Gospođe plemenite i ugledne vukli u žensku radionicu.[13]) Ako je trebalo koga šibati, stajala su u spremištu mučilâ četiri kolca, na koje se obično ni rob nije raspinjao. Što da kažem o igri i zabavi njegovoj? Imao je medvjede, — bili su divlji i veliki, kao on; njih je za svega vladanja svojega poizabrao. Kad bi se zaželio veselja, dao bi po imenu ovoga ili onoga dovesti. Njima se ne bi bacali ljudi, da ih zapravo proždru, nego da im krv posrču. Kad bi se čovjeku trgali udi, slatko se i preslatko smijao; nikad ne bi sio k ručku bez krvi ljudske. Tko nije imao dostojanstva, za njega je kazan bila vatra; i to je najprije dopustio za kršćane, — odredio je naime, neka ih poslije muka osude i na laganoj vatri pale. Kad bi ih privezali, najprije bi dali, da im ispod nogû liže slab plamen, dogod im se ne bi od vatre koža na tabanima srozala i lupila od kosti. Zatim bi napalili zublje i mahom ih zatrnuli pa svakomu udu primakli, — ne bješe mjesta na tijelu, kojega se ne bi takli. Međutim bi im škropili lice hladnom vodom i usta kvasili, da od žeđe suha ne ispuste prebrzo dušu. To se najposlije i desilo, kad se preko dana napržila koža i žar vatre dopr'o do u drob. Onda bi podigli lomaču i tijelo, već spaljeno, palili. Kosti bi pokupili, u prah zdrobili pa pobacali u rijeku i u more.

Eusebije Pamfilov.

Sam se prozvao »Pamfilov« po Pamfilu, milom učitelju, duhovnom ocu svojem. Rodom je iz Palestine, polazi školu u Cezareji. Za ganjanja Maksiminova g. 309. bježi u Egipat, gdje ga bace u tamnicu. Poslije ga puste, i on postane biskup u Cezareji. Car ga Konstantin voli. Kad su se pristalice Atanasijeve uhvatile u koštac s arijevcima, kolebao se Eusebije. Umr'o je negdje g. 340. kao 75 godišnji starac.

Na glas je izišao povjesnim djelima svojim. Prvi je pisao »Crkvenu povijest« (ἱστορία ἐκκλησιαστική). Ima 10 knjiga. Eusebija zovu kršćanskim Herodotom i ocem crkvene povijesti. Osim toga tumači on sv. Pismo, pobija neznaboštvo, piše spise dogmatske i poslanice.

Iz »Crkvene povijesti«.

Knjiga treća.

5. Poslije Nerona, koji je 13 godina bio na vlasti, prođe godina i šest mjeseci pod Galbom i Otonom. Nato primi Vespazi-

[13]) Misli tvornice tkalačke, koje su bile na zlu glasu.

jan, koji se proslavio u boju sa Židovima, žezlo ondje u samoj zemlji židovskoj, — samodršcem ga proglase legije. Spremi se odmah na put u Rim, sinu Titu preda rat sa Židovima. Baš poslije uzašašća Spasitelja našega stali su Židovi pored onoga drskog zločinstva, što su ga na Njemu počinili, raditi o glavi apostolima Njegovim, kolikogod su mogli. Najprije zaspu kamenjem Stjepana, a onda za njim odrube glavu Jakovu, koji bijaše sin Zedebejev, a brat Ivanov; najzad uklone na isti način Jakova, koji je poslije uzašašća Spasitelja našega ondje sio na stolicu biskupsku. Ostali apostoli umaknu iz zemlje židovske radi nebrojenih zasjeda i zapute svim narodima da evanđelje propovijedaju sa silom Hrista, koji im reče: »Idite i naučite sve narode u ime moje!«[1]) Ali i narodu crkve jerusalimske dođe po nekoj poruci, što su je uglednici ondješnji primili preko objave, nalog, neka se iz grada isele prije rata i nastane u Pereji — u jednom gradu po imenu Peli. Vjernici se Hristovi presele iz Jerusalima, te kraljevska prijestolnica židovska i svakolika zemlja židovska osta bez jednoga svetog čovjeka. Sad se stade — ta počinili su tolika bezakonja na Hristu i apostolima Njegovim — primicati kazan Božja i trijebiti sa svijeta onaj narod opaki. A kolike su nesreće u ono doba odasvud hrupile na cio narod, kako li je na tisuće ljudi razne dobi pa ženâ i djece našlo smrt od mača i gladi i drukčije, koliki su i kakvi gradovi židovski bili podsjedani, kolike li su grozote nad grozote vidjeli oni, što su bili dobjegli u Jerusalim, kao u glavni i najtvrđi grad, pa onda tok cijeloga rata i svaku pojedinu zgodu njegovu, napokon onu od proroka prorečenu mrzost opušćenja u samom hramu,[2]) nekad slavljenom, koji se s vatre sav u rasulo rasuo i u krajnje ruševine polegao, — sve to može, komu se mili, podrobno razabrati iz Povijesti Josipove.[3]) Od potrebe je pomenuti, da isti pripovijeda, da je u one dane — ta bio je praznik Pashe — u Jerusalimu nagrnulo svijeta iz čitave zemlje židovske; bilo je, po riječima njegovim, do 3,000.000 kao u tamnici zatvoreno. Pa i trebalo je, da ih baš u one dane, kad su ono Spasitelja, dobrotvora svih, Pomazanika Božjega, udarili na muke, stigne kao u kakvu zatvoru propast s kazni Božje.

6. Ded uzmi nanovo u ruke petu knjigu Povijesti Josipove i prođi tragediju onih događaja![4]) »Bogatu«, kaže, »bijaše boravak u gradu isto, što smrt; mnogoga su radi bogatstva smakli, jer je tobože htio prebjeći. I s gladu je rastao bijes ustaša, i od dana do dana je jače plamtjela jedna i druga neman. Nigdje više nije bilo traga žitu: provaljivali su u kuće i pretraživali. Ako bi što našli, zlostavljali bi ljude, jer su zatajili; a ako ne bi našli,

[1]) Mat. 28., 19.
[2]) Mat. 24., 15.
[3]) Židov Josip Flavije napisa Povijest rata židovskoga.
[4]) Jos. V. 424.—438.

tukli bi ih, jer su tobože pomnije posakrili. A dokazom, da imaju ili nemaju, bijaše tijelo nesretnikâ. Tko je bio čil, za njega su držali da ima hrane, a tko je već izdisao, njega su mimoišli; ludo im se činilo, da ubijaju čovjeka, koji će i onako s nestašice za koji čas pustiti dušu. A mnogi bi, slučajno bogatiji, tajom sav imutak dao za mjeru pšenice, a siromašniji za ječam. I onda bi se zatvorili u zadnji zakutak u kući, te neki, kako bi ih već svjetovala nužda i strah, u krajnjoj potrebi jeli zrnje, a drugi pekli kruh. Stola nigdje nijesu prostirali, nego su s vatre vukli i grabili još sirovo jelo. A jadan bijaše ručak i pogled plačan, gdje jači otima, slabi jauče. Glad guši svako čuvstvo, ali nijedno ne zatire, koliko poštovanje, — sve, što je inače vrijedno štovanja, gazi. Žena trga mužu, djeca ocu i — jada li najjadnijega! — majka nejačadi hranu iz usta; milje i omilje joj izdiše na rukama, ali ona ne mari, — krati mu kap života.[5]) Tako jedu, ali se opet ne otmu, — svuda dopiru ustaše i grabe. Kad vide kuću zatvorenu, znakom im je, da ukućani blaguju; i odmah razvale vrata, hrupe, dave i regbi iz grkljana kidaju zalogaj. Biju starce, ako im ne puste jela; za vlasi vuku žene, ako kriju, što drže u ruci. Ne nalazi smilovanja ni sijeda kosa ni nejaka dob, — djecu s mrvom hrane u ustašcima dižu i njom tresnu o pod. Tko preteče provalnike i progута ono, što mu hoće da otmu, na nj se, jer im je tobože krivo učinio, još ljuće obaraju, izmišljaju strašne muke, samo da nađu hrane. Čovjek se zgraža, kad čuje, što je gdjetko pretrpio, dok nije priznao, da ima hljebac kruha, i oda, da ima šaku sakrita brašna. A mučitelji nijesu ni bili gladni — ta da je bila prijeka potreba, ne bi to bila takva strahota, — nego su radili, da im otvrdne srce, ili da sebi namaknu živeža za druge dane. Gdjetko se obnoć odšuljao do blizu straže rimske, da kupi bilja poljskoga i trave, ali su mu na povratku, kad je već mislio, da je neprijateljima umakao, došli domaći ususret i oteli ono, što je donio; i puno puta znao je moliti i presvetim ih imenom Božjim zaklinjati, neka mu dadu dijelak od onoga, za što je srnuo u pogibao i ponesao, ali mu oni nijesu dali ni zere, što više — morao je biti sretan, da nije oplijenjen još glavom platio«.

Zatim dodaje:[6]) »A u Židova nesta, jer nijesu mogli iz grada, svake nade. Glad je sve dublje zadirala i kosila narod — cijele kuće i porodice. Krovovi[7]) se napuniše trupija žena i dojenčadi, ulice mrtvih staraca, a dječaci i mladići podbulih obraza vukli se kao sablasti po trgovima i rušili se, gdje bi koga popala smrtna muka. A pokopati svojih nijesu mogli onako slabi; a što je još bilo krepko, žacalo se radi mnoštva mrtvaca i radi opasnosti svoje. Mnogi je umirao nad onima, što ih je zakapao, a mnogi su

[5]) Mlijeko.
[6]) Jos. V. 512.—519.
[7]) Bili su ravni.

pošli na groblje još prije, nego im je došao smrtni čas. Ne stoji plač ni jauk u nevolji, — glad duši čuvstva. Suha oka gledaju u svojoj teškoj borbi smrtnoj one, koji su već počinuli; grobna tišina i noć sa smrću u krilu obuzima grad. Još su grozniji lupeži. Provaljuju u kuće — u te grobnice, plijene mrtvace, trgaju s tijela haljine i sa smijehom odilaze. Oštrice mača ogledaju na mrtvima; neke na tlih, a još žive, probadaju, dok kušaju gvožđe; a one, koji ih mole, neka se na njih smiluje desnica i mač njihov, s rugom prepuštaju gladi. I tkogod izdiše, nepomično gleda k hramu,[8]) jer ustaše ostavlja u životu. Oni su istina isprva dali na državni trošak sahranjivati mrtve, jer nijesu podnosili zadaha, ali onda, jer već nijesu bili kadri, stali ih sa zidova bacati u jaruge. A kad Tito obilazeći vidje, da su one pune mrtvaca i da ispod natrula trupl ja teče potok krvi, zajeca, diže ruke i pozva Boga za svjedoka, da ono nije djelo njegovo«.

I u šestoj knjizi[9]) piše ovako: »A onih, što su od gladi poginuli po gradu, bješe neizmjerno mnoštvo, — nema riječi za tu bijedu. U svakoj je kući, gdje se javila samo sjenka hrane, bio rat; na šake se dragi s dragim ogledao, grabio kukavi zalogaj. Ni onima, koji su umirali, nije se vjerovalo, nego su ih na umoru pretraživali razbojnici, ne krije li tko hrane u njedrima, te se samo gradi, da umire. Razbojnici bi od gladi zinuli, kao bijesni psi teturali, amo tamo srtali; kao pjani lupali na vrata i bez uma u istu kuću dva tri puta u jednoj uri navaljivali. Prijeka je potreba sve krenula pod zub — kupili su pače ono, što ne prija ni najnečistijim životinjama nerazumnim — i nijesu se kratili jesti. Najposlije su se mašili pojasa i obuće pa kožu sa štitova gulili i žvakali, a hranom bijahu nekima ostaci stara sijena. Gdjekoji su sabirali mrve mesa i mali kus prodavali za četiri atičke drahme.[10]) Ali čemu da crtam ogavno gramženje gladi za tvarima neživim? Idem da otkrijem djelo, kakvo se ne priča ni u Helena ni u barbara, — grozno izreći, nevjerojatno čuti. I ja bih, da se potomstvu ne bi činilo, da pripovijedam bajke, rado mimoišao nesreću, kad ne bih među savremenicima svojim imao nebrojenih svjedoka. Uostalom iskazao bih i domovini ljubav bar hladnu, da prećutam u pripovijedanju svojem patnje, što ih ona prepati. Gospođa ispreko Jordana, po imenu Marija, kći Eleazarova iz sela Batezora — to znači »kuća mirišljive trave,« — ugledna rodom i bogatstvom, dobježe s ostalim svijetom u Jerusalim te doživje podsjedanje. Njoj razgrabiše siledžije sav imutak, što ga je iz Pereje dopremila u grad, a ostatak dragocjenosti i hrane, ako je što bilo, pootima pratnja njihova, provaljujući dan na dan. Silno ogorčenje presvoji žensku, te je više

[8]) Zove osvetu Božju na ustaše.
[9]) Jos. VI. 193.—213.
[10]) Nešto preko 3 K, drahma = 79 fil.

puta grdila i proklinjala otimače i ovako ih jarila. A jer je nitko ni u jaru ni od smilovanja ne htjede pogubiti, dodija joj, što drugima mora namicati hranu, a sama je ne može nigdje više naći. Pa kako joj je glad prožimala utrobu i kosti, a jed je još jače od gladi jario, uzme bijes s bijedom za savjetnike i digne se protiv prirode, te čedo — imala je napršče — pograbi, reče: »»Nesretno dijete, za koga te čuvam u ratu i gladi i buni? U Rimljana nas, ako i poživimo, čeka ropstvo, pred ropstvom ide glad, a ustaše su gore od obadvoga. Hajde, budi meni hrana, ustašama duh osvetnik, svijetu priča, — samo još nje treba nevolji židovskoj!«« To reče i zakolje sinka; onda ga ispeče, — pola pojede, drugo pokrije, te čuva. I eno za čas ustaša! Nanjušili prokleti vonj i stali prijetiti, da će je smjesta ubiti, ako im ne pokaže jela, što ga je prigotovila. A ona odvrati, da je i njima ostavila lijep kus, — otkrije ostatke čeda svojega. A njih mahom popade groza i užas u duši, i skameniše se s pogleda. A ona će: »Ovo je moje rođeno dijete, moje je i djelo! Pojedite, ta i ja sam jela! Nemojte biti slabiji od ženske ni mekši od majke! Ako ima u vas strah Božji i žacate se od žrtve moje, — ja sam vam jela, pa neka i ostatak ostane meni!«« Na to oni dršćući iziđu, — samo su u tom jednom slučaju bili kukavice i teškom mukom prepustili zalogaj majci. Brzo se cijelim gradom pronese glas o tom mrskom djelu, — svakomu lebdi pred očima bezdjelo, i jeza ga hvata. Gladni čeznu za smrću i slave sretnima one, koji su se prestavili prije, nego su čuli i vidjeli tolika zla.«

7. Takva kazan stiže Židove radi bezakonja i pakosti protiv Pomazanika Božjega. A vrijedno je dodati i istinito proroštvo Spasitelja našega, u kojem On sve to iznosi. Proreče ovako nekako: »A teško trudnima i dojilicama u one dane! Nego se molite Bogu, da ne bude bijeg vaš u zimu ni u subotu, jer će biti nevolja velika, kakva nije bila od postanja svijeta dosad niti će biti.«[11]). Povjesnik, skupivši sav broj poginulih, kaže, da je od gladi i mača propalo 1,000.000 ljudi, a ostali su buntovnici i razbojnici poslije uzeća grada jedan drugoga odali i bili posmicani. Mladiće stasom najviše i naljepše zadržali su za slavlje, a ostalo naroda iznad 17 godina sapeli i otpravili na robiju u Egipat, a još ih više porazaslali u pokrajine, da ginu od mača i zvjeradi po kazalištima; one ispod 17 godina poveli su robljem i porasprodali, — samo tih je bilo do 90.000 na broj.

8. Uzmi i pročitaj, što kaže u šestoj knjizi Povijesti svoje![12]) »Nesretni se narod dao zavoditi od varalica, što su se gradili poslanicima Božjim, a nije mario za očevidne znake, što su navješćivali buduću pustoš, niti im je vjerovao, nego kao da ih je

[11]) Mat. 24., 19. i 20.
[12]) Jos. VI. 288.—304.

grom ošinuo, nijesu imali ni očiju ni pameti, — prečuli su poruke Božje. Nad gradom stade zvijezda nalik na mač, i godinu dana osta repatica. A kad se prije provale rata kupio narod 8. travnja obnoć o devetoj uri[13]) na svetkovanje Beskvasna kruha, sinu oko žrtvenika i hrama tolika svjetlost, te se činilo, da je bijel dan; i to potraja neko pô ure. To se nevještima činilo kao dobar znak, a književnici su odmah sudili, što će biti. I o istom prazniku otelí krava, što ju je veliki svećenik vodio za žrtvu, jagnje sred hrama. A istočna se mjedena i najteža vrata unutrašnjega predvorja — jedva bih ih 20 ljudi uvečer zatvaralo, a povukle bi se gvoždem okovane prijevornice, i duboko u zemlju tisnuli zasunci — sama naočigled otvoriše obnoć o šestoj uri.[14]) A za koji dan poslije praznika 21. svibnja ukaza se božanska prikaza, — ne možeš gotovo vjerovati. Što ću reći, to bi se činilo bajkom, da nijesu pripovijedali očevici i da nijesu nevolje, što su poslije došle, odgovarale tim znamenjima. Prije zalaza sunčanoga vidjela su se naime po cijelom kraju u zraku bojna kola i čete u oružju, gdje jure u oblacima i opkoljuju grad. O prazniku, koji se zove Pedesetnica, pođoše obnoć svećenici — takav je običaj — u svetište na službu Božju i, kako su kazivali, razabraše najprije trešnju i tutnjavu, a onda jasan glas: »»Selimo odavde!««

Knjiga četvrta.

15. Antonina, što se prozva Pijem, naslijede poslije 22 godišnjega vladanja Marko Aurelije Vero i Antonin, sin njegov, s bratom Lucijem. U to se doba razbjesni u Aziji najljući progon, u kojem svrši Polikarp život smrću mučeničkom. Držim, da je od prijeke potrebe, da mu svršetak uvrstim na spomen u svoju Povijest, pogotovo kad još ima pisanih spomenika o njemu. Ima pismo od ličnosti one crkve,[1]) kojom je on sam glavom upravljao. Pisano je susjednim crkvama, a pripovijeda, kako se Polikarpu desilo.

Htjeli su — kažu — prestrašiti narod, što je kolom naokolo stajao i gledao, gdje šibama deru ljudima meso sve do žila i tetiva — već se vidjeli sasvim unutra u kutovima sakriveni dijelovi tijela i drob — i gdje ih povaljuju na morske ljušture i nekakve oštre šiljke pa svakom ih mukom muče i najzad bacaju zvjeradi, da ih ždere. A najvećma se — pripovijedaju — odlikova hrabri Germanik, koji je po milosti Božjoj nadjačao prirođeni strah tijela od smrti. Namjesnik ga je htio skloniti, isticao mu dob i navalice mu predočivao, da je mlad, u naponu, pa treba da mu bude žao života. Ali on bez otezanja od srca rado

[13]) U tri sata obnoć.
[14]) O ponoći.
[1]) Smirnjanske.

nadraška na se zvijer; silom je razbjesni, da se što brže rastane s nepravednim i bezakonim svijetom ovim. A radi divne smrti i srčanosti njegove zadivi se sav puk bogodušnomu mučeniku i kreposti cijeloga roda kršćanskoga, ali najedampüt navale vikati: »Dolje s bezbožnicima! U potragu za Polikarpom!« U graji nasta silna smutnja. Neki čovjek, rodom Frižanin, po imenu Kojint — došao je nedavno iz Frigije — vidje zvijeri i prijetnje usto, smekša se i ganu te najzad dade život. Ta pripovijest u pomenutom pismu pokazuje, da on nije promišljeno nego slijepo naletio na sud, ali uhvaćen dao svima očevidan primjer, da u takvim prilikama ne treba ludo srnuti u pogibao ni raditi bez opreza.[2]) Nego to se svrši tako. A divni i predivni Polikarp, kad ču graju, ne smete se, osta srca mirna i čvrsta i iznajprije ne htjede ostaviti grada. Ali prijatelji navale moliti i poticati ga, neka otide; i sklone ga, — zapute u polje, nedaleko od grada. Tu je s nekolicinom boravio pa noću i danju nije radio drugo, nego se bez prestanka molio Gospodu; zatjecao se i molio mir za svukoliku crkvu na svijetu, — ta to mu i bijaše nada sve običaj. I kako se molio, tri dana prije, nego su ga uhvatili, vidje obnoć priviđenje: jastuk mu pod glavom planu i dokraja izgorje. A kad se nato prenu, odmah istumači nazočnima san, dà — otkri budućnost i jasno reče drugovima, da mu je Hrista radi svršiti život u vatri. Svom snagom udari potraga za njim; zato ga opet — kažu — odanost i ljubav braće prinudi, te prijeđe na drugo mjesto. Onamo domala stigne potjera i pograbi dva dječaka. Jednoga izmrcvare, i on im oda zaklon Polikarpov. Kasno podveče dođu, — baš je ležao na krovu;[3]) mogao je odande prijeći u drugu kuću, ali nije htio, nego je rekao: »Budi volja Božja!« Čim sazna, da su stigli, siđe — tako teče riječ, — porazgovori se s njima sasvim vedra i blaga lica, te je ljudima, koji ga nijesu odavna poznavali, a vidjeli veliku starost i plemenito srce i ugled njegov, bilo baš začudo, čemu ta tolika želja, da se uhiti takav starina. A on smjesta bez oklijevanja naredi, neka prostru stol; ponudi ih obilnim jelom i zamoli, neka ga časak puste, da se s mirom pomoli Bogu. Kad mu to dopuste, ustane i stane se moliti, pun milosti Božje, te su mu se nazočni čudili, kad su slušali, gdje se moli; i mnogi se već od njih kajali, što moraju voditi takva plemenita i božanstvena starca. Zatim riječ po riječ pripovijeda pismo o njemu ovako nekako: »Kad svrši molitvu, sjeti se svih, koje je ikad sreo, malih i velikih, uglednih i prostih i cijele crkve katoličke na svijetu. I dođe čas, da idu; posade ga na magarca i povedu u grad, a bila je velika subota. I sretoše ga glavar redarstva Herod i otac njegov Niket. Oni ga premjeste u svoja

[2]) Ne treba nepromišljenosti nego vjere.
[3]) Krov je ravan.

kola, sjednu do njega i uzmu ga nagovarati govoreći: »»Pa kakvo je zlo kazati: Gospodin car, pa žrtvovati i ostati u životu?«« A on isprva ne odgovori, a kad oni nijesu odustajali, reče: »»Ne ću da radim, što me svjetujete!«« I oni se okane nagovaranja, uzmu ga grdnjama grditi i gurati od sebe, te on silazeći s kola ozlijedi golijen. Ali se zato ne promijeni, nego kao da mu se nije ništa dogodilo, žurno i rado krene dalje do trkališta, kamo su ga vodili. Tolika stade buka u trkalištu, te nijesu mnogi čuli, kako je Polikarpu na ulazu u trkalište dopao s neba glas: »Budi jak, Polikarpe! Budi junak!«« I nitko nije vidio, tko je to izustio, a od naših su mnogi čuli glas. A kad ga uvedoše, stade urnebes naroda; ta dozna, da je uhvaćen Polikarp. Kad uđe, stane ga namjesnik pitati, je li on Polikarp; pa kad prizna, uzme ga nagovarati, neka se odrekne. I reče: »»Obazri se na starost svoju!«« — i drugo nalik na to, što već oni obično govore: »»Zakuni se srećom carevom, raskaj se, reci: Dolje s bezbožnicima!«« A Polikarp mrka lica ošinu svu svjetinu u trkalištu, zaprijeti joj rukom, uzdahne i pogleda k nebu te reče: »»Dolje s bezbožnicima!«« A kad je glavar jednako dalje govorio: »»Zakuni se, i riješit ću te! Pogrdi Hrista!«« — otpovrnu Polikarp: »»Osamdeset i šest godina služim Ga, i ne učini mi krivice, — pa kako mogu onda obružiti kralja svojega, koji me je spasao?«« A on mu je svejedno opet govorio: »»Zakuni se srećom carevom!«« A Polikarp će: »»Ako tu pustu slavu tražiš, da se ja zakunem srećom carevom, i gradiš se, da ne znaš, tko sam, a ono čuj otvoreno: Kršćanin sam! A želiš li čuti nauk kršćanski, odredi dan pa čuj!«« Namjesnik će nato: »»Uvjeri narod!«« Polikarp odvrati: »»Tebe sam udostojio riječi; ta naučili smo, da vlastima i oblastima, od Boga postavljenim, dolično iskazujemo čast, ako se to ne protivi vjeri; a njih[4]) ne držim za dostojne, da se branim pred njima.«« A namjesnik reče: »»Imam zvjeradi, — njoj ću te baciti, ako se ne predomisliš!«« A on reče: »»Zovi! Mi se ne možemo predomisliti — od boljega prijeći na gore, nego je lijepo od krive misli prelaziti na pravu.«« I on će mu opet: »»Ne predomisliš li se, vatrom ću te spržiti, ako već prezireš zvjerad!«« Polikarp odgovori: »»Vatrom se groziš? Časak gori, domala trne, a ne znaš za budući sud i vječnu kazan u ognju, koji nikad ne trne. Ali što časiš? Radi, što te volja!«« Dok je to i više tako govorio, rasla je u njemu snaga i radost, a licem mu se prelila dražest, te se nije zbunio ni klonuo s prijetnja, nego se nasuprot namjesnik snebio, poslao glasnika i sred trkališta dao oglasiti: »»Triput je Polikarp priznao, da je kršćanin.«« To proglasi glasnik, a sve mnoštvo neznabožaca i Židova, što prebivaju u Smirni, trgnu u mahnitu bijesu iz svega grla vikati: »»To je učitelj Azije, otac kršćana,

[4]) Narod.

zatornik naših bogova, — taj puti mnoge, neka ne žrtvuju i ne klanjaju se.«« To su govorili, urlikali i tražili od azijarha,[5]) da na Polikarpa pusti lava. Ali on odgovori, da ne smije, jer se već lov svršio.[6]) Tada im se svidje, te jednodušnim urlikom zaištu, neka se Polikarp živ spali. Trebalo je naime da mu se ispuni san o uzglavlju; jer kad je vidio, gdje ono gori, pomoli se Bogu, okrene se k vjernima i reče kao prorok: »»Živu mi je izgorjeti.«« I to se skoro zbude — skorije, nego bi mislio. Rulja ončas poteče po drva i suharke u radionice i kupališta; najživlje su Židovi — takva im je već navika — pri tom pomagali. Pa kad je lomača bila gotova, odloži sve haljine i odriješi pojas, a kušao je da se i izuje, — ali doonda to nije učinio, jer su se uvijek svi vjerni natjecali, tko će se prije taknuti tijela njegova. Ta uvijek su ga i prije starosti štovali radi dobra života. Pa odmah pomeće svijet oko njega, što već treba za lomaču; a kad ga htjeli pribiti, reče: »»Pustite me ovako! Tko daje, da podnesem vatru, dat će, da i bez čavala vaših mirno izdržim na lomači.«« I oni ga ne pribiše, nego ga privezaše. On složi ruke ostrag pa kao lijep ovan, Bogu svemogućemu mila žrtva iz velikoga krda, reče: »»Oče dragoga i blagoslovenoga sina svojega Isusa Hrista, po kojem spoznasmo tebe, Boga nad anđelima i silama i svim stvorom i svim rodom pravednika, koji borave pred licem tvojim, — slavim tebe, što me udostoji ovoga dana i časa, da među mučenicima budem dionik kaleža Hrista tvojega za uskrsnuće na vječni život duše i tijela po vječnosti Duha svetoga. Među njih bio ja danas pred licem tvojim primljen kao pretila i draga žrtva! Na to me ti, Bože istiniti, bez laži, pripravi, unaprijed odredi i izvrši. Zato i nada sve tebe hvalim, tebe blagosiljam, tebe slavim po vječitom velikom svećeniku Isusu Hristu, ljubljenom sinu tvojem. Po Njemu i s Njime slava tebi i Duhu svetomu i sada i u sve vijeke! Amen.«« Kad mu se vinu »amen« i on završi molitvu, sluge potpališe lomaču. Suknu silan plamen, a mi, kojima bješe dano vidjeti, vidjesmo čudo; a i mnogi nas osta u životu, da javi ostalima, što se zbilo. Oganj se savi u obliku izbe, kao kad vjetar nadme jedro na lađi; i stade kao zid oko tijela mučenikova. Polikarp bješe na srijedi, ali ne kao meso, koje gori, već kao zlato i srebro, što se u peći žari. Oćutjesmo miris, kao kad se pali tamnjan ili druga skupocjena mirodija. Napokon, kad vidješe zlotvori, da plamen ne može tijela progutati, rekoše krvniku, neka priđe i u nj zarine mač. To učini, a provali silna krv i ugasi vatru. I sav se narod začudi, kolika li je razlika između nevjernika i odabranika.«

[5]) Azijarh, visoka čast svećenička.

[6]) Borba sa životinjama već se za onaj dan svršila.

Knjiga osma.

1. Koliko je i kakvo štovanje i ujedno slobodu prije progona našega uživala kod svih ljudi, i Helena i barbara, vjera u Boga svega svijeta, što ju je propovijedao Hrist, — to ispripovijedati nadilazi snagu našu. Dokaz tomu može biti sklonost vladara[1]) prema našima. Oni su njima davali upravljanje pokrajinama, u svojoj velikoj odanosti prema vjeri njihovoj rješavali ih muke — žrtvovanja. Što da kažem o dvoranima carskim i o vladarima nad svima? Oni su dvoranima, ženama, djeci i robovima puštali, da slobodno njima naočigled ispovijedaju vjeru svoju riječju i djelom, što više — gotovo im dali, da se otvoreno hvale vjerom svojom. A voljeli su ih izvanredno, više nego druge sluge. Mogao si također vidjeti, kako svi upravnici i zapovjednici štuju glave crkava. Pa kako će tko opisati one bezbrojne povorke i silu sastanaka u svakom gradu i veliku nalogu kod bogomolja? Zato im nikako nijesu više dostajale stare zgrade, nego su po svim gradovima dizali nove, prostrane crkve. A to je tijekom vremena napredovalo i od dana do dana raslo i dizalo se, a nikakva zavist nije smetala, nikakav zao duh nije bio kadar to urocima ureći ni pletkama ljudskim spriječiti, dogod je božanska i nebeska ruka štitila i branila narod svoj, jer je dašto bio vrijedan. Ali kad život naš s prevelike slobode trže u nehaj i lijenost, kad jedan drugomu stade zavidjeti i ružiti ga, kad smo se gotovo sami, ako se već desilo, napadali riječima, a i mačem i kopljem; kad je glavar[2]) udarao na glavara, a općina ustajala na općinu, kad je neiskazano licemjerje i hila rasla do vrhunca zlobe, eh onda nas sud Božji — tako mu se mili — sve štedeći, polako i blago, stade stizati. S progona su najprije stradala braća u vojsci, a u sastanke se crkvenih općina još nije diralo. No bili smo tupi i nijesmo uzimali na pamet, da ljubav i milost Božju sebi priklonimo, nego smo mislili kao kakvi bezbožnici, da se Bog za nas ne brine i ne mari, te smo opačinu gomilali na opačinu, a tobožnji naši pastiri gazili zakon vjere Božje, jedni na druge planuli takmom; samo su svađe, prijetnje, zavist, međusobno neprijateljstvo i mržnju jarili i svom žestinom branili vlast svoju,[3]) kao da su tirani. Sad, dă — sada po riječima Jeremijinim »obastrije u gnjevu svom Gospod kćer Sionsku i svrže s neba slavu Izraeljevu i ne opomenu se podnožja nogû svo[jih][4]) u dan gnjeva svojega, nego Gospod potre svu dražest Izraeljevu i razvali sve gradove njegove«,[5]) i po proroštvu u Psalmima »razriješi zavjet sa slugom svojim i zgazi u prah« razorenjem

[1]) Dioklecijana i Maksimijana pa cezara Gaja Galerija i Konstancija Hlora.

[2]) Crkveni.

[3]) Biskupi su se svađali radi grapa nica biskupije svoje.

[4]) Misli hram.

[5]) Jer. Tuž. 2., 1.

crkava »svetinju njegovu i razvali sve ograde njegove, potrese temelje njegove; oplijeniše ga gomile naroda — svi, koji prolažahu putem«, i još k tomu »posta podsmijeh u susjeda svojih. Ta Bog uzvisi desnicu neprijatelja njegovih i zavrati oštrice mača njegova i ne ukrijepi ga u boju, nego uze svjetlost i prijesto njegov obori na zemlju i skrati dane mladosti njegove« i osim svega toga »obuče ga u sramotu.«[6])

2. Bila 19. godina[7]) vladanja Dioklecijanova, a mjesec distar — Rimljani ga zovu mart, — i primicala se svetkovina muke Spasiteljeve. Svuda pribiše carski proglas s nalogom, neka se crkve do temelja ruše, knjige vatrom nište, višim činovnicima oduzme čast, a niži neka gube slobodu, ako ustraju u ispovijedanju kršćanstva. To bijaše prvi proglas protiv nas, doskora iziđe drugi, a zapovijedao je, da se glave crkvenih općina po svim mjestima najprije bace u okove, a onda svakim sredstvom sile, da žrtvuju.

3. Tad, dă — tada mnogi i mnogi glavar crkveni rado pretrpje grozne muke. Bješe to prizor veličajne borbe. Ali sva sila drugih protrnu s kukavštine i odmah kod prve navale podleže. Od ostalih je svaki trpio druge muke. Ovomu su mrcvarili tijelo šibama, onoga mučili nesnosnim istezanjem uda i rezanjem; i neki su već ovako najjadnije svršili život. A drugi su drukčije preturili borbu. Jednoga su silom gurali i nagonili na odurne i klete žrtve i onda ga puštali, kao da je žrtvovao, ako i nije žrtvovao; drugi se uopće nije ni približio ni takao ničega nečistoga, ali kako su neki za nj rekli da je žrtvovao, trpio je on ćutke podvalu i odlazio; a opet drugoga napô mrtva dizali i bacali ga, kao da je već mrtav. Gdjekoji je opet na tlih ležao, a oni ga za noge popali i odvukli daleko, — brojili ga u one, koji su žrtvovali. Neki je kričao i u sav se glas zaklinjao, da nije žrtve prikazao; neki se razvikao, da je kršćanin, i ponosio se, što ispovijeda to spasonosno ime; a neki je tvrdio, da nije žrtvovao niti će ikad žrtvovati. Ali je opet i njih brojna momčad vojnička, za to određena, udarajući po ustima ušutkavala i ćušajući silom tjerala odande. Tako su neprijatelji vjere Božje nada sve cijenili, da se bar čini, da su uspjeli. Ali to im nije polazilo za rukom kod svetih mučenika. Otkle nama riječi, da o njima natanko ispripovijedamo?

16. I Maksimiljana[8]) stigne kazan Božja, — rodi se u mesu njegovu, a prodrije do u dušu. Sred tijela mu se skupi čir, a onda se u dubini provali rana kao cijev i stane se — a ne bješe joj lijeka — unutra po utrobi širiti, a iz nje sve vrvi i vrvi neizrečeno mnoštvo crvi i vonja vonjem mrtvačkim. Sva se trupina

[6]) Ps. 88., 40.—46.

[7]) G. 303.

[8]) Tako se kao car prozvao Galerije.

njegova s preobilne hrane prije bolesti bila prekomjernom gomilom masti provrgla. Gnjilež njezina bijaše onda ljudima, koji su ga pohađali, pogled nesnosan i grozan. Ali tko od liječnika ne bi uopće bio kadar ni podnijeti prevelikoga smrada, taj bi platio glavom; a tko ne bi mogao pomoći skroz gnojavu tijelu, kojemu više nije bilo nade spasu, njega bi car bez milosrđa dao pogubiti.

17. U toj tolikoj bijedi padnu mu na um ona stara nedjela, što ih je na kršćanima počinio. Sabere se i najprije prizna Bogu vaseljene grijehe svoje, onda zovne dvorane i zapovjedi im, neka smjesta zakonom i naredbom carskom obustave ganjanje kršćana, neka im žurno grade crkve i dopuste, da vrše službu Božju i da se mole za cara. Na riječ je odmah slijedilo djelo. Pribiše po gradovima naredbu carsku, ovakav opoziv one zapovijedi protiv nas:

»Samodržac, car Galerije Valerije Maksimijan, nepobijeđeni, august, vrhovni svećenik, pobjednik Germana, pobjednik Egipćana, pobjednik Tebajide, pet puta pobjednik Sarmata, dvaput pobjednik Perzijanaca, šest puta pobjednik Karpâ[9]), pobjednik Armenaca, pobjednik Međana, pobjednik Adijabenaca,[10]) po dvadeseti put nosilac vlasti tribunske, devetnaesti put »imperator«, osmi put konsul, otac domovine, prokonsul; i samodržac Flavije Valerije Konstantin, pobožni, sretni, nepobijeđeni, august, vrhovni svećenik, (po peti put) nosilac vlasti tribunske, po peti put »imperator«, konsul, otac domovine, prokunsul; i samodržac, car Valerije Licinijan Licinije, pobožni, sretni, nepobijeđeni, august, vrhovni svećenik, po četvrti put nosilac vlasti tribunske, po treći put »imperator«, konsul, otac domovine, prokonsul, — pozdravljaju podanike svoje«.

»Među ostalim odredbama, što ih izdajemo za korist i boljak države, odlučismo mi prije sve urediti po starim običajima i po državnom ustavu rimskom i pripaziti na to, da se i kršćani, koji su otpali od vjere otaca svojih, vrate zdravu sudu. Ta s nekoga ih je razloga obuzela tolika mahnitost, te se nijesu pokoravali uredbama starim, što su ih možda prije pače oci njihovi bili uveli, nego su po svojoj glavi i, kako je tko htio, sebi postavili zakone, njih se držali i u raznim krajevima razan svijet okupljali u općine. Zato iziđe ona zapovijed naša, neka se vrate k uređenju pređa svojih. Mnoge je i mnoge okrenula pogibao, a mnogi su se i mnogi oduprli i podnijeli kojekakvu smrt. Pa budući da smo vidjeli, da ih mnogo traje u istoj ludosti i da ne iskazuju dužno poštovanje bogovima nebeskim niti (javno) mare

---

9) Među Dunavom i Karpatima. 10) U kraju oko Zâba, pritoka rijeke Tigrisa.

za Boga kršćanskoga,[11]); zato smo po svojem čovjekoljublju i stalnom običaju, po kojem smo vikli svim ljudima praštati, odlučili, da nam je i na njih od srca rado protegnuti milost svoju, da budu opet kršćani[12]) i da posagrade kuće, gdje su se sastajali, ali pod pogodbom, da ne rade ništa protiv ustava državnoga. A drugom ćemo naredbom uputiti suce, čega se moraju držati. Zato se radi ove milosti naše moraju Bogu svojemu moliti za dobro naše i za dobro države i za dobro svoje, da se na svaki način država očuva čitava, a sami da uzmognu bezbrižno živjeti kod ognjišta svojega«.

Takav bješe proglas na jeziku latinskom, a ja sam ga po mogućnosti preveo na grčki.

Onaj, koji bješe uzrok proglasu, domala se poslije toga priznanja riješi muka i prestavi s ovoga svijeta. A kaže se, da je on bio glavni krivac nesreći — onomu progonu. On je davno, dok se još nijesu makli drugi carevi, silom htio kršćane u vojsci i prije svega ljude na svojem dvoru odvratiti od vjere; jedne bi skidao s časti vojničke, druge najgrdnije pogrdio, a već je nekima i smrću prijetio te najzad druge careve sklonio na opće ganjanje.

Knjiga deseta.

1. Na svemu hvala Bogu svemožnomu i kralju vaseljene, a najvećma Spasitelju i Otkupitelju duša naših, Isusu Hristu, po kojem se molimo, da nam se mir bez vanjskih i unutrašnjih oluja dovijeka očuva čvrsto i nepokolebljivo!

2. Sve se ljudstvo oslobodi gospodstva tiranskoga i riješi prođašnjih nevolja. — svaki je na svoju priznavao, da je zaštitnik pobožnih jedini pravi Bog; a najviše je nas, koji nade svoje vežemo o Pomazanika Božjega, obuzeo neizrečeni zanos, i neka je radost božanska sinula svima, kad smo vidjeli, gdje se po svim mjestima, što ih je kleta ruka tiranska raskopala, vraća život, kao iza duga pomora, a crkve se opet s temelja dižu u golemu visinu i sjaju sjajem kud i kamo većim nego stare, razvaljene. I carevi, vrhovne glave, uvećaše milost, od Boga nama iskazanu, još kud i kamo više brojnim zakonima za kršćane; a stizala su biskupima i pisma carska i časti i novčani dari.

3. Zatim se slavila slava, nama svima željena i žuđena. Po gradovima su se nove, tek sagrađene bogomolje svečano posvećivale; biskupi se za to skupili, nagrnulo svijeta iz dalekih, tuđih strana, narod grlio narod, u jedan se sklad stapali udi tijela Hristova. Sasvim se prema riječima proročkim, koje su tajanstveno prorekle budućnost, složi »kost s košću, sklad sa

---

11) Ne drže javnih sastanaka. 12) Smiju javno priznavati, da su kršćani.

skladom«,[13]) pa kako ono dalje zagonetno, ali istinito iznosi proroštvo. I jedna bijaše snaga Duha božanskoga, koja je prožimala sve ude, jedna duša svih i isti zanos vjere i jedan hvalospjev Božanstvu iz svih usta.

Sv. Atanasije.

Taj »stup crkve«, kako ga zove Grgur Nazijanžanin, i »bogodani vidar rana njezinih« — to kaže Basilije — rodi se u Aleksandriji oko g. 295. On je jedna od najveličanstvenijih pojava u povijesti crkvenoj. Pobornik je kršćana svega istoka, a zapad ga je štovao, kao nikoga. Sav mu je život jedna borba s arijevcima. Strada, ali najzad pobijedi.

Kao mladić boravi u pustinji pod patrijarom pustinjačkim — sv. Antunom. Poslije se zaredi, postane tajnik aleksandrijskoga biskupa Aleksandra. Njega prati g. 325. na sabor u Nikeju, gdje snažno ustaje na arijevce, — sve se divi njegovoj učenosti i daru govorničkomu. Od toga časa reže na nj arijevci. Narod ga poslije smrti Aleksandrove bira sebi za biskupa. Pet puta mora u izgon, — arijevci mu rade o glavi, oružanom rukom provaljuju u crkvu. Najposlije ga car Valent, sve preko srca — narod se stao dizati — vraća na stolicu biskupsku, gdje ostaje na miru do smrti 2. svibnja g. 373.

Brani kršćanstvo, napada na nauk Arijev — imamo među ostalim četiri »Govora protiv arijevaca (κατὰ Ἀρειανῶν λογοι δ΄). — iznosi u »Životu sv. Antuna« (βίος καὶ πολιτεία ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνύου uzor Bogu predana života, tumači psalme, šalje poslanice, piše o Trojstvu.

Iz »Prvoga govora protiv arijevaca«.

4. Pa kako da su kršćani oni, koji nijesu kršćani, nego su arijevci? Ili zar pripadaju crkvi katoličkoj ljudi, što su sa sebe stresli vjeru apostolsku, a iznašli novo zlo, — zabacili riječi Pisma božanskoga, a novom mudrošću krste »Taliju« Arijevu? S pravom to nekud govore, — ta navješćuju novu krivu nauku. Zato će gdjekomu biti začudo, što su mnogi pisali mnogi tumač pa mnogi i mnogi govor o Starom i Novom zavjetu, a ni u koga, dā — ni ozbiljnoga Helena[1] ne ćeš naći »Talije« nego samo u onih, koji kod čaše tako što pjevaju uz pljesak i za šalu na zabavici, da im se drugi smiju. Čudak se Arije nije ni za čim svetim poveo, nego je s uma smetnuo ono, što dolikuje čovjeku ozbiljnu, pa okrao svu silu ostalih krivih vjera onda udri nadmetati se s lakrdijom Sotadovom.[2]) Ta što je čovjeku, koji je

[13]) Ezek. 37., 7.

[1]) T. j. neznabošca.

htio da skače i kliče nad Spasiteljem, drugo pristajalo, nego da jadne riječi pakosti svoje izaspe u raspojasanim i razuzdanim pjesmama svojim? Kako se po govoru pozna čovjek, tako ćeš po pisanju upoznati kukavu dušu i iskvareno srce piščevo. I ne ote se oku lukavac, nego ako se i puno puta savija amo tamo kao zmija, a ono opet pade u škrip farisejâ. Oni su se u želji, da gaze zakon, gradili, da vrše slovo zakona, i u želji, da poreku očekivanoga i nadošlog Gospoda, činili se, kao da Ga zovu Bogom, a dokazalo im se, da su hula one riječi njihove: »Zašto se ti — a čovjek si — gradiš Bog i kažeš: Ja i otac jedno smo?«[3]) Tako se i onaj lisac i sjena Sotadova — Arije pretvara, kao da govori o Bogu, kad umeće riječi iz Pisma, a svuda izbija bezbožnik Arije, koji poriče Sina i u stvorenja Ga broji.

5. Početak je Arijevoj »Taliji« i ludoriji — način joj je i ritam ženski — ovo: »Po vjerovanju odabranika Božjih, učenjaka Božjih, sinova svetih, pravovjernih, svetim Duhom Božjim nadahnutih, naučih ja ovo od dionikâ mudrosti, od glava umnih, Bogom poučenih, u svemu mudrih. Koračajući koračih ja jedne iste misli stopama njihovim, ja — čovjek na glasu, koji mnogo pretrpjeh za slavu Božju i od Boga naučih mudrost i primih spoznanje«. A' odurne i opake lakrdije, što ih ondje zbija, ovakve su: »Ne bješe«, kaže, »Bog uvijek otac, nego bješe vrijeme, kad Bog bješe sam i još ne bješe otac, nego poslije posta otac. Ne bješe uvijek Sina. Jer kako sve posta od onoga, čega ne bješe; kako posta svaki stvor i tvar, tako posta i sama Riječ Božja od onoga, čega ne bješe; i bješe jednom vrijeme, kad Je ne bješe; ne bješe Je, dok se ne rodi, — Ona i sama ima početak stvorenju svojemu. Bješe — kaže — samo Bog, i još ne bješe Riječi i Mudrosti. Onda htjede da nas stvori pa učini jednoga i prozva ga Riječju i Mudrošću i Sinom, da nas preko Njega stvori. Dvije su — kaže — mudrosti. Jedna je bitna i u Boga; Sin je postao u toj mudrosti, pa jer ju je imao, prozva se naprosto Mudrošću i Riječju. Preko mudrosti, — kaže — posta Mudrost po volji Boga mudroga. Pa tako ima pored Sina još i druga riječ u Boga, pa jer je Sin dionik njezin, prozva se On opet po milosti Riječju i Sinom«. A osebina je krive nauke njihove i ova misao, koja se javlja u drugim spisima njihovim. Ima, kažu, mnogo sila; jedna pripada po prirodi Bogu i vječna je, a Hrist nije prava sila Božja nego jedna od t. zv. sila, među kojima se skakavac i gusjenica ne zovu prosto silom nego baš velikom;[4]) a ima mnogo drugih, i slične su Sinu; o njima govori

[2]) Iz Maroneje na Kreti. Pisao je rugalice i u njima udarao na brak Ptolemeja Filadelfa. Pjesnik to plati glavom.

[3]) Iv. 10., 33. i 30.

[4]) Joel 2., 2.

David u Psalmima: »Gospode silâ!«[5]) Po svojoj je prirodi i sama Riječ, kao i mi svi, promjenljiva, ali po svojoj samostalnosti ostaje dobra, dogod hoće; a htjedne li, može se i Ona, kao i mi, mijenjati, jer Joj je priroda promjenljiva. Zato Joj je — kažu — Bog, jer je već znao, da će Ona biti dobra, unaprijed dao onu slavu, koju je poslije i kao čovjek zadobila krepošću svojom; potom Ju je Bog radi djela, što ih je unaprijed vidio, odmah stvorio onakvu.

6. I dalje se drznu kazati, da Riječ i nije Bog; ako se i zove Bogom, a ono nije pravi, nego se Ona kao dionica milosti, baš kao i svi ostali, samo onako po imenu zove Bog. Pa kako je sve po biću tuđe i neslično Bogu, tako je i Riječ po svemu tuđa i neslična biću i osebini Očevoj te pripada svemu, što je postalo i što je stvoreno, i jedno je od toga. Pored toga, kao da je bio nasljednik drskosti đavolske, dometnu u »Taliji«, da je Otac i Sinu nevidljiv. — Riječ ne može ni vidjeti ni savršeno dokraja spoznati Oca svojega, nego što spoznaje i što motri, to spoznaje i motri prema silama svojim, baš kao što i mi spoznajemo po snazi svojoj. Što više — kaže — Sin nesamo ne pozna dokraja Oca svojega — ta preslab je, da ga dokuči, — nego On ne pozna ni svojega bića, jer su bića Oca i Sina i svetoga Duha po prirodi odijeljena, odvojena, ocijepljena i jedno drugomu tuđa i bez veze i po bistvu i slavi neizmjerno neslična među sobom. Riječ je — kaže — po sličnosti slave i bistva svojega sasvim tuđa jednomu i drugomu, Ocu i svetomu Duhu. Takve riječi izusti bezbožnik i reče, da je Sin sam o sebi, rastavljen od Oca, te nije ni u kakvoj vezi s Njim. To su mrvice bajaka iz smiješnoga djela Arijeva.

Iz »Života sv. Antuna.«

69. Kad su jednom arijevci slagali, da je Antun iste misli, kao oni, srdio se i ljutio na njih. Onda ga pozovu biskupi i sva braća, te siđe s gore, dođe u Aleksandriju i javno osudi arijevce; reče, da je to krajnje krivovjerje, preteča antikrstov. Stane putiti narod, da Sin Božji nije stvor niti je nastao od onoga, čega nije bilo, nego Riječ je i Mudrost vječna, od biti Očeve. Zato je i pakost govoriti: »Bješe vrijeme, kad ne bješe,« — jer Riječ bješe uvijek zajedno s Ocem. »Zato nemajte nikakve zajednice s najvećim bezbožnicima — arijevcima! Ta svijetlo nema zajednice s tamom.[1]) Vi ste pobožni kršćani, a oni se, jer govore, da je Sin Božji i Riječ, koja je od Oca, stvor, ništa ne razlikuju od neznabožaca, koji radije služe stvoru nego Bogu stvoritelju. A vjerujte, da se i sam savkolik stvoreni svijet ljuti na njih, što Stvoritelja

[5]) Ps. 23., 10.

[1]) II. Kor. 6., 14.

i Gospoda, koji je nad svime i u kojemu sve posta, broje u ono, što je stvoreno.«

70. Sav je narod s radošću slušao, gdje takav čovjek osuđuje krivu vjeru, dušmanku Hristovu. I svi su građani grnuli da vide Antuna, pa i Heleni[2]) i sami nazovisvećenici njihovi dolazili k Domu Gospodnjemu[3]) i govorili: »Želimo vidjeti čovjeka Božjega.« Svi su ga tako zvali. A mnogi su Heleni molili, da se smiju starca taći, jer su vjerovali, da će im to koristiti. Zaista u ono malo dana posta toliko svijeta kršćaninom, koliko inače čovjek ne vidje ni u godinu dana. Kad je odlazio, ispratismo ga.

72. I bijaše izvanredno pametan. Nije učio knjigâ, ali je začudio bio čovjek uman i razborit. Jednom stigoše dva filozofa Helena k njemu, — mislili su, da mogu Antuna smotati. A bijaše u gori, odmah s kraja;[4]) po licu prepozna ljude, iziđe im ususret i preko tumača zapita: Što ste se, filozofi, toliko trudili, da vidite čovjeka ludu?« A kad mu rekoše, da nije luda, nego baš pametna glava, odvrati im: »Ako dođoste k ludi, uzalud vam trud! A držite li me za pametna, budite, kao ja! Ta za lijepim se valja povoditi. Da sam ja došao k vama, za vama bih se poveo. No jer ste vi došli k meni, budite, kao ja, — kršćanin sam!« A oni se začude i odu.

82. Često puta, kad bi sjedio s braćom, koja bi ga pohodila, pa isto tako, kad bi šetao s njima, zamuknuo bi, baš kao što je pisano o Danijelu.[5]) Minule ure, a on bi s braćom, što bijahu uza nj, nastavio razgovor; nazočni bi razabrali, da je gledao neko priviđenje. Puno je puta — a bješe u gori — vidio, što se događa u Egiptu, i ispripovijedao to biskupu Sarapionu, koji je baš bio kod njega i gledao ga prikazom zaokupljena. Jednom je sjedio i radio, — najednom se zanese, te pilji i silno stenje. Onda se poslije nekoga vremena okrene k nazočnima, stane uzdisati i dršćući moliti se; prigne koljena i dugo ostane onako. Kad ustane starac, brizne u plač. Prepadnu se nazočni pa ga u velikom strahu uzmu pitati, što mu je. I mnogo ga salijetali, dok im, sve pod silu, ne reče. Duboko uzdahne i progovori: »Djeco, bolje bi bilo, da umremo prije, nego se zbude, što sam vidio.« A kad su ga opet pitali, proli suze i kaza: »Crkvu će stići srdžba, bit će predana ljudima — bezumnomu blagu. Vidjeh stol u Domu Gospodnjem, — oko njega krugom uokrug stoje mazgovi i udaraju nogama o nj. kao kad bez reda skače blago i rita se. Zacijelo ste — kaže — čuli, kako stenjem; ta čuo sam glas, gdje

[2]) Neznabošci.

[3]) Crkva u Aleksandriji.

[4]) Inače je rado boravio daleko u gori.

[5]) Dan. 4., 16.

govori: »Okaljat će se žrtvenik moj.« To vidje starac, i dvije godine poslije toga navali ova sada navala arijevska i pljačkanje crkava: silom oteše i sveto suđe pa predaše srodnicima, da ga nose; iz radionica uzeše goniti i oko sebe kupiti srodnike i u nazočnosti njihovoj po miloj volji skvrniti stol Božji. Tad svi razabrasmo, da je ritanje mazgovlje, o kojem je onda govorio Antun, ovo, što arijevci ovčas rade bezumno, kao kakvo blago. A poslije onoga priviđenja utješi Antun nazočne govoreći: »Ne klonite, djeco! Kako se Gospod naljuti, tako će naći lijeka. I opet će nakit svoj brzo primiti Crkva i po običaju svojem zasjati; i vidjet ćete, gdje se odagnani vraćaju, pakost se opet povlači u brlog svoj, a sveta se vjera svuda širi u svoj slobodi svojoj. Samo se nemojte okaljati društvom arijevskim. Nije ono nauk apostola nego bijesova i oca njihova — đavola; bez uma je, bez zdrava razuma, kao nerazumno blago.«

90. Kad su ga braća silom ustavljala, neka ostane kod njih i ondje završi život svoj, ogluši se s mnogo razloga, što je već šutnja njegova odavala, a najviše zato, što Egipćani tijelo uglednih pokojnika, pogotovo svetih mučenika, vole urediti i zamotati u platno, ali ne polagati u zemlju nego metati na odar i unutra kod sebe čuvati; misle, da tako štuju pokojnika. No Antun je često molio biskupe, da opomenu narod; a isto je tako sramotio svjetovnjake i karao žene govoreći, da to uopće nije po zakonu ni sveto. Ta doonda se tijelo patrijara i proroka čuvalo u grobnicama: i tijelo Gospodnje bi položeno u grobnicu, — kamen navaljen pokri je, dok nije treći dan uskrslo.

91. On se — znao je za taj običaj i bojao se, da će tako uraditi i s tijelom njegovim — požuri i oprosti s pustinjacima, što su u gori odmah pri kraju živjeli; zađe u goru, gdje je obično boravio. Za koji mjesec oboli, pozove drugove svoje — bila su dvojica, što su ondje s njim ostala i 15 godina provodila mukotrpan život i služila ga radi starosti — i reče im: »Ja, kao što je pisano, polazim na put otaca svojih;[6]) vidim, da me zove Gospod, a vi bdijte i ne gubite ploda dugotrajne muke svoje, nego kako ste otpočeli, gledajte da i dalje čuvate tu volju svoju! Znate, da vam zli duši zasjedaju; znate, kako su goropadni, ali snagom slabi. Ne plašite ih se, nego vazda dišite Hristom i Njemu vjerujte! Živite, kao da ćete danas mrijeti! Pazite na se i sjećajte se naukâ, što ste ih od mene čuli! I ne družite se s raskolnicima, pogotovo ne s krivovjercima arijevcima! Ta znate, kako sam ih ja pobijao radi kriva nauka njihova, toga neprijatelja Hristova, i protivnika prave vjere. Uznastojte da se i vi uvijek jače vežete prije svega s Gospodom, a onda sa

[6]) Jos. 23., 14.

svetima, da vas poslije smrti i oni prime u vječni stan kao prijatelje i znance svoje! To imajte na umu, to mislite! Pa ako vam je do mene i sjećate me se kao oca, ono nemojte dopustiti, da mi tijelo prenesu u Egipat i pohrane u kući! Zato odoh u goru i dođoh ovamo. A znate, kako sam korio one, koji to čine, i opominjao ih, neka se okane takva običaja. Pokopajte mi tijelo i sakrijte u zemlju! Čuvajte riječ moju, neka mjesta ne zna nitko osim vas! Na uskrsnuće mrtvih primit ću ga zauvijek od Hrista. Razdijelite haljine moje! Biskupu Atanasiju dajte plašt i halju, što sam je poda se sterao, — on mi je dade novu, a sad je otrcana. Biskupu Sarapionu dajte drugi plašt, a vi uzmite runjavu halju! A sada, djeco, zbogom! Antun se seli, i nema ga više među vama.«

92. To reče, pa kad ga oni izljubiše, pruži noge, i kao da vidi prijatelje, gdje k njemu dolaze, poveseli im se — na licu mu je odsijevala radost, — izdahne i združi se s ocima svojim. A oni mu onda, kako im naredi, urede i zaogrnu tijelo te sahrane u zemlju; i nitko mu nije znao za grob do one dvojice. Primiše plašt i ponošenu halju, te čuvaju kao veliko blago; gledaju na to, kao da vide Antuna, i s veseljem se ogrću tim, kao da nose opomene njegove.

Iz »Obrane pred carem Konstancijem.«

Atanasije je napisao »Obranu« i pošao da je pred carem pročita, ali kad je vidio opasnost, koja mu prijeti od arijevaca, zakloni se u zabit.

1. Znao sam, da si već mnogo godina kršćanin i da si od djedova svojih naslijedio pobožnost; zato se sada od srca rado prihvaćam obrane svoje. Zatječem se riječima blaženoga Pavla[1]) i uzimam ga za zagovornika pred tobom. Znam, da je on vjesnik istine, a ti da, bogoljubivi auguste, rado slušaš riječ njegovu. Za prilike crkvene i za pletke protiv mene dovoljnim su svjedočanstvom Pobožnosti tvojoj ona pisma tolikih biskupa, a dovoljnim je dokazom svima i pokajanje Ursacija i Valenta, da nije istina, što su oni na nas sasuli. Ta može li tko izreći toliko svjedočanstvo, koliko su oni dali pismeno? »Slagali smo,« kažu, »izmislili smo, i sve ono o Atanasiju vrvi prostom potvorom.« A očitomu dokazu, volja li te čuti, dodajem, da u nazočnosti našoj nijesu tužitelji ništa dokazali svećeniku Makariju, a u odsuću su našem, sami za se, radili, što su htjeli. Tako što — to prije svega kaže zakon Božji, a onda i zakoni naši — nema nikakve vrijednosti. Potom razbiraš, da će nas i tvoja savjest — ta ona ljubi istinu i Boga — naći čiste od svake sumnje, a protivnike naše će proglasiti klevetnicima.

[1]) Djel. 26., 2.

2. O podvali, što su je radi pobožnoga augusta, blage i vječne uspomene Konstanta, brata tvojega, — to protivnici trube, te se drznuli napisati — podvalili meni, dovoljan je dokaz već ono sprijed, da ni to nije istina. Da to kažu neki drugi ljudi, vrijedno bi bilo iznijeti pred sud i trebalo bi mnogoga dokazivanja i lične istrage. Ali ako su oni, koji su ono prvo izmislili, i ovo sastavili, eh kako nije s pravom po onom očevidno, da je i ovo izmišljeno? Zato ti opet govore u potaji, jer misle, da mogu Bogobojažljivost tvoju omahnuti. Ali se prevariše, — nijesi ih poslušao, kako su htjeli, nego si u strpljivosti svojoj dao i nama prilike, da se branimo. Što nijesi mahom planuo i kaznom me kaznio, to nije ništa drugo značilo, nego da ćeš kao pravedan vladar pričekati, neka se i okrivljenik brani. Ako se udostojiš saslušati obranu moju, nije me strah, da ne ćeš osuditi ljudi drskih, što se ne boje Boga, koji nalaže, da nam na usta ne izlazi nikakva laž pred vladarom.

3. Pa stid me je zaista, što se branim od tako šta, što — mislim — ne će ni sam tužitelj više pominjati u nazočnosti našoj. Ta dobro znade, da laže i da nijesam niti pomahnitao ni s uma sišao, te bi se o meni moglo posumnjati, da sam tako što samo pomislio. Zato ne bih drugima ni odgovorio na pitanje, samo da se ne bi ni u čas obrane moje slušači kolebali u duši; ali pred Bogobojažljivošću tvojom branim se velikim i jasnim glasom, pružam ruke i, kako naučih od apostola, za svjedoka Boga prizivam na svoju dušu,[2]) i kako je pisano u Povijesti kraljeva, svjedok je Gospod i svjedok je Pomazanik Njegov.[3]) Dopusti i meni, da rečem: »Nikad nijesam o Pobožnosti tvojoj ni jedne zle pomenuo pred bratom tvojim, blage uspomene Konstantom, pobožnim augustom. Nijesam ga jario, kako su me oni ocrnili, nego ako je kad pred nama, kad smo k njemu došli, pomenuo tvoju Čovjekoljubivost — a pomenu, kad je ono Talas pošao u Potibij, a mi boravili u Akvileji, — ono mi je svjedok Gospod, na koji sam način progovorio i govorio o Bogobojažljivosti tvojoj. Otkrio to Bog duši tvojoj, da osudiš klevetu klevetnika mojih! Čovjekoljubivi auguste, dopusti mi, da to kažem, i velikodušno mi oprosti! Ne bijaše onaj prijatelj Hristov onako lakouman, niti sam ja tolik čovjek, te bismo se o takvim stvarima razgovarali, i ja brata pred bratom opadao, pred carem cara blatio. Nijesam, care, lud niti zaboravih riječi Božje, koja kaže: »Ni u misli svojoj ne psuj cara ni u klijeti, u kojoj spavaš, ne psuj bogatoga, jer ptica nebeska odnijet će glas tvoj i krilatica doglasit će riječ tvoju!«[4]) Pa kad se ne može kriti ni riječ tajom izrečena protiv

[2]) II. Kor. 1., 23.

[3]) I. Kralj. 12., 5.

[4]) Crkv. 10., 20.

vas, carevi, kako je onda vjerojatno, da sam u nazočnosti carevoj i pred tolikim ljudima govorio protiv tebe? Ta nikad nijesam nasamo vidio brata tvojega, niti je on nasamo sa mnom govorio, nego sam uvijek išao k njemu s biskupom onoga grada, gdje sam bio, i s drugima, koji su se ondje po slučaju desili. Zajedno smo ga pohađali, zajedno opet odlazili. To može biskup akvilejski Fortunacijan posvjedočiti; potvrditi može otac Hosije i Krispin, biskup u Padui, Lucil u Veroni, Dionisije u Lejidi i Vincencije u Kampaniji; pa jer je umr'o biskup trijerski Maksimin i milanski Protasije, može posvjedočiti i Eugenije, koji je tada bio magister.[5]) On je onda stajao pred zastorom[6]) i čuo, što smo ga molili, i što se on udostojio nama odvratiti. Ako je to i dosta za dokaz, a ono opet dopusti, da razložim i razlog putu mojemu, da i po tom osudiš ništave klevetnike moje!

4. Zaputih iz Aleksandrije, ali ne k vojsci brata tvojega ni do drugoga koga, nego krenuh samo u Rim; ondje stvar svoju povjerih Crkvi — to mi bijaše jedina briga — i pribivah sastancima. Bratu tvojemu nijesam pisao nego samo onda, kad su mu pristaše Eusebijeve pisale i tužile me, te sam se još u Aleksandriji morao dati na obranu, pa onda, kad sam na zapovijed njegovu, da mu pribavim prijepis sv. Pisma, to učinio i poslao; ta braneći se treba istinu da govorim Bogobojažljivosti tvojoj. Tri godine minule odonda, a četvrte piše i zove me, da dođem k njemu. A bio je u Milanu. Ja pitam za uzrok — nijesam znao, svjedok je Bog — i doznam, da su neki biskupi stigli i zamolili ga, neka piše Pobožnosti tvojoj, da se sazove sabor crkveni. Vjeruj, care, tako je bilo, — ne lažem. Zaputim dakle u Milan; vidim veliko čovjekoljublje; udostoji se primiti me i kazati, da je tebi otpravio pismo te traži, da bude sabor. Kako sam boravio u pomenutom gradu, pošalje me opet u Galiju — onamo je išao i otac Hosije, — da odande zajedno krenemo u Sardiku.[7]) Poslije sabora — a bio sam u Najisu[8]) — piše mi, a ja pođem, te sam boravio onda u Akvileji, gdje me zateče pismo Bogobojažljivosti tvoje. Odande me opet pozove blage uspomene čovjek i krenem u Galiju, a odavde stignem Pobožnosti tvojoj.

5. Na kojem sam dakle mjestu ili u koje doba, kako kaže i kleveće tužitelj, onako što izustio? U čijoj li sam nazočnosti poludio, te tako što lanuo, kako on laže, da sam rekao? Tko li će mu to potvrditi i posvjedočiti? Što su oči njegove vidjele, to je dužan i kazati, kako nalaže sv. Pismo.[9]) Ni jednoga svjedoka ne

[5]) Magistri su vrhovni zapovjednici vojske, a jedan je od njih državni kancelar.

[6]) Na ulazu.

[7]) Danas Sofija.

[8]) Niš.

[9]) Priče 25., 8.

će naći za ono, što nije bilo, a ja pored istine imam za svjedoka i Pobožnost tvoju, da ne lažem. Molim te — a znam, da vrlo dobro pamtiš, — da se sjetiš riječi, što sam ih govorio, kad si se udostojio primiti me — prvi put u Viminaciju,[10]) drugi put u Kapadokiji, u Cezareji, i treći put u Antiohiji, — dă, sjeti se, jesam li ama samo na pristaše Eusebijeve, tu crnu žalost svoju, jednu zlu nabacio, jesam li kojega zlotvora svojega opadao. A ako nijesam ni onih opadao, protiv kojih sam morao govoriti, odakle mi mahnitost, da crnim obraz caru pred carem i brata navrkam na brata? Molim, daj, da mi se nazočnu ili dokaže, ili osudi klevete i povedi se za riječima Davidovim: »Tko tajno opada bližnjega svojega, toga izgonim.«[11]) Koliko bješe do njih, ubice su, jer lažna usta ubijaju dušu.[12]) No strpljivost tvoja pobijedi, kad mi dopusti, da se branim, jer se ovako mogu oni i raskrinkati kao svadljivci i doušnici. Toliko o pobožnom, blage uspomene bratu tvojem! Po bogodanoj mudrosti svojoj možeš mnogo razabrati iz ovo malo riječi i vidjeti hilu tužbe.

Dalje se brani od osvade, da je dopisivao s buntovnikom Magnencijem, da je vršio svetu službu u novoj crkvi »Domu Gospodnjem«, dok još nije bila posvećena, najzad, — da se na poziv carev nije pokorio.

Sv. Ćiril Jerusalimski.

Rodio se negdje g. 315. Uzgojen je i zaređen u Jerusalimu. Tu govori znamenite svoje »Kateheze« i doskora sjeda na stolicu biskupsku. Isprva se ne upušta u borbu vjersku. U »Katehezama« se istina opire nauku Arijevu, ali izrijekom ne pominje imena Arijeva. Poslije ga ljuto napadaju arijevci. Tri puta mora u izgon. G. 381. sretamo ga na drugom općem saboru crkvenom u Carigradu. Umr'o je — tako se obično misli — 18. ožujka godine 386.

Piše grčki. »Kateheze« su pravi biser starine kršćanske. Uzorne su, jasne, pune blage ozbiljnosti i topla usrđa. Prokatehezu i 18 kateheza govorio je u vrijeme 40 dnevnoga posta, i to narodu, koji se pripravljao za krst. Na Uskrs su primili sv. krst i potvrdu, pa im je onda onoga tjedna govorio još pet takvih govora.

Prokateheza.

1. Skori prosvijetljenici, već vam mirom miri blaženstvo, već berete duhovno cvijeće, da pletete vijence nebeske; već Duh sveti dahnu dahóm blagim. Već stojite u predvorju dvora

[10]) Na Dunavu. Kostolac ili Vidin.

[11]) Ps. 100., 5.

[12]) Mudr. 1., 11.

kraljevskoga, — o da vas i uvede kralj! Cvijet se sada javi na drvetu, — oh da bude zrela ploda! Dali ste dosad ime svoje, — dobili poziv na vojsku; u ruci vam je luč, da povedete zaručnicu; u srcu je želja za domom nebeskim, dobra odluka i nada pratilica. Nije laža onaj, koji kaže: »Onima, koji ljube Boga, sve ide na dobro.«[1]) Bog je darežljiv u dobroti svojoj i čeka iskrenu volju svakoga. Zato je apostol dometnuo riječi: »Onima, koji su pozvani po namjerenju.«[2]) Ako je namjera iskrena, ona te čini pozvanikom; no ako ti je tijelo ovdje, a srce nije, ništa ti ne koristi.

2. Stupi jednom i Simon Mago u banju i pokrsti se,[3]) ali se ne prosvijetli; okvasi doduše tijelo vodom, ali srca ne prosvijetli Duhom; siđe tijelo i iziđe,[4]) ali se duša ne sahrani s Hristom[5]) niti uskrse s Njime.[6]) A ja pominjem primjere slučajeva, da ne padneš. Neka vas nitko ne iskušava milosti Božje, da ne uzraste kakav korijen grčine i ne učini smutnje![7]) Neka vas nitko ne uniđe govoreći: »Pusti, da vidimo, što rade vjerni! Daj, da uđem i vidim pa onda znam, što se zbiva!« Zar se nadaš, da ćeš gledati, a ne nadaš se, da ćeš biti na pogledu? Misliš li, da ćeš zaviriti u ono, što se događa, a Bog da ne će zaviriti u srce tvoje?

3. Dođe jednom jedan u Evanđelju da vidi svadbu i uđe u nedoličnom ruhu pa leže[8]) i uze blagovati. Pustio ga vratar. A trebalo je da se i sam, kad je u svih vidio bijelo ruho, odjene u onakvo ruho. Ista jede jela, a ima drugo ruho i drugu nakanu. No zaručnik, ako je i dobrostiv, nije bez razbora; obilazeći od gosta do gosta gleda — a ne mari, kako jedu, nego pazi na pristojnost njihovu — pa vidi nekakva tuđina bez svadbenoga ruha i kaže mu: »Prijatelju, kako si došao ovamo? U kakvu ruhu? S kakvom savješću? Neka, — vratar te ne odbi radi dobrostivosti domaćinove; neka, — nijesi znao, u kakvu ti je ruhu doći na svadbu, — ali nije li trebalo da te bar ono, što si vidio, pouči? Ne bješe li ti na vrijeme ući, da na vrijeme iziđeš? Ali ovako uđe u nevrijeme, da u nevrijeme izletiš.« I naloži slugama svojim: »Svežite mu noge, koje su drsko provalile; svežite mu ruke, koje ga nijesu znale odjenuti sjajnim ruhom, i bacite ga u tamu najkrajnju, jer nije dostojan zubalja svadbenih.[9]) Vidiš, što se dogodi onomu onda. Pripazi na se!

4. Mi, sluge Hristove, primili smo svakoga i poput vratara dali ulaz slobodan. Može biti, da si unišao, a duša ti se u kalu

[1]) Rim. 8., 28.

[2]) Rim. 8., 28.

[3]) Djel. 8., 13.

[4]) Iv. 5, 4.

[5]) Rim. 6., 4.

[6]) Kol. 2., 12.

[7]) Hebr. 12., 15.

[8]) Za stol.

[9]) Mat. 22., 11.—13.

valja, — nakana je prljava. Unišao si, — pustili te, ime ti je zapisano. Vidiš li mi to sveto lice Crkve? Vidiš li mi red i stegu pa čitanje Knjigâ, nazočnost članova i poredak nauka? Boj se mjesta! Neka te pouči to, što vidiš! Radije iziđi sada u dobri čas pa uniđi sjutra u čas najbolji! Ako ti je duša plaštem srebroljublja zaogrnuta, ogrni drugi pa onda dođi! Svuci ruho, što ga nosiš! Nemoj kriti! Svuci mi raskalašnost i nečistoću pa obuci najsjajniju haljinu trijeznosti! To te svjetujem prije, nego uniđe zaručnik dušâ — Isus i vidi ruho. Imaš velik rok, — četrdeset dana imaš, da se pokaješ; imaš mnogo prilike, da se svučeš i opereš, da se preobučeš i uđeš. Ustraješ li u rđavoj nakani svojoj, nije govornik kriv, — a ti se ne nadaj, da ćeš primiti milost! Voda će te primiti, ali te ne će primiti Duh. Ako tko zna, da ima ranu, neka se maši lijeka! Ako tko padne, neka se digne! Ne bilo među vama nikakva Simona, nikakva licemjerja ni prevelike radoznalosti!

5. Može biti, da si došao i pod drugom kakvom izlikom; može biti i to, da muškarac želi dobiti ženu, te je za to došao.[10]) A isto velim i o ženskama. Rob često želi ugoditi gospodaru i prijatelj prijatelju. Uzimam udicu s mekom i čekam te, — došao si u zloj nakani, a u dobroj ćeš se nadi spasti. Možda nijesi znao, kamo ideš, ni kakva te mreža hvata. Pao si Crkvi u mrežu. Daj se živ uhvatiti, nemoj pobjeći! Udicu ti baca Isus, ali ne, da te usmrti, nego da te poslije smrti oživi: ta mrtvu ti je uskrsnuti. Čuo si riječ apostolovu: »Mrtvi ste grijehu, a živi pravdi«.[11]) Mri grijesima, poživi pravdi, — od dana današnjega poživi!

6. Gledaj mi, koliku ti čast podjeljuje Isus! Zvao si se katehumen,[12]) oblijetao te glas izvana; slušao si nadu, a nijesi je znao; slušao si tajne, a nijesi razumio; slušao Knjige, a ne prodirao u dubinu. No sada se više jek ne razliježe oko tebe, nego u tebi jeći, jer Duh prebiva u tebi[13]) i srce ti odsada čini stanom Božjim. Kad čuješ, što je pisano o tajnama, tad ćeš dokučiti, što nijesi znao. I nemoj pomisliti, da primaš malenkost, — čovjek si kukavac, a dobivaš ime Božje! Nego pazi se, da ne nosiš ime vjerna, a nakanu nevjerna! Zašao si u borbu, — daj se s mukom na utrku! Nemaš druge takve prilike. Da te čeka dan svadbe, ne bi li pustio sve i dao se na priređivanje gozbe? Kad smjeraš dušu posvetiti zaručniku nebeskomu, ne ćeš li se okaniti onoga, što je tjelesno, da dobiješ duhovno?

---

10) Neki su se neznabošci krstili samo zato, da dobiju kćer kršćanskih roditelja za ženu, a poslije živjeli starim životom.

11) Rim. 6., 11.; I. Petr. 2., 24.

12) Znači, koliko jekom obasuti, t. j. onaj, kojemu se govori.

13) Rim. 8., 9. i 11.

15. Usijalo ti se srce na pobožnost, na nakovanj legla duša, kladivo udaralo po okorjelosti nevjere! Neka otpadnu ljuščice, a ostane čisto gvožđe! Neka otpadne rđa s gvožđa, a ostane pravi kov! Pokazat će vam Bog onu noć, mrak poput bijela dana, o kojem je rečeno: »Mrak ne će zamračiti od tebe, i noć će biti svijetla kao dan«.[14]) Tada se svakomu vas otvorila vrata rajska! Tada okusili slast vode, što nosi Hrista, a mirom miri! Tada čuli poziv Hristov i vidjeli snagu čina božanskoga![15]) Već sada podignite gore oko duha svojega, već sada čujte zborove anđeoske i gledajte gospodara vaseljene — Boga, gdje sjedi, i zajedno Sina jedinorođenoga s desne i Duha svetoga s Njima! Gledajte ih, gdje drže prijesto i vrše vlast, a vas se svaki i svaka spasava! Već sada neka vam regbi jeći u uhu, — uželite se onoga krasnog jeka, kad se budete spasli, a anđeli kliknuli: »Blago onima, kojima su oproštene nepravde i kojima su pokriti grijesi!« — kad budete kao zvijezde Crkve tijelom sjajni i dušom svijetli unišli!

16. Nešto je veliko krst, koji vaš čeka. Sužnju je otkup, grješniku oprost, grijehu smrt, duši preporod; ruhó je sjajno, žig sveti, neistarivi, kola za nebo, slast rajska, ključ kraljevstva, dar posinaštvu. Ali zmaj[16]) kraj puta vreba prolaznike, — pazi, da te nevjerom ne ujede! On vidi, gdje se toliki spasavaju, i traži nekoga, da ga proždre.[17]) Ideš k ocu duhova,[18]) ali preko onoga zmaja prolaziš. Obuj noge u pripravu evanđelja mira,[19]) da ti ne udi, ako te i ujede! Imaj vjeru, tvrdu nadu, obuću jaku, da prođeš preko dušmana i dođeš Gospodu! Srce svoje priredi za primanje nauka, za sudjelovanje u svetim tajnama! Vruće se moli, da te Bog udostoji nebeskih i besmrtnih tajna! Ne časi ni obdan ni obnoć, nego čim ti sanak s očiju padne, neka ti pamet za molitvu prione! Pa vidiš li, da ti se misao ružna diže u pameti, uhvati se za pomisao na sud — za onaj spomen na spas! Pamet zabavi naukom, da zaboraviš stvari naopake! Sreteš li koga, a on ti veli: »Pa ideš da siđeš u vodu? Nema li ovčas grad kupelji?« — znaj, da ti to radi zmaj morski![20]) Ne osvrći se na ralje, što govore, nego na Boga, koji djeluje! Čuvaj dušu svoju, da se ne uloviš, nego ustraješ u nadi i postaneš baštinik spasenja vječnoga!

17. Dā, mi to kao ljudi i propovijedamo i učimo, a vi nemojte u gradnju našu metati sijena ni slame ni pljeve, da radnja

---

14) Ps. 138., 12.

15) Misli euharistiju, po kojoj postajemo dionici prirode božanske.

16) Đavao.

17) I. Petr. 5., 8.

18) Hebr. 12., 9.

19) Ef. 6., 15.

20) Is. 27., 1.

ne plane, a mi ne pretrpimo štete, nego sazdajte djelo od zlata i srebra i dragoga kamenja![21]) Na meni je, da kažem, na tebi, da se prihvatiš posla, a na Bogu, da svrši. Naoštrimo pamet, napregnemo dušu, pripravimo srce! Za dušu se utrkujemo, životu se vječnomu nadamo. Bog je — ta znade srce vaše i pozna, tko je iskren, tko li licemjer — jak očuvati iskrena, a licemjera učiniti vjerna. Bog je jak i nevjerna učiniti vjernim, ako Mu samo preda srce svoje. Izbrisao On pismo uredbe, koja bješe protiv vas,[22]) i oprostio vam dojakošnje prekršaje! Posadio vas u Crkvu, uzeo vas k sebi u vojsku, oružao oružjem pravde! Napunio vas nebeskim blagodatima Novoga zavjeta, udario žig Duha svetoga ,u sve vijeke neizbrišljiv, po Isusu Hristu, Gospodinu našem, — slava Njemu u sve vijeke vijekova! Amen.

Sv. Basilije Veliki.

Tri su zvijezde sinule na obzorju crkve u Maloj Aziji, — u njima se cakli sve, što zaonda stvori kršćanstvo. To su: čovjek rada — Basilije, vještak riječi — Grgur Nazijanžanin, duboki mislilac — Grgur Nišanin.

Basilije je iz Cezareje u Kapadokiji. Rodio se valjada g. 331. Roditelji su mu imućni i ugledni kršćani. Otac mu je učitelj govorništva u Neocezareji u Pontu. On ga i uči. Poslije polazi Basilije na nauke u rodni grad Cezareju, a odande u Carigrad i Atenu. U Ateni se oprijatelji s Grgurom Nazijanžaninom, s kojim se upoznao još u Cezareji. Uči govorništvo, filologiju i filozofiju. Vraća se kući, krsti se; omrzne mu taština svjetska, putuje u Siriju i Egipat da prouči život pustinjački. Vrne se, proda sve, povuče se u pustoš blizu Neocezareje, uvodi r e d o v n i š t v o mjesto života pustinjačkoga. Grgur ga pohađa, pomaže mu izrađivati pravila za život samostanski. Oko g. 364. skloni ga nadbiskup cezarejski Eusebije, te se zaredi i preseli u Cezareju. Za cara Valenta, kad arijevcima rastu krila, savjetnik je, tumač sv. Pisma, štap starosti i potpora vjere Eusebiju, koji nije učen teolog. Poslije smrti Eusebijeve izabere ga narod za nadbiskupa. Arijevci se obaraju na nj, ali im ne koristi ni prijetnja ni laska ni himba ni duhovita riječ. Atanasije i Basilije vrate mir crkvi na istoku. Basilije preminu 1. siječnja g. 379.

Sv. Basilije je velik kao teolog i učenjak, velik kao osnivač redovništva, velik kao redovnik, velik kao nadbiskup, velik kao govornik, velik kao zatočnik prave vjere. Već ga savremenici zovu Velikim.

---

[21]) I. Kor. 3., 12.—15. [22]) Kol. 2., 14.

Pobija arijevce, tumači knjigu Job, sastavlja homilije, piše poslanice, raspravlja o redovništvu i redovničkim dužnostima, o sudu Božjem i vjeri. Od homilija iziđe najviše na glas »Govor mladeži, kako će crpsti koristi iz spisa helenskih« (πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων).

Iz »Govora mladeži«.

1. Mladeži, puno štošta me potiče, da vam svjetujem, što držim za najbolje i što vjerujem da će vam, ako odaberete, biti od koristi. To, što sam u ovim godinama i što sam se već mnogim radom izvježbao, pa i to, što sam dosta i ovamo i onamo iskušao onu mijenu, koja sav svijet uči,[1]) — sve to me učini vješta prilikama ljudskim, te mogu vama, koji stojite na pragu života, pokazivati regbi put najsigurniji. Po vezi prirodnoj odmah sam ja vama prvi iza roditelja, te vam nijesam dušom odan manje od roditelja; a vi — mislim, ako se ne varam u mnijenju o vama — ne čeznete za roditeljima, dok mene gledate. Pa budete li od srca rado primali riječi moje, zapremit ćete drugo mjesto među onima, koje Hesiod[2]) hvali; ne ću ništa nemilo reći, nego se zacijelo sami sjećate pjesme, gdje kaže, da je najbolji onaj, tko sam vidi, što je od potrebe, a valjan je i onaj, tko sluša, što drugi kažu; a tko nije ni ovakav ni onakav, taj je za sve beskoristan.[3])

2. I nemojte se čuditi, što vama, gdje dan na dan polazite školu i s glasovitim se starim ljudima družite po djelima, što su ih ostavili, kažem, da sam sâm iznesao nešto korisnije. Pa evo me, da vam to i svjetujem! Velim jedamput zauvijek, da ne prepustite tim ljudima korman pameti svoje kao lađe kakve i da ne krenete za njima, kudgod bi vas vodili, nego da znate, što je korisno od njih prihvaćati, što li treba pače prezreti. A što je to, i kako ćemo rasuditi, to ću vam sada i kazati. Mladeži, mi sudimo, da je taj život ljudski baš ništa; niti držimo niti zovemo dobrim ono, što nam služi samo ovdje na svijetu. Dakle ni sjaj djedovski ni snaga tjelesna ni ljepota ni veličina ni časti svega svijeta ni sama kruna ni drugo, što čovjek može zvati ljudskim, ne držimo da je veliko, što više — nije ni vrijedno, da poželimo ili da se obazremo na ljude, koji to imadu, nego dalje nam se krili nada, i sve radimo, da nađemo drugi život. A kakav je to život, pa gdje ćemo ga živjeti i kako, — to razložiti bilo bi predugo prema sadašnjoj namisli, a slušati bi morali slušači zreliji, nego ste vi. Ali ću opet toliko reći i možda ću vam dosta jasno pokazati ovako: ako svu sreću od onoga časa, kad smo se

---

[1]) Iskušao sam sreću i nesreću.

[2]) Epski pjesnik grčki iz Askre u Beotiji, nešto mlađi od Homera.

[3]) Hes., Djela i dani 293.

na svijet rodili, strpaš u riječi i u jedno skupiš, naći ćeš, da ni mrvce ne doseže onih dobara, nego da po cijeni svakolika dobra ovoga svijeta zaostaju iza najmanjega dobra ondje dalje nego sjena i san za istinom; što više, — da upotrijebim zgodniji primjer — koliko je duša vrjednija od tijela, tolika je razlika među jednim i drugim životom.

Na umu nam je imati, da nas čeka boj od svih bojeva najveći; za nj nam je činiti sve i trsiti se prema snazi svojoj, da se pripravimo za nj; koristiti nam se pjesnicima i povjesnicima i govornicima i svim ljudima, od kojih će nam biti kakve koristi za brigu oko duše. Pa kao što bojadisari nekim načinima prije prirede ono, što će bojadisati, a onda bojadišu bojom bilo bagrenom ili drugom kakvom: isto tako, ako hoćemo, da nam slava dobrote zauvijek traje i ne ispere se, uvest ćemo se i mi u nauku svjetsku,[4]) a onda slušati onu svetu i tajnu; najprije ćemo priviknuti, da gledamo sunce u vodi, a onda podići oči k samomu svijetlu.

Ali s čim ćeš isporediti jednu i drugu nauku, da uhvatiš sliku? Zaista, kao što je osebina drveta, da na vrijeme buja plodom, a nosi i neki nakit — lišće, što šušti oko grančica, tako je i duši nada sve istina plod, ali joj nije nemilim plaštem ni ona svjetska mudrost, koja je kao nekakvo lišće, što pruža plodu zaklon i lijep vid.

Prije svega ne valja se — da odavde počnem — na djela pjesnička, na sva redom, obazirati, jer ima kojekakvih, nego kad ona iznose djela i riječi čestitih ljudi, onda ih ded voli i za njima se povodi i svom silom gledaj da budeš onakav! A kad dođu do rđa, začepljuj uši i čuvaj se da se ne povedeš, dà — onako, kako se po riječima pjesnikovim[5]) Odisej čuvao pjeva sirenskoga, jer privika na riječi ružne utire put djelu! Zato treba da pazimo dušu svom paskom, da sa slatkim riječima ne uđe u nas nešto gore, kao kad netko uzima s medom otrov. Ne ćemo dakle hvaliti pjesnika, kad grdi, kad se ruga, kad crta zaljubljena ili pjana, kad mu je krcat stol i razuzdana pjesma blaženstvom. A najmanje ćemo se osvrtati na nj, kad govori što o bogovima, pogotovo kad pripovijeda o mnoštvu njihovu pa još i o neslozi njihovoj. Ta u pjesnikâ reži brat na brata, roditelji na djecu, a djeca opet biju ljut bojak s roditeljima. Preljubu bogova pa ljubav i očevidnu bestidnost — a sve nadvisuje Zeus, koji je, kako oni kažu, glava i kralj nad svima — prepustit ćemo onima na pozornici;[6]) čovjek bi porumenio, ako bi tako što kazivao o životinji.

---

[4]) Neznabožačku.

[5]) Homerovim.

[6]) Glumcima.

3. Pa to isto mogu kazati i o piscima povijesti, pogotovo kad pišu, da slušača[7]) pozabave. I za govorničkom se vještinom laganja ne ćemo povoditi. Ni na sudu ni u ostalim prilikama ne pristaje nam laž, jer smo odabrali ravni i pravi put u životu, a zakon nam naređuje, da se na sudu ne premo. Nego radije ćemo od njih prihvatiti ono, gdje diče krepost ili pobijaju zloću. Kao što je kod cvijeta drugima samo miris i boja užitak, a pčela umije iz njega kupiti i med, — tako može i ovdje čovjek, koji ne ide samo za slašću i ugodnošću takvih govora, iz njih za dušu svoju izvaditi i neku korist. Sasvim poput pčele treba da se vi koristite tim djelima. Ona ne sjeda jednako na svaki cvijet niti mari odande, kamo sleti, nositi sve, nego uzima samo ono, što joj je za rad potrebno, a ostalo pušta s mirom. I mi, ako smo pametni, pobrat ćemo iz djela, koliko nam prija i odgovara istini, a ostalo ćemo mimoići. Pa kao što s ružina grma trgamo cvijet, a klonimo se trna, tako ded pokupimo iz takvih knjiga korisni plod, a škodljivoga se manimo!

4. Sva je pjesma Homerova — tako sam čuo od jednoga vještaka, koji je pjesniku pronikao u dušu — jedna hvala kreposti, i za tim ide sve, što nije onako uzgred, pogotovo ono, gdje predočuje vođu kefalenskoga, kako je nag izišao iz brodoloma.[8]) Prije svega oćuti kraljevna poštovanje prema njemu, kad se sâm ukaže; ni izdaleka se on ne sramoti, što je nag i na pogled sam, jer krepost ga resi mjesto haljine. Pa onda — ostali ga Feačani toliko cijene, te se okane raskoši, u kojoj su živjeli, i svi u nj gledaju i s njim se takme; nema tada Feačanina, koji bi volio biti drugo što nego Odisej, i to iz brodoloma izbavljeni. Pri tom reče onaj tumač duše pjesnikove, da Homer gotovo u sav glas viče: »Ljudi, brinite se za krepost!« — ona s brodolomcem ispliva te njega naga čini časnijim od sretnikâ Feačana. Pa tako i jest.

7. Pa što da činimo? — reći ćeš. Što drugo nego brigom brinuti se za dušu i ne mariti ni za što drugo? Ne treba služiti tijelu, već koliko je prijeka potreba; ali duši nam je dobavljati najbolju hranu i filozofijom je kao iz tamnice oslobađati od onoga društva strasti tjelesnih, a ujedno i tijelo graditi jačim od svake strasti. Svim trudom truditi se, da ti tijelo bude što ljepše, — to ne liči čovjeku, koji znade sebe i razumije onu mudru opomenu, da čovjek nije ono, što se vidi,[9]) nego treba neke više mudrosti, po kojoj će svaki nas spoznati sebe, što je. A to je teže onomu, koji srca ne očisti, nego krmeljivu pogle-

---

[7]) Bogatijima su robovi čitali pisce.

[8]) Misli dolazak Odisejev k Feačanima, gdje se sastaje s kraljevnom Nausikajom.

[9]) Plat. Fed. 64.

dati u sunce. A očišćenje duše je — da kratko i vama jasno kažem, — kad prezireš naslade sjetilâ, kad ne pariš očiju na ludorijama čaratana ni na prizorima, što bodu žalcem slasti; kad ne daš, da ti se na uši u dušu lije iskvarena glazba. Jednom riječju, tko ne će da se u slasti i lasti zaglibi, kao u glibu, taj treba da prezire čitavo tijelo ili da mu ugađa samo toliko, koliko — tako kaže Platon[10]) — pomaže filozofiji; a te su riječi njegove nalik na Pavla, koji opominje, da ne smijemo nimalo ugađati tijelu po željama.[11]) Što se čovjek, koji se brine, da mu bude tijelu što bolje, a dušu, koja će trajati, prezire, kao da ne vrijedi ništa, — što se taj razlikuje od onoga, koji udešava glazbalo, a za vještinu na njemu ne mari? Sasvim naprotiv — tijelo valja krotiti i zauzdavati, kao bijes kakve zvijeri, pa strasti, što se rađaju u duši, razumom kao bičem mlatiti i tišati, a ne svu uzdu pustiti i odnemariti um, da ga one vuku i vode, kao vozača neobuzdani konji u obijesti svojoj. Sjećati nam se i Pitagore, koji je ovako rekao, kad je vidio, da neki drug od vježbe tjelesne i jela baš dobrano deblja: »Ne ćeš li prestati sebi graditi tamnicu sve težu?« Zato i kažu za Platona da je — ta vidio je, da će tijelu njegovu škoditi — navalice odabrao nezdravo mjesto u Atici, Akademiju,[12]) da preveliko zdravlje tijela okreše kao prekomjeran rod na trsu. A ja sam čuo od liječnika, da je opasno predobro zdravlje.

8. Kad je dakle ona prevelika briga za tijelo beskorisna samomu tijelu, a smeta duši, očevidna je ludost podvrći mu se i služiti ga. Ali što će nam onda bogatstvo, ako zaziremo od užitka tjelesnoga? Ja ne vidim, — već ako je, kao ono zmaju u priči, neka slast bdjeti nad zakopanim blagom. No tko se nauči plemenito ga upotrebljavati, zacijelo ne će djelom ni riječju počiniti ništa nisko ni ružno. Ta on će ono, što je preko mjere, bio to pijesak lidijski[13]) ili rad mravâ zlatonošâ, to jače prezirati, što mu manje treba; svojoj će potrebi dašto za granicu postaviti potrebe prirodne, a ne užitak. Tko prekorači granicu potrebe, taj se poput onoga, koji nizbrdice leti i ne zna, kamo da skrene i uhvati se, nigdje ne ustavlja u daljem letu, nego nagrnuo koliko mu drago, jednako gramzi ili još više, eda bi nasitio požudu svoju. Dà, tako kaže sin Eksekestidov Solon:[14])

Težnja za bogatstvom nema u ljudi granice stalne.

A valja i Teognisa u tom uzeti za učitelja. On kaže:

Niti želim blaga nit molim, već da je meni
Živjeti o malo čem, nemati nikakva zla.[15])

[10]) Drž. 498. B.

[11]) Rim. 13., 14.

[12]) Gimnazija, posvećena heroju Akademu. Tu je otvorio Platon školu svoju.

[13]) Zlatni pijesak u rijeci Paktolu.

[14]) U elegiji »Sebi«. 71.

[15]) Teognis, Megaranin, elegijski pjesnik grčki iz 6. vijeka pr. Is. Ogl. Antologiju stare grč. lirike (izd. Mat. Hrv. 1916.) str. 87. st. 604.

A ja se divim i Diogenovu preziranju svega ljudskoga. On se gradio bogatijim od samoga velikog kralja,[16]) jer je trebao za život manje nego on. A nama, ako nemamo talenata, koliko Mišanin Pitije,[17]) pa toliko i toliko jutara zemlje i više stada blaga, nego možemo izbrojiti, — nije ništa dosta. No, mislim, ne valja čeznuti za bogatstvom, što ga nemaš; a imaš li ga, ne valja se zato, što ga imaš, dičiti više nego tim, što se znaš njime koristiti. Dobra je ona Sokratova. Kad se jedan bogataš oholio blagom svojim, reče Sokrat, da mu se ne će čuditi, dogod se ne uvjeri, umije li se njime i služiti. Da su se Fidija i Poliklit[18]) oholili onim zlatom i bjelokošću, od čega je jedan Elejanima načinio Zeusa, a drugi Heru Argivcima, bili bi smiješni, jer bi se gradili tuđim blagom, a pustili s vida umjetnost, s koje je i zlato izišlo milije i dragocjenije. A zar mi, ako držimo, da krepost ljudska ne dostaje sama sebi za nakit, mislimo, da činimo manju sramotu? No hoćemo li prezreti bogatstvo, zazirati od slasti sjetila naših, a trgnuti za laskom i umiljavanjem pa takmiti se s lukavstvom i prevrtljivošću lijinom u Arhiloha?[19]) Ali ničega se ne mora čovjek kloniti više nego toga, da živi po želji tuđoj i da se osvrće na ono, što se svijetu mili, a ne uzima zdrav razum za vodiča u životu.

I premda to možemo negdje savršenije naučiti iz svojih knjiga, ipak ćemo, koliko je ono neki obris kreposti, bar zasad u granicama prigrliti. Tko brižno odasvud kupi korist, tomu kao velikoj rijeci rado s mnogih strana mnoga probit pritječe. Za onu »Trpaj malo na malo!«[20]) treba držati da je pjesnik pravo rekao baš tako o gomilanju srebra, kao i o kojem mu drago znanju. Pa Bijant,[21]) kad mu se ono sin spremao u Egipat i pitao, kakvim bi mu radom najviše ugodio, reče: »Steci popudbinu za starost!« Krepost nazva popudbinom, ali je kratkom međom omeđi, jer korist njezinu stegnu granicom života ljudskoga. A ja ću se, makar tko pominjao starost Titonovu,[22]) makar Argantonijevu,[23]) makar starost našega najdugovječnijeg starine Ma-

[16]) Perzijskoga.

[17]) Pogostio je silnu vojsku Kserksovu i ponudio Kserksu novaca za rat s Grcima. Her. VII. 25.

[18]) Fidija je kipar atenski, a Poliklit kipar argivski. Ogl. str. 86. b. 4.

[19]) Arhiloh, lirski pjesnik grčki iz 7. vijeka.

[20]) Hes. Djel. 361.

[21]) Jedan od sedmorice mudraca.

[22]) Titona zavoli božica Zora i zaište za nj u Zeusa besmrtnost, ali zaboravi tražiti i vječnu mladost. Titon se najzad osuši i pretvori u cvrčka.

[23]) Argantonije, kralj u Tartesu, živio je 120 godina.

tusale, za koga se veli da je živio 970 godina; makar brojio svekoliko vrijeme od postanja ljudskoga, — ja ću se smijati djetinjariji, dok gledam dugi vijek, koji ne stari i kojemu ne možeš umom dogledati nikakva kraja, baš kao što ne možeš ni zamisliti konca besmrtnoj duši. Za taj vijek — to vas mogu svjetovati — stječite popudbinu, mičite, kako poslovica kaže, svaki kamen,[24]) da vam odatle za ono nikne nekakva probit! Ne oklijevajmo, jer je to teško i treba muke, nego sjetite se onoga, koji svjetova, neka svaki bira život najbolji i neka se nada, da će mu on omiljeti po navici! Mašajte se onoga, što je najbolje! Sramota je propustiti sadašnju zgodu, a poslije dozivati prošlost, kad u nevolji ne bude nikakve pomoći. Što je najbolje, to sam, držim, sada rekao, a svjetovat ću vam i kroz sav život. A vi, jer su tri vrste bolesti, nemojte, da se čini, da ste nalik na neizlječiva! Nemojte pokazati, da duhom bolujete bolest sličnu, kao nastradali tijelom! Tko trpi s male boljetice, sam ide k liječniku; koga napadne veća bolja, zove ljekara k sebi; tko sasvim zapadne u neizlječivu boleštinu crne žuči,[25]) ne pušta ga k sebi, pa da i dođe. Ne dogodilo se to sada vama! Ne klonite se ljudi zdrava uma i razuma!

Iz »Pravila širih«.

Pitanje peto.

O nestalnosti srca našega.

Odgovor.

1. Treba zaista da znamo, da ne možemo držati nijedne zapovijedi niti ljubiti Boga ni bližnjega svojega, ako nam se duh amo tamo koleba. Čovjek ne može valjano znati vještine ni znanosti, ako od jedne skače na drugu; ne može ni jedne steći, ako ne zna svrhe njezine. Rad treba svrsi da odgovara, jer se ništa ne obavlja valjano, ako nije sa svrhom u skladu. Ta ne da se svrha kovačije postići radom lončarskim, niti će rvač steći vijenca svirkom u sviralu, već svaka svrha ište svoj prikladni trud. Zato i askeza, koja se vrši po evanđelju Hristovu, da omilimo Bogu, gleda, da se prođemo briga svjetskih i da se sasvim otmemo kolebanju srca svojega. Stoga apostol, ako se i dopušta ženidba, te se drži vrijednom blagoslova, svejedno iznosi, kako

[24]) Perzijski je vođa Mardonije, kaže se, zakopao blago u ogradi šatora svojega kod Plateje u Beotiji. Tebanac Polikrat kupi mjesto i stane kopati, ali ne nađe ništa. Zapita proročište, a ono kaže: »Miči svaki kamen!«

[25]) Bolest crne žuči, ludilo.

je čovjek zbog nje sav zaokupljen, a morao bi mariti za Boga. Pa kao da se to dvoje ne da složiti, kaže: »Tko je neoženjen, brine se za Gospodnje, kako će ugoditi Gospodu; a tko je oženjen, brine se za svjetsko, kako će ugoditi ženi«.[1]) To svjedoči i Gospod, govoreći učenicima svojim, kad im je već bilo srce čisto i stalno: »Nijeste od svijeta«.[2]) I nasuprot potvrđuje, da svijet ne može spoznati Boga ni dokučiti Duha svetoga. »Oče pravedni,« kaže, »svijet tebe ne pozna«,[3]) pa: »Duh istine, kojega svijet ne može primiti«.[4])

2. Tko dakle uistinu slijedi Boga, treba da sa sebe strese okove strasti ovoga života, a to može valjano postići, ako se sasvim zavuče u zabit i zaboravi stare navike. Jer ako se ne otkinemo od roda tjelesnoga i od življenja — ovoga društva, pa ako ne prijeđemo reć bi u drugi svijet, kako reče onaj: »Jer je naše življenje na nebesima«,[5]) ne možemo se vinuti do svrhe, naime da Bogu omilimo; ta odrješito reče Gospod: »Tako dakle svaki od vas, koji se ne odreče svega, što ima, ne može biti moj učenik«.[6]) Pa kad to učinimo, treba da svom pažnjom pazimo na srce svoje, da nikad Boga ne smetnemo s uma i ništavim maštanjem ne okaljamo spomena na divna djela Njegova; nositi nam je svetu misao na Boga kao neizbrisiv žig, koji je vječnim, čistim spomenom utisnut u dušu našu. Tako stječemo ljubav k Bogu, koja nas ovamo potiče na vršenje zapovijedi Gospodnjih, a onamo se opet sama po njima čuva vječno i stalno. To pokazuje i Gospod, kad ono veli: »Ako me ljubite, držite zapovijesti moje!«[7]) pa onda: »Ako zapovijesti moje uzdržite, ostat ćete u ljubavi mojoj«,[8]) a još snažnije: »Kao što ja održah zapovijesti Oca svojega i ostajem u ljubavi Njegovoj«.[9])

3. Tako nas uči, da vazda, kad namislimo što raditi, imamo kao cilj pred očima volju Onoga, čija je zapovijed, pa da prema Njemu udešavamo nastojanje svoje. To kaže i na drugom mjestu: »Jer siđoh s neba ne da činim volju svoju nego volju Oca, koji me posla«.[10]) Pa kao što su vještine, one za život, sebi postavile neki cilj te prema njemu dosljedno udešavaju pojedina djela svoja, tako se ne može djelo — jer djela naša imadu pred sobom jednu svrhu i zakon, naime da vršimo zapovijedi i ovako ugodimo Bogu — savjesno izvršiti drukčije, nego ako se vrši po volji Onoga, koji zapovijeda. U savjesnu nastojanju oko toga, da činimo djelo po volji Božjoj, sjedinit ćemo se s Bogom po-

[1]) I. Kor. 7., 32. i 33.
[2]) Iv. 15., 19.
[3]) Iv. 17., 25.
[4]) Iv. 14., 17.
[5]) Filip. 3., 20.
[6]) Luk. 14., 33.
[7]) Iv. 14., 15.
[8]) Iv. 15., 10.
[9]) Iv. 15., 10.
[10]) Iv. 6., 38.

tom, što mislimo na Nj. Jer kao što kovač u poslu, kad — uzmimo! — gradi sjekiru, misli na onoga, koji ju je naručio, te ga ima na pameti i sve misli na oblik i veličinu, kako je onaj naredio, i izrađuje posao prema volji njegovoj — jer ako zaboravi, stvorit će drugo i drukčije, nego je nakanio, — tako i kršćanin udešava svako djelo, i malo i veliko, prema volji Božjoj pa savjesno izvršuje posao i neprestano ima na umu Onoga, koji je to naredio; ispunjuje onu: »Svagda vidim pred sobom Gospodina; on mi je s desne strane, da ne posrnem«.[11]) Da, izvršuje i onu zapovijed: »Ako dakle jedete, ako li pijete, ako li drugo što činite, sve na slavu Božju činite!«[12]) Krnji li tko u radu tu zapovijed, očevidno slabo se sjeća Boga. Stoga treba da imamo na pameti riječ Onoga, koji veli: »Ne ispunjam li ja nebo i zemlju? govori Gospodin«,[13]) pa onda: »Jesam li ja Bog izbliza, a nijesam Bog i izdaleka?«[14]) i: »Gdje su dva ili tri sabrani u ime moje, ondje sam ja među njima«;[15]) treba svako djelo da činimo, kao da se zbiva pred očima Gospodnjim, i svaku misao da mislimo, kao da je On vidi. Potom će biti i strah vječan, mrzit će na nepravdu — tako je pisano[16]) — i na obijest i na putove zlih, a ljubav će se vršiti i ispunjat će onu Gospodnju: »Ne tražim volje svoje nego volju Oca, koji me je poslao;«[17]) i duša će vazda biti potpuno uvjerena, da su dobra djela mila sucu i gospodaru života našega, a zla da će stići osuda. A držim, da se prema tomu ni same zapovijedi Gospodnje ne izvršuju zato, da ljudima ugodimo. Ta nitko se ne osvrće na slabijega, kad je tvrdo uvjeren, da je nazočan jači; stoga, ako se slučajno ono, što se radi, uglednijoj ličnosti mili i sviđa, a neznatnijoj se čini mrsko i zazorno, više će čovjek cijeniti odobravanje višega, a prezret će prijekor nižega. Kad je u ljudi tako, — koja će duša, ako je uistinu prava i zdrava, a tvrdo vjeruje u nazočnost Božju, ikad propustiti kakvo djelo, koje godi Bogu, a marit će za mišljenje ljudsko? Hoće li kad odnemariti zapovijedi Božje, a robovati hiru ljudskomu pa ili podleći općoj predsudi ili dati se smesti častima? Tako je osjećao onaj, koji reče: »Pripovjediše mi nepravedni, ali ne, kako je po zakonu tvojemu«.[18]) I opet: »I govorah o otkrivenjima tvojim pred kraljevima i ne zastidjeh se«.[19])

Pitanje sedmo.

Budući da su nas riječi tvoje uvjerile, da je opasno živjeti s ljudima, koji gaze zapovijedi Božje, ono želimo da sada čujemo, je li od potrebe, da onaj, koji se rastane s ovakvim svijetom, boravi sam za se ili da živi zajedno s braćom, koja su iste misli i odabrala isti zadatak — pobožnost.

[11]) Ps. 15., 8.
[12]) I. Kor. 10., 31.
[13]) Jer. 23., 24.
[14]) Jer. 23., 23.
[15]) Mat. 18., 20.
[16]) Ps. 118, 163.
[17]) Iv. 5., 30.
[18]) Ps. 118., 85.
[19]) Ps. 118., 46.

Odgovor.

1. Vidim, da je u mnogom korisnije življenje s više ljudi, koji imadu isti cilj. Prije svega nitko vas nije sam o sebi kadar zadovoljiti ni potrebama tjelesnim, nego jedan drugoga trebamo, da dobavimo sebi, što nam je od potrebe. Noga ima jednu snagu, a druge nema, te bez pomoći ostalih uda ne nalazi u sebi jake ni ustrajne snage niti može nedostatak naknaditi. Tako nam je u samoćovanju beskorisno i ono, što imamo, a nestatka ne možemo nadopuniti, jer je stvoritelj Bog odredio, da jedan drugoga, kako je pisano,[1]) trebamo i po tom se jedan s drugim združujemo. A osim toga riječ Hristova o ljubavi ne dopušta, da svaki gleda samo na se. »Ljubav«, kaže, »ne traži svoje«.[2]) Život nasamo ima samo jednu svrhu, da služi potrebama svojim. A to se očevidno kosi sa zakonom ljubavi, što ga nadopunjuje apostol, kad ne traži svoju korist nego mnogih, da se spasu.[3]) Pa onda — u samoći ne će svatko lako upoznati ni mane svoje, jer nema, tko će ga karati pa blago i dobrostivo popraviti. Ta prijekor, bio i od neprijatelja, često puta može u razborita čovjeka probuditi želju za lijekom; a tko iskreno ljubi, taj vješto liječi grijeh. Jer »tko — kaže — ljubi, taj brižno puti«.[4]) A takva je teško naći u samoći, ako mu nije već u životu bio drug. Stoga ga snalazi ona: »Teško samosamu! Ako padne, nema, tko će ga podići«.[5]) Pa i zapovijedi više njih skupa lako vrši, nipošto jedan, jer vršenje jedne smeta drugoj. Tako na pr. pohađanje bolesnika smeta dočekivanju stranaca; darivanje i dijeljenje potreboćâ — pogotovo kad za tu službu treba mnogo vremena — smeta brizi oko svojih posala, te takav odnemaruje najveću i za spas najpreču zapovijed, jer niti siti gladna niti odijeva gola.[6]) Pa tko će voljeti život trom i beskoristan nego koristan i prema zapovijedi Hristovoj udešen?

2. A ako smo svi, koji smo pozvani u jednoj nadi zvanja svojega, jedno tijelo[7]) i imamo jednu glavu i jedni smo drugima udi po tom, što smo slogom u Duhu svetom složeni u sklad jednoga tijela: kako možemo, ako svaki nas odabere samoću i ne bude, kako je Bogu milo, služio onomu, što je u prilog zajedničkomu uređenju, nego bude ugađao čuvstvu samoljublja, — kako možemo onda rastavljeni i odijeljeni očuvati vezu uda

[1]) Crkven. 13., 20.
[2]) I. Kor. 13., 5.
[3]) I. Kor. 10., 33.
[4]) Priče 13., 24.
[5]) Crkven. 4., 10.
[6]) Jer ne stječe imutka radom.
[7]) Ef. 4., 4.

s udom pa vršiti službu i pokornost prema glavi našoj, Hristu? U samotnom se životu ne možemo radovati sa slavljenim ni patiti s patnikom,[8]) jer nitko ne može dašto vidjeti prilikâ bližnjega svojega. Zatim nitko ne može primiti sam sve darove duhovne, nego se Duh daje po mjeri vjere,[9]) kakva je u kojem; zato u zadružnom životu postaje osebni dar svakoga zajedničko dobro svih zadrugara. Jednomu se daje riječ mudrosti, drugomu dar spoznanja, a opet drugomu vjera; ovomu proroštvo, onomu dar iscjeljivanja,[10]) i redom dalje; a što tko prima, nema toliko sebe radi, koliko radi drugih. Stoga je u zadružnom životu od potrebe, da snaga Duha svetoga, koja je dana pojedincu, prelazi na sve skupa. Tko dakle sam za se živi, ima možda jedan dar, ali i on mu je beskoristan po neradu njegovu; ta ukopao ga je u sebi. A kolika je to pogibao, znate svi, koji ste čitali Evanđelje; no živi li njih više zajedno, uživa čovjek svoj dar i diobom ga množi, a bere tuđe plodove kao svoje.

3. Zajednički život ima još i više blagodati, — nije ih lako sve izbrojiti. Za očuvanje dobara, koja nam je Bog dao, korisniji je on od osame, baš kao što su za stražu od vanjskih zasjeda dušmanskih sigurniji ljudi budni, koji bude onoga, koji nesrećom zaspi kao zaklan. O takvu nam snu kaže David, neka molimo, da nas ne zateče. On veli: »Prosvijetli oči moje, da ne zaspim na smrt!«[11]) I grješniku se kud i kamo lakše okaniti grijeha, ako čuje iz više usta jednodušnu osudu; zato se na nj može protegnuti ona: »Jer je dovoljno takovome kar ovaj od mnogih;«[12]) a u pravedna se budi tvrdo uvjerenje, kad mu mnogi hvale i odobravaju djelo njegovo. Ta ako svaka stvar stoji do jezika dvojice, trojice svjedoka,[13]) koliko će onda onaj, koji čini dobro djelo, zacijelo ojačati, kad mu bude svjedokom više ljudi! Osim pomenutih pogibli prijete samoživu životu još druge. Prva i najveća je samodopadnost. Kad nemaš nikoga, mislit ćeš, da si zapovijed dokraja izvršio, pa onda, jer si život svoj uvijek bez vježbe držao u zatvoru, niti poznaš mane svoje niti razabiraš napretka u djelima svojim, jer ti je oduzeta svaka zgoda, da vršiš zapovijedi.

4. Ta gdje ćeš dokazati poniznost svoju, kad nemaš nikoga, od koga bi se pokazao poniznijim? Gdje li milosrđe, kad si odrezan od društva ljudskoga? A kako ćeš se vježbati u strpljivosti, kad ti se nitko ne opire volji? Pa kaže li tko, da je nauk sv. Pisma dovoljan za popravak ćudoređa, radi onako, kao kad se tko uči graditi, ali nikad ne gradi, ili kad uči kovačiju, a nauk taj ne mari upotrebljavati za posao. Njemu će reći apostol:

[8]) I. Kor. 12., 26.
[9]) Rim. 12., 6.
[10]) I. Kor. 12., 8—10.
[11]) Ps. 12., 4.
[12]) II. Kor. 2., 6.
[13]) Na sudu.

»Pred Bogom nijesu pravedni oni, koji slušaju zakon, nego će se oni opravdati, koji ga vrše«.[14]) Gle, Gospod se radi preveli-koga čovjekoljublja svojega nije zadovoljio s naukom — riječima, nego se zapregao i oprao noge učenicima, da jasno i očevidno nama u savršenoj ljubavi svojoj podade primjer poniznosti. Pa koga ćeš oprati? Koga dvoriti? Za kim li biti posljednji, kad živiš sam za se? Pa odakle ti ona ljepota i ugodnost — onaj boravak s braćom pod jednim krovom, što ga Duh sveti ispoređuje s pomašću, koja miriše s glave velikoga svećenika.[15]) Rvalište i dobar put napretku i vječna vježba i njegovanje zapovijedi Gospodnjih jest zadruga braće, kojoj je svrha slava Božja po naredbi Gospodina našega, Isusa Hrista, koji reče: »Tako neka sine svijetlo vaše pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega, koji je na nebesima!«[16]) Zadruga se drži žića onih svetih, što ih pominju Djela, a pisano je o njima: »A ovi, koji vjerovaše, bijahu zajedno i imahu sve zajedno«.[17]) Pa onda opet : »A u naroda, koji vjerova, bješe jedno srce i jedna duša; i nijedan ne govoraše za imanje svoje da je njegovo, nego im sve bješe zajedničko«.[18])

Sv. Grgur Nazijanžanin.

Kapadočanin je. Ugleda svijet oko g. 330. na dobru Arijanzu blizu Nazijanza. I on je uzgojen u duhu pobožnosti kršćanske. Uči u Cezareji u Kapadokiji, zatim u Cezareji palestinskoj, u Aleksandriji i Ateni. Kod kuće se poslije povratka krsti, živi što na dobru roditeljskom, što opet u samoći kod Basilija u Pontu. Otac — bio je biskup u Nazijanzu — redi sina po želji općine, a preko volje njegove za svećenika. Grgur nezadovoljan umakne k Basiliju, ali se domala vrati da pomaže ocu u poslu pastirskom.

Kad je g. 370. Basilije postao nadbiskup, a Kapadokija se druge godine podijelila u dvije pokrajine s glavnim gradovima Cezarejom i Tijanom, nasta radi granica spor između nadbiskupije cezarejske i tijanske. Basilije osnuje više biskupija i nagovori Grgura, da ide za biskupa u Sasimu, koju je htio da prigrne sebi nadbiskup tijanski Antim. Ali Grgur brzo pobjegne u zabit. Istom ga g. 372. namoli otac, da dođe i da mu olakša breme pastirsko. Poslije smrti očeve upravlja neko vrijeme biskupijom, a onda se zakloni u samoću. Smrt prijatelja Basilija g. 379. još ga jače potače, da se odrekne svijeta.

[14]) Rim. 2., 13.
[15]) Ps. 132., 1., 2.
[16]) Mat. 5., 16.
[17]) Djel. 2., 44.
[18]) Djel. 4., 32.

Još ga iste godine zove općina carigradska. Za cara Valenta bjehu je silno skučili arijevci, a sada joj s Teodosijem sinu nada. Grgur se odazove, neumorno radi, da pridigne crkvu, ali mu arijevci staju na put, siju sjeme nesloge među pravovjernima, — opasnost mu više puta zaprijeti. G. 381. učini ga drugi opći sabor natpastirom carigradskim, ali kako se izboru protivila nekolicina svećenstva, otide u Nazijanz, a onda na dobro roditeljsko, gdje živi i piše do smrti 390.

On je velik govornik — Jeronim dolazi u Carigrad da ga čuje — i najveći, najplodniji pjesnik svojega doba. Govori su mu plamen živi, a puni mirisa cvijeća pjesničkoga. Pjesme mu nijesu igra puste mašte nego jek iz pune duše. Po homilijama, što raspravljaju o Trojstvu, dobi ime »Bogoslov«.

Jutarnja molitva.

U ranu jutru Bogu svom obećajem,
Da ništa mračno ne ću radit, hvalit ja,
Već cio da ću tebi žrtvovati dan,
Čvrst da ću stajat, bit gospodar srcu svom.
Sjedina mojih, stola, do kog stojim ja,
Oh stid je mene, kad bih rđa bio zla.
To žudim, Hriste moj! Svršetak dobar daj!

Jadanje uvečer.

O Hriste, slagah tebi, živoj istini,
Kad ono današnji posvetih tebi dan!
U svemu svijetla[1]) mene nề dočekâ noć.
Pomolih se i mišljah: 'nako će se zbit.
Spotakoh se i noge mene izdaše,
Mrak dođe — mome spasu dušman, zavidnik.
Daj, Hriste, opet svani, svijetlom svijetli mi!

Iz »Moga života«.

Golobrad bjeh, a vruća mene želja već
Za znanjem morit uze. Pravoj znanosti
Dat želim drugu, krivu ko za potporu,
Da ne gizda se svijet, — a ništa ne zna baš
Do onu pustu, praznu riječcu kićenu,
Do zvuka i do grla štono stoji sva, —
I pletivom sofizma da ne splètê me.
Al' nikada ne dóđe meni na pamet,

[1]) Mene čista, bez grijeha.

Od nauka da svoga[2]) cijenim više što.
A što se zgodit znade mladu, vatrenu,
Žestina da ga slijepa lako presvoji,
Te kao ždrijebe skokom skače bijesa pun,
Dà — to se meni zgodi. Baš u zao čas,
Kad morska još se nề umirî pučina,
A Bikov rep[3]) — vještaci vješti kažu to —
Omahnut će te, i put morem drskost je,
Ne razbor, s Aleksandrijom se rastah tad,
Gdje znanja stručak ubrah. Na put dignem se.
Već morem helenskijem siječem Kipru bok,
Kad eto gruhne metež, buna vjetrova,
I lađom tresu. — sve je jedna crna noć;
Mrak zemlju, more, uzduh, nebo okupi,
Za gromom grom se ori, munje sijevaju.
Nadimaju se jedra, škripe konopi,
A jarbol heri se, bez snage korman je;
Iz ruku držak trga, kida sila, bijes.
Brod vode pun je, — nada nj ona s' propinje.
I stoji krika, vika; stoji lelek, plač
Mornara, časnika, gospara, putnika;
Svi skupa Hrista glasom zovu jednijem,
I oni, Boga štono donda ne znahu, —
Strah škola jeste kud i kamo najbolja.
Od svega zla zlo po nas bješe najgore
Bez pitke vode brod. Zavŕtî nam se on,
Sud s blagom slatkim, s onom vodom bistricom,
Gle razbi se i u dubinu prosu sve.
Glad, žeđa, vali, vihri ko za okladu
Smrt zadat žele. Al' Bog brzo pošlje spas,
I iznenada ukažu se trgovci
Iz Fènìkijê, — bilo ih je dašto strah,
Al' kada molbe čuju, vide krajnji čas,
Za vesla prionu i rukam' upnu se —
A bjehu krepki, — k lađi stignu, spasu nas;
Ko lešu, žrtvi morskoj, veće bješe nam,
Ko ribi, kad na suho izbaci je val,
Ko žišku, kada gasne, nema hrane već.
Sve bjesni more, rika ga je jača još.
To traje više dana, — nitko ne zna nas,
Toliki kud nas nose vihri, virovi,
Nit spasa kakva vidi otkud od Boga.

[2]) Od vjere.

[3]) Bik izlazi sredinom studenoga, a onda je velika opasnost na moru.

Od jedne, skupne smrti, mi sve strepimo,
A još me —jer je tajna, skrita — jače strah.
Ubica, voda morska, ne da meni tad
Do vode, što za posvećenje trebah je.[4])
To tuga, to za mene bješe nesreća,
I zato vikom vikah, ruke dizah ja, —
Šum, silna huka morska od tog zagluhne.
I razdrijeh halju, po tlih jadan pružih se.
Dä, vjerovati ne ćeš, ali nije laž, —
Svi svoju bijedu onu s uma smetnuše
I vikat sa mnom, moliti se stadoše
I moje žalit jade; ta na brodu je
U jednom, skupnom zlu svak putnik pobožan.
Ti bješe onda spas mi velik, Hriste moj,
Još i sad otimaš me valma svijeta tog.
Kad dobre nade ne bijaše nikakve
Ni ostrvca ni kopna, gore napomol
Ni vatre, zvijezde, što brodaru kaže put,
Ni malog nì većêga znaka vidljiva,
Tad — što ću? Gdje iz škripa ima izlaza?
Sav dolje pustim svijet i k tebi, živote,
Moj daše, svijetlo, snago, spase, pogledam, —
Tî strašiš, biješ, smiješiš se i pružaš lijek
I dobro u zlo ùpletati vazda znaš.
Dä, sjetih tebe svih čudesa starijeh
I rekoh: »Tvoj sam sada, a i otprije.
Ti dvaput ćeš me primit, zaklad najdraži,
Dar zemlje ì pučinê, dä — dar posvećen
I majke molitvom i strahom strašnijem.
Tvoj moj je život, dvojoj ako pogibli
Utečem.[5]) Pustiš li me, slugu gubit ćeš.
I sada baca učenika tvoga val.
San razbîj mi il' dođi i ukloni strah!«
To rekoh, i sav vjetrova se stiša bijes;
Val spadne, složi se, a ravno juri brod.

Jedamput dođe k meni — što po srijedi je,
To puštam, da s' ne čînî, da ja čovjeka,
Kog sada hvalit veće prestah, klevećem —
Dä, dođe od drugova drug mi najdraži,
Moj Bàsîlije — ao riječi! al' ću reć, —
Moj otac drugi, al' od oca tvrđi još.
No oca snosit je, ma bio tiranin,
Al' ovog ne, kad prijateljstvo nosi kvar.

[4]) On još nije bio pokršten. [5]) Smrti tijela i duše.

A jada me i nevolje ne riješava.
I ne znam, bi li na grijeh svoj se većma ja —
A čestoput me ljuto peklo, rana ta,[6])
Ko svježa da je uvijek, pali — tužio
Il' na te, na čast tvoju, vrli čovječe,
Na onu čast, što poda ti je stolica.
Ta ù drugôm, u naukama vršnjačkim,
Zacijelo ni sam ne misliš, da viši si.
Jest, to i nẽ pomislî, dobri čovječe,
Pa da i pomisli, med znancim' našijem
Strog sudac bi se našo, tebe obuzdo.
A što je s tobom? Zašt' najednom toliko
Ti prezre me? Oh, prijateljstva nestalo
Sa svijeta kad ovako cijeni druga svog!
Još jučer bjesmo lavi, danas veće sam
Ja majmun, dok je tebi i lav premalo.
Da drugove si — veliku ću reći riječ —
Za takve držo sve, al' ne bi mene bar
Ti smio, kad me od svih volje nekada,
Dok nẽ uspê s' i prẽd noge ti leže sve.
Što kipiš, srce? Silom ždrijebe uzdajde!
Al' k meti opet! Za me bješe laža on,
A ù drugôme svèmu gola istina.
On mene čuo čestoput, gdje govorim:
»Sad trpjet mi je sve, pa bilo gore još,
Al' roditelji kada svrše život svoj,
Tad posle pustit sva je meni nakana,
Plod neki bar da ùberêm od žića tog
Bez ognjišta,[7]) — na svijetu svud sam građanin.«
To ču i s mojom on se složi odlukom,
Al' opet me na prijesto nagna biskupski,
A s njime otac, — on me dvaput prelasti.
A kakav bijah prema prijatelju svom,
To znade Pont, a znade Cezareja grad,
I znadu naši druzi, prijatelji svi.
Na javu to iznosit — slabo liči nam;
Tko primi dobro, nek se dobra sjeća tog,
Što on ga primi, a tko čini, — nikako!
A kakav bješe meni, neka kaže stvar!
Sred druma, a u zemlji Kapadokiji,
Jest stanica, — tu nà troje se cijepa put.
Bez vode je bez lista, nije slobodnu

[6]) To, što je uzeo biskupsku čast [7]) Misli život u zabiti. u Sasimi.

Za život, — mrsko, tijesno je mjestance to.
Sve prašina je jedna, buka, kolija,
Plač, jauk, lelek, muke, negve, ovrha,
A narod — sami stranci i potucala.
To crkva moja, moji Sasimljani su.
I amo posla me, a pod njim bijaše
Pedeset biskupa — eh, velikodušja! —
Sve zato, novom da me smota stolicom,
Jer drugi[8]) silom gleda grabit, otimat.
Med prijateljma njeg'vim, četom junačkom,
U redu stajah prvi, — bijah nekad jak.
Grozota ne bjehu mi rane slavljene.[9])
A osim drugih zala, što nabrojih ja,
Ni bez krvi mi prijesto držat ne bješe.
Na međi među dva takmaca biskupa
Moj gradić stoji, — bojak planu nekud ljut.
A uzrok mu je otadžbine podjela,
Jer malim gradma dva za glave postavi.
A izlika su duše, uistinu žeđ
Za vlašću, k tomu — strah me kazat — dohoci
I daće, svim što svijetom jadno pokreću.
Za Boga milog! — što mi bješe činit sad?
Mirovat? Dočekivat udar nà udâr?
Da mač me siječe? Da u glibu davim se?
Da sijede glave svoje nemam sklonit kud,
A silom vijek me ispod krova gone mog?
Ni hljeba svom da gostu lomit nemam ja?
Nad pukom primih vlast — nad bokcem bogac ja,
A ne vidjeh, pomoći čim bi mogo mu.
U gradma svakog zla je: obilujem njim,
Dà — trnje režem, ruža krasnih ne trgam,
Svu bijedu golu bez ljepote berem ja.
Od mene drugo traži velikodušje,
A tijem daj od mene nudi mudrije!
Jest, tako bješe, ukratko da kažem sve.
Kad ono prignuh, ali ne duh nego vrat,[10])
Što dà kâžêm? Odáklê da ti stanem ja
Svu svoju bol kazivat? Žalci žegli me
I opet, — opet bježim, letim u goru.

---

[8]) Nadbiskup Antim.
[9]) U Carigradu su udarili na nj kamenjem.
[10]) Kad bijah biskup sasimski.

Govor sebi, ocu i Basiliju.[1])

1. Ništa nije jače od starosti, ništa od prijateljstva časnije. To me dovede k vama vezana u Hristu, ali ne vezana verigama gvozdenim nego neraskidljivim sponama Duha svetoga. Prije sam mislio, da sam jak i nepobjedan, te se — oh ludosti! — nijesam osvrtao evo na svoje mile i braću, samo da se riješim posla i da mogu u miru mudrovati; sve sam prepuštao kome mu drago, a govorio sam sâm sa sobom i s Duhom. O Ilijinu Karmelu razmišljah i o pustinji Ivanovoj i o nadzemaljskom životu onih, koji se takvu mudrovanju odadu. Ovaj sam svijet držao za uzburkano more i tražio pećinu ili strmu lit ili malo zida, da se ondje zaklonim. Drugima — govorah — neka su časti i trud, drugima boj[2]) i lovor-vijenci, a meni neka je dosta, da bježim od boja, da gledam na se te živim onako, kako već mogu, — da plovim kao na krhku splavu nekakvom malom pučinom pa siromaškim ovdje životom stečem malen kutić na drugom svijetu! To je misao ljudi možda nižih, ali onakvih, koji vole sigurnost, te se jednako klone leta i pada.

2. Tako sam govorio, dok sam još smio crtati sebi sjene i sne pa dušu pitati pustim tlapnjama. A što sada? Prijateljstvo me zarobi, sjedina očeva pokori; starost, rok života, razboru je luka sigurnija, a prijateljstvo onoga, koji je bogat u Boga, bogati i druge. Već mi nestaje jeda, — neka čuju blagi i povesele se![3]) Onu ruku, što me je gnjela, milo gledam i smiješim se Duhu, srce mi se tiša, pamet se vraća, a prijateljstvo kao neki plamen, potušen i utrnut, opet se iz sitne iskrice budi i raspaljuje. »Duša moja ne će da se utješi, i trne duh moj«.[4]) Rekoh: »Nikad više ne ću prijateljstvu povjerovati. Pa što mi se nadati od čovjeka, kad svaki korača podmuklo, i brat podmeće nogu bratu svojemu, i svi smo od iste zemlje i blata i okušasmo plod s istoga drveta zloće, te svaki voli dom sjajniji od drugoga? Ma koja mi — govorah — korist od onoga hvaljenog i slavljenog prijateljstva, koje se zametnu u svijetu, a tegnu k Duhu? Što će mi jedan isti krov, jedan isti stol? Ili što će mi jedni isti učitelji i nauci? Što će ona odanost moja, veća od ljubavi bratske ili ona poznija iskrena sloga, ako mi nije ni toliko bilo dano, da u vrijeme vlasti i veličine[5]) boravim na skromnom mjestancu svojem, — u vrijeme, kad mnogi snuju nove snove i postizavaju, što žele, — uz prijatelja, velim, vladaju i s njim dijele sreću«.

3. Čemu da pominjem sve ono, što izmišlja tuga i nehaj, što ga mrakom uma zovem? Dà, to se desilo i još gore od toga.

---

[1])Poslije bijega iz Sasime.
[2]) Spor s protivnicima.
[3]) Ps. 33., 3.
[4]) Ps. 76., 3. i 4.
[5]) Basilijeve.

Ja ću se sam potužiti na svoj bilo prkos ili nerazum. Ali sada se mijenjam i popravljam te govorim, kud i kamo pravije i dostojnije. I da znaš, divni čovječe, kako sam se uistinu promijenio, — gle, ne prekidaš samo šutnju moju, što si je karao i mnogo na nju vikao, nego se pače riječ moja diže na obranu tvoju. To je zacijelo dokaz prijateljstva našega i Duha u nama. Ali kakva je to obrana? I varam li se u čemu, a ti me ispravljaj, kako si i drugda znao! Ti ne dade, da se Duh zapostavlja prijateljstvu; kako si nas više cijenio nego druge, tako ti je Duh bio kud i kamo draži nego mi. Ne dade, da se u zemlju sakrije i zakopa talenat;[6]) ne dade, da se svijeća meće pod sud,[7]) — takva je, držiš, svjetlost moja i rad moj. Gledao si, da se tebi — Pavlu pridruži Barnaba;[8]) gledao si, da se uz Silvana i Timoteja nađe i Tito, pa da po onima, što iskreno mare za te, milost (Božju) širiš te od Jerusalima do Ilirika kolom naokolo sve napuniš evanđeljem.[9])

4. Zato me pred svijet vodiš, hvataš me, gdje se otimam, i kraj sebe sjedaš. To je — reći ćeš — ona krivica, što ti je činim, i hoćeš da s tobom dijelim brige i berem vijence. Zato me pomazuješ za glavara svećeničkoga, oblačiš u halju do tala, mećeš na glavu kapu, vodiš do žrtvenika k žrtvi duhovnoj, posvećuješ ruke moje Duhu, uvodiš me, da gledam Svetinju nad svetinjama, i činiš me slugom onoga pravog šatora, što ga diže Gospod, a ne čovjek.[10]) A jesam li vrijedan vas, koji me pomazujete, i vrijedan Onoga, radi koga i za koga se vrši pomazanje, — to znade Otac istinoga i pravoga Pomazanika, što Ga pomaza ulje radosti više nego drugove Njegove,[11]) a pomaza čovječanstvo božanstvom, te oboje sastavi u jedno;[12]) znade i sam Bog i Gospodin naš, Isus Hrist, po kojem se izmirismo, i Duh sveti, koji nas postavi u tu službu, u kojoj stojimo i dičimo se nadom na slavu Gospodina našega, Isusa Hrista, — slava Njemu u sve vijeke vijekova! Amen.

Nadgrobno slovo Basiliju Velikomu.[1])

1. Bogatu je građu za govore nama vazda namicao Basilije Veliki — govorima se mojim ponosio, kao nitko pod nebom svojima, — a sada mora predati sam sebe, najveličanstveniju građu za takmu ljudima, koji su se trudili oko govorništva. Mislim, ako bi tko htio vještinu svoju u govoru kušati i prema mjeri omjeriti, izlučio bi od sve građe jedan predmet, kao što čine slikari sa slikama, koje su uzor, pa bi taj jedini pustio, jer nadmašuje

[6]) Mat. 25., 18.
[7]) Luk. 11., 13.
[8]) Gal. 2., 1
[9]) Rim. 15., 19.
[10]) Hebr. 8., 2.
[11]) Ps. 48., 8.
[12]) Ef. 2., 14.
[1]) Izgovoreno u Cezareji g. 381..

svaku snagu govorničku, a od ostalih bi se mašio prvoga. Toliki je posao slaviti toga čovjeka nesamo za nas, koji smo se davno odrekli svake težnje za slavom, nego i za one, kojima je besjeda život, te im je to jedno jedito zanimanje, da se takvim stvarima proslave. Tako sudim o tom i, kako sam uvjeren, sasvim pravo. Ali ne znam, za koju bih drugu zgodu upotrijebio riječ svoju, ako je ne upotrijebim sada, ili čime bih više ugodio sebi i poštivačima kreposti ili samomu govorništvu, nego da toga čovjeka prodičim, neka mu se svijet zadivi. I tako ću dobrano obaliti dug svoj. A dug naš onima, koji nijesu samo vješti u drugome nego i u govoru, jest, ako iole išta, a ono govor. Njima će govor ovamo biti slast, onamo poticaj na krepost. Što se hvali, to zacijelo — znam — i napreduje, i nema toga, gdje se tako ne desi. A što se govorâ tiče, bit će dobri u oba slučaja: ako se vinu nadomak zasluzi njegovoj,[2]) pokazat će snagu svoju; zaostanu li — a to se mora svakako dogoditi onomu, tko njega slavi, — dokazat će očevidno, da su slabi i da je onaj, koga hvale, nešto veće, nego je moć riječi.

2. To su razlozi, zašto se prihvatih govora i zašto se dadoh u tu takmu. A nitko neka se ne čudi, što sam izišao istom poslije toliko vremena i tolikih govornika, koji su rad njegov prodičili u društvu i pred svijetom. Ali neka prosti božanstvena duša, meni u svemu časna i sada i prije! A kao što je, dok je još boravio s nama, ispravljao mnoge pogrješke moje po pravu prijateljstva i kao viši uzor — ta nije me stid to kazati, jer on bijaše svima uzor kreposti, — tako će nam i sada gore nad nama biti milostiv. A neka i vatreniji štovatelji njegovi među vama proste, ako tko dašto vatrom nadvisuje drugoga, a nijesmo svi do jednoga ravni u tom — u slavljenju toga čovjeka. Ta nijesmo s prezira pogazili dužnost. Nikad mi ne odnemarili toliko krepost i dužnost prijateljsku ni pomislili, da drugima više nego nama dolikuje hvaliti njega! Ali isprva sam se — kazat ću istinu — žacao govoriti, kao što se žaca čovjek prići svetinji, dogod nije sam očistio jezika i srca. Pa onda — ta dobro znate, ali ću vas ipak sjetiti, kako smo međutim bili zaokupljeni opasnošću prave vjere[3]) pa se silom u dobri čas i možda po volji Božjoj dali na put, i to ne preko srca toga plemenitog pobornika istine, koji je živio samo za nauk sveti i cijelomu svijetu spasonosni. A o slabosti tijela svojega[4]) ne smijem se možda ni usuditi da pisnem pred čovjekom plemenitim, koji je još prije, nego se sa svijeta prestavio, bio nad tijelo uzvišen i tražio, da krepostima duše ne smiju nimalo smetati okovi njezini. To neka je za oprav-

[2]) Basilijevoj.
[3]) Čini se, da je govorio poslije odlaska iz Carigrada.
[4]) Bio je boležljiv, te nije mogao neke službe vršiti.

danje naše! Pa i ne treba, mislim, duljiti, — ta govorimo pred njim i pred ljudima, koji dobro znadu prilike naše. A sada nam se mašiti same hvale, za govor zazvat ćemo samoga Boga, da ga hvalom ne uvrijedimo i da odviše ne zaostanemo za drugima, ako i zaostajemo svi za njim, koliko za nebom i zrakom sunčanom svijet, koji ih gleda.

10. Tko ne zna oca njegova Basilija, ime svuda veliko? Njemu se, ako ikomu na svijetu, jedinomu — da kažem — ispuni želja očinska. Svakoga on nadmašuje krepošću, samo mu sin ne da prvenstva. Tko ne zna Emelije?[5]) Unaprijed je nazvaše onim, što bješe, ili posta ono, čim je prozvaše; nosila je s pravom ime »Skladna«, — bila je, ako treba da kratko kažem, među ženama ono, što on među muškarcima. Stoga, ako je svakako trebalo da se taj, što ga sada slavimo, preda ljudstvu, na službu prirodi, kao što je Bog neke stare dao za opće dobro, a ono nije pristajalo njemu, da se rodi od drugih, a ne od njih, niti njima, da se zovu roditeljima drugomu, a ne njemu. A pošto smo pokoravajući se zakonu Božjemu, koji nalaže, da svako poštovanje iskazujemo roditeljima, prvu hvalu podali njima, prijeđimo sada na nj! No još ću prije reći — a ta će se riječ, mislim, činiti istinom i svima, koji ga poznaju, — da bi nam trebalo samo glasa njegova, da ga uzmognemo slaviti. Ta on je sjajna građa hvaliocu, i samo je on po snazi riječi svoje dorastao toj građi. O ljepoti, snazi i veličini govoriti — a to, vidim, godi svijetu — prepustit ću onomu, tko to voli, ali ne, kao da je on u tom, dok je još mlad bio i još nije pregaranjem ubio tijela, zaostajao za gdjekim od onih, koji cijene malenkosti i bave se oko tijela, nego zato, da mi se ne dogodi isto, što nevještijim rvačima, koji sile svoje uludo raspu u slijepu i nepotrebnu lomatanju, a podlegnu u čas prave borbe, kad se stječe pobjeda i klikom dijele vijenci. Hvalit ću ono, što ne će, čini mi se, ako kažem, nipošto biti suvišnje niti će zastraniti od svrhe govora.

12. Prve godine vijeka svojega provede pod paskom velikoga oca, koji je zaonda Pontu bio opći učitelj kreposti. Pod njim se odgaja čudo djeteta, — razvija mu se i skladno podiže život i znanje. Ne hvali se nekakvom tesalskom, gorskom pećinom kao školom vrline ni nekakvim Kentaurom — hvališom, učiteljem junaka svojega doba;[6]) ne uči od njega gađati zeca ni goniti srnu ni loviti jelena ni biti prvi u boju ni najbolje krotiti ždrebad pa ždrebetom ravnati i jahati; ne hrani se, kao ono u priči, mozgom jelenjim ni lavskim, nego se obrazuje u lijepim znanostima, vježba se u pobožnosti i — jednom riječju — vodi

[5]) Ime znači, koliko sklad, sloga. [6]) Abileja odgoji Kentaur Hiron.

se k budućoj savršenosti odmah prvim naukama. Tko dotjera ili život ili samo znanje, te jedno odnemari, taj se — tako se meni čini — ništa ne razlikuje od jednooka, koji mnogo trpi s gubitka, a još više s nagrde, kad gleda drugoga ili drugi njega. A tko se ponosi jednim i drugim, te mu je lijeva, kao i desna, on je savršen i živi u blaženstvu, koje izvire odatle. To se dakle u njemu krasno složi, — ta imao je kod kuće uzor kreposti, u nj gledao i bio odmah najbolji. Kao što vidimo, gdje ždrebad i telad, čim dođe na svijet, skače k materama svojim, tako je i on tik do oca svojega trčao dašćući kao ždrijebe i nije za snažnim koracima njegovim daleko zaostajao na putu kreposti; a ako hoćeš, pokazivala se već u obrisu buduća krasota kreposti, i još prije uređena života izbijale su crte života uređena.

13. Kad se onom ondje obrazovanošću dosta obrazovao, trebalo je da mu ne umakne nikakva ljepota i da u maru ne zaostane za pčelom, koja iz svakoga cvijetka pribire najbolje, — pohiti u grad Cezareju da pohađa one škole. A mislim onu preslavnu, našu — ta ona je i meni bila u naukama vodilja i učiteljica, — metropolu baš tako znanosti, kao i onih gradova, koje nadvisuje i nad njima ima vlast; a otme li joj tko vijenac, što joj ga saviše znanosti, bit će joj oteo najljepši ures i svojinu. Jedan se grad diči ovom, drugi onom dikom, bilo starom ili novom, već prema tomu — mislim, — imadu li što pripovijedati ili pokazivati; a njoj su slava znanosti, — one su joj kao znaci i imena na oružju i dramama. Dalje neka pripovijedaju oni, koji su ga kod sebe učili, a i sami crpli iz toga učenja; neka pripovijedaju, kolik je bio učiteljima, kolik vršnjacima, od kojih je jednima bio ravan, a druge u svakoj struci znanja natkriljivao; kolik je glas za kratko vrijeme stekao kod svih, i u pučana i u prvaka gradskih; dob mu je očevidno nadilazilo znanje, znanje nadilazila strogost ćudoređa; bješe govornik među govornicima još prije, nego je sio na stolicu govorničku, filozof među filozofima prije, nego sklopio sustav filozofski, a što je najveće, bio je svećenik kršćanima još prije, nego se zaredio, — toliko su mu svi u svemu ustupali. Ali njemu je govorništvo bilo sporedno, iz njega je vadio toliko, koliko je trebao za našu filozofiju;[7]) ta i u tom mora čovjek biti jak, da može iznijeti misli svoje, jer um, koji nije kadar izreći misli, jest kao hod bogaljev. A filozofijom mu bješe živo nastojanje, da se raskrsti sa svijetom, sjedini s Bogom, sa zemlje vine k nebu, nestalnim i prolaznim steče stalno i trajno.

14. Odavde krenu u Bizant,[8]) prvi grad na istoku; bješe na glasu s najvrsnijih govornika i filozofa; cvijet uma njihova ubra on u kratko vrijeme okretnošću i veličinom duha svojega.

[7]) Nauk kršćanski. [8]) Carigrad.

Odavde ga Bog i divna, nezasitna želja za naukom otpravi u prijestolnicu znanosti, u Atenu — u Atenu, zaista, ako ikomu, a ono meni zlatnu, pod ono okrilje svake ljepote. Ona me s tim čovjekom, koji mi nije ni prije bio nepoznat, bolje upozna. Tražah znanje, ubrah sreću; i na drugi mi se način dogodi isto, kao ono Saulu, koji je tražio magarice očeve, a našao krunu kraljevsku,[9]) — veću mu dobit donese slijepa namjer nego potraga.

15. Bilo nam je u Ateni, kao toku rijeke, — izbili smo iz jednoga vrela u domaji, a od želje za naukom razišli se u razne kraje pa se opet na jednom mjestu sastali po volji Božjoj, kao po dogovoru. Mene primi[10]) nešto prije, a njega odmah poslije mene, — dočeka ga s velikom i sjajnom nadom, i svatko je svom čežnjom čeznuo, da ga prvi pozdravi.

17. To bješe nama početak prijateljstvu, odatle vrcnu iskra veze naše; tako nas rani jedna ljubav. Onda se dogodi i ovo, — ni to ne smijem mimoići. Armenci nijesu, vidim, narod prostodušan nego i suviše neiskren i podmukao. U ono su dakle vrijeme neki od tjesnijih drugova i prijatelja njegovih još iz kuće očeve, stari znanci — ta bili su baš saučenici — dolazili k njemu tobože kao prijatelji, a vodila ih je zavist, ne odanost; i pitali ga, ali više za inat nego radi nauka, i kušali, ne bi li ga odmah kod prvoga naleta smotali; znali su otprije darovitost njegovu, ali nijesu mogli podnositi onu čast, koju mu je svijet iskazivao. Strašno im bilo, što se oni — a ranije su se ogrnuli plaštem filozofskim i ranije dali na raspre — ne štuju više nego došljak, novajlija. A ja u svojoj ljubavi k Ateni i u ludosti svojoj ne razabrah zavisti, nego vjerovah hili; i već oni uzmicali i okretali pleći, a ja se mrgodio, što se slava Atene s njima rasu i u prezir pade. Tad oživim raspru, stanem podupirati mladiće i bacim riječ svoju na mjerila — a privrgni u tom slučaju makar malenkost, sve može prevrnuti — i dadem svakoj stranci, kako pjesnik kaže,[11]) jednaku glavu u boju. Ali kad razabrah potajnu namjeru raspre, koja se i nije više mogla kriti, nego se već sasvim odgalila, smjesta se promijenih, trgoh krmom unazad, pristadoh uza nj i prebacih pobjedu. A on se obradova tomu — ta bješe oštrouman, kao malo tko, — ojunači se pa, da ga ocrtam na homersku, goni, vitlaj znanjem one junake, lupaj dokazima i ne popuštaj, dogod ne nagoše glavom bez obzira u bijeg, a njega ovjenča potpuna pobjeda. Tako nam se prijateljstvu raspali druga, ali ne više iskra, nego sjajna i jaka već vatra.

34. O njegovoj brizi i zaštiti crkve ima mnogo dokaza. Jedan je najveći i najsjajniji. Bješe glad — najteža, što je pamte ljudi. Stradao grad,[12]) a pomoći ni lijeka nevolji ni otkud. Pri-

---

[9]) I. Kralj. 9., 3.
[10]) Atena.
[11]) Hom. Il. XI. 71.
[12]) Cezareja.

morje ne podnosi teško takve nestašice, — izvozi svoje, a drugo s mora prima; ali nama daleko u kopnu nije ni zaliha od koristi, a potreba ne možemo podmirivati, jer nemamo kamo otpremati ono, što imamo, niti možemo sebi dopremati, što nemamo; a k tomu dolazi — to je u takvim prilikama ponajgore — još nesmiljenost i lakomstvo imućnih. Vrebaju zgodu, koriste se bijedom, nesreća im je žetva; ne slušaju onu: »Gospodu pozaima, tko poklanja siromahu«,[13]) a ni onu: »Tko ne da žita, proklinje ga narod«;[14]) ne slušaju, što se obećaje čovjekoljubu, ni što prijeti nečovjeku. Preko reda su lakomi i zlo misle po se. Onima zatvaraju srce svoje, a sebi Božje; ne znadu, da Boga više trebaju nego drugi njih. Tako rade činovnici žitni i trgovci; niti mare za rod niti su zahvalni Božanstvu, od kojega imadu žita, dok drugi trpe.

35. On doduše nije mogao molitvom učiniti, da s neba kruhom kiši,[15]) ni hraniti naroda na bijegu u pustinji ni dati, da iz suđa navire neiscrpljiva hrana, a ono se — čuda! — prazno puni, da gostoljublju za uzdarje hrani domaćicu;[16]) nije mogao ni s pet hljebova gostiti tisuće, te bi još preteklo za mnogo stolova. To je bio kadar Mojsije pa Ilija i moj Bog, od kojega su i oni imali tu vlast. Ali je on govorom i opomenama otvorio žitnice imućnih i učinio, što kaže Pismo: »Prelama gladnima hljeb svoj[17]) i siromahe siti hranom[18]) i prehranjuje u gladi[19]) i gladne duše puni blagom«.[20]) Pa kako? Ta ni to nije slavi njegovoj na odmet. Na jednom mjestu skupi glađu izmorene — neki jedva još disali, — ljude, žene, djecu, starce, jadnike svake dobi; naprosjači svakakve hrane, što tiša glad; pomeće kotlove pune graha i sirotinjske hrane — mesa iz rasola, kako je u nas u običaju. Zatim se povede za službom Hrista, koji se zapregao ubrusom i nije se žacao prati noge učenicima svojim; uze u pomoć sinove ili drugove u zvanju te stade njegovati tijelo nevoljnima, a njegovati i dušu, — s potrebnom hranom spletao čast svoju pa tažio bijedu jednim i drugim.

48. Tko ne zna ondašnjega namjesnika?[21]) On je već sam od sebe svom ljutinom bjesnio protiv nas — ta oni[22]) su ga krstili ili pravije zaronili u vodu, — a revnije je, nego treba, služio cara pa tim, što mu je u svemu ugađao, vlast dulje držao i čuvao.

---

[13]) Pr. Sol. 19., 17.
[14]) Pr. Sol. 11., 26.
[15]) II. Mojs. 16., 15.; Ps. 87., 24.
[16]) Pogostila Iliju. III. Kralj. 17., 14.
[17]) Is. 58., 7.
[18]) Ps. 131., 15.
[19]) Ps. 32., 19.
[20]) Luk. 1., 53.
[21]) Modesta. Car Valent putuje g. 371. pokrajinama i šalje naprijed Modesta, koji goni biskupe katoličke, a namješta arijevce.
[22]) Arijevci.

Pred njega, koji je grmio protiv crkve i gradio se lavom, poput lava rikao, a većina mu se nije usudila ni približiti, — pred njega dovedu toga junaka, što više — sam ide, kao da ga zovu na slavu, a ne na sud. Kako da dostojno ocrtam ili bijes namjesnikov ili razbor, s kojim se taj čovjek onomu opr'o? »Ti«, kaže i pomene mu ime — ta još se nije udostojio biskupom ga zvati, — »što se sjeti, te se usuđuješ opirati tolikoj vlasti i jedini od ostalih prkositi?« — »Zašto?« kaže junak. »Pa kakva smjelost? Još ne razumijem«. — »Ne štuješ«, kaže, »vjere careve, a svi mu se pokloniše i pokoriše«. — »To«, kaže, »ne ište car moj, niti se mogu klanjati stvoru kakvu, gdje sam sâm stvor Božji, a zapovijeda mi se, da budem Bog«. — »A što smo, misliš, mi? Zar mi, koji to nalažemo, nijesmo«, kaže, »ništa? Pa što? Nije li za te nešto veliko, kad smiješ stajati do nas i imati nas za druga?« — »Namjesnik si«, kaže, »ti, i to jedan na glasu, — ne tajim, ali još nijesi časniji od Boga. I za druga te imati jest doduše nešto veliko — kako ne, kad si i ti slika i prilika Božja? — ali za druga s drugima meni pokorna. Nije znamen kršćanstva ličnost nego vjera«.

49. Nato se namjesnik osupne, jače u njemu bijes uskipi, digne se sa stolice i oštrijim se riječima okosi na nj: »Pa što? Nije li te«, kaže, »strah vlasti ove?« — »Čega da me je strah? Što da mi se dogodi? Što?« — »Od mnogoga, što je u mojoj vlasti, jedno«. — »Pa što? Kaži nam!« — »Zapljena, izgon, muke, smrt«. — »Prijeti«, kaže, »i čime drugim, ako znaš, — ta od tog nas ništa ne dira!« A on će: »Zašto? Kako?« — »Jer«, kaže, »zapljenom ne možeš ošinuti onoga, koji ništa nema, već ako su ti od koristi ove cunje i prnje moje i ono knjiga, koje su meni sve blago. Izgona ne poznajem, jer mi nikakav kraj nije međa, niti držim ovu grudu, gdje prebivam, za zavičaj, nego mi je svuda dom, kamo me baciš, što više — ova je zemlja Božja, a ja sam na njoj tuđin, putnik. A muke — što će, kad je tijelo i onako kratka vijeka, već ako misliš prvi udarac? Samo on je u tvojoj vlasti. A smrt je dobrotvorka. Otpravit će me k Bogu, kojemu živim i služim i većim sam dijelom već mrtav, te se k Njemu davno žurim«.

50. To ošinu namjesnika, i on reče: »Nitko nije dosad sa mnom« — i doda ime svoje — »tako govorio pa s tolikom slobodom«. — »Pa se i nijesi«, kaže, »možebit namjerio na biskupa, jer bi sasvim ovako progovorio, da se zauzimao za sličnu stvar. Inače smo mi, namjesniče, blagi i od svakoga drugoga ponizniji, jer to nalaže zakon; i ne dižemo nosa pred tolikom oblasti, što više — ni pred kim drugim, bio tko mu drago. Ali gdje se udara na Boga i o Njemu radi, tu puštamo s vida sve drugo i gledamo samo na Njega. A vatra, mač, zvjerad, pandže, što trgaju meso, prije su nam slast nego strah. Zato grdi, prijeti, čini sve, što te je volja, — užij se vlasti svoje! Neka to čuje i car! Nas baš ne ćeš srvati ni skloniti, da pristanemo na bezbožnu vjeru, makar se grozio grozom nad grozama!«

51. To reče i ču namjesnik; pa kad vidje odrješitost neustrašiva i nepobijeđena čovjeka, otpravi ga i pošlje napolje, ali ne više s istom prijetnjom nego s poštovanjem, — prošla ga goropad. I pođe do cara i reče: »Care, podlegosmo glavaru ove crkve. Jači je od prijetnja taj čovjek, tvrđi od riječi, snažniji od mâmê. Treba da se prihvatimo drugoga koga slabijega, a njega valja ili ravno siliti ili ne nadati se, da će popustiti prijetnjama«. Nato car osudi svoj postupak pa svladan hvalom toga čovjeka — ta i protivnik se čudi srčanosti — naredi, da ga nitko ne sili. I dogodi mu se kao gvožđu, koje se u vatri smekša, ali svejedno ostaje gvožđe, — prijetnja se prometne divljenjem, pa ako i nije prigrlio vjere njegove, jer ga je stid bilo, da promijeni nazore svoje, a ono je opet gledao da mu poda zadovoljštinu, što ljepšu može. A to će i govor naš pokazati.

52. Uđe u crkvu sa svom pratnjom svojom — bješe Bogojavljenje, a sila svijeta, — stade među narod i učini se, kao da je s njim jedno. Vrijedno je, da se ni to ne mimoiđe. Kad bješe unutra i u uho mu gruhne pjev psalma kao grom i vidje more naroda i sav red, kolik je oko žrtvenika, kolik li podalje, — više anđeoski nego ljudski; kad vidje, gdje pred narodom, baš kako Pismo crta Samuela,[23]) ravno stoji, nepomično tijelom, okom, duhom, kao da se nije ništa novo zbilo, pa kao stup — da tako rečem — gleda u Boga i na žrtvenik, a oni oko njega stoje s nekim strahom i počitanjem; kad to vidje, a ne uzmože isporediti ni s jednim prizorom, što ga doživje, dogodi mu se nešto ljudsko, od čuda mu se zamagli i zavrti u oku i u duši. I mnogi to još ne opaziše. A kad je trebalo dare, što ih je sam priredio, metnuti na stol Božji, a nitko ih, kako je bio običaj, nije prihvatio, jer se nije znalo, hoće li ih Basilije primiti, tada izbije uzrujanost. Zatetura, pa da ga nije jedan od onih do oltara uhvatio rukom i pridržao, on bi jadno pao. Tako je bilo.

53. A što je govorio sa samim carem i kako mudro, — da, kad se ono opet nekom zgodom našao s nama u crkvi pa zašao za zavjesu, da ga vidi i s njim govori, jer je to davno želio, — čemu da to pominjem? Ta što je drugo čula careva pratnja i mi, koji smo zajedno unišli, nego riječi Božje? To je početak careve blagovolje prema nama, prvi preokret; taj susret odnese, kao kakav val, većinom onu moru, što nas je onda tištala.

77. Tolika je bila krepost njegova i sjaj slave njegove, te su se drugi i za mnogim sitnim vrlinama, pače za tjelesnim

---

[23]) I. Kralj. 19., 20.

manama njegovim poveli, da dođu do ugleda. Mislim bljedoću, bradu, način hoda, mučaljivost, čestu zamišljenost i mozganje; a kako to većina nije dobro nasljedovala ni razumjela, izvrnu se u mrkost. Mislim još nošnju, oblik kreveta, način jela, a ništa mu od toga nije bilo pomno birano nego priprosto — onako, kako se već desilo. Možeš vidjeti mnoge Basilije po spoljašnosti, obrise sjene njegove; da ih nazovem jekom jeke njegove, previše bih rekao, jer ako jeka i vraća samo posljednje glase riječi, a ono opet čini vjerno, dok su oni dalje od njega, nego se žele primaći.

79. Ležao na umoru, — tražio ga zbor nebeski, kojemu je već davno podizao oči svoje. Nalegne oko njega sav grad, — ne mogu pregorjeti gubitka, u sav glas žale odlazak njegov kao nasilje; hvataju dušu, kao da je možeš zadržati i prisiliti, bilo rukom ili molbom. Bol im zaludi pamet, — svatko bi od srca rado dao dijelak života za nj, da je mogao. Ali nijesu bili kadri, — moralo se pokazati, da je čovjek. I najzad reče: »U ruke tvoje predajem duh svoj«[24]) — i sav radostan izdahne, a anđeli ga ponesu.

81. Amote! Stani oko mene sav zbor — svećenici i niži službenici, domaći i tuđi! Svršite sa mnom hvalu, pripovijedajte svaki drugo o vrlinama njegovim, — vi na prijestoljima, slavite zakonošu; vi, upravnici, stup države; vi iz naroda, dušu reda; vi, učenici, učitelja; vi, djevice, djevera,[25]) vi, udate, štit poštenja; vi, pustinjaci, krila svoja; vi, zadruge, suca; vi, neuki, vodiča; vi, prijatelji razmatranja, bogoslova; vi, veseljaci, uzdu; vi, nevoljnici, utjehu; ti, starosti, štap; ti, mladosti, odgojitelja; ti, sirotinjo, hranitelja; ti, bogaštino, dobra gospodara! I udovice će, čini mi se, slaviti zaštitnika svojega, širote oca, ubogi prijatelja, stranci gostoljuba, braća miloga brata, bolesni ljekara koje mu drago bolesti i liječenja, zdravi čuvara zdravlja, — svi onoga, koji je svima sve bio, da svima, ili bar većini, koristi.

82. Basilije, te riječi primi iz usta mojih, nekad tebi najmilijih, jednakih po časti i godinama! Ako su se primakle zasluzi tvojoj, tebi hvala, jer se s uzdanjem u te primih ovoga govora. Ako pak daleko zaostaju, pače daleko za samim očekivanjem, što ću, kad me starost i bolest i čežnja za tobom satrla? Ali Bogu je milo, kad tko čini, koliko može. A ti, božanska i sveta glavo, gledaj odozgo na nas i na badalj puti naše, što nam ga Bog dade za stegu našu! Makni ga zagovorom svojim ili nas hrabri, da ga strpljivo snosimo! Vodi nam sav život k onomu, što najviše prudi! A prestavimo li se, primi nas ondje u šator svoj, da zajedno živimo pa sveto i blaženo Trojstvo, koje nam se

[24]) Ps. 30., 6.

[25]) Vodio vas je k zaručniku Isusu.

ovdje samo uneke objavilo, zajedno gledamo u čišćem i savršenijem svijetlu i utolimo želju i primimo nagradu za bojeve, što smo ih bili i trpjeli. To ti slovo ja izrekoh. Ali tko će mene hvaliti, kad se poslije tebe sa životom rastanem? — dä, ako uopće u mene ima što hvale vrijedno, u Hristu Isusu, Gospodinu našem, kojemu slava u sve vijeke! Amen.

Sv. Grgur Nišanin.

Mlađi je brat sv. Basilija. Štuje Basilija, zove ga ocem i učiteljem svojim. Rano stupa u službu crkvenu, poslije je se odriče i postaje učitelj govorništva. Prijatelji, pogotovo Grgur Nazijažanin, opet ga pridobiju za zvanje svećeničko. On otide u u samoću, a g. 371. posveti ga Basilije za biskupa u gradiću Nisi. U borbi s arijevcima gubi stolicu biskupsku, potuca se. Sa smrću cara Valenta izmijene se prilike, — sa slavljem ulazi Grgur u Nisu. Kao izvrstan dogmatik izlazi na glas g. 381. na drugom općem saboru crkvenom u Carigradu, kamo je poslije još nekoliko puta zaputio.

Grgur je učenjak, filozof i teolog, manje je prikladan kao duhovni pastir. Tumači sv. Pismo, piše djela dogmatska i asketska, a osim toga ima od njega govora i poslanica. Najviše se istakao na polju dogmatskom. Najvoli pisati o presv. Trojstvu i uskrsnuću našem. Najznamenitije mu je djelo »Velika kateheza« (Λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας), gdje filozofski razlaže glavne dogme i brani ih od neznabožaca, Židova i krivovjeraca.

Iz »Velike kateheze.«

1. Budući da i nauk vjere kršćanske priznaje neku razliku lica u jedinstvu prirode, moramo, samo da nam govor u borbi s Helenima ne zastrani u židovstvo, opet nekim umjetnim razlikovanjem ispraviti krivo mišljenje. Ta ni oni, koji ne pripadaju vjeri našoj, ne vjeruju, da je Bog bez riječi. To će priznanje njihovo dovoljno razjasniti riječ našu. Jer tko priznaje, da Bog nije bez riječi, taj će svakako dopustiti, da onaj, koji nije bez riječi, ima riječ. No istim se imenom krsti riječ ljudska. Dakle, kaže li tko, da on prema riječi našoj pomišlja sebi i riječ Božju, vinut će se tako k višemu shvaćanju. Ta prijeka je potreba vjerovati, da prirodi odgovara riječ, kao i sve ostalo. U prirodi se ljudskoj vidi neka snaga i život i mudrost, ali nitko ne će po jednakom imenu suditi, da je baš takav život ili snaga ili mudrost i u Boga, nego prema mjeri prirode naše steže se i značenje takvim imenima. A jer je priroda naša prolazna i slaba, zato nam je život kratkovječan, snaga nepostojana, riječ — sjenka. A kod najviše se prirode zajedno s uzvišenošću onoga, što se motri, diže sve, što se o njoj kaže. Dakle, ako se i govori o Riječi

Božjoj, ne ćemo pomisliti, da ona u vatri govornikovoj ima i svoj opstanak i da se, baš kao naša riječ, razbija u ništa, nego kao što je naša priroda prolazna, a prolazna je i riječ njezina, tako ima neprolazna i vjekovita priroda riječ vječnu i stalnu. A ako se dosljedno prizna, da Riječ Božja vječno postoji, prijeka je potreba priznati, da je bitak Riječi živ. Grijeh je pomišljati, da Riječ postoji bez života poput kamenja. No postoji li kao nešto duševno i bestjelesno, ono zacijelo živi. Ako pak je bez života, zacijelo i ne postoji. Ali se opet pokazalo, da je grjehota pomisliti, da Riječ Božja ne postoji. Potom je dakle ujedno dokazano, da Riječ valja držati za živu. Ali jer se s pravom drži, da je priroda Riječi jednostavna i ne odaje na sebi nikakve dvojine ni sastava, ono ne će nitko držati, da je Riječ živa zato, jer je dionica života. Takvo shvaćanje ne bi isključivalo sastava, kad bi se kazalo, da je jedno u drugome, nego je od prijeke potrebe — ta priznali smo jednostavnost — kazati, da je Riječ sama život, a ne dionica života. Ako dakle Riječ živi, jer je ona život, zacijelo ima i snagu volje. Ta nijedan živi stvor nije bez volje. Nabožna je misao pomisliti, da je ta volja dosljedno i moćna. Ne prizna li tko moć, svakako će tvrditi, da je nemoć. Ali je nemoć daleko od pojma o Božanstvu, jer se u prirodi božanskoj ne da pomisliti nikakva opreka; stoga je prijeka potreba priznati, da je u Riječi tolika moć, kolika i volja, jer bi se inače u onom, što je jednostavno, moralo pomišljati na neku smjesu i spoj opreka, kad bi se pomišljalo na nemoć i moć u istoj volji, kao da u jednom nešto može, a u drugom je nemoćna. A svemožna volja Riječi ne naginje ni na kakvo zlo — ta priroda božanska ne zna nagnuća k zloći, — nego sve, što je dobro, to i hoće, a kad hoće, zacijelo i može, a kad može, nije nedjelovna, već svaku odluku o dobru pretvara u djelo. A nešto je dobro svijet i sve, što se na njemu vidi da je mudro i umjetno. Dakle sve su stvari djela Riječi, koja živi i postoji, jer Riječ Božja hoće — ta živa je — i sve može, što uhtije, — a hoće zacijelo ono, što je dobro i mudro i što se inače krsti izvrsnim. Priznaje se dakle, da je svijet nešto dobro, a riječima se izrečenim dokazalo, da je svijet djelo Riječi, koja hoće i može ono, što je dobro. A ta je Riječ nešto drugo, nego je Onaj, čija je Riječ. Na neki način pripada i to pojmovima snošajnim, jer svakako, kad pomislimo na Riječ, moramo ujedno pomišljati i na Oca Riječi. Razlikuje li um slušača po odnosu oznake nesamo samu Riječ nego i Onoga, od koga je, onda nam više za tajnu nema opasnosti, da će se, dok se bori s nazorima helenskim, priljubiti štovateljima nauka židovskoga, nego će se kloniti nesmislu jednih i drugih; priznat će, da je ovamo Riječ Božja živa i tvorna i tvoračka — a to Židov ne prihvaća, — a onamo ne će dopustiti nikakve razlike u prirodi same Riječi i Onoga, od koga je. Pa kao što o sebi

kažemo, da je riječ iz razuma i nije niti naskroz isto, što razum, niti sasvim drugo — jer je iz njega, nešto je drugo i nije on, a jer ona iznosi razum na vidjelo, ne može se više držati za drugo, nego je po prirodi jedno, a po subjektu drugo, — tako i Riječ Božja potom, što o sebi postoji, drugo je prema Onomu, od koga ima opstanak, a potom, što pokazuje na sebi ono, što se vidi u Boga, ista je po prirodi, kao Onaj, koji se pozna po istim znacima. Bila dobrota ili moć ili mudrost ili vječnost ili sloboda, koja ne zna zloće ni smrti ni rasula, ili potpuna savršenost ili bilo uopće tako što znamenom pojma o Ocu, iste ćeš znake naći i na Riječi, koja po Njemu postoji.

2. A kako smo se od onoga, što je u nas, vinuli i spoznali Riječ u najvišoj prirodi, isto tako ćemo dospjeti do pojma o Duhu, ako neke sjenke i slike neiskazane moći ogledamo u prirodi našoj. U nas je dah teg zraka, tuđe tvari, koju udišemo i izdišemo za uzdržanje tijela svojega, a ončas, kad izričemo riječ, prometne se glasom, koji u sebi očituje moć riječi.[1]) Baš kao što dopustismo u prirodi božanskoj, da ima Riječ Božja, tako prihvaćamo srca pobožna, da ima Dah[2]) Božji, jer Riječ Božja ne smije biti nesavršenija od riječi naše, a to bi bila, kad bismo riječ našu i s njom dah naš motrili te vjerovali, da je Ona bez daha. Ali opet se ne pristoji, da o Bogu mislimo, da poput daha našega kao nešto tuđe navire Duh izvana u Nj i u Njemu se rađa, nego kao što nijesmo, kad smo čuli o Riječi Božjoj, pomislili, da je Riječ nešto, što ne postoji, ni da učenjem postaje, ni da se glasom rađa, ni da se gubi, kad se rodi, ni da joj se drugo tako što desi, kao što se, vidimo, desi riječi našoj, već je pravo biće s voljom, djelovno i svemožno: baš tako, kad čujemo o Duhu Božjem, razumijevamo ono, što prati Riječ Božju i očituje tvornu snagu svoju, a nije hak daha — ta zaista bismo uzvišenost moći božanske duboko ponizili, kad bismo prema dahu našemu pomišljali Duh Njegov, — nego On je bitna moć, koja se sama sobom pokazuje u svojem bistvu, ali se ne može dijeliti od Boga, u kojem je, ni od Riječi, koju prati, niti se rasipa u ništa, nego poput Riječi Božje postoji u bistvu, ima volju, sam se kreće, djeluje, vazda hoće dobro i za svaku odluku ima u isti mah s voljom moć.

10. Ali malena je — kaže se — i ograničena priroda čovječja, a beskrajno Božanstvo. Kako bi mrvica mogla obuhvatiti beskrajno? Pa tko kaže, da je ograničenost tijela kao nekakva posuda obuhvatila beskrajnost Božanstva? Ta ni u našem životu nije granicama zatvorena priroda duševna, nego je trup omeđen

---

[1]) Misao.

[2]) Duh; u grč. πνεῦμα (pneuma) znači »dah« i »duh«.

svojim dijelovima, a duša se letom misli svojih krili cijelim svijetom: penje se do neba i spušta u bezdan, širom zemlje naseljene leti, s radoznalosti ponire u podzemlje, zadubljuje se u promatranje čudesa nebeskih, i ne smeta je breme — tijelo. A kad duša čovječja, po potrebi prirode s tijelom združena, svakamo dospijeva po svojoj volji, — zar je od potrebe, da bude Božanstvo prirodom puti posapeto, pa da po primjerima, što ih možemo razumjeti, ne stvorimo sebi nikakve dolične slutnje o božanskom uređenju? Ta vidimo, gdje vatra na zublji zahvata tvar, te razum naš razlikuje vatru na tvari i tvar, koja vatrom gori, a uistinu se jedno od drugoga ne da otkinuti, niti se plamen da pokazati sam za se, bez tvari, nego je obadvoje jedno, — ali nitko neka prolaznost vatre ne uklopi u primjer, već neka u poredbi prihvati samo, koliko liči, a zabaci ono, što joj ne pripada i ne pristaje! A zašto da isto tako, kao što vidimo plamen na tvari, a nije zatvoren u tvari, ne zamislimo sebi neko jedinstvo i vezu prirode božanske s čovječjom i zadržimo doličan pojam o Bogu i u toj vezi? Zašto da ne vjerujemo, da je Božanstvo izvan svakoga ograničenja, makar se desilo u čovjeku?

11. A pitaš li, kako se Božanstvo može miješati s čovještvom, prije ti je pitati, kakva je veza duše s tijelom. Pa kad ne znaš, kako je duša tvoja sjedinjena s tijelom, a ti nemoj nipošto misliti, da o n o mora biti na dohvat shvaćanju tvojemu, nego kao što smo ovamo uvjereni, da je duša nešto drugo nego tijelo — ta meso je, kad je samo bez duše, mrtvo i ukočeno, — ali ne znamo način veze: tako onamo priznajemo, da se doduše neizmjerno razlikuje božanska priroda od smrtne i sakate, ali se ne gradimo, da smo način veze božanskoga s čovječanskim dokučili, nego radi čudesa, što se pripovijedaju, ne sumnjamo dašto, da se Bog rodio u prirodi čovječjoj, ali da tražimo, kako, — to odbijamo, jer je veće, nego može um naš dohvatiti. Ta ni kod svega tjelesnog i duševnog stvora, za koji vjerujemo da postoji po prirodi bestjelesnoj i nestvorenoj, ne ispitujemo u ovoj vjeri svojoj k jednu ono »odakle« ni »kako«, nego prihvaćamo, da je postalo, ali ne marimo tumačiti način, kako je stvorena vaseljena, jer se to nikako ne da kazati ni istumačiti.

12. Tko traži dokaze, da se Bog u tijelu objavio nama, taj neka gleda djela! Pa i za to, da uopće ima Bog, ne treba nitko drugoga dokaza nego svjedočanstvo djelâ. Kao što, kad gledamo vaseljenu i motrimo uređenje svijeta i blagodati od Boga nam za život dane, razbiramo neku moć nad sobom, koja stvara, što postaje, i uzdržava, što jest: tako i kod došašća Boga u tijelo držimo, da su za pojavu Božanstva dovoljan dokaz čudesa — djela jer u djelima, što nam se pripovijedaju, opaža se sve, što je znamen Božanstva. Bog može oživiti čovjeka, Bog može promislom uzdržavati ono, što jest; Bog može davati jelo i pilo onima, koji su u tijelu primili život; Bog može činiti dobro potrebnomu, Bog može prirodu, bolešću obrvanu, opet pridići zdravljem; Bog može vladati jednako cijelim stvorom: zemljom, morem, zrakom i visinama iznad zraka; Bog može imati dovoljnu vlast nad svime, a nada sve može biti jači od smrti i raspa. Da čega od toga nema u onom kazivanju o Njemu, s pravom bi nevjernici tajnu odbijali; ako pak se sve, po čemu se razbira Bog, vidi u pripovijedanju o Njemu, — što onda smeta vjeri?

Sv. Ivan Zlatousti.

Taj se kršćanski Demosten rodio u Antiohiji sredinom 4. vijeka u bogatstvu i sjaju. Otac mu rano umrije. Uzgoji ga pobožna mati. On je najdarovitiji učenik glasovitoga retora i branića neznaboštva — Libanija. Kad se pokrsti, hoće da ide u samoću, ali ga majka odvrati. Traže ga za biskupa, ali kako se ne uzda u se, pobjegne. Da to opravda napisa u 6 knjiga »Svećeničko zvanje« (περὶ ἱερωσύνης), gdje pokazuje, kako je ono teško. Nekolike godine proboravi u gori blizu Antiohije, ali mu slabo tijelo to ne podnese. Bolest ga srva, i on se vrati u grad. Zaredi se i propovijeda u glavnoj crkvi, — glas o njemu puče nadaleko i naširoko. Uto nametne g. 387. car Teodosije Veliki silne poreze istoku. Antiošani planu, svijet porazbija kipove cara, njegova oca, njegovih sinova i pokojne žene. Na te se prilike odnose znameniti »Govori o kipovima«, 21 na broj. Poslanstvo ide u Carigrad da umiri cara. Biskup Flavijan gane govorom — bit će, da ga je izradio Ivan — cara do suza.

G. 397. izabere ga na prijedlog cara Arkadija svećenstvo i narod carigradski za patrijara svojega. Teškom se mukom skloni, te primi tu čast. Zapadne u svijet, pun raskoši, krvi i barbarstva, koje je bilo tek tankom koprenom himbe i uglađenosti prikriveno. Ivan bezobzirce i neustrašivo udari na grijehe i opačine, ošine lakomost svesilnoga dvoranina Eutropija. Od njega trpi, pa kad ga nestane, pletkare, sva je prilika, neki viši svećenici u carice Eudoksije protiv njega; tuže ga, da je tobože u propovijedi, u kojoj je napao žensku gizdu, nju mislio. Car ga progna g. 403. Ivan krene, narod kipi, obnoć se potrese grad. Carica se uplaši, njoj za volju zove car Ivana natrag, što više — carica mu piše i ispričava se. Kad doplovi lađa, kliče mu svijet, ali on oteže, ne će da se iskrca; ne može, kaže, vršiti službe, dok ga sabor crkveni ne vrati na stolicu. Ljubav naroda nadjača, — sa slavljem ulazi u stolnu crkvu. Dva mjeseca poslije dižu blizu crkve kip caričin. Igre, ples, buka, razuzdano veselje smeta službu Božju. Ivan ište od glavara gradskoga, da tomu stane na put. Glavar javi carici, da Ivan prigovara, što svijet štuje ca-

ricu. Carica kivna ne miruje, dogod car ne progna Ivana u groznu pustoš — u Kukunt u Armeniji. Ondje trpi od zimske studeni i ljetne žege; razbojnici provaljuju, svijet mora bježati u gudure i šume. Ivan se ne da slomiti, širi vjeru kršćansku među Gotima u Kilikiji i Fenikiji. Neprijatelji ne miruju, maknu Ivana u gore mjesto — u Pitijunt na Crnom moru. Putem umre 14. rujna g. 407. Kosti mu prenesu g. 438. u Carigrad. Car Teodosije II., sin Eudoksijin, ide lijesu ususret i moli sveca, da oprosti roditeljima njegovim.

Snaga je Ivanova propovijed. Najveći je crkveni govornik grčki. »Govor mu«, piše Suida, »šumi silnije od slapova nilskih«. Prozvaše ga Zlatoustim. Propovjedaonica je polje radu njegovu. Do teorije mu nije nego do prakse; život ga zaokuplja, a ne znanost; ne mudruje, nego uzgaja, popravlja.

Iz »Svećeničkoga zvanja«.

Knjiga šesta.

3. Mnogi su se izmakli nekadašnjoj mreži — zlatnu nakitu, mirišljivoj pomasti, sjajnim haljinama i drugomu koječemu, ali su lako zapali u protivnu i propali. Kad dakle siromaštvo i bogatstvo, gizda i nehaj, život raskošan i priprost raspiruje borbu u duši gledaočevoj; kad se odasvud pletu pletke, gdje će čovjek odahnuti, kad kolom naokolo leže tolike zamke? Gdje će naći zaklona, ne kažem, od toga, da ga ne zgrabi sila — ta to baš nije teško, — nego da očuva dušu od smutnje ružnih misli? Tko od ljudi ne prima počasti snažnom dušom, njega zahvate dva oprečna jada — ropstvo s laskanja i bezumlje s ponosa; on se ovamo mora podati laskavcima, a onamo radi časti, što mu je iskazuju, uzoholiti se, prezreti nižega; mora se rušiti u bezdan ludosti. A kolika je odatle šteta, to ne može znati, tko nije iskušao. Pa nesamo to, nego kud i kamo gore i opasnije mora se desiti čovjeku, kad živi u svijetu. Voli li tko samoću, svega se riješi; pa ako mu i nezgrapna misao predoči tako što, mašta je slaba, brzo se dâ utušiti, jer plamenu oči ne namiču izvana goriva. Monah se samo za se boji; pa ako se i mora brinuti za druge, a ono ih je vrlo malo; kad bi ih i više bilo, svejedno bi ih bilo manje, nego ih ima u općinama crkvenim; a sebe radi zadavaju glavaru svojemu kud i kamo manje briga nesamo zbog maloga broja svojega nego i zato, što su se svi odrekli svijeta, te im nijesu na brizi ni djeca ni žena ni drugo tako što. Zato i na mig slušaju glavare svoje; pa kako prebivaju pod jednim krovom, dobro se opažaju pogrješke njihove, te se popravljaju, a nemalo pridonosi napretku u kreposti, kad učitelj neprestano nadgleda.

7. Ne treba da se silno, preko mjere čudimo monahu, što se on, gdje samoćuje, ne smućuje niti griješi mnogo i teško; ta nema onoga, što draži i mami dušu. Ali ako se netko preda cijelim gomilama i mora nositi grijehe mnoštva, a ostane stalan i čvrst, te dušom ravna u oluji, kao za tišine, eh tomu su dužni svi pljeskati i diviti se, jer je podao dovoljan dokaz o junaštvu svojem. S toga se i nemoj[1]) čuditi, što se na nas, dok se klonimo trga i drugovanja sa svijetom, ne diže mnogo tužitelja! Ta zacijelo ne bi ti bilo začudo, da spavam i ne griješim, da se ne rvem i ne podlegnem, da se ne borim i ne padnem. Tko, reci, može kazati i otkriti nevaljalštinu moju? Zar ovaj krović i ćelijica? Ali oni ne mogu glasom progovoriti. Ili mati, koja od svih najbolje znade život moj? Ali s njom nijesam ni u kakvoj svezi, niti se među nama ikada rodila kakva svađa; pa sve da se rodila, opet nije nijedna mati tako bez srca niti mrzi na dijete, te bi onoga, kojega je s mukom rodila i othranila, ružila i pred svijetom krivila, a ne potiče je nikakav uzrok, niti je tko sili. Ta htjedne li tko dušu našu natanko ispitati, naći će u njoj mnogi trulež, a znaš i sam, dà — ti, koji nas pred svijetom najviše običavaš obasipati hvalom. A da ovo sada ne govorim iz skromnosti, sjeti se, koliko puta — jer često smo o tom zametnuli razgovor — rekoh tebi: da mi tko dâ birati, bi li htio izići na glas kao glavar crkveni ili životom kao monah, ja bih tisuću puta radije prihvatio prvo. Bez prestanka sam uvijek pred tobom slavio one, koji umiju valjano vršiti službu svećeničku. A da se onomu, što sam slavio, ne bih s puta makao, kad bih za takvu službu bio podoban, — to ne će nitko poreći. Ali što ću? Ništa nije tako beskorisno za crkveno poglavarstvo, kao neradinost i nebriga, što ih drže za neku divnu vježbu,[2]) a za me su kao neki zastor mojemu nevaljalstvu, — njima krijem većinu pogrješaka svojih i ne dam, da izbiju na javu. Tko privikne na užitak tolike dokolice i na život u tolikom miru, taj se, bio i velika duha, smete i zbuni, jer nema vježbe, a nestadak vježbe otkida mu nemalen dio od rođene snage njegove. Pa ako je još i spora uma i nevješt onakvoj rječitosti i onakvoj borbi — a

---

[1]) Govori Basiliju, biskupu u Rafaneji blizu Antiohije. Njih su obojica — Basilije i Ivan — provodila život u samoći. Glas se pronese, da ih narod kani birati za biskupe. To ih uznemiri. Basilije prepusti prijatelju, neka odredi, hoće li oni čast primiti ili odbiti. Ivan je držao sebe nepodobnim za takvu čast, a Basilija vrsnim. Da ne otme crkvi valjana pastira, navede prijatelja, te se on dao zarediti, jer se nadao, da će isto učiniti i Ivan. Ali kad je Ivan odbio čast, stane se Basilije na nj tužiti, a Ivan se brani u »Svećeničkom zvanju«.

[2]) Askezu.

ovakvi smo dašto mi, — ništa se on ne će razlikovati od kamena kipa, kad se takva upravljanja prihvati. Stoga se nitko ne istakne, kad iz škole naše zađe u onu borbu. Većina pokaže, kakvi su; klonu i dožive štošta nemilo i neugodno. I sasvim je prirodno. Jer kako se borba kreće oko drugih, neobičnih stvari, borac je nevješt, kao kakav neizvježbani. Prije svega treba slavu da prezire onaj, koji zalazi u to trkalište; treba da je jači od gnjeva, pun mnogoga razbora, a čovjek, koji voli samotan život, nema nikakve zgode, da se izvježba; nema (oko sebe) silu ljudi, koji će ga srditi, da nauči bijes srdžbe uzdati; nema ljudi, koji će ga slaviti i pljeskati mu, da ovako nauči prezirati hvalu svijeta; ne mari mnogo za onaj razbor, što ga ište upravljanje crkvom. A kad zađe u borbu, u neprilici je — ta nije stekao iskustva, — glavinja, ne zna, što bi; ne napreduje u kreposti, što više — mnogi često puta izgubi i ono, s čim je došao.

8. Pa što? — reče Basilije. Tko živi u svijetu i brine se za stvari svjetske; tko preturi vijek u kavgi i grdnji i krcat je svake vještine pa znađe raskoš, — hoćemo li tomu u ruke predati upravu crkvenu?

— Ne griješi duše, blaženi čovječe! — rekoh. Na takva čovjeka ne treba ni pomišljati, kad se radi o biranju svećenika, nego na onakva, koji čistotu, mir, svetost, strpljivost, trijeznost, a i druge vrline, što ih ima u monahâ, uščuva u druženju sa svijetom i u životu svjetskom potpunije i čvršće od onih samaca. Tko ima mnogo mana, ali ih može u samoći kriti i ne dati im, da provale, jer se ni s kim ne druži, taj ne će, kad zađe u svijet, drugo ubrati do rug i srnut će većma u opasnost; a to se malo nije meni dogodilo, da promisao Božji nije brzo plamena odbio od glave moje. Ako je tko takav, ne može to sakriti, kad stane na vidik, nego se mahom pokaže, kakav je; pa kao što se kov kuša vatrom, tako odaje i dušu ljudsku kamen kušnje — služba svećenička. Bio gnjevan, bio malodušan, bio slavičan, bio hvališa, bio što mu drago, sve to on otkriva, brzo odgaljuje mane svoje; no ne odgaljuje samo, nego ih čini teže i gore. Rana tjelesna, ako je grebeš, teže cijeli; tako i zaraza duševna, kad u nju diraš i jariš je, rado provali žešće i sili zaraženoga, da još više griješi. Bûdî želju za slavom u onoga, koji za slavu ne mari; navodi ga na hvalisanje, na lakomstvo za novcem; vuče ga u raskoš, nehaj, lakoumnost, a pomalo u dalja zla, što se iz onih grijeha rađaju. Mnogo je toga u svijetu, što može revnost duše skršiti i put k Bogu presjeći. Neprestane brige otupe oštrinu uma, krila mu priteža teže od olova. Srdžba navali pa poput dima zaokupi svu dušu. Tko će izbrojiti ostale nevolje — obijest, uvrede, tužbe viših i nižih, razboritih i nerazboritih?

9. Većina roda ljudskoga, bez pravoga suda, rado tuži, a ne da lako čovjeku, da se brani. Valjan glavar ne smije ni njih prezreti, nego se mora pred svima s mnogom prijaznošću i blagošću braniti od tužba njihovih i radije im praštati bezumne podvale nego žestiti se i srditi. Ako se blaženi Pavao pobojao, da će na nj učenici posumnjati, da krade, pa zato je uzeo i druge, da s njim skupa upravljaju novcima — »da nas tko«, kaže, »ne pokudi za ovo obilje u kome služimo«,[3]) — kako ne ćemo onda mi sve i sva raditi, samo da ugušimo grdnu sumnju, pa makar bila lažna, bila bezumna, bila jako daleko od misli naših? Ni od jednoga grijeha nijesmo mi tako daleko, kao Pavao od krađe; pa premda je bio tako daleko od toga rđavog djela, opet nije ni ovako pustio s vida sumnje naroda, makar bila silno bezumna i mahnita. Ma bila bi mahnitost posumnjati tako što o onoj blaženoj i divnoj glavi. Ali on je svejedno i toj tako bezumnoj sumnji, koja bi se mogla roditi samo u lude, već unaprijed oduzeo svaki povod. I nije prezreo glupost svjetine niti je rekao: »Komu će ikad pasti na um, da tako što sumnja o meni, kad me svi štuju i svi mi se čude radi čudesa i čestitoga života mojega?« — nego je sasvim naprotiv slutio i nadao se toj zlobnoj sumnji, te ju je s korijenom iščupao, pače nije joj dao, da nikne. Zašto? »Mislimo«, kaže, »o tom, što je dobro nesamo pred Gospodom nego i pred ljudima«.[4]) Toliko se, a još i više moramo truditi, da nesamo ružne glasine, koje se dižu, oborimo i na put im stanemo, nego da i izdaleka pazimo, odakle bi mogle nastati, pa da povod, s kojega se rađaju, unaprijed uklonimo i da ne čekamo, dok banu, te se u ustima naroda pronesu. Tada ih nije više lako zatrti, dà — i te kako teško, možda i nemoguće! A opasno je, jer se poslije događa na štetu mnogima.

A dokada ću goniti za onim, što se ne da dostići? Ta nabrojiti sve one poteškoće nije drugo nego mjeriti more! Jer makar bio tko — a to je nemoguće — prost od svake mane, opet mora snositi nebrojene nevolje, da popravi tuđe grijehe. A dodaš li još njima svoje rane duševne, eto bezdana muka i briga, eto koliko moraš trpjeti, ako hoćeš da svladaš svoje i tuđe mane!

10. A sada — kaže Basilije — nemaš muke s tim, nemaš briga, jer si sam.

— Imam — rekoh — i sada. Kako mogu, kad sam čovjek i živim ovim mučnim životom, biti bez brige i truda? Ali nije isto pasti u beskrajno more i preplivati rijeku; dà, tolika je razlika između ovih i onih briga. Sada, da mogu i drugima biti koristan, želio bih to i sam, i to bi mi bila vruća želja, ali kad

---

[3]) II. Kor. 8., 20. [4]) Rim. 12., 17.

ne mogu drugomu pomoći, zadovoljan sam, ako bar sebe izbavim i valovlju se otmem.

— Pa to ti onda — kaže Basilije — misliš da je nešto veliko i držiš, da ćeš se spasti, kad nikomu drugome ne koristiš?

Tâ ti baš valja! — rekoh. To ne mogu ni sam vjerovati, da se može spasti, tko se nimalo ne trudi oko spasa bližnega svojega. Ta ni onomu kukavcu nije koristilo, što nije umanjio talenta;[5]) izgubio ga je, jer ga nije umnožio, dvostruko vratio. Ali manja će mi, mislim, biti kazan s tužbe, što nijesam druge spasao, nego kad bih i druge i sebe upropastio; izišao bih poslije onakve časti kud i kamo gori. Ali ovako, vjerujem, bit će moja kazan tolika, koliku ište veličina grijeha mojega; a kad bih primio onu vlast, ne bi kazan bila samo dvostruka i trostruka nego stostruka, jer bi se sablaznilo više ih, a radi veće časti uvrijedio bih Boga, koji me je počastio.

Homilija deveta o pokajanju.

Kao što sijaču nema koristi nikakve, kad pokraj puta baca sjeme, tako nema koristi od toga, što se zovemo kršćani, ako nam djela ne odgovaraju imenu. Pa ako želite, navest ću vam vjerodostojna svjedoka — brata Božjega Jakova, koji kaže: »Vjera bez djela mrtva je.[1]) Dakle svagdje treba dobrih djela; jer ako ih nema, ne može nam koristiti ni ime kršćansko. I nemoj se začuditi! Ta koja, reci mi, korist od vojnika, ako stupi u vojsku, a nije dostojan službe vojničke, te ga car hrani, a on ne vojuje za nj? A možda bi, ako je i strahota reći, bolje bilo, da nije stupio u vojnike, nego da kao vojnik ne mari za čast carevu. A kako ne će stići kazan onoga, koga car hrani, a on se za cara ne bori? No čemu pominjem cara? Samo kad bi se mi brinuli za dušu svoju! Pa kako — reći će tko — mogu biti u svijetu, usred vreve pa spasti se? Što govoriš, čovječe? Hoćeš li, da ti ukratko dokažem, da ne spasava čovjeka mjesto nego ćudoređe i volja? Adamu se u raju — u luci razbi brod, Lot se u Sodomi — na pučini izbavi, Job bješe na smetlištu pravednik, a Saul izgubi u dvoru kraljevskom kraljevstvo onoga svijeta. Nije nikakva obrana, kad govoriš: »Ne mogu biti u svijetu, usred vreve pa spasti se.« Pa otkud to? To biva, jer jedni slabo marite za molitvu, a drugi rijetko dolazite na sastanke božanske. Ne vidite li, kako čovjek, koji hoće od cara zemnoga da dobije dostojanstvo, bez prekida moljaka pa i druge potiče, neka ga zagovaraju, da mu se ne odbije molba? To rekoh o onima, koji ne haju za sastanke božanske, i o onima, kojiončas, kad se strašna tajna vrši na stolu, trate vrijeme u razgovoru i priklapanju. Što radiš, čovječe? Nijesi li svećeniku, kad je progovorio:

[5]) Mat. 25., 24.

[1]) Jak. 2., 17.

»Dignimo gore um naš i srce!« — obrekao i rekao: »Imamo kod Gospoda?« Nije li te strah, nije li te stid, gdje se u sam grozni čas ulovi u laži? Gle čuda! Stol je tajanstveni prostrt, jagnje se Božje za te kolje, svećenik tebe radi strepi, vatra duhovna sa stola prečistoga izbija, Herubi k njemu staju, Serafi dolijeću, šestokrili zastiru lice svoje, sve se sile bestjelesne sa svećenikom za te mole, plamen duhovni silazi s neba, u čašu se krv od prečistoga rebra lije za čišćenje tvoje, — zar te nije strah, zar te nije stid biti uhvaćenu u laži? Sto šezdeset i osam sati ima tjedan, i samo jednu jeditu uru otkinu za se Bog, pa i tu tratiš na stvari svjetske i na smijeh i na razgovor? S kakvim ćeš uzdanjem poslije pristupati k tajnama? S kakvom savješću okaljanom? Da nosiš blata u rukama svojim, bi li se usudio taći skuta cara zemnoga? Nipošto!

Nemoj gledati na to, kao da je kruh, nemoj pomisliti, da je vino, — ne izlazi u prohod, kao druga jela. Bjež'! Ne misli tako! Nego kao što vosak, kad ga metneš na vatru, ne gubi ništa od svoga, ništa ne prima, — tako drži da se i ovdje u jedan mah troši tajna i tvar tjelesna. Zato da nijeste, kad pristupate, pomislili, da od čovjeka primate tijelo Božje, nego držite, da tijelo božansko primate, kao od samih Serafa oganj kliještama, što je vidio Isaija![2]) I primajmo krv spasonosnu, kao da se usnama dotičemo božanskoga i prečistoga rebra! Zato, braćo, ne klonimo se crkava niti se u njima zabavljajmo u razgovoru, nego stanimo sa strahom i trepetom, obarajmo oko, dižimo dušu, uzdišimo bez glasa, kličimo u srcu! Ili ne vidite li, kako se ljudi, kad stupaju pred vidljivoga i prolaznoga i vremenoga i zemnoga cara, ukipe, zanijeme, ne miču se, ne trenu okom ni ovamo ni onamo, nego stoje mrki, smjerni, blijedi? Na njih se, čovječe, ugledaj! Pa onako, molim, stupajte pred Boga, kao da slučajno dolazite pred lice cara zemaljskoga! Dă, kud i kamo s većim strahom treba da izlazite pred kralja nebeskoga. To ću bez prestanka puno — puno puta pominjati, dogod ne vidim, da ste se popravili. A kad ulazimo u crkvu, uđimo, kako Bogu liči! Ne nosimo u duši želje za osvetom, da ne bi u molitvi molili protiv sebe, dok govorimo: »Otpusti nama, kao što mi otpuštamo dužnicima svojim!« Strašna je to riječ, i tko je govori, taj regbi viče k Bogu: »Otpustio sam, Gospode, otpusti! Odriješio sam, odriješi! Oprostio sam, oprosti! Jesam li zadržao, zadrži! Nijesam li oprostio bližnjemu, nemoj ni ti oprostiti grijeha mojih! Kakvom mjerom mjerih, onakvom neka mi se odmjeri!«

Kad to znamo i pomislimo na onaj strahoviti dan i oganj onaj i uzmemo na um strahovite muke, vrnimo se sada sa stram-

[2]) Is. 6., 2. i 6.

putice svoje! Doći će čas, kada će se raspustiti pozorište ovoga svijeta, te se ne ćemo imati gdje takmiti, — kad život mine, nema rada; kad se pozorište zatvori, nema vijenaca. Ovo je doba kajanja, ono suda; ovo je doba takme, ono vijenaca; ovo umora, ono odmora; ovo truda, ono nagrade. Prenite se, molim, — prenite se, pa slušajmo rado nauk! Poživjesmo tijelu, poživimo odsad i duhu! Poživjesmo slastima, poživimo odsad krepostima! Poživjesmo nehaju, poživimo i kajanju! Što se koči zemlja i prah.[3]) Što se nadimaš, čovječe? Što se gizdaš? Čemu se nadaš od slave ovoga svijeta i od bogatstva? Izidimo, molim, na groblje i pogledajmo tajne ondje! Pogledajmo prirodu u rasulu, kosti ogoljele, tijelo istruhlo! Jesi li mudar, pogledaj, — jesi li razuman, reci mi, tko je tamo car, tko li prosjak! Tko je gospodin, tko li rob? Tko mudrac, tko li luda? Gdje je tamo ljepota mladosti? Gdje predragi pogled? Gdje oči divne? Gdje pravilan nos? Gdje vatrene usne? Gdje krasota obraza? Gdje sjaj čela? Nije li sve prah? Sve pepeo? Sve puhor? Sve crv, i smrad? Sve gnjilež?

Braćo, kad to vidimo i kad se sjetimo posljednjega dana našega, vrnimo se sa stramputice svoje, dok još imamo kada! Otkupismo se dragocjenom krvlju.[4]) Zato se Bog javi na zemlji, — tebe radi se, čovječe, Bog javi na zemlji, a nije imao gdje skloniti glave[5]) Gle čuda! Suca radi osuđenih vuku pred sud, život kusa smrt, stvorca ćuša stvor; koga ne vide Serafi, na nj pljuje rob; poje Ga octom i žučju, probadaju kopljem, polažu u grob. I ti, čovječe, ne haješ i spavaš i prezireš? Ne znaš li, da ti ne bi dužnosti svoje izvršio, ni kad bi krv svoju prolio za Nj? Ta drugo je krv Gospodnja, drugo krv ropska. Preteci pokajanjem i obraćenjem odlazak duše svoje, jer kad smrt svane, zalud sav lijek raskajanja; ta kajanje ima samo na zemlji snagu, u Hadu je nema. Potražimo Gospoda, dok imamo vremena.[6]) Poradimo dobro, da se oslobodimo budućega, beskonačnog bezdana i da zavrijedimo kraljevstvo nebesko po milosti i čovjekoljublju Gospodina našega, Isusa Hrista! Njemu slava i vlast na sve vijeke vijekova! Amen.

Homilija druga o kipovima.

1. Što da kažem? Što da rečem? Ovo je čas suza, ne riječi; čas plača, ne govora; čas molitve, ne skupštine. Tako je velika drskost, tako neiscjeliva rana, tako težak udarac, teži od svakoga lijeka, — treba pomoći odozgo. Tako je Job, izgubivši sve, sjedio na gnoju; prijatelji čuli, došli pa vidjevši ga izdaleka razdrli haljine, posuli se pepelom i u sav glas zajauknuli. Sad bi trebalo svi

[3]) Crkv. 10., 9.
[4]) I. Petr. 1., 19.
[5]) Luk. 9., 58.
[6]) Gal. 6., 10.

gradovi da to učine i dođu gradu našemu pa da se sa svom samilosti rasplaču nad onim, što se zbilo. Onaj je onda sjedio na gnoju, ovaj sjedi u velikoj zamci sada. Kao što je tada đavao skočio na krdove i stada i na svu imovinu onoga pravednika, tako sada hrupi u bijesu na savkoliki grad. Bog dopusti i onda i sada, — onda, da pravednika uveliča velikim kušnjama, a sada, da nas opameti golemom nevoljom. Dajte mi, da proplačem nad prilikama sadašnjim! Prešutjesmo sedam dana, kao i prijatelji Jobovi,[1]) — dajte mi, da danas otvorim usta i da ovu opću nesreću oplačem! Tko nam nenavidje, mili? Tko nam zavidje? Otkud tolika mijena? Ništa ne bješe dičnije od grada našega, — ništa nije jadnije sada. Narod tako uredan i krotak, kao konjče podatan i pitom, vazda ruci upravljača svojega pokoran, najedamput se nama ote, te počini tolika zla, što ih ni izreći ne smijem. Žalim i tužim sada, ne radi grozne prijetnje, koja nas čeka, nego radi golema bijesa, koji je bjesnio. Ako i ne plane car i ne naljuti se i ne kazni i ne osveti se, — kako ćemo, reci mi, trpjeti sramotu s događaja? Guši mi se riječ nauka u plaču, jedva otvaram usta, otklapam usne, mičem jezikom, smažem riječi; breme tuge kao uzda priteže mi jezik i duši glas. Ništa ne bješe prije sretnije od grada našega, ništa nije tužnije sada. Kao što pčele zuje oko košnice, tako je trg dan na dan vrvio građanima, a sav je svijet radi toga mnoštva dosad slavio sreću našu.

Ali gle! Sada opustje košnica. Kao što ono pčele rastjera dim, tako ove strah; dà, što reče prorok, žaleći Jerusalim, to ćemo i mi kazati o sadašnjosti: »Posta nam grad kao hrast, kojemu opadne lišće, i kao vrt, u kom nema vode«.[2]) Jer kao što u vrtu, kad nema vlage, stoji drveće pusto bez lista i prazno bez ploda. baš takav je i grad naš sada. Nesta pomoći odozgo, — stoji pust, prazan, gotovo bez žive duše. Ništa nije slađe od domovine, ali ništa nije gorče sada; svi bježe s rodne grude, kao od zamke; odmiču, kao od bezdana; hite, kao od požara. Kad plane kuća, ne hite samo na vrat na nos ukućani nego i svi susjedi, te gledaju nago tijelo da iznesu; tako se sada, gdje očekujemo, da će gnjev carski banuti kao kakav plamen odozgo, svatko žuri da iziđe prije, nego ga vatra, putem šireći se, stigne, i nago da iznese tijelo. I nesreća nam posta sad zagonetkom. Eno bijeg bez dušmana, seoba bez bitke, sužanjstvo bez zauzeća! Ne vidjesmo vatre barbarske niti uočismo lica dušmanskoga, a trpimo jade sužanjske. Svi sad čuju za naše nevolje; ta primaju bjegunce naše i od njih slušaju poraz grada našega.

2. Ali s toga se ne stidim niti crvenim. Neka čuju svi jade grada našega, da protuže zajedno s materom[3]) i svi skupa s cijele

[1]) Job 2., 13.
[2]) Is. 1., 30.
[3]) S metropolom svojom Antiohijom.

zemlje dignu k Bogu glas i jednodušno za zajedničku mater i hraniteljku u kralja nebeskoga izmole oproštenje! Potresao se i nedavno grad, ali sad se drma duša u stanarâ; onda se tresle kuće u temelju, a sad se samo srce svakomu u dnu uzdrhtalo, te svaki dan svi gledamo smrti u oči i živimo u vječnom strahu i čekamo kazan Kajinovu, — jadniji smo nego oni, što su nekad kutrili u tamnici; nekim se neobičnim i novim podsjedanjem i strašnijim, nego bi tko pomislio, podsjedamo. Ta zadesi li koga to od neprijatelja, on se samo zatvori unutra među zidine gradske, a mi ne možemo ni na trg, — svaki je zatvoren zidima svoje kuće. Pa kao što nije podsjednutu sigurno prijeći preko zidina, jer uvani naokolo leži neprijatelj, tako nije ni mnogim građanima našim sigurno izići i osvanuti sred grada, jer svuda love krive i nekrive i isred trga grabe i na sud vuku bez pitanja i biranja. Zato slobodni s robovima u kući sputani sjede pa raspituju: »Koga su danas uhvatili, koga odveli, koga li kaznili? Kako, na koji li način?« Dă, pitaju što u brizi, što opet od radoznalosti, od koga bi tako što mogli doznati. I žive život kukavniji od svake smrti, — dan na dan moraju žaliti tuđu nesreću i strepiti za glavu svoju; nije im bolje nego mrtvacu, — strah ih je davno ubio. Pa priduši li tko taj strah i zebnju te htjedne poteći na trg, nemili ga pogled smjesta goni u kuću, kad vidi jednoga, dvojicu, gdje se zgurili pa u teškoj tuzi koračaju onuda, gdje se pred koji dan mnoštvo svijeta valjalo jače od valova riječnih, a sada su nam svi otprhnuli. Pa kao što je nemio pogled gusta šuma, kad se svud posiječe sila stabalja, ili glava, kad jakom ćelom oćelavi, tako i sada, kad se narod prorijedio, te se amo tamo viđeva tek po koja duša, posta tlo gradsko nemilo, i silna magluština malodušja pritište gledaoca. Ali nesamo tlo nego i sama priroda uzduha i sam krug sunčanih zraka, čini mi se, tuguje sada i slabije svijetli, ali nijesu tvari izmijenile prirodu svoju, nego oči naše, jer ih oblak tuge smrači, ne mogu bistro zreti ni onako, kao prije, primati svjetlost — zrake. To je ono, što davno plače prorok, kad veli: »Zaći će im sunce o podne, i smrknut će se dan«.[4]) To ne reče, jer će se tobože sunce sakriti ili dana nestati, nego jer u malođušju ne će ni o podne moći vidjeti svjetlosti radi mraka — tuge. A to se dogodi i sada. Kudgod svrneš okom, bilo na zemlju ili na zidove ili na stupovlje gradsko ili na bližnje svoje, čini ti se, da gledaš noć i dubok mrak; tako je sve puno puncato silne žalosti. Svuda stoji muk, pun groze, i pustoš; umuknu ona žuđena buka naroda, pa kao da je sve propalo u zemlju, takva obuzima tišina sada grad. Svi su kao kamen, — nesreća im, kao puto, sputa jezik; mukom muče, grobna je tišina, kao kad hrupi dušman i sve ognjem i ma-

[4]) Amos 8., 9.

čem zatre. Sad je doba reći: »Pošljite po narikače, i neka dođu, i po one vješte, i neka zajauknu!«[5]) Neka suze toče oči vaše, neka s vjeđa kaplje kaplju! Humci, prihvatite jauk! Gore, prihvatite plač! Zovimo svu prirodu, neka žali s nama nevolje naše! Gradu tako velikomu, glavi istoka, prijeti opasnost, da će ga nestati s lica zemlje. Kreat sinova najedamput osta bez djece, i nema, tko će mu pomoći! Onomu, koga uvrijedismo, nema premca na zemlji; ta car je vrhunac i glava svih ljudi na zemlji. Zato se zatječimo onomu kralju gore! Njega zovnimo u pomoć! Ne stečemo li milosti višnje, nema nam nikakve utjehe za djela naša.

3. Rad bih ovdje završiti govor, jer duša čovjeka ojađena ne voli govorom nadugačko otezati. No kao kad gusta oblačina sune pred zraku sunčanu i odbija sav sjaj, tako i oblak tuge, kad stane pred dušu našu, ne da riječi lako napolje, nego je guši i svom silom ustavlja. I to se ne desi samo govorniku nego i slušaču. Jer kao što ne da tuga riječi, da govorniku lako poleti iz duše, tako joj i ne dopušta, da snagom svojom prodre u srce slušaču. Zato i nijesu nekad Židovi, dok su se mučili oko ilovače i opeke, marili slušati Mojsija, koji im je često puta krasno govorio o spasu; ta nije žalost dala riječima do srca, nego je zaglušala sluh. Rad bih i sam ovdje završiti riječ svoju, ali vidim, da oblak ne zakrčuje samo puta zraci, nego naprotiv puno puta i sam strada; jer kad sunce jače pripeče i neprestano pali oblak, razbije ga često po srijedi i cijelo sine i u sjaju bljesne gledaocu u oči. To mislim i sam danas uraditi, pa dok se bude bez prekida lila riječ u dušu vašu i u njoj se dulje zabavila, nadam se, da će se raspršati oblak tuge i da će vam srce sjati opet s nauka svakidašnjega. Ali predajte mi dušu svoju, preda te mi na čas uho svoje! Stresite tugu! Vratimo se k staromu običaju, pa kako smo vični bili uvijek s radošću dolaziti ovamo, tako činimo i sada! Odvalimo sve na Boga! To će nam pomoći do samoga lijeka od nesreće. Jer kad On vidi, gdje slušamo riječ Njegovu i nauka ne odnemarujemo u teškom času, brzo će nas privinuti, učiniti tišinu i lijepu promjenu poslije ove sada oluje.

Ta kršćanin treba da se razlikuje od nevjernika i tim, da junački snosi sve i da se na krilima nade na budućnost diže nad svaki udarac nevolja ljudskih. Na stijeni stoji vjernik, zato ga ne će dohvatiti pljusak vala. Ta dignu li se vali kušnje, ne dosegnu mu nogû; on stoji više od svake takve navale. Stoga, dragi, ne klonimo! Mi ne marimo za spas svoj onoliko, koliko Bog, koji nas stvori; nama nije toliko na brizi, da nas ne zadesi kakva strahota, koliko Onomu, koji nam dušu darova i onda tolikim

[5]) Jer. 9., 17.

blagodatima obasu. Te nade neka su nam krila, i poslušajmo sada riječ s onom voljom, kao obično!

Nedavno sam izrekao govor ljubavi vašoj i vidio sam, gdje svi slušate, i nitko se nije okrenuo u pô puta. Hvala vam za onu dobru volju! Primio sam plaću za trud svoj, ali sam onda usto od vas zatražio još i drugu plaću. Možda znate i sjećate se. A kakvu tražah plaću? Da svetogrdnike u gradu kaznite i opametite ih, da obuzdate bogohulnike i lude. I ne mislim, da sam to onda sam od sebe rekao, nego mi je Bog, koji unaprijed znade budućnost, one riječi stavio u srce. Da smo one drznike kaznili, ne bi se sada dogodilo to, što se dogodi. Koliko bi bolje bilo, pa makar nam prijetila pogibao, da smo ih dozivali k pameti i putili pa stradali — to bi nam donijelo još i vijenac mučeništva — nego da sada strepimo, dršćemo, čekamo smrt radi nereda njihova? Gle, grijeh je maline, a krivnja na svima! Gle, radi njih se sada svi bojimo i radi drskosti njihove čekamo sami kazan! Da smo ih pretekli i bacili iz grada pa opametili ih i bolni ud izvidali, ne bismo se ovim sada strahom strašili. Znam, da je ćud gradu od davnine plemenita, ali su se nekakvi tuđinci i skitnici, šuga i kuga, očajnici drznuli to učiniti. Zato nijesam nikad prestao vikati i zaklinjati: »Kaznimo mahnitost bogohulnikâ, dozovimo ih k pameti, postarajmo se za spas njihov! Pa ako nam je i poginuti u tom poslu, ipak će nam to donijeti veliku korist. Ne pustimo s vida, da se vrijeđa Gospod svih nas! Nehaj za tako što rodit će gradu velikom nevoljom.

4. Tako sam govorio, — ovako se zbilo sada, te za ono lakoumlje svoje trpimo kazan. Nijesi hajao za vrijeđanje Boga. Gle, On dopusti uvredu cara; dopusti, da svima zaprijeti krajnja pogibao, da nas u toj stravi stigne kazan za onu lakoumnost. Zar sam uludo, zar sam slijepo to govorio i bez prekida dodijavao ljubavi vašoj? Ali se opet nije ništa preko toga dogodilo. Nego deder osvijestimo se sada s ove nesreće i stanimo na put neobuzdanu bijesu njihovu! Začepimo im usta, zatrpajmo ih kao vrela smrtonosna! Učinimo ih drugima, te će se sasvim smiriti nevolje, što su snašle grad!

Nije crkva pozorište, da slušamo riječ ugodnu; odavde treba sa sobom korist da ponesemo, s većim i lijepim dobitkom treba da odilazimo; jer zalud i slijepo dolazimo, ako nam se duša časak zanese, a onda odilazimo pusti i prazni, bez koristi od riječi. Koja mi korist od toga pljeska? Koja li od hvale i buke? Meni je hvala, kad vi djelima ostvarite svaku riječ moju. Onda sam sretan i blažen, — ne, kad odobravate, nego kad od srca rado činite, što čujete od nas. Svaki neka popravlja bližnjega svojega, jer apostol kaže: »Popravljajte jedan drugoga!«[6]) Ne

[6]) I. Sol. 5., 11.

budemo li to činili, pogrješka će svakoga nas uroditi nekom štetom općom i golemom. Gle, nijesmo svijesni krivnje, a opet nas nije manje strah nego drske krivce; strepimo, da nas sve skupa ne ošine gnjev carev. I za obranu nije dosta govoriti: »Nijesam tamo bio, nijesam za to znao, nijesam sudjelovao u djelu.« »Zato, jer nijesi« kazat će, »bio tamo, jer nijesi odvraćao, jer nijesi ustavljao buntovnikâ i nijesi se pogibli izlagao za čast carsku, budi kažnjen, trpi kazan krajnju! Nijesi sudjelovao u drskom djelu? Hvalim to i odobravam, ali nijesi tomu ni stao na put, — zato zaslužuješ, da te optužim.« Takve ćemo riječi čuti i od Boga, ako budemo ćutke slušali, kako Ga vrijeđaju i grde, jer onaj, koji ono zakopa talenat, nije bio onda optužen s prijevare — ta vratio je čitav novac, — nego jer nije stekao više, jer nije poučio druge, jer nije srebro predao mjenjačima,[7]) t. j. nije opomenuo, nije svjetovao, nije prekorio, nije popravio bližnje svoje — zle grješnike, zato je bez milosrđa bio otpravljen na one nesnosne muke. Ali tvrdo vjerujem, da ćete, ako nijeste prije, a ono bar sada to popraviti i ne ćete pustiti s vida vrijeđanje Boga. To, što se dogodilo, kadro je, sve bez ičije opomene, skloniti i čovjeka sasvim bešćutna, da se unapredak prihvati spasa svojega. Doba je nama, da namjestimo onaj obični vam stol Pavlov i otvorimo današnje štivo i preda sve ga iznesemo. A što je današnje štivo? »Bogatima na ovom svijetu zapovijedaj, da se ne ponose!«[8]) Veli »bogatima na ovom svijetu« i tim pokazuje, da ima i drugih bogataša — onih na drugom svijetu. Takav je bio onaj Lazar, siromah u životu ovdje, bogataš u onom ondje, ali ne krcat zlata ni srebra ni kakva takva propadljiva i pušljiva blaga nego krcat onih tajnih dobara, što oko ne vidje i uho ne ču i u srce čovjeku ne dođe.[9])

To je pravo blago i bogatstvo, kad se dobra ne krnje i ništa se ne mijenjaju. Ali nije takav bio onaj gavan oholica, nego se stvori siromahom većim od svakoga. Poslije zamoli bar kap vode, ali ni to ne dobi, — tako zapade u krajnju bijedu. Zato pominje bogate na ovom svijetu, da vidiš, kako s ovim životom zajedno nestaje i bogatstva; ne miče se nikud i ne seli se s gospodarom, kad ode; a često ga zapušta još prije smrti. A i to kaže, kad veli: »Niti da se uzdaju u bogatstvo propadljivo.«[10]) Ništa nije tako nevjerno, kao blago, — to sam često puta rekao; a i ne ću prestati govoriti, da je to nezahvalan bjegunac i rob, kojemu ne možeš vjerovati; makar ga tisućama okova okovao, ono će i s tim okovima umaći. Gospodar puno puta vrata zabravi i zamandari, robove postavi na stražu, ali ono i same robove premami, sa samom

[7]) U mjenjačâ se ulaže novac, kao u nas u štedionice.

[8]) I. Tim. 6., 17.

[9]) I. Kor. 2., 9.

[10]) I. Tim. 6., 17.

stražom uteče; vuče čuvare kao lanac sa sobom, — i nema koristi od te straže. Što može biti nevjernije od blaga? Što jadnije od čovjeka, koji se kinji oko njega? Takav svom dušom gramzi za stvarju lomnom i prevrtljivom te ne sluša proroka, gdje kaže: »Jao onima, koji se uzdaju u silu svoju i hvale se velikim bogatstvom svojim!«[11]) Reci mi, zašto »jao?« »Zgrće,« kaže, »i ne zna, za koga će to zgrnuti.«[12]) Muku vidiš, ploda ne znaš. Često se trudiš i mučiš za neprijatelja; često poslije smrti tvoje dopadne baština onima, koji su ti krivo činili i nebrojeno ti puta zasjedali; tebi ona pribavi grijeh, drugima užitak.

5. Ali je vrijedno ispitati, zašto nije rekao: »A bogatima na ovom svijetu zapovijedaj, da se ne bogate; zapovijedaj, da osiromaše; zapovijedaj, da razdaju imutak,« nego »zapovijedaj, da se ne ponose!« Znam, da je korijen i temelj bogatstvu oholost, pa ako je tko umjeren, ne će za nj mnogo mariti. Ta čemu, reci mi, vodaš sa sobom povorku robova, čankoliza, laskavaca i svu onu ostalu gizdu? Ne zbog potrebe nego samo zbog oholosti, da bi se po tom činilo, da si časniji od ostalih ljudi. Inače znade apostol, da bogatstvo nije zabranjeno, ako se tko njim koristi za potrebu. Tako nije vino zlo, nego zlo je pijanstvo; tako nije bogatstvo zlo, nego zlo je lakomstvo, zlo je srebroljublje. Drugo je srebroljubac, drugo bogataš; srebroljubac nije bogat, srebroljupcu mnogo treba, a komu mnogo treba, nikad taj ne može obilovati. Srebroljubac je stražar, nije gospodar blagu svojemu; rob je, ne gospodin, — lakše će dati komu od mesa svojega nego od zakopana zlata. Pa kao da mu je tko zapovjedio i rekao, da se ničega ondje ne takne, tako svom paskom pazi i čuva, te se usprеže od svoga, kao od tuđega. Pa i jest zaista tuđe. Kako može držati za svoje, što ne bi htio da troši za drugoga ni da razdijeli među potrebne, pa makar ga snašle nebrojene muke? Pa kako da ima blaga, kad se njim ne služi slobodno niti ga uživa? Osim toga ne običava Pavao sve svima nalagati, nego se spušta do slabosti slušača svojih, kao što je radio i Hrist. Ne reče onomu bogatašu, kad je došao i razgovarao se s njim o životu: »Idi, prodaj sve, što imaš!« nego prijeđe preko toga i o drugim zapovijedima zapodjenu razgovor, a kad je on Njega izazvao i kazao: »Što mi još treba?« — nije onda naprosto rekao: »Prodaj sve, što imaš!« nego: »Ako hoćeš savršen da budeš, idi, prodaj sve, što imaš! — prepuštam sudu tvojemu, silom te ne silim.« Zato i Pavao s bogatima ništa ne govori o siromaštvu nego o poniznosti, ovamo radi slabosti slušačâ, a onamo zato, što predobro zna, da će ih umjerenost brzo odvratiti od oholosti i od gramzenja za bogatstvom. Pa onda, kad ih je opomenuo, da ne

[11]) Ps. 48., 7. [12]) Ps. 38., 7.

budu oholi, pokaza im način, kako će se čuvati oholosti. A koji to? Treba da upoznaju biće bogatstva, da je ono nekud propadljivo i nesigurno. Zato nadovezuje: »Niti da se uzdaju u bogatstvo propadljivo.« Nije bogat, tko mnogo ima, nego tko mnogo daje. Bogat bješe Abraham, ali ne bješe srebroljubiv; nije gledao na ovoga ili onoga kuću, nije mario za ovoga ili onoga imutak, nego kad bi izišao, gledao bi, nije li gdje stranac, nije li gdje siromah, da ublaži siromaštvo, da primi putnika. Nije zlatom pokrivao krova, nego je do onoga hrasta podigao šator, bio zadovoljan s hladom lišća. I dom mu bijaše tako sjajan, da se nijesu ni anđeli stidjeli zaći pod krov njegov; ta nijesu tražili sjaj nego krepost duše. Za njim se dakle i mi, dragi, povedimo i trošimo imovinu na potrebne! Priprost bješe ono konak, ali bješe sjajniji od dvora kraljevskoga.

Nijedan kralj ne dočeka nikad anđelâ, a on, koji je sjedio pod hrastom i podigao šator, bješe vrijedan te časti, ali ne bješe počašćen radi prostote krova svojega, nego primi dar taj radi bogata uresa duše svoje i radi blaga u njoj pohranjena. I mi dakle nemojmo kititi kuće nego radije dušu svoju mjesto kuće! Ta kako nije sramota mramorom oblagati zidove slijepo i ludo, a prezirati Hrista, gdje obilazi gô? Koja ti je korist, čovječe, od kuće? Hoćeš li s njom otići? Ne ćeš ići s njom, nego ćeš svakako s dušom ići! Gle, kakva nas zateče pogibao! Neka stanu do nas kuće, neka nas izbave od pogibli, koja nam prijeti! Ali ne će moći. Pa svjedoci ste i vi, koji ih ostavljate puste, bježite u pustoš, bojite ih se kao zamke i mreže. Neka vam sada pomognu novci! Ali nemaju zgode. Ako se tu pred gnjevom čovječjim gubi moć novcu, desit će se to kud i kamo više na sudu Božjem i nepomirljivom. Ako se čovjek sada žesti i srdi, a ništa nam zlato ne koristi, još će kud i kamo biti zacijelo moć zlatu slabija, kad se bude ljutio Bog, koji ne treba novaca. Gradimo kuće, da u njima prebivamo, ne da se gizdamo. Što je preko potrebe, suviše je i beskorisno. Obuj obuću veću od noge, — ne ćeš podnijeti. Smeta te u hodu. Tako te i kuća veća od potrebe smeta na putu u nebo. Želiš li graditi kuće sjajne i velike? Ne branim, ali nemoj na zemlji! Sagradi šatore na nebesima, da i druge uzmogneš dočekati, — šatore, koji se nikada ne raspadaju! Što si se pomamio za onim, što bježi, što ovdje ostaje? Ništa nije lažnije od bogatstva, — danas je s tobom, sjutra protiv tebe, odasvud oruža oči zavidničke. Ono je dušman pod jednim šatorom, protivnik u istom domu; svjedoci ste vi, posjednici, koji ga svakojako zakapate i krijete; ta i sada nam bogatstvo čini pogibao groznijom. Vidiš siromaha potpasana i razodjeta i na sve spravna, a bogata u silnoj neprilici, — obilazi i traži, gdje će zlato zakopati, traži, u koga će pohraniti. Što tražiš, čovječe, drúga — roba? Stoji Hrist pripravan, da te primi, da ti blago pohranjeno

čuva, — ne, da čuva samo, nego i umnoži i vrati s mnogim dobitkom; Njemu ga ne će nitko iz ruke oteti. Ne čuva samo polog, nego te i rješava straha za nj. Tko primi polog, za njega se kod ljudi drži da nam je iskazao ljubav, ako čuva ono, što je primio; a kod Hrista je protivno. Nije — kaže — iskazao ljubavi, nego je ljubav primio, kad je uzeo polog tvoj; i za samu pasku, s kojom pazi novce tvoje, ne traži od tebe plaće, nego ti daje plaću.

6. Kakve isprike možemo biti vrijedni, kakva li oprosta, kad trčimo mimo Onoga, koji je vrstan očuvati, što više — za čuvanje je još zahvalan te daje plaću neiskazanu i veliku za to čuvanje svoje, a ljudima, slabim čuvarima, koji misle, da nam iskazuju ljubav i vraćaju nam poslije samo ono, što smo im dali, — njima predajemo svoju imovinu? Tuđin si i doseljenik na zemlji; domovina ti je nebo, — onamo sve premjesti, da i prije užitka užiješ ovdje nagradu! Tko gaji dobre nade i ne boji se budućnosti, taj je već ovdje okusio kraljevstvo. Ništa ne pridobija obično dušu onako i ne čini je boljom, kao dobra nada na budućnost, ako onamo premjestiš bogatstvo svoje i pobrineš se za dušu svoju s doličnim mirom. Tko svu muku muči za gizdu kuće svoje, taj je bogat izvana, a za unutrašnjost ne mari, — prezire dušu svoju pustu i prljavu i punu paučine; no odnemari li tko spoljašnost i svu brigu uperi na srce svoje te ga svakim nakitom kiti, takva će duša biti konak Hristu. A što može ikad biti blaženije od onoga, što ima Hrista na stanu? Hoćeš li bogat da budeš? Imaj za prijatelja Boga, i bit ćeš imućniji od svih! Hoćeš li bogat da budeš? Ne oholi se! To nije prikladno samo za budućnost nego i za sadašnjost. Ničemu se ne zavidi, koliko čovjeku bogatu; pa kad se pridruži oholost, dvostruk pukne jaz, ljući plane rat sa svih strana. No umiješ li biti umjeren i poniznošću podrežeš krutu silu zavisti, onda ti je sigurno, što imaš. Takva je priroda kreposti, — ne koristi nam samo za budućnost, nego nas već i ovdje dariva uzdarjem. Zato ne oholimo se bogatstvom, a ni drugim čim! Jer ako pada i propada, tko se oholi darom duhovnim, a ono će još prije, tko se oholi tjelesnim. Uzmimo na um prirodu svoju, prosudimo grijehe svoje, razaberimo, što smo, — i to nam je dosta za temelj svoj poniznosti! Ne govori mi: »Imam nakrcane dohotke tolikih i tolikih godina, imam na tisuće i tisuće talenata, — dobit mi raste dan na dan«. Štogod rečeš, reći ćeš nepromišljeno i zaludu. Puno puta u jednoj uri, u kratku času, sve to otpiri iz kuće, kao laka prašina, kad dune vjetar. I pun puncat je takvih primjera život, pune puncate su Knjige nauka, — danas je bogat, sjutra siromah. Zato sam se i često nasmijao, kad sam čitao u oporukama riječi: »Taj i taj neka ima gospodstvo nad zemljama ili nad kućom, a užitak drugi!« Ta svi imamo užitak, gospodstvo nitko. Makar nam bogatstvo i ostajalo kroz sav život i ne mijenjalo se ništa, a ono

ćemo ga, hoćeš ne ćeš, na koncu prepustiti drugima, — imali smo samo užitak, te se bez gospodstva pusti, prazni selimo u onaj život. Po tom je jasno, da samo oni imadu gospodstvo, koji preziru užitak i rugaju se slasti njegovoj. Jer tko imutak odvrgne i siromasima ga dijeli, taj ga upotrebljava, kako treba, i s gospodstvom otide, — ne gubi ni na samrti one tekovine, nego u onom času sve i još mnogo više od onoga uzima sa sobom, jer to najviše treba za obranu u dan sudnji, kad se od svih nas traži račun za djela. Stoga, kad tko želi imati imutak i užitak i gospodstvo, neka se riješi svega blaga, jer ne bude li to činio, na samrti će se zacijelo rastati s tim, a često će to i prije smrti izgubiti u pogibljima i nebrojenim nesrećama. I nije samo strašno, što se iznenada sve prevrne, nego i to, što bogat, onako nenavikao, zapada u patnju — u siromaštvo. Ali siromah nije takav, — ne uzda se u zlato ni srebro ni u nežive tvari nego u Boga, koji sve daje izobilno. Stoga je bogat nesigurniji od siromaha, — gusto i jedna za drugom nasrću na nj mijene. A što znači ono: »Koji nam sve daje izobilno za užitak?«[13]) Sve daje Bog u obilju, dà — ono, što je potrebnije od novaca, kao na pr. zrak, vodu, vatru, sunce i sve slično. Ne možeš reći, da bogat uživa više zraku sunčanu, a manje siromah; ne možeš reći, da obilnije zrak udiše bogat nego siromah, — sve je to dobro jedno i zajedničko. Pa zašto je Bog ono, što je veće i potrebnije i što podržava život naš, učinio zajedničkim, a ono neznatnije i cjenje — novce mislim — nije zajedničko? Zašto to? Zato, da nam se vježba život i da ima poprište za krepost. Da ti dari nijesu zajednički, možda bi bogati u svojoj vikloj lakomosti zadavili siromašne; jer kad to čine u novcu, još bi kud i kamo više činili u onom. Pa opet, da su novci zajednički i da svima jednako pripadaju, nestalo bi prilike za milostinju i zgode za milosrđe.

7. Da bi sigurni živjeli, zajedničke su nam klice života; pa opet, da imamo zgode za lovor-vijence, nijesu nam novci zajednički, jer mrzeći na lakomost, goneći za pravdom i dijeleći imutak potrebniku, — na taj način dolazimo do lijeka od grijeha svojih. Bogata te čini Bog, — zašto sebe činiš siromašna? Bogata te čini, da pomažeš potrebnu, da se riješiš grijeha svojih darežljivošću prema drugima. Dao ti je blaga, ali ne, da ga zaključaš na propast svoju, nego da ga prospeš za spas svoj. Zato i učini tu tekovinu prolaznom i nestalnom, da ovako utuši jar mahnitosti za njom. Jer ako sada imućan, premda se ne može uzdati u blago, što više — vidi, da mu se odatle rađaju mnoge zasjede, svejedno izgara tom željom, eh koga bi on štedio, da je bogatstvo stalno i neraspadljivo? Od koga bi se ustegao? Od kakve udovice, kakve sirote, kakva li bokca? Ne držimo dakle

[13]) I. Tim. 6., 17.

bogatstvo za veliko dobro! Nije veliko dobro imati novaca nego
imati strah Božji i pobožnost. Gle sada! Da je tko pravedan i
ima veliku milost u Boga, on bi, pa bio siromah nad siromahe,
bio dosta jak, da nadbije sadašnje nevolje; bio bi dosta jak, da
digne ruke k nebu i zovne Boga, — i oblak bi ovaj minuo. I
toliko je zlato posakriveno! A od svakoga je blata beskorisnije
za spas od nevolja, koje nam prijete. Ali nesamo u ovoj pogibli,
nego i kad hrupi bolest, kad smrt, kad drugo tako što, vidi se,
da je moć novca slaba i ne može sama sobom podati utjehe ja-
dima. Jedno je, čim bogatstvo, čini se, nadmašuje sirotinju, —
dan na dan se raskoši, gosti se, pliva u slasti i lasti. Ali ćeš opet
to vidjeti i za stolom siromaškim, što više — siromah uživa veće
slasti nego svi bogataši. I nemojte se začuditi ni pomisliti, da
je to čudo, što velim! Ja ću vam to dokazom razjasniti. Ta va-
ljada znate i priznajete svi, da na gozbi redovno ne čini slasti
priredba jela nego volja gostiju. Ovako mislim: ako tko gladan
sjedne za stol, posegnut će za hranom, pa bila i najprostija,
slasnije negoli za svakim prismokom[14]) i slatkišem i nebrojenim
poslasticama; a tko ne čeka potrebe, tko ne čeka — a to čine
bogati, — dok ogladni i tek onda pođe k stolu, taj ne će, makar
našao kolačâ, osjetiti slasti, jer još nema teka. Pa da vidiš, da je
tako, — svjedoci ste doduše i vi svi, ali čujmo i Pismo o tom!
Ono kaže: »Duša sita gazi sat, a gladnoj se duši i gorko čini
slatko«.[15]) A što može od sata i meda biti slađe? Ali nije —
kaže — slatko situ. A što je od gorkoga neugodnije? Ali je
slatko potrebnu. A svatko vidi, da siromah od potrebe i gladi ide
k jelu, a bogat to ne čeka, zato i ne uživa prave ni čiste slasti.
A to se, možeš vidjeti, ne događa samo kod jela nego i kod
pila; kao što ondje glad čini slast, ne priredba jela, tako i ovdje
redovno čini žeđa, ma pila se sama voda, napitak najslađim. I
baš to ističe prorok, kad kaže: »Med iz stijene nasiti ih«.[16]) A
opet nijesmo nigdje u Pismu čitali, da je Mojsije iz stijene izbio
med nego svuda potoke i vode i hladne vrutke. A što to kaže?
Ta Pismo ne laže. Oni su žedni i potrebom izmoreni padali
na hladni vrutak, — zato prorok, jer hoće slast napitka da
predoči, zove medom vodu, ne kao da se prometnula medom,
nego jer je čuvstvo onu izvir-kaplju učinilo slađom od meda.
Vidje li, kako čuvstvo žednu zna napitak zasladiti? Mnogi se
baš siromah mnogo puta umoran, iznemogao, izgarajući od žeđe,
s onom rečenom slašću napio takve vode, a bogat, makar imao
slatka vina, što cvijetom miriše i svakom se dobrotom vinskom
odlikuje, svejedno nije osjetio iste miline.

---

[14]) Prismok je sve osim kruha, — kruh je glavna hrana.

[15]) Priče 27., 7.

[16]) Ps. 80., 17.

8. A to se, možeš vidjeti, događa i sa snom. Ni meka postelja ni srebrom okovani nogači ni tišina u odaji ni drugo tako što ne običava činiti sna slatkim ni onako ga mamiti, kao kad se mučiš i trudiš te silno potreban sna i drijemom srvan legneš. Pa to potvrđuje i iskustvo, a potvrđuju još više od iskustva riječi Pisma. Solomun, ogrezavši u raskoši, baš to hoće da istakne, kad veli: »Sladak je san onome, koji radi, jeo malo ili mnogo«.[17]) Čemu dodaje: »Jeo malo ili mnogo?« To obadvoje — glad i sitost — rado razbija san; jedno ispija tijelo, razrogači oči i ne da im, da se sklope; drugo steže dah, guši i donosi mnoge boli. Ali je opet umor tolik lijek, te je rob kadar spavati, ako i ono obadvoje dođe. Ta cio dan trčkara amo tamo, služi gospodara svojega; lemaju ga, muči se, ni časak ne može da odahne; ali zato za onaj napor i muku prima dovoljnu naknadu — sladak san. I to je djelo čovjekoljublja Božjega; ugodnosti se ne dadu kupiti zlatom ni srebrom nego trudom i mukom i bijedom i svakim naukom. Ali nije tako bogatu, — on leži na blazini više puta budan cijelu noć, mnogo kuša, ali ne uživa onakve slasti. A siromah umorna tijela ustane od posla preko dana, pa ga još prije, nego legne, saleti dubok, sladak, pravi san; i to mu je nemala plaća za poštenu muku. Kad dakle siromah s većom slašću i spava i pije i jede, — kakva da je onda vrijednost bogatstvu, kad mu je oduzeta i ona prednost, kojom — tako se činilo — nadvisuje siromaštvo? Zato i Bog od početka upregnu čovjeka u posao, ne da ga kazni ni da ga muči, nego da ga opameti i puti. Adam je živio životom bez muke, a izleti iz raja; trudno i mučno živi apostol — on kaže: »U trudu i poslu radeći dan i noć«, —[18]) a onda ode u raj i uspe se u treće nebo. Zato nemojmo gunđati radi truda, nemojmo zazirati od rada! Ta još prije kraljevstva nebeskoga primamo ovdje najveće uzdarje, uživamo slast od posla, ali nesamo slast nego — a to vrijedi kud i kamo više od slasti — još i najbolje zdravlje. Na bogata zajedno s dotugom navaljuju mnoge boleštine, a siromah je slobodan od ruku ljekarskih; ako ga i popadne kad boljetica, brzo se oporavi, jer je prost od svake mekote, a tijelo mu je krepko.

Veliko je imanje siromaštvo za čovjeka, kad ga poput mudraca snosi, — blago, što se ne da oteti, štap najčvršći, tekovina nerazorna, konak od zasjeda siguran. Ali siromaha — kažu — gnjetu. No bogatu većma zasjedaju. Preziru siromaha i zlostavljaju ga, — no zavide imućnu. Nije tako lako oboriti siromaha, kao što je lako srvati bogata, — nebrojne svuda zgode pruža đavlu i zasjedačima, te svima je rob radi silnoga obilja svojega. Tko mnogo treba, mnogomu mora laskati, mnogim ropstvom

---

[17]) Prop. 5., 11.

[18]) II. Kor. 11., 27.; I. Sol. 6., 9.

robovati, ali siromaha, ako zna mozgati, ne može ni sam đavao
nadbiti. Job bješe i prije jak, ali kad izgubi sve, onda posta još
jači i sjajnu održa pobjedu nad đavlom. Pa siromaha i ne možeš
zlostaviti, ako zna mudrovati. Što rekoh o slasti, da slast ne
stoji do skupoće jela nego do čuvstva gostiju, to velim i o obi-
jesti. Obijesti ne gradi i ne razgrađuje pustovolja objesnikova
nego čuvstvo patnikovo. Mislim od prilike ovako. Netko te silnim
pogrdama pogrdi, — ne da se ni kazati. Ako se tim pogrdama
nasmiješ, ako ne daš riječima k srcu i prezreš udarac, onda
nijesi pogrđen. Baš kao kad bi imali tijelo od nada, ne bi
nas se primali udarci, ma sipala se na nas odasvud kiša strijela,
jer rane ne čini ruka, što pušta strijelu, nego tijelo, koje strada;
tako i ovdje obijest i grdobu obijesti ne čini mahnitost objesni-
kova nego slabost čovjeka zlostavljena. Ako znamo mudrovati,
ne može nas nitko pogrditi, ne može nam se nikakva strahota
dogoditi. Netko te zlostavi, — ti ne osjeti, ne zabolje te? Ne
zlostavi te, što više — ti ga ošinu, a ne on tebe. Kad onaj, koji
zlostavi, vidi, da mu udarac nije dohvatio duše čovjeka obru-
žena, onda to njega samoga jače peče; pa kad šuti zlostavljeni,
udar se obijesti sam sobom odbija i pada na napadača.

9. Zato, dragi, mudrujmo u svemu, i ništa nam ne će siro-
maštvo moći nauditi, nego će nam pače donijeti najveću korist;
učinit će nas slavnije i bogatije od svih bogataša. Tko je — reci
mi! — bio sirotinja veća od Ilije? Ali je zato nadvisio sve boga-
taše, jer je bio siromašan, a baš je siromaštvo odabrao bogatim
umom svojim. Držao je, da sva hrpa blaga vrijedi manje od
velikodušja njegova i nije dostojna mudrosti njegove; zato je
toliko zavolio siromaštvo. Da je držao ovo ovdje blago za veliko,
ne bi stekao samo plašt; ali ovako je osudio sve ništavilo ovoga
svijeta i gledao na sve zlato, kao na bačeno blato, te nije stekao
više nego onaj plašt. Zato je njega bokca trebao kralj; i on, koji
je imao toliko zlato, zinu u usta čovjeku,[19] koji nije imao ništa
do plašt. Toliko je sjajniji bio proročki plašt od skerletne halje,
pećina pravednikova od dvora kraljevskoga! Kad je uzlazio na
nebo, ne ostavi učeniku svojemu ništa drugo no plašt.[20] »U
njemu sam se«, kaže, »rvao s đavlom, njega ti uzmi i oružaj se
protiv onoga!« Jako je oružje bijeda, neoboriv krov, kula neuz-
drmana. Kao najbogatiju baštinu primi plašt Elisej. I bijaše
zaista najbogatija baština, dragocjenija od svega zlata. Znam,
da držite onoga pravednika za blažena, i svaki vas želi biti
Ilija. Što onda, ako vam pokažem, da smo nešto drugo veće, nego
je on, svi primili tajnom posvećeni?

[19]) Bio je željan čuti riječi njegove.

[20]) IV. Kralj. 2.

Ilija spusti plašt učeniku, a Sin Božji uzlazeći ostavi tijelo svoje. No Ilija se svuče, a Hrist ga[21]) ostavi nama i uziđe s njim. Zato ne klonimo, ne žalimo, ne bojmo se teških časova! Ta tko se nije kratio krv svoju proliti za sve i tko nam je dao tijelo svoje i opet samu krv svoju, — zar će se On išta kratiti da učini za spas naš? Zato s uzdanjem u te nade zovimo Ga bez prekida, molimo se i zatječimo i svom se brigom brinimo za ostalu krepost, da se izmaknemo pogibli, koja nam prijeti, i da se dokopamo budućih blagodati! Zavrijedili ih mi svi po milosti i čovjekoljublju Gospodina našega, Isusa Hrista!

Po Njemu i s Njim slava Ocu i zajedno svetomu Duhu na sve vijeke vijekova! Amen.

Sv. Hilarije.

I zapad zahvati smutnja Arijeva. Za one burne, tamne noći probija kroz oblake svijetlo, trepti zvijezda — sv. Hilarije, umni i rječiti teolog, Atanasije zapada. Rodom je iz Poitiersa. Roditelji su mu imućni neznabošci. Uči zamlada latinski i grčki. Neznaboštvo ga ne zadovolji; pokrsti se i posta biskup u rodnom gradu. Bio je trn u oku arijevcima. Njima za volju progna ga car Konstancije u Aziju. Boravi mnogo u Frigiji. Proučava grčke oce. U izgonu piše najznamenitije djelo svoje »Trojstvo« (De trinitate) u 12 knjiga. Ne miruje, — arijevci maknu odande tu »smutu istoka«. Preko Italije vraća se g. 360. u Galiju, — narod dočeka biskupa svojega s velikom radošću. Blagom dušom svojom privede Hilarije gotovo sve arijevske biskupe u krilo crkve katoličke. Umrije u Poitiersu g. 366.

Sv. Hilarije jest regbi konao, kojim s istoka teče znanje teološko i natapa zapad. Učen je tumač sv. Pisma, on krči na zapadu put na tom polju.

Iz »Trojstva«.

Knjiga druga.

3. Bilo ih je više, koji su jednostavnost riječi nebeskih shvaćali po hiru samovolje svoje, a ne po savršenosti same istine, te su drukčije tumačili, nego to ište znamenovanje riječi. Iz shvaćanja potječe krivovjerje, a ne iz Pisma. Smisao gradi krivnju, ne riječi. Može li se izopačiti istina? Kad se čuje ime Očevo, zar nije u imenu priroda Sinovlja? Ne će li Duh sveti biti ono, čim se zove? Niti može u Oca biti, da nije Otac, niti u Sina nestati, da je Sin, niti se u Duha svetoga gubiti to, da se On prima. Ali ljudi naopake pameti miješaju i zamršuju sve i u naopakom mi-

[21]) Tijelo.

šljenju svojem gone dotle, da pače mijenjaju prirodu: Ocu oduzimaju, da je otac, a Sinu hoće da otmu, da je sin. A oduzimaju, jer po mnijenju njihovu nije On sin po prirodi; a po prirodi nije, ako rođeni i roditelj nemaju isto u sebi. Ta i nije sin, u koga je je biće drugo i različno od oca. A kako će biti Ocem, ako nije u Sinu rodio bit i prirodu svoju?

4. Makar da nikako ne mogu na tom ništa mijenjati, a ono opet iznose nove nauke i izmišljotine ljudske.

5. Njihova nas nevjera tura u nepriliku i opasnost, te moramo o tako velikim i tajnim stvarima iznijeti nešto više nego samu zapovijed nebesku. Gospod bješe rekao, da treba krstiti narode u ime Oca, Sina i Duha svetoga. Oblik vjere je stalno određen. No koliko je do krivovjernika, svaki je smisao neosiguran. Ne smije se dakle ništa nauku dometati, nego valja drskosti udariti granicu. Pa jer se zloba, podjarena poticanjem lukavštine đavolske, istini stvarî otima po imenima prirode, zato iznosimo prirodu imenâ. I dok predočujemo, kako već riječima možemo, dostojanstvo i službu Oca, Sina i Duha svetoga, ne gube imena osebinâ prirode, nego se one imenima sabijaju u znamenovanje prirode.[1]) Ne znam, što onima, koji o tom misle drukčije, pada na um, kad iskrivljuju istinu, mrak unose u svjetlost, kidaju, što je neraskidljivo, raščinjaju, što se raščiniti ne da, i dijele, što je nedjelivo. Ako je njima tako lako raskomadati ono, što je savršeno, vlasti nametnuti zakon, beskrajno omeđiti međom, a ono se na me, gdje im odgovaram, zaista ruši vađiti međom, a ono se na me, gdje im odgovaram, zaista ruši valovlje brigâ, svijest se gubi, umna snaga trne. No u razlaganju ne ću priznati, da sam slab, nego — da bih volio šutjeti. Ali sila me nagoni, te moram, jer se valja drskosti oprijeti, zabludi stati na put i neznanju doskočiti. Neizmjerno je to, što se ište, nedostižno, što se usuđujemo, — o Bogu nam je raspravljati sve preko određenja Božjega. On dade prirodi imena: Otac, Sin, Duh sveti. Nadilazi bogatstvo jezika, oštrinu sjetilâ i snagu uma, štogod se preko toga traži; ne da se iskazati ni dokučiti ni držati. Blago jezično iscrpljuje dokraja priroda same stvari, vid sjetilâ zasjenjuje svjetlost, dohvatu se uma izmiče, štogod nema nikakve granice. Ali mi ćemo Onoga, koji je sve to, radi te nužde moliti, neka nam oprosti; usudit ćemo se, ispitivat ćemo, govorit ćemo i ono — a to jedino obećajem u tako zamašnom istraživanju — vjerovati, što nađemo označeno.

6. Otac je, od koga posta sve, što jest. Sam je u Hristu i po Hristu početak svemu. Uostalom On ima bistvovanje svoje u sebi, nema odruguda to, da jest! On to ima od sebe i u sebi.

---

1) Imena nijesu samo puki časni naslovi, nego bićima pripada priroda, što je kazuju imena.

Beskrajan je, jer sam nije ni u čemu, nego je sve u Njemu; uvijek je izvan prostora, jer Ga ništa ne obuhvata; uvijek je pred vremenom, jer je vrijeme od Njega. Poteci mišlju svojom, ako misliš, da je u Njega nešto posljednje! Uvijek ćeš Njega naći; jer dok tražiš, uvijek će biti nešto, što možeš tražiti. A ti možeš boravište Njegovo tražiti bez kraja i konca, baš kao što je bistvovanje Njegovo bez kraja i konca. Za Njega će ponestati riječi, ali prirodi Mu nema granice. Prođi opet vijekovima, — naći ćeš, da je uvijek; nestat će u govoru broja računu, a Bog ipak ne prestaje biti. Pokreni umnu snagu i obuhvati Ga duhom cijela, ništa ne držiš! Toj cjelini pripada još ostatak, a taj je ostatak uvijek u cjelini. Dakle niti je ono, čemu pripada ostatak, niti je ostatak ono, u čemu je sve, što pripada cjelini. Ostatak je naime dio, a sve jest ono, što je cijelo. A Bog je i svuda i sav je, bio gdje mu drago. Tako prelazi granice uma našega Onaj, izvan koga nema ništa i komu pripada uvijek vječno bistvovanje. To je istina tajne Božje, to je ime neprozirne prirode u Ocu. Bog je nevidljiv, neizreciv, beskrajan. Riječ zapinje, — ne može izreći; pamet je tupa, — ne može Ga tražiti; um je ograničen, — ne može Ga dokučiti. Ali On ima, kako rekosmo, ime prirode svoje u ocu, — no samo je otac. Ta nema na ljudsku odruguda očinstva. Sam je nerođen, vječan, u sebi ima uvijek vječno bistvo. Samo je Sinu poznat, jer Oca ne pozna nitko osim Sina i onoga, komu Sin htjedne otkriti; ni Sina ne zna nitko osim Oca. Oni jedan drugoga znadu, oni se među sobom savršeno poznaju. Pa jer Oca nitko ne zna osim Sina, zato mislimo o Ocu onako, kao Sin, koji nam otkriva, a jedini je pouzdani svjedok!

7. I to bih o Ocu radije mislio nego govorio; ta dobro znam, da je sav govor preslab, da izreče ono, što je Njegovo. Treba ga zamisliti nevidljiva, nedokučljiva i vječna. Uostalom u tom, što je sam u sebi i od sebe i sam po sebi, što je nevidljiv i nedokučljiv i besmrtan, — u tom leži doduše priznanje časti, odraz sjetilâ i neki tračak slutnje, ali govor ne doseže bića, riječi ne kažu, kako je uistinu. Jer kad čuješ, da je sam u sebi, razum ljudski ne može to srediti; ta razlikujemo posjedovanje i posjed, i bit će drugo ono, što jest, a drugo, u čemu jest. Ako opet čuješ, da je sam od sebe, a ono nitko nije sam sebi davalac i dar. Čuješ li, da je besmrtan, ima dakle nešto,[2]) što nije od Njega i čemu On nije podvrgnut. Čuješ li, da je nedokučljiv, — dakle ne će nigdje biti, jer se tvrdi, da Ga se ne možeš taći. Čuješ li, da je nevidljiv, — bez sebe je, što ne postoji za vid. Sakato je u izricanju priznanje naše; pa primijenio kakve mu drago riječi, ne ćeš označiti Boga, kakav je ni kolik je. Savršeno je znanje

---

2) Smrt.

znati Boga onako, da znaš, da nije doduše neshvatljiv, ali je opet neizreciv. U Njega valja vjerovati, Njega shvaćati, Njemu se klanjati; tom Ga službom valja priznati.

8. Izvezosmo se iz krajeva bez pristana — a burno je more — na pučinu; ne možemo ni natrag ni naprijed bez pogibli, ali opet više jada zadaje put, što nam je prevaliti, nego što ga prevalismo. Otac je onakav, kakav jest, i moramo vjerovati, da je, kako je. A duh se snebiva i žaca se taći Sina, — svaka nam riječ s drhtom izlazi. Ta On je porod nerođenoga, jedan iz jednoga, istini od istinoga, živi od živoga, savršeni od savršenoga, krepost kreposti, mudrost mudrosti, slava slave, slika nevidljivoga Boga, obličje nerođenoga Oca. A kako ćemo pomisliti jedinorođenoga od nerođenoga? Ta često puta kliče Otac s nebesa: »Ovo je sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji.«[3]) Nema kidanja ni dijeljenja. Ne zna boli Onaj, koji je rodio, a slika je nevidljivoga Boga Onaj, koji se rodio, te svjedoči: »Otac je u meni i ja u Ocu.«[4]) Nije posinjenje, — pravi je Sin Božji i kliče: »Tko vidje mene, vidje i Oca.«[5]) On ne uđe u život na zapovijed, kao ostalo; jedinorođeni je od jednoga i ima u sebi život onaj, koji ga rodi. Kaže: »Kao što Otac ima život u sebi, tako dade i Sinu, da ima život u sebi.[6]) Ali nije dio Oca u Sinu, jer Sin svjedoči: »Sve, što ima Otac, moje je«,[7]) i opet: »I moje sve je tvoje i tvoje moje«[8]) pa: »Štogod ima Otac, dade Sinu«.[9]) Svjedoči i apostol: »Jer u Njemu živi tjelesno svaka punina Božanstva«.[10]) A po prirodi ne može ono, što je dio, biti sve. A savršen je od savršenoga, jer Onaj, koji sve ima, dade sve. I ne smijemo vjerovati, da nije dao, jer ima,[11]) ili da nema,[12]) jer je dao.

Sv. Ambrosije.

Izbor je u Milanu. U crkvi su na okupu katolici i arijevci, — biraju biskupa. Ulazi mladi konsular Ambrosije, miri razdražene stranke, a one glasuju za nj. Ambrosije se opire, — ta još nije kršten. Najposlije popusti, pokrsti se i posveti za biskupa g. 374. Imutak svoj preda za siromahe.

Časnički je sin, rodom iz Trijera. Oca izgubi rano, mati se s djecom preseli u Rim. Kao biskup proučava sv. Pismo i crkvene oce grčke, među njima Origena i savremenika svojega sv. Basilija. Dobar je pastir, izvrstan propovjednik, — zanese i samoga

[3]) Mat. 3., 17.
[4]) Iv. 10., 38.
[5]) Iv. 14., 9.
[6]) Iv. 5., 26.
[7]) Iv. 16., 15.
[8]) Iv. 17., 10.
[9]) Iv. 3., 35.
[10]) Kol. 2., 9.
[11]) Jer je još sav.
[12]) Da nije sav.

Augustina. Mladi mu je car Gracijan odan, kao sin. Vrstan je državnik, — dvor ga upotrebljava za poslanika. Odriješit je. O neustrašivost njegovu razbijaju se pletke Justine, majke cara Valentinijana II., prijateljice arijevaca. Ne pokori se, kad ga g. 386. Justina i car pozovu, da preda jednu crkvu nekomu Merkurinu, koga su arijevci bili za biskupa odredili, a prozvao se Auksencijem. Caru Teodosiju Velikomu, kad je u Solunu dao poklati silu naroda, jer su ondje g. 390. poubijali neke činovnike, zakrči put u crkvu i prinudi ga na javnu pokoru. Zna čuvati samostalnost crkve. Teodosije kaže: »Nijesam vidio biskupa do Ambrosija«. Ambrosije preminu 4. travnja 397., dvije godine poslije Teodosija.

Sv. Ambrosije je prava ćud rimska. Nije prijatelj filozofskoga razmatranja; život, ćudoređe mu je polje, na kojem se kreće. To ne izbija samo u propovijedima njegovim nego i u drugim spisima. U najznamenitijem djelu svojem — u »Dužnostima službenikâ« (De officiis ministrorum) u 3 knjige hoće da poda knjigu ćudoređa kršćanskoga. Ugledao se na Ciceronove »Dužnosti«. Kao što Ciceron piše za sina, tako piše Ambrosije za svoje sinove i službenike crkvene. Od njega ima i dogmatskih spisa, poslanica i himna. Arijevci su gajili pjesmu, zato je i on za ustuk uvodi u crkvu. Himne su se njegove brzo raširile.

Od govora se ističu oni, što ih je govorio pokojnicima — bratu Satiru g. 379., caru Valentinijanu g. 392. i Teodosiju g. 395. Bratu je govorio dva govora: nad lijesom u crkvi, a osam dana poslije opet na grobu.

Himne.

1.

O svijeta Tvorče vječiti,
Što danom, noću upravljaš,
Vijekóvâ daješ vijekove!
Da dotugu olàkšâš nam,

Već pjeva dana navjesnik,
A gluhe noći stražar vrl
I svjetlost noćna putniku,
Od noći koja dijeli noć.

S njeg probudi se Danica,
Sa svoda nebu skida mrak;
S njeg savkoliki bludnjâ zbor
Put kvara, štete ostavlja.

Brodaru snagu vraća on, —
I vali morski sliježu se;
Kad pjeva, sama Crkve hrid
Po njemu krivnju sapire.

Ded dakle hrlo diž'mo se!
Odà sna pijevac budi nas
I snene, trome kudi nas, —
Zatajat pijevac ne da nam.

Kad pijevac pjeva, sviće nâd
U bolna ulijeva se spas,
U kore lupež tura mač,
A palu vjera vraća se.

Gled, Isuse, na labave
I gledom daj nas popravljaj!
Jer gledneš li, sav pada pad,[1])
I suzom istire se grijeh.

Ti, svijetlo, sini srcu nam,
San duha našeg raspršaj,
Nek prvog tebe slavi glas, —
Ovrš'mo tebi zavjete!

[1]) Grijeh.

2.

O Bože, stvoritelju sveg,
Što svodom ravnaš, odijevaš
Dan sjajem, svijetlom prekrasnim,
A noćcu sankom dražesnim,

Da počin udma umornim
Svu snagu za rad povrati,
Duh iznemogli pridigne
I tugu bolnu razbije.

Dan prođe, — tebi hvalimo;
Noć dođe, — tebi s' molimo,
Iz duše pjesmu pjevamo,
Da grješnicima pomogneš.

Nek iz dna srce kliče ti,
Glas glasni složno ječi ti!
Nek ljubav čista ljubi te,
Duh trijezni tebi klanja se!

Kad tama crna crncata
Dan velom noćnim zavije,
Nek mraka ne zna vjera nam,
Već s vjere neka sine noć!

I spavat ne daj duhu nam,
Nek spavat nauči se grijeh,
I vjera, ta čuvarica,
Nek hladi, blaži sanka jar!

Bez kliska čuvstva snivalo
U tebi srce zanosno!
Strah — s hilom zavist dušmanska
Iza sna nas ne budila!

Pa Hristu, Ocu s' molimo
I Duhu Oca i Hrista!
Daj molitvu nam usliši,
O Trojstvo, jedna svemoći!

3.

Već treća ura diže se,
Kad Hrist nam na križ pope se, —
Nek pakost s uma vrgne duh,
Sa usrđem nek moli se!

Tko Hrista primi u srce,
Taj čuvstvo nosi nedužno,
Vijek vruće s' moli molitvom,
Da Duha svetog zavrijedi.

To čas je, kraj kad učini
On grozne krivnje mrtvilu
I sruši smrti kraljevstvo,
Sa svijeta ovog skide grijeh.

S tim časom blažen svanu vijek
Sve po milôsti Hristovoj, —
I crkve vjerom napuni
Po cijelom svijetu istina.

U slavlju s visa visokog[1])
On majci svojoj govori:
»Gle, majko, eto sinka[2]) ti,
Nà, apostole, majke ti!

I neve vezu zastrtu —
Dubòku tajnu raskriva,
Od djeve rođaj, porod svet
Da vrijeđo ne bi majke stid.

Čudesim' zašto nebeskim
Hrist, Isus vjeru potvrdi,
Kad paki nè vjerovâ puk?
Tko uzvjerova, — spast će se.

Sin Bog je — vjerujemo mi, —
I sveta Djeva rodi Ga,
On s ovog svijeta uze grijeh,
Ob desnu sjedi Ocu svom.

[1]) S križa.

[2]) Ivana.

7.

O sjaju slave Očeve, —
Iz svijetla svijetlo iznosiš!
O dane, — prvom zrakom ti
Sad svijetla novog pališ dan!

Ti, sunce pravo, šetaj nam
I blistom blistaj vječnijem
I svjetlost Duha svetoga
U naša srca ulijevaj!

I Oca zov'mo molitvom,
Jest — Oca slave vječite,
Jest — Oca moćne milosti,
Nek gonom kliski goni grijeh!

Za čestit rad nek bûdî mar
I zavisti nek krši zub,
A srećom stvara nesreću
I trudu milost dariva!

Nek srcem ravna, upravlja!
U čistom tijelu vjernome
Nek žarom vjera žari se
I ne zna otrov prijevare!

I bio nama hrana Hrist,
Napitak bila vjera nam!
I Duha pjanu trijeznost mi
Ded pijmo srca vesela!

Dan prošao nam veselo,
Stid bio ko praskòzôrje,
A vjera ko o podne dan,
Za suton srce ne znalo!

Svu trku zora pokreće, —
Ko zora neka osvane
U Ocu Sin sav savcati,
U Riječi Otac cjelati.

11.

O Trojstvo, svijetlo blaženo,
Prvobitno jedinstvo ti,
Već sunce tone gòlemô, —
De, ulij svjetlost u srca!

Mi ujutru te slavimo,
Mi uvečer te molimo, —
Nek skromna naša dika te
Sveđ diči u sve vijekove!

Iz »Dužnosti službenika«.

K n j i g a p r v a.

3. Pa što? Zar nam je biti nijemima? Nipošto! Ima doba, kad je šutjeti, a ima doba, kad je govoriti.[1]) Kad govorimo o besposlenu govoru, ded pripazimo, da ne govorimo i o besposlenu govoru. Ta šutnja zna biti zaposlena. Takva je bila u slenoj šutnji. Suzane, — uradila je šutnjom više, nego da je govorila. Šutjela je pred ljudima, a govorila Bogu, te nije za nedužnost svoju našla dokaz bolji nego šutnju. Savjest je govorila, gdje se glasa nije čulo; i nije za se tražila sud ljudski, nego je imala svjedočanstvo Gospodnje. Htjela je dakle, da je riješi Onaj, za koga je znala da se nikako ne može prevariti. Ta sam je Gospod mukom mučeći[2]) radio za spas ljudski. S pravom je dakle sebi David nametnuo — ne doduše muk nego oprez.

[1]) Prop. 3., 7.

[2]) Mat. 26., 63. Ogl. str. 79.

Stoga pazimo na srce svoje, pazimo na usta svoja! Jedno je i drugo zapisano. Na jednom ti se mjestu kaže, da na usta paziš, a na drugom: »Svom paskom čuvaj srce svoje!«[3]) Ako je David pazio, zar ne ćeš ti? Ako je usne nečiste imao Isaija, koji kaže: »Jaoh meni, jer sam žigosan, — jer sam čovjek nečistih usana!«[4]) — ako je prorok imao usne nečiste, kako da su naše čiste?

A za koga je, ako ne za svakoga nas, napisano: »Ogradi posjed svoj trnjem... i priveži srebro i zlato svoje, a na usta svoja načini vrata i zavor i za svoje riječi jaram i mjerila?«[5]) Tvoj posjed duh je tvoj; tvoje zlato srce je tvoje, tvoje srebro govor je tvoj. Govor je Gospodnji govor čist, srebro u vatri očišćeno.[6]) Dobar je posjed duh dobar. Najzad skupocjen je posjed čovjek čist. Ogradi dakle taj posjed, opkopaj ga mislima, utvrdi trn'em — brigama, da ne provale u nj bezumne strasti tjelesne i zaplijene ga, da ne navale teške bume, da ne opustoše vinograda prelazeći preko puta. Pazi unutrašnjega čovjeka svojega! Nemoj ga kao bescjenje odnemariti i odbaciti, — on je dobro dragocjeno! I s pravom je dragocjeno; ta plod mu nije prolazan i vremen nego stalan, — on je za spas vječni. Zato čuvaj posjed svoj, da imaš polja!

Uzdaj govor svoj, da se ne bani, ne raspaše, da ti jezičina ne nakopa grijeha! Neka je govor kraći i teče u koritu svojem. Brza rijeka, kad se razlijeva, nakupi blata. Uzdaj čuvstvo svoje, neka nije slobodno, kao bujica! Neka mu je trijeznost duha uzdom, koja njim ravna i upravlja!

Na ustima svojim imaj vratašca, da se zatvore, kad ustreba! I zasuni pomno, da u srdžbu ne natjera tko riječi tvoje, pa onda pogrdu uzvratiš pogrdom! Čuo si, što se danas čitalo: »Ljutite se, ali nemojte griješiti!«[7]) Dakle, ako smo i ljuti — ta strast je u ćudi, a ne u volji našoj, — a ono nemojmo iz usta svojih pustiti riječi zle, da ne srnemo u grijeh, nego neka nam riječ sapinju jaram i mjerila, t. j. poniznost i umjerenost. Neka je jezik tvoj pokoran umu! Neka ga pritežu uzde, neka nosi žvale, da se drži u granicama i iznosi riječi na mjerilima pravde odmjerene, pa da tako u čuvstvu bude ozbiljnosti, u govoru dostojanstva, u riječima mjere!

9. Mislili su,[8]) da dužnosti izviru iz onoga, što je dobro i što je korisno, i da biramo između toga dvoga, što je preče; a kad se desi, te se sukobe dva dobra i dvije koristi, pitat će se, što je bolje, što li korisnije. Prije svega se dakle na troje

---

[3]) Priče 4., 23.
[4]) Is. 6., 5.
[5]) Crkv. 28., 28. i 29.
[6]) Ps. 11., 7.
[7]) Ps. 6., 5.
[8]) Filozofi.

cijepa dužnost: na dobro i na korisno i na ono, što je preče. Zatim su to troje razdijelili u pet vrsta: u dva dobra i u dvije koristi i na sud u izboru. Prve dvije vrste, kažu, tiču se časti i poštenja u životu, druge probitka, obilja, moći, imutka, a o izboru odlučuje sud. Tako oni. A mi ono, što je časno i dobro, ne mjerimo mjerom sadašnjosti, nego više mjerom budućnosti; i ništa nije, kažemo, korisno doli ono, što koristi milini onoga vječnog života, a ne ugodnosti sadašnjega. I ne vidimo nikakve koristi od imanja i obilja blaga, nego to držimo za štetu, ako se ne odbaci; više je, sudimo, teret, kad imaš, nego gubitak, kad trošiš.

Stoga nije suvišnje djelo — spis naš, jer o dužnosti sudimo sasvim drukčije, nego su oni sudili. Oni probitke ovoga svijeta drže za dobro, a mi ih pače brojimo u štete, jer tko ovdje, kao onaj gavan, prima dobra, taj se ondje pati; a Lazar, koji je ovdje trpio nevolje, nađe ondje utjehu. Pa onda će oni, koji ne čitaju ono,[9]) čitati naše, ako im se prohtije; ta oni ne traže gizdė riječi ni vještine sloga, već priprostu milotu građe.

17. Jasno je, da čeka ovamo kazan opakost, onamo nagrada krepost; zato deder progovorimo o dužnostima, na koje valja pripaziti od mladosti, jer nam s godinama zajedno rastu. Dobru mladiću liči imati strah Božji, slušati roditelje, štovati starije, čuvati čistoću, ne zazirati od poniznosti, voljeti blagost i stidnost, koja je ures mlađoj dobi. Starcu se kao osobina prirode preporuča ozbiljnost, mladu čovjeku veselost, a momčiću stidljivost.

Isak je kao porod Abrahamov bio bogobojazan, ocu tako poslušan, da se njemu za volju nije otimao ni smrti.[10]) Dă, Josip je, makar mu se usnilo, da mu se sunce i mjesec i zvijezde klanjaju, svejedno slušao oca na mig,[11]) — čist, da nije htio slušati ni razgovora doli stidna; ponizan do ropstva, stidljiv do bijega, strpljiv do tamnice; krivde nije samo praštao, nego pače nagrađivao.

Iz prvoga govora »Pokojnomu bratu svojemu Satiru«.

5. Zašto da sâm više no drugi plačem onoga, koga svi plaču? Svoju sam tugu podijelio s tugom općenom, pogotovo kad suze moje ne koriste ništa, a vaše grade uzdanje, donose utjehu. Plačete, bogati, i plačem dokazujete, da bogatstvo naspremano ništa ne pomaže spasu, — cijenom novca ne možeš odgoditi smrti, jednako grabi bogata i siromašna posljednji dan. Plačete, starci, jer se ovom zgodom bojite udesa djece svoje; pa jer ne možete tijelu produljiti života, ne odgajajte djece za korist tijelu nego za službu kreposti! Plačete i vi, mladići, jer granica prirodi nije

---

[9]) Filozofe.
[10]) I. Mojs. 22., 9.
[11]) I. Mojs. 37., 6.

zrela starost. Rasplakali su se i siromasi te suzama — a to je kud i kamo dragocjenije pa kud i kamo korisnije — oprali grijehe njegove. Ono su suze otkupnice, ono uzdasi, koji zastiru bol smrti, ono bol, koja u obilju radosti vječne cijeli ranu stare boli. Pa tako, makar da zakapa jedan, plače svijet; zato i ne može plač biti dugotrajan, kad je posvećen saučešćem svega naroda.

6. Pa čemu da te, premili moj brate, plačem, kad si meni otet zato, da te svi imadu? Ne izgubih društva tvojega, nego ga izmijenih, — prije si tijelom bio nerazdružen, sada si čuvstvom neodijeljen; ostaješ sa mnom, a i ostat ćeš vazda. Dok si živio s nama, nikad mi te ne ote domovina, niti si sâm ikad volio domovinu nego mene; a sada mi ti poda drugu, — već nijesam tuđin ondje, gdje je bolji dio moj. Nikad nijesam bio sam za se čitav, nego je u drugome bio veći dio nas obojice; obadva smo bili u Hristu, u kojem je cjelina cjelokupnosti i dio pojedinosti. Taj mi je humak draži od rođene grude, — tu ne leži plod prirode nego plod dragosti moje; ta s tim tijelom, što sada mrtvo leži, vezan je bolji zadatak života mojega, jer u ovom tijelu, što ga ja nosim, obilniji je tvoj dio.

8. A sada, brate, kamo da krenem, kamo da se djenem? Vol vola traži i drži, da nije čitav, te čestim mukanjem odaje nježnu ljubav svoju, ako je slučajno poginuo onaj, s kim je šija njegova znala vući plug, — a ja da tebe, brate, ne tražim? Mogu li ikad zaboraviti tebe, s kim sam vazda bio upregnut u plug ovoga života? Ti trudom bješe slabiji, ljubavlju usrdniji; ne bješe toliko s kreposti moje prikladan, koliko sa svoje strpljivosti snošljiv; uvijek si, nježnim čuvstvom zabrinut, bokom o bok stajao uza me s ljubavlju, kao brat, u brizi, kao otac, sa zebnjom, kao stariji, s poštovanjem, kao mlađi. Tako si na stepenu jednoga srodstva vršio službu od više srodstava. Stoga u tebi ne tražim jednoga, nego sam izgubio njih više. Ti si jedna slika ljubavi, nijesi znao laskati; nijesi imao što s himbom dodati, kad si cijelo ljubavlju obuhvatao; nijesi mogao primiti više, nego si dao, niti si očekivao uzdarja.

16. Ali zaista ti nam i grčinu ove žalosti blažiš, — ja, koji sam se bojao za te, nemam se više za što bojati; nemam, što bi mi još mogao oteti svijet. Ako mi i ostaje još pobožna sestra, časna sa čistoće svoje, jednaka po vladanju, ravna po službi, a ono smo se opet nas oboje bojali više za te; držali smo, da je u tebi pohranjeno milje našega života. Tebe radi milio nam se život, tebe radi nije nam smrt bila mrska; oboje smo molili, da nam ostaneš živ, tebe preživjeti — ne bješe nam radost. Kada se nije zgrozilo srce, ako je takvim drhtom zadrhtalo? Kako li se duša prenerazila s glasa o bolesti tvojoj!

17. Ao jadne misli! Mislili smo, da si se vratio, a vidjeli smo, gdje si zamakao; zavjetima si svojim — razbiramo sada — u sv. mučenika Lovre ishodio, da možeš na put.[1]) Kamo sreće, da nijesi samo tražio polazak nego i dug život! Mogao si sebi ishoditi lijep broj godinica, kad si mogao ishoditi, da dođeš. Ali tebi, svemogući vječni Bože, hvala, što nam nijesi baš uskratio ove posljednje utjehe, te si dao, da nam se ispuni želja, — da se premili brat vrati iz sicilskih i afričkih krajeva; ta naglo poslije povratka svojega preminu, te se čini, kao da se samo molio, da se vrati braći.

18. Imam očevidno zalog, što mi ga nikakvo putovanje ne može više oteti; imam ostatke, što ću ih grliti; imam humak, što ću ga tijelom pokrivati; imam grob, na kojem ću ležati; i bit ću, mislim, Bogu miliji, jer ću počivati na kostima svetoga tijela. Da sam ovako s tijelom svojim mogao stati pred smrt tvoju! Da su te napali mačem, sebe bih radije dao probosti; da sam mogao vratiti dušu na rastanku, svoju bih radije ponudio!

19. Nije mi koristilo ništa, što sam hvatao posljednji hropac, — ništa, što sam ti na umoru dahom disao u usta; mislio sam, da ću ili smrt tvoju sam primiti u se ili da ću sam svoj život prenijeti u te. O jadnoga onog, ali opet slatkoga posljednjeg zaloga očima! Kukava li zagrljaja, u kojemu se mrtvo tijelo ukoči, posljednji hak rasplinu! Stiskivao sam ruke, ali već sam bio izgubio onoga, koga sam držao; i opet sam hvatao posljednji dašak, da usrknem, podijelim s tobom smrt. Ali onaj me dah nekako oživi, većom je milinom odisao u samoj smrti. Kamo sreće, da se, kad već dahom svojim nijesam mogao tebi vratiti života, bar snaga tvoja s posljednjim hropcem mogla preliti u duh moj i da je onu čistoću i nedužnost duše tvoje udisalo srce naše! Tu bi mi baštinu, predragi brate, ostavio, — ne bi ona plačnom tugom morila srca, nego bi milošću trajnom preporučala baštinika.

20. Što da radim sada, kad sam izgubio svaku slast života toga, svaku utjehu, najzad svaki ures? Ti mi jedini bješe utjeha u kući, dika uvani; ti bješe, velim, sudac u savjetu, dionik u brizi, plačidrug, razbituga; ti bješe branič mojih djela, zastupnik misli mojih; ti bješe najzad jedini, na kom je počivala briga domaća, ležao posao javni.[2])

26. Osjećam užas — slutnju duha, kad se često puta sjetim, što sam pisao. Odvraćao sam te, brate, da ne ideš sam glavom u Afriku. Začao sam se, da te pustim na put, predam valovlju;

---

[1]) Iz Afrike, kamo je pošao da utjera neki dug.

[2]) On je upravljao cijelim gospodarstvom.

u mene bješe ušao strah veći no obično, ali ti si obavio put, uredio stvar, te se opet,[3]) kako čujem, na staroj, rasklimanoj lađi predao valovima. Pomamio si se za hitnjom, a pustio s vida oprez, — uželio si se ljubavi naše, ne mario za pogibao svoju.

27. Varave li radosti! Nesigurna li toka žića ljudskoga! Vratio si se iz Afrike, oteo se moru, izbavio se iz brodoloma, — i već smo mislili, da te ne možemo izgubiti. Ali nas na suhu stiže teži brodolom; njega doduše nije mogao brodolom na moru baciti smrti u krilo, već je krepkom rukom isplivao, ali se zato njegova smrt nama stvori brodolomom. Kakva nam ostaje ugodnost, kad nam tako slatka dika, tako jasno svijetlo u mraku ovoga svijeta ugasnu? S njim ne pade samo dika porodice naše nego i cijele domovine.

28. Vama, predraga braćo, pobožni narode, najveća hvala, što moju tugu držite svojom, što mislite, da je vas zadesila ova samotinja naša, i što s nekom novom ljubavlju iznosite plač čitavoga grada, želje svake dobi, svakoga staleža. Nije ovo bol samilosnoga srca u pojedinca, nego neka služba u prilog opće ljubavi; ili ako vas dira samilost prema meni, što sam izgubio takva brata, ono imam plod obilat, imam zalog srca vašega. Volio bih, da je brat živ, ali opet — opća odanost u sreći godi, u nesreći blaži.

30. I nije mu trebalo uskrsnuća vremenoga,[4]) kad ga ide vječno. Ta čemu da je pao natrag u tužno i pretužno rasulo i vratio se u plačni život ovaj, kad nam se većma radovati, što se riješio nevoljâ, koje lebde nad nama, i pogibli, koje nam prijete? Ako nije nitko — a bilo doba mirno, rat počivao — plakao smrt Enohovu,[5]) nego ju je pače prorok hvalio — Pismo kaže o njemu: »Otet je, da zloba ne izmijeni srca njegova,«[6]) — koliko više smijemo s pravom to kazati sada, kad se pored kliska puta ovoga svijeta javlja nesigurnost života! Otet je, da ne dopadne ruku barbarskih; otet je, da ne gleda raspa cijeloga kruga zemaljskoga, konca svijeta, truplja roda svojega, smrti građanâ, napokon — a to je gore od svake smrti — sramoćenja pobožnih djevica i udovica.

38. Tko te je vidio, a nije mislio, da mene gleda? Koliko sam puta koga pozdravio, a on mi rekao, da sam ga već pozdravio, jer se s tobom maločas pozdravio? Koliki su tebi štogod rekli, a kazivali, da su meni rekli! Koje li radosti, kolikoga li često veselja, kad sam vidio, da se u nama varaju! Kako mila bješe varka, kako ugodna zamjena, kako srdačna himba, kako sladak ogovor!

[3]) Brod se, na kojem se vozio u Afriku, skršio, ali on se izbavio i stigao u Afriku.
[4]) T. j. da ozdravi.
[5]) I. Mojs. 5., 24.
[6]) Mudr. 4., 11.

Ta i nijesam se trebao bojati za djela i riječi tvoje, — radovao sam se, da se meni pripisuju.

79. Ne odbijaj me, molim, dugo, — čeznem za tobom! Čekaj me žurna, pomaži hitna i zovi, ako ti se učini, da predugo otežem! Nijesmo nikad odveć dugo bili jedan bez drugoga, — ti si me ipak obično pohađao. Sada, kad se ti više ne možeš vratiti, poći ćemo mi k tebi, — pravo je, da ti ljubav naplatimo, vratimo milo za drago. Nikad nije bilo oveće razlike u žiću našem; jedno nam je uvijek bilo zdravlje ili bolest, — jedan bolovao, drugi se razbolio; jedan ozdravljao, obadva se pridizala. Kako smo svoje pravo izgubili? I sada smo skupa legli, — kako nas nije jedna smrt pokosila?

80. Tebi sada, svemožni Bože, preporučam nedužnu dušu, tebi prinosim žrtvu svoju. Primi milostivo i vedro bratski dar, žrtvu svećenika svojega! Taj prilog svoj šaljem već unaprijed, u tom zalogu dolazim k tebi — u zalogu žića, ne novca. Nemoj dati, da dugo časim, — ja dužnik tolikoga duga! Nijesu kamate ljubavi bratske malene, niti je od male cijene glavnica prirode, što je množi porast kreposti. Kadar sam podnositi, ako mi je skoro podmiriti.

Iz »Nadgrobnoga slova Teodosiju.«

1. To su nam prijetile teške trešnje zemlje, to se grozile neprestane kiše, to nam je navješćivao mrak mrkliji no obično, — premilostivomu caru Teodosiju bješe prestaviti se sa svijeta! Sama je priroda dakle žalila smrt njegovu. Nebo se mrakom zastrlo, zrak se kočio vječnom tamom, zemlja se trešnjom tresla, tonula u poplavi. Kako da nije plakala vaseljena, kad joj je bilo doskora izgubiti vladara, koji je strahote ovoga svijeta znao blažiti, blaga srca praštao zločinu kazan?

2. I on preminu, da primi krunu, što je ne odloži, nego zamijeni, — po pravu pobožnosti svoje dođe u dom Hristov, u onaj nebeski Jerusalim, gdje sad kliče: »Što čusmo, to i vidjesmo u gradu Gospoda nad vojskama, u gradu Boga našega, što ga Bog utvrdi dovijeka.«[1]) Ali mnoge i mnoge ostavi bez okrilja očinskoga, a ponajpače sinove svoje. Ali nijesu ostavljeni, — ostavi im baštinu, pobožnost svoju; nijesu ostavljeni, — steče im milost Hristovu i vjernost vojske.[2]) To joj bješe dokazom, da Bog voli pobožnost, a osvetnik je nevjere.

3. Smrt toga vladara oplakasmo i nedavno, a sada slavimo četrdesnicu; do svetoga žrtvenika stoji vladar Honorije.[3]) Pa

[1]) Ps. 47., 9.
[2]) On oprosti vojsci protivnika svojega Eugenija, a tim je [illegible] pridobi.
[3]) Iz Milana će se prevesti tijelo u Carigrad.

kao što je pobožni Josip ocu svojemu za četrdeset dana priredio slavu pogrebnu, tako eto i taj iskazuje ocu Teodosiju dužnu čast.

4. Dobar bješe Josip, — pobožnomu djelu poda oblik. Njega je otac volio, njemu rekao: »Pomogao ti Bog moj, blagoslovio te blagoslovom zemlje, koja ima svega radi blagoslova majke tvoje i radi blagoslova oca tvojega!«[4]) Pobožnu ocu bješe ogranak dobar. Slavio je dakle četrdesnicu oca Jakova, onoga »potkidača«; a i mi slavimo četrdesnicu Teodosija, koji se ugledao na Jakova i potkinuo nevjeru siledžijâ.[5]) I on maknu[6]) kipove neznabožačke; vjera njegova maknu štovanje kumira, zatre sve svetkovine njihove. On je osim toga žalio, što se pomilovanje, kojim je pomilovao ljude, što su se o nj ogriješili, razbilo, te im se oproštenje uskratilo.[7]) Ali ne će uskratiti sinovi ono, što je otac poklonio; ne će uskratiti, makar se tko i kušao u to plesti; pa i ne će moći zakratiti, što je on darovao uopće svima, kad vrše, što je obrekao pojedincima.

5. Smrt tolikoga vladara, koji je već bio sinovima predao sve: krunu, vlast, ime »august«, — tâ smrt, velim, nema na sebi ništa dičnije, ništa sjajnije nego to, da je on obrekao uneke obaliti zemljarinu, pa dok se otezalo, predao tu milostinju kao baštinu nasljednicima. Stoga tko bi htio tomu doskočiti, navalio bi na se mržnju, a opet ne bi rasuo gomilu onolike milosti. Pa i s punim pravom. Ta ako posljednja volja običnih ljudi i oporuka na samrti ima vječnu snagu, — kako se onda može oporuka tolikoga vladara gaziti? Slavan je i u tom Teodosije, ako i nije po običnom pravu načinio oporuke; ta za sinove, kad im je već bio sve dao, nije mogao ništa novo zamisliti, nego ih samo preporučiti drugomu ocu, koji je bio nazočan.[8]) I za sluge i uzdanike svoje mogao je samo odrediti, da im se zapisi isplate i obećanja ispune. Naredi, neka se zakon o milostinji, što ga je napisao i ostavio, uistinu izda. Što je dostojnije, nego da oporuka careva bude zakon?

6. Toliki se dakle vladar rasta s nama, ali se ne rasta sasvim, — ostavi nam djecu svoju, u kojoj ga prepoznajemo, u kojoj ga i gledamo i imamo. Neka nas ne smeta dob, — vjernost vojnikâ zrela je dob caru; tâ zrela je dob ondje, gdje je zrela krepost. Jedno se s drugim mijenja, — vjera je careva krepost vojsci.

7. Znate dašto slavlje, što vam ga je stekla vjera Teodosijeva. Radi tjesnaca i radi zapreka silne prtljage silazila je vojska

[4]) I. Mojs. 49., 25.
[5]) Maksima i Eugenija.
[6]) Poput Jakova.
[7]) Amnestije se nijesu svi činovnici carski držali, te su progonili protivnike.
[8]) Čini se, da je to skrbnik Stilikon.

malo okasno u bojni red, — i već je neprijatelj radi toga otezanja bojem smjerao da nasrne.[9]) Vladar skoči s konja, stupi sam pred bojni red i klikne: »Gdje je Bog Teodosijev?« To je mogao reći samo, tko je već Hristu bio sasvim blizu. Ta tko da onako govori, a ne priznaje, da je pristalica Hristov? Onom riječju osokoli sve i primjerom svojim sve naoruža. A već je bio zaista godinama stariji, ali vjerom jak.

8. Teodosijeva je dakle vjera bila vaša pobjeda, — vaša vjera neka je srčanost sinovima! Vjera čini dob starijom. Najzad ni Abraham nije gledao na dob, kad u starosti rodi sina, ni Sara, kad posta mati. I nije čudo, što vjera čini dob starijom, kad predočuje budućnost. Što je vjera no temelj nadi?[10]) Tako nas uči Pismo. Ako je dakle vjera temelj onomu, što se nadamo, — koliko je više temelj onomu, što vidimo? Dobra je nada, o kojoj je pisano: »Pravedan živi o vjeri«.[11]) Nestane li je, ne će se svidjeti duši mojoj.

11. Sve više i više nam se upeti, da u ovom žiću ne budemo nezahvalni, nego da zalozima pobožnoga vladara od srca iskažemo odanost, kao ono ocu. Platite sinovima dug, što ga dugujete ocu. Više dugujete mrtvu, nego ste dugovali živu. Pa ako kod djece običnih ljudi ne možemo krnjiti prava malodobnih, da duše ne ogriješimo teško, — koliko više vrijedi to za sinove jednoga cara!

12. Pa još — dodajmo! — kakva cara! Cara pobožna, cara milosrdna, cara vjerna, o kakvu pravo govori Pismo, kad kaže: »Nešto je veliko i časno čovjek milosrdan, a vjerna je čovjeka teško naći«.[12]) Ako je nešto veliko naći kakva milosrdna i vjerna čovjeka, koliko je teže cara, kojega vlast jari na osvetu, ali ga ipak od osvete odvraća milosrđe? Što je uzvišenije od vjere cara, koji se s moći svoje ne ponese, s oholosti ne digne glave, nego ga pobožnost sagne? O njemu prekrasno veli Solomun: »Srdnja je nepravedna kralja kao rika lavlja, a ljubav je njegova kao rosa travi«.[13]) Kako li je dakle plemenito maknuti strah i trepet od vlasti, nositi dragu milost!

13. Teodosije prejasne uspomene — držao je, da je primio dar, kad ga je netko molio, da mu oprosti; i što mu je jar bijesa bio veći, to je brže praštao. Provala gnjeva bijaše preteča oprostu; mogao si željeti, čega se inače bojiš, — željeti, da plane. To bijaše spas krivcima; imao je vlast nad svima, ali je volio kao otac namoliti nego kao sudac kazniti. Vidjeli smo mnogo puta, gdje dršće čovjek, na koga se oborio, — zločin mu je do-

[9]) To se desilo u dolini na Vipavi u boju s Eugenijem.
[10]) Hebr. 11., 1.
[11]) Hebr. 10., 38.
[12]) Priče 20., 6.
[13]) Priče 19., 12.

kazan, očajava, ali ga on rješava. Volio je pridobiti nego skršiti, biti sudac pravde blage nego krvnik kazni. Ako si priznao, nikad se nije kratio prostiti, a ako je bila kakva tajna savjesti tvoje, prepuštao je sud Bogu. Riječi su se njegove plašili ljudi više nego kazni, jer je car radio s tolikom nabožnošću, da je volio ljude pridobijati strahom Božjim nego ljudskim.

14. Najveći je, kažu, filozof[14]) zagovarao svaki zločin, koji bi se dogodio u srdžbi, ali božansko Pismo kaže bolje: »Ljutite se, ali nemojte griješiti!«[15]) Voli podsijecati grijeh nego ga opravdavati. Bolje je, da u gnjevuubereš vijenac blagosti, nego da te bijes nagna na osvetu.

53. Nosio je teški jaram od mladosti svoje bogac Lazar, — zato po svjedočanstvu štiva[16]) počiva u krilu Abrahamovu. Nosio je teški jaram Teodosije, kad su mu radile o glavi ubice lovor-vijencem ovjenčanoga.[17]) Nosio je teški jaram, kad s ljubavi ode u izgon, pa kad u carstvo rimsko provali bujica barbarska, a on primi žezlo. Nosio je teški jaram, da iz carstva rimskoga makne siledžije.[18]) Ali jer se ovdje kinjio, počiva ondje.

54 Ali svrnimo već na prijenos prejasnoga tijela! Plačeš, Honorije, grano carska, i suze su ti svjedok čuvstva, ljubavi, — tijelo očevo, čašću groba još nepočašćeno, otpremaš preko dalekih krajeva. Ali i patrijar Jakov ostavi dom da oslobodi narod, što ga je glad teškom morom morila; starac krenu u tuđi svijet, ondje preminu, a za nekoliko dana odnesoše ga — pratio ga sin — do groba otaca.[19]) I to ne smanji zasluga njegovih, nego mu još više povisi slavu, jer je radi svojih pustio dom svoj i u tuđini kao izgnanik boravio do posljednjega časa svojega.

---

[14]) Može se primijeniti na Aristotela (Et. VII. 6.) i na Platona (Zak. IX.).

[15]) Ps. 4., 5.

[16]) Luk. 16., 24.

[17]) Mati Gracijanova bjesnjela je protiv viših činovnika, kad se vratila iz izgona; mislila je, da su joj oni krivi. Teodosija, oca Teodosija Velikoga, dade pogubiti g. 376., a sin se njegov odreče javnoga života i otide u domovinu svoju — u Hispaniju. Poslije smrti Valentove ponudi mu Gracijan polovicu carstva.

[18]) U Britaniji proglasi vojska Maksima carem. Gracijan izgubi vlast. Teodosije obori Maksima kod Ptuja g. 388. — Arbogast ubije cara Valentinijana II., nasljednika Maksimova, i digne na prijesto Eugenija, koji uvodi opet neznaboštvo. Teodosije krene iz Carigrada g. 394. i potuče Eugenija u dolini vipavskoj. Pet mjeseci poslije umre Teodosije. Još pred smrt razdijeli carstvo među sinove Arkadija i Honorija. Stilikon je skrbnik Honoriju, caru zapadnoga carstva.

[19]) I. Mojs. 49., 1.

55. Plačeš, prejasni care, što ne možeš sam glavom sve do Carigrada pratiti časne ostatke. Baš ti je, kao i nama, — svi te u pravoj tuzi slijedom slijedimo, svi bismo, da možemo, od srca rado s tobom bili pratnja. Ali Josip pođe samo u susjednu krajinu, a ovdje puče po srijedi silno prostorje, ovdje valja prebroditi mora. Pa ni to ti ne bi bila muka, da te ne ustavlja država, koju dobar car voli nego roditelje i sinove. Najposlije zato te carem učini otac, Gospod potvrdi, da ne vojuješ samo za oca, nego zapovijedaš svima.

56. I ne boj se, da će ostaci slavlja, prispjeli kud mu drago, biti bez počasti! To ne misli Italija, koja je gledala slavne trijumfe, koja, oslobodivši se opet siledžijâ, svečano slavi oslobodioca svojega: to ne misli Carigrad, koji je po drugi put poslao vladara na pobjedu, a nije ga mogao ustaviti, ako je i htio. Nadao se sjajnu slavlju i lovorikama pobjedâ; nadao se caru cijeloga kruga zemaljskoga s pratnjom vojske galske, pod zaštitom silâ cijeloga svijeta. Ali je sada Teodosije ondje moćniji, sada se slavnije vraća, — vodi ga četa anđela, prati ga povorka svetaca. Grade uistinu blaženi! Primaš stanara rajskoga, dočekat ćeš sjajnim gostoljubljem građanina onoga grada nebeskoga, u grob ćeš položiti tijelo.

Iz »Govora protiv Auksencija o predaji crkava«.

1. Vidim vas, gdje ste se preko reda najedared uzbunili i pazite na me. Čudim se, čemu to, — već ako ste vidjeli i čuli, da su k meni došli tribuni s porukom carskom, da idem odavde, kud me volja, pa tko hoće, može sa mnom. Prepali ste se dakle, da ću pustiti crkvu i u strahu za glavu svoju vas ostaviti. No mogli ste i razabrati, što sam poručio, — da nemam volje pustiti crkve, jer se više bojim Gospoda vaseljene nego cara od ovoga svijeta; pa da me baš silom vuku iz crkve, — moje tijelo mogu izgurati, ali duha ne. Ako on učini, što je vična vlast vladarska, a ono sam spravan trpjeti, kako je vičan svećenik.

2. Što se dakle zbunjujete? Svoje volje nikad ne ću vas zapustiti, ali sili se opirati ne znam. Žalit ću, plakat ću, uzdisat ću, — protiv oružja, vojnikâ, pa i Gotâ suze će mi biti oružje moje; to je branik svećeniku. Drukčije se ne smijem opirati, a i ne mogu; ali bježati i ostavljati crkve nijesam vikao, da ne bi tko mislio, da sam to uradio u strahu od teže kazni. Znate i sami, da znam cara slušati, ali ne popuštati mu; rado se predajem mukama, i nije me strah onoga, što spremaju.

3. Kamo sreće, da sam siguran, da ne će crkve predati krivovjernima! Da se slaže sa službom svećeničkom, rado bih išao caru na dvor, da na dvoru većma vojujem nego u crkvi. Ali Hrist

ne običava na sudu biti optuženik nego sudac. Tko da se krati vjeru braniti u crkvi? Uzda li se tko, neka dođe ovamo!

4. Vojska kolom naokolo, zveket oružja oko crkve ne plaši vjere moje, nego mi dušu mori, da vas ne bi, dok me čuvate, zadesila kakva nesreća. Ta ja sam se već odvikao od straha (za se), ali me sada popada strah za vas. Dopustite, molim, svećeniku svojemu, da se ogleda; suparnik naš »đavao obilazi kao lav rićući i traži, koga da proždere«, kako apostol kaže.[1]) Primio je bez sumnje, primio — ne varamo se, nego nam je to opomena — vlast, da nas onako iskušava, ne bi li me kako rane tijela mojega odvratile od borbe za vjeru. Čitali ste i vi, da je đavao mnogo i mnogo napastovao pobožnoga Joba, — najzad tražio i primio onakvu vlast, da mu iskušava tijelo, koje obasu čirovima.

5. Kad me pozvaše, da već predam suđe crkveno, odvratih: da ištu što od moga, bilo zemlju ili kuću ili zlato ili srebro, što je svojina moja, drage bih volje dao, ali iz hrama Božjega ne mogu ništa uzeti, a ni predati, — to sam primio, da čuvam, ne da predam. Pa onda zabrinut sam za spas carev, — niti je meni od koristi predati niti njemu primiti. Želi li savjeta, neka čuje riječ svećenika slobodnoga, — neka se okani i ne čini nasilja Hristu!

31. Ali opet gledajte, koliko su arijevci gori od Židova! Oni su pitali Hrista, treba li caru po sudu Njegovu plaćati porez, a ovi hoće da caru dadu vlast nad Crkvom. Kao što se protivnici u nevjeri svojoj povode za učiteljem svojim, tako i mi odgovorimo, kako nas je naučio Gospod i učitelj naš! Kad Isus vidje himbu židovsku, reče im: »Što me kušate? Pokažite mi novac!« I kad mu dadoše, reče: »Čij je obraz ovaj i natpis?« Odvratiše i rekoše: »Cesarev«. I Isus reče im: »Podajte cesarevo cesaru i Božje Bogu!«[2]) I ja dakle kažem njima, kad me pitaju: »Pokažite mi novac! Isus vidje cesarev novac i reče: Podajte cesaru cesarevo i Božje Bogu!« Smiju li oni iznijeti novac cesarev, da dokažu svoje pravo na crkve naše?

32. U Crkvi znam samo jedan lik, lik Boga nevidljivoga, o kojem kaže Bog: »Načinimo čovjeka po obličju svojemu!«[3]) — onaj lik, o kojem je pisano da je Hrist sjaj slave i slika bića Njegova.[4]) U tom liku gledam Oca, kao što kaže sam Gospod Isus: »Tko mene vidi, vidi i Oca.«[5]) Taj lik nije odijeljen od Oca, on nauči jedinstvo Trojstva.

---

[1]) I. Petr. 5., 8.
[2]) Mat. 22., 18.—21.
[3]) I. Mojs. 1., 26.
[4]) Hebr. 1., 3.
[5]) Iv. 14., 9.

33. Zar nijesmo ponizno odgovorili? Ako traži porez, ne kratimo ga.

34. Kažu, da sam pjesmama svojim zaslijepio narod. Da, ne tajim. Divna je čarolija, od koje nema ništa snažnije. Ta što je snažnije nego priznavati Trojstvo, što ga svaki dan slave usta naroda! Takme se, naizmjence ispovijedaju vjeru, znadu pjesmom slaviti Oca i Sina i Duha svetoga. Svi su dakle postali učitelji, a jedva mogli biti učenici.

35. Pa što može biti poslušnije, nego da slijedimo primjer Hrista, koji se »na oči nađe kao čovjek i ponizi sam sebe postavši poslušan do same smrti«?[6]) Najzad on nas sve posluhom oslobodi: »Jer kao što neposlušanjem jednoga čovjeka postaše mnogi grješni, tako će i poslušanjem jednoga biti mnogi pravedni.«[7]) Ako je On bio poslušan, a ono neka prihvate primjer posluha, kojega se mi držimo! Mi njima, kad nas mraze u cara, velimo: »Plaćamo cesarevo cesaru i Božje Bogu. Porez je cesarev, ne kratimo ga; ali crkva je Božja, ne smije se nipošto predati cesaru, jer svojinom cesarevom ne može biti hram Božji.«

36. Nitko ne može poreći, da to nijesam rekao s poštovanjem prema caru. Ta što je časnije, nego da se car zove sinom Crkve? Kad se tako zove, u tom imenu nema grijeha, u tom se imenu krije milost. Ta car je u Crkvi, nije nad Crkvom; dobar car traži pomoć Crkve, ne odbija je. To ponizno iznosimo, ali odrješito tvrdimo. No neki prijete vatrom, mačem, izgonom. Mi, ropčad Hristova, vikli smo ne bojati se. A jer se ne bojimo, nikad nam strah nije težak. Najzad je pisano: »Strjelice majušnih udariše ih«.[8])

Sv. Jeronim.

Sofronije Eusebije Jeronim rodio se na granici Dalmacije i Panonije — u Stridonu. Nadajale su ga grudi kršćanske. U Rimu ga zanosili klasici rimski; učio i grčki, čitao filozofe, zavolio retoriku. Pokrsti se, putuje u Trijer, gdje sluša teologiju. Poslije ga sretamo u Akvileji u društvu mladih, znanosti odanih svećenika, a zatim ga vidimo na putu po Trakiji, Bitiniji, Pontu, Galatiji, Kapadokiji, Kilikiji; dolazi u Antiohiju potkraj ljeta g. 373. Bolest i žalost radi smrti prijateljeve svedu ga u Halkidsku pustaru u Siriji, gdje se s vremenom sav preda naučnomu i književnomu radu. Prvi od zapadnjaka uči židovski. Kad vjerske prepirke zahvate i pustinjake, vrati se u Antiohiju,

---

[6]) Fil. 2., 7. i 8.
[7]) Rim. 5., 19.
[8]) Ps. 63., 8.

redi se, ali ostaje monah. Glas Grgura Nazijanžanina domami ga u Carigrad, gd'e se upozna i s Nišaninom i s drugim znamenitim teolozima. U Nazijanžanina se usavrši u tumačenju sv. Pisma. Živo proučava starije crkvene pisce grčke, poimence Origena i Eusebija. Papa ga Damas zove, da mu bude desna ruka; nagovori ga, da uredi tekst sv. Pisma, jer su stizale tužbe na razlike u tekstovima biblijskim. Jeronim u Rimu kara život svećenstva, omrazi se, te se poslije smrti papine vraća — tako sam kaže — iz Babilona u Jerusalim.

G. 385. pohađa sv. mjesta u Palestini, zalazi u Egipat — u Aleksandriju i u gore pustinjačke, vraća se u Betlehem, diže samostan za muške, samostan za ženske, konake za hodočasnike. Bogati knjižnicu svoju, opet uči židovski, predaje teologiju monasima, uređu'e školu za sinove imućnih roditelja; sam :e u njoj učitelj filolog, tumači klasike, osobito Vergilija. Ni obdan ni obnoć pravo ne počiva, — čita ili piše. Taj mir naruši mu borba između pristalica i protivnika Origenovih, a još više pelagijevci. On udari perom na njih, a oni provale u samostan, zapale ga. Starac doživi crne dane. Zaklopi umorne oči 30. rujna godine 420.

Sv. Jeronima zove crkva crkvenim učiteljem. On je ugledan gotovo u svim granama teologije, a prvak :e na polju znanosti biblijske. Najučeniji je pisac crkveni na zapadu. Vješt je tumač, dobar znalac latinskoga, grčkoga i židovskoga jezika, oštrouman kritik, izvrstan prevodilac. Samo se čovjek s takvom spremom mogao dati na uređenje teksta sv. Pisma, samo je takav čovjek mogao podati onakav prijevod sv. Pisma, kao što je »Vulgata«. To je zreo plod dugoga naučnog rada. Prevodio je što sa židovskoga, što s haldejskoga, gdješto s grčkoga. Od njega imamo još d'ela povjesnih, dogmatskih pa poslanica i homilija. Najviše su bile omiljele poslanice — krasna slika crkvenih prilika ondašnjih. Najdotjeraniji i najbiraniji je jezik u prijevodu sv. Pisma i u poslanicama, — ut'eče na pozniju latinsku prozu kršćansku.

Poslanica Paulinu.

1. Dobar čovjek iz dobre klijeti srca svojega iznosi dobro,[1]) a svako se drvo po rodu 'svojem poznaje.[2]) Po vrlinama me svojim mjeriš i malena velik dižeš; na gozbi sjedaš na m'esto posljednje, da te domaćin makne po sudu svojem naprijed. Ta što 'e u mene ili kolišno je, da zaslužujem hvalu učena glasa i da mene niska i neznatna hvale ona usta, koja brane pobožna vladara?[3]). Nemoj me dakle, dragi brate, cijeniti po broju go-

[1]) Luk. 6., 45.

[2]) Luk. 6., 44.

[3]) Paulin je pisao pohvalu caru Teodosiju (Super victoria Tyrannorum, O pobjedi nad siledžijama).

dina! Ne drži s'edine za mudrost nego mudrost za sjedine, jer Solomun svjedoči: »Sijeda kosa čovjeku je múdrost njegova.«[4]) Ta i Mojsiju bi naređeno, neka bira 70 staraca, za ko'e znade da su starci;[5]) treba ih dašto suditi ne po godinama nego po razboru. I Danijel, još kao dječak, sudi ljude vremešne, — i bestidne starce osudi dob nestašna. Nemoj, velim, vjernost mjeriti po vremenu! Ne drži me zato boljim, što sam prije stao vojevati u vojsci Hristovoj. Apostol Pavao, ko'i se od progonitelja provrže odabranom posudom, posljednji je po redu, a prvi po zaslugama; jer makar bio posljednji, više uradi od svih. Judu, koji je nekad čuo: » A ti si, čov'eče, što sa mnom zajedno blagova hranu, vođ i znanac moj; u domu Božjem hodasmo složno«,[6]) krste usta Spasiteljeva izdajnikom pri'atelja i učitelja svojega;

Uzao za ružnu smrt na visokoj zaveže gredi.[7])

Naprotiv razbojnik mijenja križ za raj, a od kazni za ubijanje gradi smrt mučeničku. Koliki danas dugo živu, a nose smrt svoju, te su, kao okrečeni grobovi, puni kosti mrtvačkih? Nagli žar nadjača dugotrajnu mlakost.

2. Najposlije i ti — ta čuo si riječi Spasiteljeve: »Ako hoćeš savršen da budeš, idi i prodaj sve, što imaš, i podaj siromasima pa hajde za mnom!« — pretvaraš riječ u djelo i gô za golim križem ideš; brže se i lakše penješ ljestvama Jakovljevim. Mijenjaš haljinu po duši i ne tražiš slave, dronjaka s punom kesom;[8]) čistih ruku i čista srca ponosiš se, da si siromah i u duhu i po djelu. Ni'e dika pretvarati se turobnim i bli'edim licem svojim ili graditi se isposnikom; nije dika plivati u obilju dobara, a kočiti se u prostoj halji. Krato,[9]) onaj Tebanac, čovjek jednom silno bogat, baci velik tovar zlata, kad zaputi u Atenu, da se preda filozofiji; držao je, da ne može u jedan mah imati kreposti i bogatstvo. Mi krcati zlata kročimo za ubogim Hristom; pod izlikom milostinje ležimo na gomili pređašnjega blaga svojega. Pa kako možemo onda pošteno dijeliti tuđe, kad svoje sa zebnjom čuvamo?[10]) Pun trbuh lako naklapa o postu.

Ne treba hvaliti, što je tko bio u Jerusalimu, već što je valjano živio u Jerusalimu. Ne treba tražiti, ne treba hvaliti onaj grad, što ubi proroke i proli krv Hristovu, nego onaj, što

[4]) Mudr. 4., 8.

[5]) IV. Mojs. 11., 16.

[6]) Ps. 54., 14. i 15.

[7]) Verg. Aen. XII. 603. Kraljica Amata misli, da je zaručnik kćeri njezine Turno u boju pao, te se objesi.

[8]) Monasi su se odijevali u loše haljine, ali su neki to radili, samo da se pohvale pred svijetom, a uistinu su imali novaca.

[9]) Cinik, učenik Diogenov.

[10]) Dobrotvori su rado davali monasima, da oni te dare podijele među siromahe.

ga veseli obilna voda — potok;[11]) onaj, što ga apostol zove majkom svetih, te se raduje, što ondje ima naselje s pravednima.[12]) I dok to govorim, ne napadam sam sebe radi nepostojanosti niti osuđujem rad svoj, kao da sam po primjeru Abrahamovu — ali uludo — ostavio i rod i dom svoj; no ne usuđujem se svemožnosti Božje omeđiti uskom međom ni na pedalj zemlje stisnuti Onoga, koga ne obuhvata nebo. Svaki se vjernik cijeni po zaslugama vjere, ne po različnosti mjesta. I pravi se pobožnici ne klanjaju Ocu ni u Jerusalimu ni na brdu Garizimu, jer je Bog duh, te pobožnici treba da mu se klanjaju u duhu i u istini.[13]) »A duh diše, gdje hoće. Gospodnja je zemlja i sve, što je god na njoj.«[14]) Otkad se osuši runo židovsko, a savkolik se svijet rosom nebeskom orosi,[15]) i mnogi, dolazeći od istoka i zapada, počinuše u krilu Abrahamovu, odonda se ne zna za Boga samo u Judeji, niti mu je ime veliko samo u Izraelu,[16]) nego po svoj zemlji otide glas apostolâ i po krajevima se vasionoga svijeta proniješe riječi njihove.[17]) Spasitelj, kad je bio u hramu, progovori i reče učenicima: »Ustanite, hajdemo odavde!«[18]) — a Židovima: »Ostavit će vam se kuća pusta.«[19]) Ako nebo i zemlja prođe, zaista će proći sve, što je zemaljsko. Stoga ono mjesto križa i uskrsnuća koristi onomu, tko nosi križ svoj i s Hristom ustaje svaki dan, — onomu, tko je vrijedan tako sjajna stana.

Uostalom tko kaže: »Crkva Gospodnja, crkva Gospodnja«,[20]) taj neka čuje apostola: »Vi ste crkva Gospodnja, i Duh sveti živi u vama.«[21]) I ljudima iz Jerusalima i iz Britanije jednako su otvoreni dvori nebeski: »Jer je kraljevstvo Božje unutra u vama.«[22]) Antun i oni svi rojevi kaluđera u Egiptu pa u Mesopotamiji, Pontu, Kapadokiji i Armeniji — nijedan od njih ne vidje Jerusalima, a opet su im otvorena rajska vrata i bez toga grada. Blaženi Hilarion — bio je iz Palestine i živio u Palestini — proživje jedan cigli dan u Jerusalimu, da se ovamo, jer je boravio blizu, ne bi činilo, da ne mari za sveta mjesta, a onamo opet, da me bi mislio svijet, da Gospoda veže o mjesto. Od vremena Hadrijanova do vlade Konstantinove, kroz neko 180 godina, štovao se na mjestu uskrsnuća lik Jupiterov, a na stijeni, gdje je stajao križ, kip Venerin od mramora; podigli su ih neznabošci. Glave su gonjenja mislile, oskvrnu li sveta mjesta idolima, da će u nama ugušiti vjeru u uskrsnuće i u križ. Nad Betlehemom, sada našim, najuzvišenijim mjestom na svijetu — o njemu pjeva psalmist: »Istina niče iz zemlje«,[23]) — razastiraše hladovinu gaj Tamuzov, t. j. Adonisov, a u pećini, gdje je nekad zaplakalo sitno djetešce — Hrist, plakahu ljubimca Venerina.[24])

4. Što će — kazat ćeš — taj dugački uvod? Ma zato, da u jednu ruku ne misliš, da ti je vjera sakata, jer nijesi vidio Jerusalima, a u drugu, da ne držiš mene boljim, jer uživam, — boravim ovdje, nego da držiš, da ćeš, bio ovdje ili drugdje, jednaku plaću za djela svoja primiti u Gospoda našega. Zaista, da iskreno otkrijem osjećaje srca svojega, ja ti, dok gledam odluku tvoju i žar, s kojim si se odrekao svijeta, sudim, da ima razlika u mjestu, kad zapustiš grad i vrevu gradsku pa živiš na dobarcu, tražiš Hrista u samoći i moliš se sam samcat s Isusom na gori,[25]) te ti je užitak jedina blizina svetih mjesta,[26]) t. j. nijesi u gradu niti gubiš odluke kaluđerske. Što govorim, ne govorim o biskupima, o svećenicima i o crkvenim ljudima, koji vrše neku službu, nego o kaluđeru, i to o kaluđeru — čovjeku, koji bijaše jednom u svijetu ugledan, ali je novce od blaga svojega metnuo apostolima pred noge[27]) i pokazao, da treba novce gaziti, da ovako, ponizno i nasamo živući, uzmogne vazda prezirati ono, što je jedamput prezreo.

Da ono mjesto križa i uskrsnuća nije u naseljenom gradu,[28]) gdje stoji vijećnica, gdje stoji vojarna, gdje ima milosnica, glumaca, lakrdijaša i svega, što se obično desi po ostalim gradovima, ili da se ondje jate samo kaluđeri, ono bi zacijelo trebalo da svi kaluđeri traže takvo obitavalište. Ali ovako je najveća ludost odricati se svijeta, ostavljati zavičaj, zapuštati gradove, graditi se kaluđerom i među mnoštvom naroda živjeti baš onako, kako bi ti živio u domaji svojoj. Ovamo grne narod iz cijeloga svijeta. Pun je grad svegakolikoga roda ljudskoga, i tolika je naloga obojega spola, te moraš ovdje snositi sve, čemu se drugdje donekle možeš ukloniti.

5. Stoga, jer bratski pitaš, kojim ti je putem poći, prostodušno ću s tobom govoriti. Ako želiš vršiti zvanje svećeničko,

---

[11]) U psalmu se razumijeva pod potokom Siloe, koji izvire pod Sionom, a dolazio konalom u Jerusalim do kupelji, kamo je Isus poslao slijepca od poroda. U prenesom smislu značio je potok obilni blagoslov, kojim je Bog blagoslovio Jerusalim. Jeronim misli crkvu Hristovu i Jerusalim nebeski.

[12]) Ef. 2., 19.; Djel. 22., 28.

[13]) Iv. 4, 20.

[14]) Iv. 3., 8.; Ps. 23., 1.

[15]) Sud. 6., 39.—40.

[16]) Ps. 75., 1.

[17]) Rim. 10., 18.

[18]) Iv. 14., 31.

[19]) Mat. 23., 38.

[20]) Jer. 7., 4.

[21]) I. Kor. 3., 16.

[22]) Luk. 17., 21.

[23]) Ps. 84., 12.

[24]) Adonisa.

[25]) Mat. 14., 23.

[26]) Svjetuje ga, da se nastani daleko od grada, a blizu svetinja, da ih može pohađati. Paulin se već g. 394. nastanio u samoći blizu crkvice sv. Feliksa, jedan km od Nole, te je svake godine išao u Rim o Petrovu i Pavlovu.

[27]) Djel. 4., 34.—36.

[28]) U Jerusalimu.

ako te slučajno veseli dostojanstvo biskupsko ili rad ili čast, a ti živi po gradovima i gradićima i gledaj, da ti spas drugih bude duši tvojoj na korist. A želiš li biti ono, što ti kaže samo ime monah, t. j. samac, — što ćeš onda u gradu, gdje zacijelo ne prebiva u samci nego sila ljudi. Svako zvanje ima svoje uzore. Rimske vođe neka se povode za Kamilima, Fabricijima, Regulima, Scipionima. Filozofi neka se ugledaju na Pitagoru, Sokrata, Platona, Aristotela. Pjesnici neka se takme s Homerom, Vergilijem, Menandrom, Terencijem; pisci povijesti s Tukididom, Salustijem, Herodotom, Livijem; govornici s Lisijom, Grakhima, Demostenom, Tulijem.[29]) Pa da prijeđemo na svoje, — biskupima i svećenicima neka su primjer apostoli i ljudi apostolski; kad imadu čast njihovu, a ono neka nastoje da imadu i zaslugu! A nama su ugledom u životu Pavli pa Antuni, Julijani, Hilarioni i Makariji. Da se vrnem na primjere sv. Pisma, — naš je uzor Ilija, naš Elisej, nama su vođi sinovi proročki, kojima bjehu domom polje i pustinja, a gradili sebi kolibe do vode Jordana.[30]) Među njima su i oni sinovi Rehabovi, što nijesu pili vina ni pića opojna, a živjeli pod šatorom; njih hvali glas Božji preko Jeremije i obećaje im, da ne će u koljenu njihovu nestati čovjeka, koji će stajati pred Gospodom.[31]) To, držim, kaže i naslov 70. psalma:[32]) »Sinova Jonadabovih i onih, koji su prvi dopali ropstva.« To je onaj sin Rehabov Jonadab, za koga stoji u knjizi »O kraljevima« da se uspeo s Jehuvom na kola.[33]) Njegovi su sinovi oni, koji su uvijek živjeli u šatoru, a najzad radi provale vojske haldejske bili prisiljeni prijeći u Jerusalim, te se potom kaže, da su oni prvi trpjeli ropstvo, jer su poslije one slobode u pustinji bili kao u tamnici.

6. Zato, jer si vezan vezom sestre svoje te ne kročiš krokom sasvim slobodnim, zaklinjem te: kloni se — bilo ovdje ili ondje — mnoštva svijeta, društva, pohađanja, gozbâ kao kakvih okova slasti! Hrana neka je prosti ručak — kupus i grah, a katkad neka ti je po koja ribica najveća poslastica! Tko čezne za Hristom i onim se hljebom hrani, ne mari baš, hoće li mu blato biti od skupa jela. Što se više ne osjeća, kad se jednom omakne grlom, neka ti je isto, što kruh i grah. Imaš knjige moje protiv Jovijana, — obilnije raspravljaju o preziranju trbuha i grla. Neka ti je u ruci sveto štivo! Često se valja moliti pa prigibati tijelo i dizati srce Gospodu. Često valja bdjeti, češće prazna želuca polaziti na počinak. Kao dušmana čuvaj se pusta glasa i prazne slave i slatkih laskavaca! Sirotinji i braći dijeli

[29]) Ciceronom.
[30]) IV. Kralj. 6., 2.—4.
[31]) Jer. 35., 18.—19.
[32]) Naslov glasi: Psalam Davida, sinova Jonadabovih i prvih zarobljenika.
[33]) IV. Kralj. 10., 15. i 23. On sjede u kola, da istrijebi idolopoklonstvo u Izraelu.

rukom svojom novce, potporu! Ne vjeruješ li, da je istina, što velim? Sjeti se Judine kese![34]) Skromne halje ne traži sa srcem oholim! Bježi od društva svjetovnjakâ, pogotovo mogućnikâ! Ta čemu da više puta gledaš ono, što si prezreo i postao kaluđer? Tvoja neka se sestra osobito kloni razgovora s gospođama! Neka se ne žalosti, a neka se i ne divi sama sebi, dok prljava sjedi među gospođama — među samom svilom i dragim kamenjem, jer je jedno klica kajanju radi odluke, a drugo klica hvastanju.

Nemoj kao negdašnji vjerni i čuveni razdavač svoga primati tuđih novaca, da ih dijeliš! Razumiješ, što velim; ta Gospod ti je dao razum u svemu.[35]) Budi bezazlen kao golub, da ne snuješ prijevare nikomu! Budi mudar kao zmija, da te tuđa zasjeda ne potkopa,[36]) jer kršćanin ne poznaje velike razlike u mani, umije li tko varati ili se da varati. Za koga vidiš, da ti ili uvijek ili mnogo puta govori o novcu — osim o milostinji, koja je bez razlike svakomu dopuštena, — radije ga drži za trgovca nego za kaluđera! Osim hrane, odijela i prijekih potreba ne dijeli nikomu ništa, da hljeba sinova ne izjedu psi![37])

7. Prava crkva Hristova jest duša vjernikâ. Nju kiti, nju odijevaj, njoj davaj dare, u njoj primaj Hrista! Koja li korist, ako zidovi sjaju od dragoga kamenja, a Hristu siromahu prijeti glad? Više nije tvoje, što imaš, nego ti je samo povjereno upravljanje time.[38]) Sjeti se Ananije i Safire![39]) Oni su sa zebnjom čuvali svoje,[40]) a ti pazi, da blago Hristovo ne raspeš ludo, t. j. da slijepo ne daješ dobra sirotinjskoga ljudima, koji nijesu siromasi, i da po riječima mudra čovjeka[41]) ne propadne s darežljivosti darežljivost! Nemoj

Gledat na odličja sjajna ni prazno ime Katonâ![42])
Ja te — kaže — u srce, ü dûšu poznam.[43])

Nešto je veliko biti kršćanin, a ne činiti se samo. I tko se Hristu ne mili, nekako se većma mili svijetu. To te nijesam po onoj: »Krmača (uči) Minervu«[44]) — opomenuo, nego kao prijatelj prijatelja, koji polazi na more; volim, da nađeš u mene dobru volju nego pamet pa da čvrsta koraka koračaš onuda, gdje sam ja posrnuo.

8. Tvoje djelo, što ga umno i kićeno sastavi caru Teodosiju i posla meni, pročitah rado i osobito mi se svidje u njemu po-

[34]) Iv. 12., 6.
[35]) II. Tim. 2., 7.
[36]) Mat. 10., 16.
[37]) Mark. 7., 27.
[38]) Nije znao, da je Paulin već sve razdavao; imao je imanja u Galiji, Hispaniji i između Etrurije i Kampanije.
[39]) Djel. 5., 1.—2.
[40]) Za starost.
[41]) Cic. Duž. II. 15.
[42]) Lukan, Fars. I. 313.
[43]) Persije, Sat. 3., 30.
[44]) Lud uči pametna.

djela. Pa dok ti u prvim dijelovima natkriljuješ druge ljude, u pretposljednjem natkrili sam sebe. Ali i sam je slog sabit i sjajan; sja bistrinom Tulijevom, pun je puncat misli. Ta govor — tako kaže jedan — propade, ako svijet hvali samo riječi njegove. Osim toga sve je dosljedno, jedno se izvija iz drugoga. Štogod uzmeš, to je ili svršetak pređašnjemu ili početak potonjemu. Sretna li Teodosija, kad ga brani takav govornik Hristov! Skerlet mu obasu sjajem i posveti posvetom korisne zakone za buduće vijekove. U dobri čas! Kad si takav novak, kakav li ćeš biti vojnik, kad se uvježbaš! Kamo sreće, da takav um smijem voditi ne po brdima aonskim, po vrhovima helikonskim,[45]) kako pjevaju pjesnici, nego po Sionu i Taboru i po visokom Sinaju! Da te mogu učiti ono, što sam naučio, i regbi iz ruke u ruku predati otajstva sv. Pisma, rodilo bi se nešto, čega nema učena Grčka.

9. Čuj dakle, moj druže, prijatelju, brate! Slušaj malo, kojom ćeš stazom stupati u sv. Pismu! Sve je, što čitamo u božanskim knjigama, doista sjajno, — sja i kora, ali je slađa jezgra. Tko hoće da jede orah, neka razbije lupinu! »Otvori«, kaže David, »oči moje, i gledat ću čudesa zakona tvojega!«[46]) Ako tolik prorok priznaje mrak neznanja svojega, kakva onda, misliš, noć neukosti obavija nas majušne, gotovo sisančad? Taj veo ne zastire samo lice Mojsijevo[47]) nego evanđeliste i apostole. Puku je Spasitelj propovijedao u pričama[48]) i kazujući, da je tajanstveno ono, što im govori, reče: »Tko ima uši, da čuje, neka čuje!«[49]) Ako ne otkri sve, što je napisano, onaj, koji ima ključ Davidov, koji otvori i nitko ne zatvori, koji zatvori i nitko ne otvori[50]) — ono se to ne će širom rastvoriti, otvarao tko mu drago. Da imaš taj temelj, što više — da je to radu tvojemu regbi završni kamen, ne bismo ništa ljepše, ništa učenije, ništa slađe, ništa boljim jezikom latinskim imali napisano od knjiga tvojih.

10. Tertulijan je krcat misli, ali mu je jezik težak. Blaženi Ciprijan poput bistra vrela teče slatko i milo, ali zaokupljen nevoljama — ganjanjem, potiče svom dušom na kreposti, a nipošto ne razlaže sv. Pisma. Viktorin, ovjenčan slavnim vijencem mučeničkim, ne umije izraziti, što misli. A Laktancije, rijeka rječitosti Tulijeve, — kamo sreće, da je mogao naše učvrstiti onako, kako je tuđe srušio![51]) Arnobije je nejednak, odviše rastegnut, pobrkan, bez podjele u djelu svojem. Sv. Hilarije stupa na galskom koturnu,[52]), pa dok se kiti cvijećem grčkim, zavija se katkad u dugačke rečenice, te ga prostija braća ne će da čitaju. Mimoilazim druge, bilo pokojne ili još žive, o kojima će poslije kojekako suditi drugi.

11. Sad prelazim na te, na brata redovnika, druga svojega i prijatelja — prijatelja, velim, svojega više nego znanca, i molit ću, nemoj posumnjati, da radi prijateljstva laskam, što više — radije drži, da se varam ili s ljubavi da griješim, nego da laskajući prijatelja zasljepljujem. Imaš velik um i beskrajno bogatstvo jezika; govoriš lako i čisto, sama je lakoća i bistroća izmiješana s razborom. Ta kad je glava zdrava, sva su čuvstva snažna. Da je uz taj razbor i uz rječitost još truda ili razumijevanja sv. Pisma, domala bih vidio, da među našima stojiš na vrhuncu i da se penješ s Joabom na krov sionski[53]) i pjevaš na krovu, što si smislio u krevetu.[54]) Trgni se, molim, trgni! »Ništa bez velika truda život ne da smrtniku«.[55]) Bio ugledan u crkvi, kao što si prije bio u vijeću! Spremaj sebi bogatstvo, što ćeš ga svaki dan davati, a ne će se premaknuti nikada, dok su godine snažne, dok se sjedine ne prosipaju glavom, dok

ne hrupe bolesti i starôst tužna,
I trud ne ugrabi tebe i krutost nemile smrti.[56])

Zadovoljan sam, što nije u tebe ništa srednje; želim, da je sve najveće, sve savršeno. A s kakvom sam vrućom željom dočekao svećenika Vigilancija, bolje je, da doznaš iz usta njegovih nego iz pisma mojega. No zašto je on tako naglo otišao od nas i ostavio nas, ne mogu kazati, da ne uvrijedim koga. Ali opet sam njega regbi na prolazu i u hitnji malko zadržao i dao mu okušati prijateljstvo svoje, da po njemu saznaš, čega mi nedostaje.

Svetu drugu svoju po službi, koja s tobom u Gospodu vojuje, daj mi pozdravi!

Poslanica Heliodoru.

1. Velikoj građi ne odolijeva um malen; drzne li se preko snage svoje, kod samoga pokušaja podlegne. Što je veće ono, o čemu valja govoriti, to jače poklopi onoga, tko riječima nije podoban svladati veličinu predmeta.

Nepocijan moj, tvoj, naš, dà — Hristov, a jer je Hristov, zato još više naš, zapusti nas starce; rani nas strijela čeznuća za njim, preteška nas bol srva. Bit će nam, pomislismo, naslje-

---

[45]) Aonija je Beotija. Na beotskom je brdu Helikonu sijelo Muza. Paulin je slavan pjesnik.

[46]) Ps. 118., 18.

[47]) II. Mojs. 34., 33

[48]) Mat. 13., 34.

[49]) Luk. 8., 8.

[50]) Otkr. 3., 7.

[51]) Bolje je pobijao neznaboštvo, nego branio kršćanstvo.

[52]) Slog mu je uzvišen, kao u kakvoj tragediji. Koturni su obuća glumaca u tragediji, imadu debele potplate i visoke pete. Hilarije je rodom iz Galije.

[53]) Kad je David osvajao Sion, prvi se pope Joab na kulu.

[54]) Javno pjevaš ono, što si naučio, razmišljajući obnoć.

[55]) Hor. Sat. I. 9. 57.

[56]) Verg. Georg. III. 67. i 68.

dnik, a u grob ga legosmo. Za koga će se sada znojem znojiti pamet moja? Kome će se pisamca moja da svide? Gdje je ono poticalo, slađe od pjeva labuđega? Trne srce, ruka dršće, mrači se pred očima, jezik muca. Svaka će mi, čini se, riječ biti nijema, jer je on ne čuje. Samoga se pera, kao da ćuti, rđa hvata, a vosak, kao da ga tuga mori, pokriva plijesan.[1]) Kadgod se upnem da otvorim usta i grob mu ospem cvijećem nadgrobnoga slova, svaki put zaliju se oči suzama, bolna se rana provali, svu mi dušu zaokupi smrt njegova.

Bješe nekad običaj, te su djeca nad mrtvim tijelom roditeljskim pred narodom s govornice slavili djela i kao zapijevkom srce svijetu, koji je slušao, jarili na plač i jecanje. Eto za me se red promijeni i na nesreću moju izgubi priroda pravo svoje; što je trebalo starcu da učini mladić, to ja starac činim mladiću.

2. Pa što ću? Hoću li s tobom suze roniti? Ali apostol ne da, za mrtve kršćane veli da spavaju.[2]) I Gospod kaže u Evanđelju: »Djevojka nije umrla, nego spava«.[3]) I Lazar — ta bješe zaspao — probudi se.[4]) Bi li se ja radovao i veselio, što ga smrt »ote, da mu zloća ne iskvari srca, jer Bogu omilje duša njegova?«[5]) Ali silom mi preko volje suze teku niz obraze i pored načela o krepostima i pored nade na uskrsnuće lomi dušu, punu vjere, čuvstvo — čeznuće. O smrti, koja razdvajaš braću i mile drugove nemilo i kruto rastavljaš! Žarki diže vjetar Gospod onamo od pustare; on ispi žile tvoje i isuši vrelo tvoje.[6]) Ti proguta Jonu,[7]) ali i u tvojem trbuhu bješe živ. Ti nosi ga kao mrtva, da se smiri oluja svijeta i da Ninivu našu[8]) spase glas njegov.[9]) On — On tebe svlada, On te zadavi, prorok bjegunac, koji ostavi dom svoj, pusti baštinu svoju, dragi život preda u ruke onima, koji su ga tražili. On se jednom preko Oseje grozno grozio: »Bit ću smrt tvoja, o smrti! Bit ću propast tvoja, pakle!«[10]) Njegova smrt bješe smrt tvoja. Njegova je smrt život naš. Ti proguta, a progutana si. Pa dok te draži méka, ono poždrto tijelo, i misliš, da je ono plijen proždrljivu ždrijelu, drob ti razdrije zavinuti zub.

5. Što radim, dušo? Na što se dajem? Čega ću se najprije mašiti? Što li premučati? Zar zaboravi pravila govornička? Zar te presvoji tuga, obliše suze, cvil sape, te ne znaš reda

---

[1]) Pisalo se željeznim šiljkom na drvenim pločicama, koje su voskom bile prelite.
[2]) I. Sol. 4., 13.
[3]) Mark. 5., 39.; Luk. 8., 52.
[4]) Iv. 11., 10.
[5]) Mudr. 4., 11. i 14.
[6]) Os. 13., 15.
[7]) Hrista.
[8]) Ovaj svijet.
[9]) Propovijed.
[10]) Os. 13., 14.

govoru? Gdje je nauka — ona još od djetinjstva pa ona uvijek hvaljena Anaksagorina i Telamonova:[11]) »Znao sam, da sam rodio smrtna«! Pročitah Krantora,[12]) za čijim se djelom poveo Ciceron, da utiša bol svoju;[13]) letimice prođoh Platonova, Diogenova, Klitomahova, Karneadova i Posidonijeva djelca o tišanju žalosti;[14]) oni su u razno doba gledali da tugu raznih lica umanje knjigama ili poslanicama; pa sve da mi je usahla pamet, a ono bi se mogla natopiti iz vrutka njihova. Iznose nam bezbroj ljudi, osobito Perikla i Ksenofonta, učenika Sokratova. Jedan od njih izgubi dva sina,[15]) a s vijencem na glavi prozbori narodu u skupštini. Drugi je baš žrtvovao, kad mu stiže glas, da mu je sin zaglavio u boju; skide — kaže se — vijenac, ali ga opet stavi na glavu, kad sazna, da je kao junak pao u bojnom redu. Čemu da pominjem rimske vođe, kojih vrlina kao zvijezda kakva sja u povijesti rimskoj? Pulvil je svetio Kapitolij, — dođe mu glas, da je sina naprasna smrt ugrabila, a on naredi, neka ga bez njega ukopaju. Paulo[16]) izgubi u sedam dana dva sina, a između jednoga i drugog ukopa uniđe u slavlju u grad.[17]) Maksime, Katone, Gale, Pizone, Brute, Scevole, Metele, Skaure, Marije, Krase, Marcele i Aufidije, što se nijesu u žalosti ponijeli slabije nego u boju, a gubitak njihov pripovijeda Tulije u spisu »Utjeha«, mimoilazim, da se ne bi činilo, da volim tuđe nego svoje. Ali neka je i to, što sam ukratko rekao, na sramotu našu, kad vjera ne pokazuje ono, što je pokazao svijet bez vjere!

6. Prijeđimo dakle na svoje! Ne ću s Jakovom i Davidom plakati sinove, što umiru u zakonu, nego ću ih po Evanđelju s Hristom primiti, jer ustaju od mrtvih. Žalost židovska kršćanska je radost. »Večerom bit će plač, a jutrom radost«.[18]) Noć prođe, a dan se približi«.[19]) Zato i plaču Mojsija na samrti.[20]) Isusa sahranjuju bez svečana pogreba i suza.

---

[11]) Telamon, otac trojanskoga junaka Ajanta.
[12]) Filozof akademik u 3. vijeku pr. Is.
[13]) Poslije smrti kćeri svoje Tulije napisa Ciceron »Utjehu« (De consolatione), da se utješi.
[14]) Klitomah iz Kartage, učenik Karneadov, poslije glava t. zv. treće Akademije, koju je u Ateni osnovao Kirenjanin Karnead. Rad obojice pada u 2. vijek pr. Is. — Posidonije, učenik stoika Panetija, putuje zapadom između g. 100. i 90. pr. Is.
[15]) Periklo u vrijeme strašne kuge.
[16]) Emilije Paulo pobijedi Perseja kod Pidne 168. Pet dana prije trijumfa izgubi jednoga sina, a drugoga tri dana poslije.
[17]) Rim.
[18]) Ps 29., 6.
[19]) Rim. 13., 12.
[20]) V. Mojs. 34., 8.

Štogod se može iz sv. Pisma navesti za naricanje, kratko smo razložili u poslanici, kojom sam tješio Paulu u Rimu. A sada mi je, da ne gazim starim, već zametenim tragom, poći drugim putem do istoga mjesta.[21])

7. Znamo doduše, da je naš Nepocijan s Hristom u zboru svetih, i za čim je ovdje s nama izdaleka tragom išao na zemlji i kao dragocjenost iskao, to gleda ondje izbliza i govori: »Što čusmo, to i vidjesmo u gradu Gospoda nad vojskama, u gradu Boga našega.«[22]) Ali čežnji za njim ne možemo odolijevati, — ne žalimo kob njegovu nego svoju. Koliko je on sretniji, toliko je bol naša veća, jer nam nesta onakva dobra. Plakale su i sestre Lazara,[23]) a znale su, da će uskrsnuti. Sam Spasitelj, da pokaže pravo srce čovječje, zaplaka nad onim, koga je mislio uskrsnuti.[24]) I apostol njegov, koji veli: »Želim otići i s Hristom biti«,[25]) a na drugom mjestu: »Meni je život Hrist, a smrt dobitak«[26]) — hvali Bogu, što se Epafrodit oteo smrti iz krila, te mu ne dođe žalost na žalost;[27]) ali to ne čini u strahu bez vjere nego iz ljubavi u čežnji. Koliko jače ti, ujak i biskup, t. j. po krvi i u duhu otac, žališ, što ti se otkinu srce tvoje, i uzdišeš, jer ti je regbi iščupano? Ali zaklinjem te, ne odaj se odviše tuzi, imaj na pameti onu: »Ne prevrši!«[28]). Poveži na časak ranu pa čuj pohvalu njegovu! Ta vazda ti je njegova krepost bila radost. Nemoj se jadati, što si izgubio takva, nego se veseli, da si imao takva! Kao što se krajevi svijeta slikaju na maloj pločici, tako ded vidi u tom malom pismu samo nabačene, ne dokraja izrađene crte vrlina njegovih! Ne primi ovo od mene kao snagu nego volju!

Govori dalje o životu Nepocijanovu.

13. U dobri čas! Komu je početak takav, kakav će mu biti svršetak? Jadni živote ljudski! Pusta li vijeka, što ga bez Hrista vjekujemo! Riječi moja, što se otimaš, što okrećeš leđa? Strah me je stići kraju, kao da mogu odgoditi smrt njegovu i produljiti mu život. »Svako je tijelo trava, a sva je slava njegova kao cvijet poljski«.[29]) Gdje je sada ono lijepo lice, gdje je dostojanstvo cijeloga tijela, kojim se kao plaštem krasnim krasna duša njegova zaogrnula bila? Dunu jugovina i — ao tuge! — venuti stade lijer, i rumen ljubičice poče se polako pretakati u bljedoću. Pa kad je sav od vrućice gorio, a vatruština mu žilama ispijala snagu, uze tješiti, jedva dišući, tužna

[21]) Do cilja.
[22]) Ps. 47., 9.
[23]) Iv. 11., 24.
[24]) Iv. 11., 35.
[25]) Fil. 1., 23.
[26]) Fil. 1., 21.
[27]) Fil. 2., 27.
[28]) Rečenica jednoga od sedmorice mudraca grčkih iz 6. vijeka pr. Is.
[29]) Is. 40., 6.

ujaka. Veselo mu bješe lice, — svi su oko njega plakali, samo se on smiješio. Bacao sa sebe pokrivač, pružao ruke, gledao, što drugi nijesu vidjeli; dizao se, kao da ide ususret, pozdravljao pridošlice. Rekao bi, da ne umire, nego se seli; mijenja prijatelje, ne ostavlja ih. Niz lice mi se roni suza za suzom, — sokolim se, ali ne mogu sakriti boli, što je trpim. Tko bi pomislio, da se on u takvu času sjeća prijateljstva našega, i dok mu se duša bori, da ćuti sladost ljubavi naše? Ujaka hvati za ruku, reče: »Ovu halju, u kojoj sam služio Hristu, podaj onomu,[30]) koji mi je mio i premio, — ocu po godinama, bratu po redu, i ljubav, koju si dugovao nećaku, prenesi na njega, — ta volio si ga, koliko ja!« S tim riječima preminu, — držao ujaka za ruku, a mene na pameti.

Navodi primjere, kako treba da filozofi, a još više biskupi snose žalost. Pominje nesretne kraljeve.

Reći će tko: »Takav je udes kraljeva,
u brda ponajviša
Pucaju strijele.«[31])

Prelazim na obična dostojanstva i ne govorim o onima, što traju preko dvije godine. Mimoići ću druge, — dosta mi je, da pomenem nedavnu, raznoliku smrt trojice konsularaca. Abundancije živi u Pitijuntu, kao siromah izgnanik. Rufinovu glavu donijeli u Carigrad na koplju, a desnu mu ruku nezasitnoj lakomosti na rug odsjekli, te je prosjačila od vrata do vrata.[32]) Timasije, najedamput svrgnut s najviše časti, misli, da se oteo, kad živi u Asi bez svake slave. Ne pričam o nesreći jadnikâ nego o lomnoj sreći života ljudskoga. Duša mi se žaca pripovijedati ruševine vijeka našega. Ima tomu dvadeset i više godina, što se onamo od Carigrada do Alpa julijskih dan na dan prolijeva krv rimska. Skitiju, Trakiju, Makedoniju, Dardaniju, Dakiju, Tesaliju, Aheju, Epir, Dalmaciju i svu Panoniju hara, plijeni, grabi Got, Sarmata, Kvad, Alan pa Huni, Vandali, Markomani. Koliko gospođa, koliko djevica Božjih, plemenita i ugledna lica obrukaše te zvijeri! Pohvataše biskupe, posmicaše svećenike i razne ljude crkvene. Razrušiše crkve, od oltara Hristovih stvoriše jasle konjma, iskopaše moći mučeničke:

Svuda je strah, svud smrt u premnogim prilikam' svojim.[33])

[30]) Jeronimu.
[31]) Hor. Od. II. 10., 11. i 12.
[32]) God. 395. htjede Rufina Teodosije II. učiniti drugom u vladi, ali vojska ubije Rufina u predgrađu carigradskom, odsiječe mu glavu i ruku pa ponese u grad. Ruku su njegovu pružali svijetu, koji se okupio, i govorili: »Podajte prosjaku, koji nikad nije imao dosta!«
[33]) Verg. Aen. II. 368.

Svijet se rimski ruši, ali opet ponosna se šija ne sagiba.[34]) Kakav je sada, misliš, ponos u Korinćana, Atenjana, Lakedemonjana, Arkađana, u cijele Grčke, kad im zapovijedaju barbari? I zaista pomenuh malo gradova, gdje bješe nekad vlast nemala. Činilo se, da je ta nevolja minula istok, — samo se prepao s glasa. Ali lane provališe s krajnjih stijena kavkaskih[35]) — ne više vuci iz Arabije nego sa sjevera. Projuriše za kratko vrijeme tolikim pokrajinama! Koliko uzeše samostana? Kolike vode — rijeke omasti krv ljudska? Podsjeli Antiohiju i druge gradove, do kojih teče Halis, Kidno, Oront i Eufrat. Odvukoše gomile sužnjeva, — Arabiju, Fenikiju, Palestinu i Egipat skuči sam strah.

Jezika sto da imam i k tomu stotinu usta,
I glas gvozdeni, —
Ne bih kazni sve poimence mogla navesti.[36])

A i nijesam namislio pisati povijest, nego kratko oplakati nevolje naše. Uostalom i Tukidid i Salustije ne bi smogli riječi, da to ispripovijedaju dostojno.

Sretna li Nepocijana, — ne vidi to! Sretna li, — ne čuje to! Mi smo jadnici, kad ili trpimo ili gledamo braću našu, gdje toliko trpe, a opet rado živimo i one, koji su se toga riješili, radije držimo za bijedne negoli za blažene. Osjećamo, da smo jednom Boga uvrijedili, ali ga ne mirimo. S naših grijeha jaki su barbari.

19. Vratimo se k sebi i malko ogledajmo svoje, kao da silazimo s neba! Molim te, osjeti li, kada si postao dijete, kada dječak, kada mladić, kada čovjek krepak, kada li starac? Svaki dan umiremo, svaki se dan mijenjamo, a opet mislimo, da smo vječni. Upravo mi se ovaj trenutak, dok kazujem u pero, dok ono, što je napisano, čitam, dok ispravljam, kida od života mojega. Koliko znakova načini brzopisac, toliko ode vijeka mojega. Pišemo i odgovaramo, pisma prelaze preko mora, lađa reže brazdu, sa svakim valom tone časak vijeka našega. Jedina nam je dobit, što nas ljubav Hristova sjedinjuje. »Ljubav dugo trpi, milokrvna je; ljubav ne zavidi, ljubav se ne gradi, ne nadima se; sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi. Ljubav nikad ne prestaje«.[37]) Ona uvijek traje u srcu; po njoj je Nepocijan i nenazočan s nama, te nas, ako nas i dijeli toliki prostor zemaljski, s obje ruke grli. Združimo se u duhu, sve-žimo se vezom ljubavi i kod sina[38]) ugledajmo se na onu du-

[34]) Ne ćemo da se prođemo oholosti.

[35]) Huni. Pozvao ih je Rufin, da se osveti caru Arkadiju, jer nije uzeo kćer njegovu za ženu.

[36]) Verg. Aen. VI. 625.—627.

[37]) I. Kor. 13., 5., 7. i 8.

[38]) Nepocijan je Jeronima krstio ocem, a Jeronim zove Heliodora ocem nećaku Nepocijanu.

ševnu snagu, koju je blaženi biskup Hromatije pokazao, kad mu je rođeni brat[39]) usnuo! Njega neka opjeva naš listić, njim neka odjekuje čitavo pismo! Komu ne možemo držati tijela, s kim ne možemo govoriti, njega držimo na pameti, o njemu govorimo bez prestanka uvijek!

Poslanica Pamahiju.[1])

1. Htjedne li ljekar zaraslој rani i kožici na požiljku podati staru boju, a ono bûdî nanovo bol,[2]) dok gleda da ljepotu vrati tijelu. Tako se i ja, kasni tješilac, — kroz dvije sam godine nezgodno šutio — bojim, da ću još nezgodnije sada progovoriti i da ću pominjanjem dirnuti u ranu srca tvojega i povrijediti je, a iscijelilo ju je već vrijeme i razbor. Ta čije je uho tako gluho, čije li je srce od kremena i mlijekom tigrica hirkanskih[3]) nadojeno, te može bez suza slušati ime Pauline tvoje? Tko će da mirna oka gleda ružu, gdje raste, gdje pup joj pupi, ali je prije, nego se krugom čaška raskl opi i sav se vjenčić rumenlistića širom raširi, prerano otrgne ruka? Smrvio se dragocjeni biser, zgazio se zeleni dragac kamen — smaragd. Kakvo je blago zdravlje, pokazuje bolest. Bolje znamo, što imamo, kad više nemamo.

Crta život Pavlinin i prelazi na djela Pamahijeva.

3. Blistavo drago kamenje, što je prije resilo vrat i lice, siti sirotinji želudac. Svileno odijelo, tkanje zlatom protkano zamijeni neka halja vunena; njom se čovjek brani od studeni, ne odgaljuje taštine.[4]) Krepost troši pokućstvo — nekadašnje milje. Onaj slijepac, što pruža ruku i puno puta viče, gdje nema žive duše, baštinik je Paulinin i dionik Pamahijev. Onoga bogalja bez nogu, što se vuče cijelim tijelom, drži ruka nježne djevojčice. Vrata, na koja su rulje poklonika grnule, podsjedaju sada nevoljnici. Jedan nabrekla trbuha rađa smrt,[5]) drugi, bez jezika i nijem, nema ni ono, čim bi prosio, ali još veća prosi, jer ne može prositi. Ovaj, sakat od malenih nogu, ne prosjači za se;[6]) onaj, truo od žutice, živ je mrtvac.

Takva ga[7]) četa uzastopce prati; po njima on ugađa Hristu, s nečisti se njihove on sve više bijeli. On, blagodatnik sirotinje, blagajnik golotinje, ovako hiti u nebesa. Drugi muževi prosipaju

[39]) Eusebije.

[1]) Bogat mladić. Žena mu Paulina umrije, a on se zakaluđeri.

[2]) Stari su brazgotinu trli magarećim lojem.

[3]) Verg. Aen. IV. 367.

[4]) Gospođe su nosile skupocjene prozirne haljine.

[5]) Ima vodenu bolest, i prijeti mu smrt.

[6]) Nego za druge.

[7]) Pamahija.

po grobu žene svoje ljubicu, ružu, lijer, rumen-cvijeće i tom poštom tišaju bol srca svojega. Pamahije naš topi sveti pepeo i časne kosti balsamom milostinje. Tom pomasti i mirisom kvasi prah njezin u grobu; zna, da stoji napisano: »Goruću vatru trne voda, a milostinja duši grijeh.«[8])

13. Što se ti, stara plemenita krvi, prvi među prvima, zakaluđeri, zato se ne ponesi, nego se ponizi, kad znaš, da je sin Božji postao sinom čovječjim. Koliko se god ponizio, ne ćeš biti ponizniji od Hrista. Išao bosonog, odijevao se tmastom haljom, bio kao bogac, udostojio se zalaziti u sobice uboške, bio oko slijepcu, ruka sakatu, noga hromu,[9]) nosio sam vodu, cijepao drva, ložio vatru, svejedno — gdje su okovi, gdje pljuske, gdje pljuvanje, gdje bičevi, gdje križ, gdje li smrt? Pa radio sve, što rekoh, ono te opet nadvisuje Eustohija tvoja i Paula,[10]) ako ne djelom, a ono tim, što su ženske. Ja doduše nijesam bio u Rimu, već sam se desio u pustinji — oh, samo da sam ostao! — onda, kad su na svjetsku živjele, a bio je još živ tast tvoj Toksocije. Ali opet čujem, da sada nose prljavu i tužnu halju, radine su prema snazi svojoj, — pripravljaju svijeće, jare vatru, metu pod, čiste grah, bacaju rukovedi kupusa u vreli lonac, namještaju stol, nose zdjele, sipaju jela, trčkaju amo tamo, a gadile im se nekad nečiste ulice, nosile ih ruke hadumske, s mukom prelazile neravnom kaldrmom, svilena im haljina bila breme, a sunčana pripeka vatra! S njima doista prebiva lijepa kita djevica. Nijesu li mogle narediti drugima, da rade takve posle? Ali ne će, da ih one, što ih nadmašuju krepošću srca svojega, nadmaše trudom tjelesnim. To ne velim, kao da sumnjam o žaru duše tvoje, nego da te u trku potaknem i da u ljuta borca jar jarom podjarim.

Poslanica papi Damasu.

1. Istok se sam sobom srazi u bijesu naroda svojih[1]) i sve malo pomalo trga na komade haljinu Gospodnju, što nije šivena nego izatkana s vrha do dna,[2]) i vinograd Hristov zatiru lisice,[3]) te se među isprovaljivanim lokvama, u kojima nema vode, jedva može razabrati, gdje je onaj studenac zapečaćeni i onaj vrt zatvoreni.[4]) Zato pomislih, da mi je za savjet pitati stolicu Petrovu i vjeru, što je hvale usta apostolska;[5]) sada tražim hrane duši

---

[8]) Crkv. 3., 33.
[9]) Job. 29., 15.
[10]) Paula je mati Eustohijina, a žena Toksocija, tasta Pamahijeva.
[1]) U Antiohiji, metropoli kršćanstva na istoku, glože se četiri stranke s četiri biskupa na čelu: dvije katoličke, arijevska i apolinarska.
[2]) Iv. 19., 23. i 24.
[3]) Pjes. nad pjes. 2., 15.
[4]) Pjes. nad pjes. 4., 11.
[5]) Rim. 1., 8.

svojoj ondje, gdje sam nekad primio haljinu Hristovu.[6]) I nije me mogla golema pučina ni daleke zemlje, što nas dijele, odvratiti, da ne ištem skupocjena bisera. »Gdje je strvina, onamo će se i orlovi kupiti.«[7]) Zli naraštaj rasu očevinu, samo se u vas čuva neiskvarena baština otaca. Ondje na ledini rodnoj rodi zemlja stostrukim rodom iz čistoga sjemena Gospodnjega, ovdje se pšenica, u brazde usijana, izrađa u ljulj i zob. Sada se na zapadu rađa sunce pravde, a na istoku onaj Lucifer, koji je pao, diže prijesto iznad zvijezdâ.[8]) Vi ste svijetlo svijetu, vi ste sol zemlji.[9]) Vi ste sudi zlatni i srebrni, — ovdje su sudi zemljani i drveni,[10]) koje čeka gvozdena palica i oganj vječni.[11])

2. Pa ako me i plaši veličina tvoja, a ono me zove dobro srce tvoje. Od svećenika tražim spas žrtvi, od pastira pomoć ovci. Neka se makne zavist, neka ustukne žudnja za vrhuncem časti rimske![12]) S nasljednikom ribarovim i s učenikom krsta govorim. Za me nije nitko prvi doli Hrist, za Njim idem; a s tvojom svetošću, t. j. sa stolicom Petrovom, veže me vez jedinstva. Na onoj stijeni, znam, sagrađena je crkva. Tkogod blaguje jagnje izvan doma tvojega, griješi. Tko ne bude na lađi Nojevoj, ginut će, kad hrupi potop. Pa jer se radi djela svojih[13]) odselih u pustinju, koja na granici barbarije graniči sa Sirijom, i jer kod ovolike daljine ne mogu od svetosti tvoje uvijek iskati svetinju Gospodnju,[14]) zato ovdje idem za drugovima tvojim, za ispovjednicima egipatskim[15]) i pod teretne se lađe sakrivam ja — latica mala. Ne znam Vitala, ne marim za Melecija ne poznajem Paulina.[16]) Tko s tobom ne sabira, prosipa,[17]) t. j. tko nije Hristov, antikrstov je.

3. Sada dakle — ao žalosti! — poslije vjerovanja nikejskoga, poslije odluke aleksandrijske,[18]) na koju prista i zapad, traži od mene, čovjeka Rimljanina, koljeno arijevsko — Poljari[19]), da priznam ime triju hipostaza. Koji je to učitelj narodni

---

[6]) Gdje sam se krstio u bijeloj haljini.
[7]) Mat. 24., 28.
[8]) Zapravo Danica, ali sveti oci zovu tako glavu svih đavola. Zvijezde su crkveni poglavari.
[9]) Mat. 5., 14. i 13.
[10]) II. Tim. 2., 20.
[11]) Otkr. 2., 27.; 18., 8.
[12]) Radi sjaja i ugleda rimske stolice otimali su se o nju pohlepni ljudi. Ursin se dao izabrati za papu protiv Damasa. Buknu buna, nasta krvoproliće. Jeronim ne gleda na sjaj, nego vidi u papi samo nasljednika Petrova.
[13]) Radi grijeha.
[14]) Euharistiju.
[15]) To su egipatski biskupi, koje Valent progna u Palestinu.
[16]) Vital, biskup apolinarski u Antiohiji, Melecije i Paulin, biskupi katolički.
[17]) Luk. 11., 23.
[18]) U Aleksandriji je bio crkveni sabor g. 362.
[19]) Protjerani iz grada, vršili su službu Božju u polju.

— novi Pavao učio? Pitam ih, što se može pod tri hipostaze razumijevati. Kažu: tri prava lica. Odgovaram: i ja tako vjerujem. Ali im nije dosta osjećanje moje, traže samo ime triju hipostaza, jer se neki otrov krije u slovima njegovim. Vičem: ako tko ne ispovijeda tri hipostaze kao tri enipostata, t. j. tri prava lica, neka je proklet! Ali jer riječi same za se ne ću da izustim, drže me za krivovjerca. A razumije li tko — kažem — pod hipostazom bistvo i veli, da nije u tri lica jedna hipostaza, odmetnik je Hristov. I radi ove moje ispovijedi žigošu mene, kao i vas, žigom »jednine.«[20])

4. Otkrojite, molim vas, ako vas je volja, i ja se onda ne ću žacati, da izustim: tri su hipostaze! Ako želite, a ono neka se uredi novo vjerovanje poslije nikejskoga i ispovijedajmo pravu vjeru svoju s riječima sličnim, kao arijevci! Svemu kolu književnika svjetskih nije hipostaza drugo no bistvo. A tko će, molim, svetogrdnim ustima ustvrditi, da su tri bića. Jedna je jedita priroda u Boga, i ona jest uistinu. Jer to, što jest, nema ona odrugud, nego je njezino. Drugo, što je stvoreno, ako se i čini, da jest, nije, jer ga nekad nije bilo, a čega nije bilo, može opet ne biti. Samo Boga, koji je vječan, t. j. nema početka, ide uistinu ime »biće.« Zato i govori iz kupinova grma: »Ja sam onaj, što jesam« — i opet: »Koji jest, on me posla.«[21]) I onda je bilo anđela, bilo je neba, zemlje i mora, pa kako onda Bog obaška sebi usvaja općeno ime »biće«? Ali jer je savršena samo ona priroda te je u tri lica jedno Boštvo, koje uistinu jest, i jedna priroda, stoga tko kaže, da je troje, t. j. da su tri hipostaze, t. j. tri bića, taj bi pod plaštem pobožnosti rad ustvrditi, da su tri prirode. Pa ako je tako, zašto nas dijeli zid od Arija, kad smo s njim vezani vezom krive vjere? Neka se onda sa svetošću tvojom složi Ursin! Neka se s Ambrosijem združi Auksencije! Ne bilo toga u vjeri rimskoj! Toliko svetogrđe ne ispijalo pobožna srca narodima! Neka nam je dosta, da je jedno biće, a tri lica prava, jednaka, jednako vječna! Nek se, ako vam je s voljom, mukom mimoiđu tri hipostaze, i neka se drži jedna. Ne sluti na dobro, kad se razilaze riječi za jedan pojam. Neka nam je dosta pomenuto vjerovanje![22]) No držite li, da s pravom moramo po onom tumačenju kazivati, da su tri hipostaze, eh — onda ne marim. Ali pod medom — vjerujte mi! — krije se otrov; anđeo se sotonin provrže anđelom svijetla.[23])

[20]) Misli sabelijevce, koje je sv. Hilarion okrstio krivovjercima »jednine«, jer su tvrdili, da je u Bogu samo jedno pravo lice.

[21]) II. Mojs. 3., 14.

[22]) Nikejsko.

[23]) II. Kor. 11., 14.

Dobro tumače[24]) hipostazu, ali dok velim, da vjerujem ono, što razlažu oni, drže me za krivovjerna. Zašto se s takvom zebnjom hvataju jedne riječi? Što se kriju u dvoličnu govoru? Vjeruju li onako, kako tumače, ne osuđujem ono, čega se drže. No ako vjeruju tako, kako se grade da osjećaju, ono neka dopuste i meni, da riječima svojim izrečem misao njihovu.

5. Zato zaklinjem svetost tvoju raspetim Spasom svijeta i jednobitnim Trojstvom, daj mi u pismu svojem izreci mnijenje svoje, treba li da porečem ili priznam hipostaze! A da me radi zabitna mjesta, gdje živim, ne bi listonoša minuo, izvoli poslati pismo svećeniku Euagriju, kojega predobro znaš. Ujedno saopći, s kim[25]) treba da se družim u Antiohiji, jer se Poljari sjediniše s krivovjercima u Tarsu,[26]) te ištu samo to, da rečete, da ste jedno s njima, i da ih poduprete, eda bi mogli propovijedati tri hipostaze u starom smislu.

Život Pavla pustinjaka.

Za ganjanja Decija i Valerijana, kad su u Rimu Kornelije, u Kartagi Ciprijan bili osuđeni i prolili blaženu krv svoju, pohara bijesna oluja crkve u Tebajidi[1]) i Egiptu. Kršćane obuze tada želja, da ih za ime Hristovo smakne mač. Ali lukavi je dušman tražio muke — sporu smrt; želio je zadaviti dušu, ne tijelo. Sam Ciprijan, koji je postradao, kaže: »Htjeli smo mrijeti, ali nam nijesu dali, da smjesta izginemo.«. Da bi se vidjela okrutnost, evo primjera! Mučenika, postojana u vjeri, pobjednika nad mučilima, dali namazati medom i svezanih ga ruku naleđaške povalili na najžarčijem suncu, neka klone pod ubodima muhâ, kad je prije odolio usijanim iglama.

U isto vrijeme, kad se to u donjoj Tebajidi događalo, osta na bogatoj baštini Pavao; sestra mu se već bila udala, a otac i mati — oboje umrli. Bilo mu je neko 15 godina, dobro se obrazovao knjigom grčkom i egipatskom; bio blaga duša, silno ljubio Boga. Kad gruhnu grom i provali oluja progona, zakloni se u dalji i zabitniji zaselak. Ali na što, kleta žeđo za zlatom, ne nagoniš srca ljudskoga! Šurak htjede izdati onoga, koga bi morao kriti! Ne odvratiše ga od zločinstva ni suze ženine ni vez jedne iste krvi ni Bog, koji sve odozgo vidi.

To razabere razboriti mladić, umakne u zabit gorsku; pa dok čeka svršetak progonstvu, prijeka mu se potreba provrgne željom; ide polako, stane pa ide i opet stane, najzad se namjeri na kršnu stijenu. Podno hridi, nedaleko bješe velika pećina, — kamen je zatvaraše. Odvali ga — ta u čovjeka je želja, da pronikne u tajne, — žudno pretražuje, uoči unutra prostrano pre-

[24]) Poljari.

[25]) S kojim biskupom.

[26]) Poluarijevcima.

[1]) Tebajida, južni Egipat.

dvorje. Odozgo puklo nebo, stara paoma širi grane, pokriva to mjesto; bistro vrelo izbija, ali mu mlaz, čim dopre napolje, odmah na malu rupu guta zemlja — ona ista, što ga je rodila. Osim toga ima u toj izbušenoj gori nemalo stanova, — tu vidiš za'rđale nakovnje i čekiće, kojima su se jednom kovali novci. Egipatsko pismo kazuje, da je tu bila kovačnica kriva novca u doba, kad se s Kleopatrom združio Antonije. Pavao prigrli taj dom, kao da mu ga je ponudio Bog, te sav vijek proboravi ondje u molitvi i samoći. Hranu mu je i odjeću davala paoma.

Kad je blaženi Pavao već 113 godina proživio životom nebeskim na zemlji, padne Antunu, koji je kao devedesetgodišnji starac boravio u drugoj zabiti, na um, da u pustinji nema savršena pustinjaka do njega. Ali mu se obnoć u snu objavi, da ima drugi još kud i kamo bolji od njega, — njega treba da on pohodi. Smjesta u cik zore krene časni starina na put, — štap mu podupire i vodi slabe ude; ide, a ne zna, kuda. I već je podne, sunce odozgo žeže, ali se on svejedno ne da odvratiti od puta, već kaže: »Vjerujem u Boga svojega, — pokazat će, što obeća meni, sluzi svojemu.« To reče i opazi čovjeka s konjem srasla, — pjesnici ga okrstiše imenom »hipokentaur«. Kad ga vidje, načini spasonosni znak;[2]) njim naoruža čelo. »Čuj,« kaže, »gdje ovdje prebiva sluga Božji?« A on nešto barbarski mrsi ili pravije lomi riječi; govori i na grozna usta svoja gleda da starcu milo zbori. Pruža desnu ruku, pokazuje željeni put; onda letom preleti preko prostranih poljana, — nestane ga ispred očiju, a starac se čudi.

Antun krene pravcem dalje, — vidi samo tragove zvjeradi i daleku pustoš pustinjsku. Ne zna, što bi, kamo bi upravio korak. Već minu drugi dan. Osta mu jedno — vjera, da ga Hrist ne može zapustiti. I drugu cijelu noć proboravi u molitvi; još pravo ne svanu, i on izdaleka spazi vučicu, gdje se, dašćući od l'ute žeđe, vuče do podno brda. Nju prati očima; pa kad zvijer otiđe, priđe pećini i stane se u nju navirkivati, ali mu radoznalost nije nimalo koristila, jer je mrak smetao vidu. No »savršena ljubav«, kaže Pismo, »goni strah napolje«. Ispitač uniđe oprezno, tiho stopom stupa, uspreže dah, pomalo zamiče, češće popostaje, uhom osluškuje. Napokon u grozi crne noći ugleda izdaleka svjetlost; u živoj želji pobrza, spotakne se o kamen, — stadé štropot. Na taj jek zamandali blaženi Pavao vrata, što su bila otvorena. A Antun se nato sruši pred ulazom, te je sve do šeste ure[3]) i još dulje, molio, da ga pusti unutra, — govorio: »Znaš, tko sam, otkud li sam i zašto dođoh. Znam, da nijesam vrijedan pogleda tvojega, ali opet ne ću otići, dogod te ne vidim. Ti primaš zvjerad, — zašto odbijaš

[2]) Znak križa.

[3]) Do podne.

čovjeka? Tražih i nađoh. Kucam, da se otvori. Ne postignem li to, mrijet ću na pragu tvojem; zacijelo ćeš sahraniti truplo moje.« Tako je bez prekida govorio i ne micao se. Njemu kratko odgovori gospodar ovako: »Nitko, dok moli, ne prijeti; nitko sa suzom u oku ne čini nepravde niti gradi klevete. Pa zar se čudiš, što te nijesam rad primiti, kad dođe mri'eti?« Tako smijući mu se, otpre Pavao vrata. Čim otvori, zagrle se, jedan drugoga pozdrave po imenu, zajedno zahvale Bogu. I poslije svetoga cjelova sjedne Pavao pa će onda Antunu ovako: »Gle, onomu, koga si s tolikim trudom tražio, pokriva zapuštena sjedina ude, od starosti skršene! Gle pred sobom čovjeka, domala prah! A jer ljubav sve drži, — pričaj mi, molim, kako je s rodom ljudskim! Dižu li se po gradovima nove kuće? Kakva vlast vlada svi'etom? Ima li još ljudi, koje zasljepljuje zabluda demonska?«

Dok su u razgovoru bili, ugledaju pticu — gavrana; sletio drvetu na granu, a odavde se lagano spušta i stavlja pred začuđene čitav hljebac. Kad ga nestane, reče Pavao: »Hej, Gospod nam posla ručak, — zaista je ljubazan, zaista milosrdan. Već je 60 godina tomu, što jednako primam komad — pô hljeba, a jer si ti došao, podvostruči vojnicima svojim obrok«. Hvalom zahvale Gospodu obojica i sjednu na rub do vrela, kao staklo bistra. Sada stade prepirka, tko će lomiti kruh, — potraja gotovo do navečer. Pavao ga nutka po običaju gostoljublja, a Antun odbija po pravu starosti. Najposlije se slože, da će svaki sa svojega kraja popasti hljeb, vući k sebi, — ovako će svakomu ostati svoj dio u rukama.

Onda nadnesu usta nad vrelo i srknu malo vode; prinesu Bogu žrtvu — hvalu, pa provedu noć u molitvi. Kad se danak vrati zemlji, progovori Pavao Antunu ovako: »Brate, znao sam davno, da prebivaš u ovom kraju; davno tebe, druga po službi, meni obreče Bog, a kako dođe čas, da usnem i da se — a to sam uvijek žudio, jer me poslije prevaljena puta čeka vijenac pravde — rastanem i budem s Hristom, zato Gospod posla tebe, da grudom potrpaš ovo tijela mojega, da povratiš zemlji zemlju«. Kad to čuje Antun, plačući i uzdišući trgne moliti, da ga ne zapusti, već da ga uzme sebi za pratioca na tom putu. A on će: »Ne smiješ tražiti svoje nego tuđe. Tebi je u prilog, da zbaciš breme — pût i pođeš za jaganjcem, ali je i u prilog ostaloj braći, da ih još puti tvoj primjer. Zato, molim te, pođi, pa ako ti nije teško, donesi plašt, što ti ga dade biskup Atanasije, i zaogrni tijelo moje!« To ga zamoli Pavao, ne kao da mu je mnogo bilo do toga, hoće li mu leš truhnuti pokrit ili nag — ta toliko se vremena odijevao spletenim lišćem paomovim, — već zato, da bi otišao, te ovako mu se olakšala tuga sa smrti Pavlove.

Antun se začudi, kad je čuo za Atanasija i plašt; pa kad da Hrista vidi u Pavlu i kao da u srcu njegovu štuje Boga, ne usudi se ništa odvratiti, nego potiho stane suze roniti pa mu izljubi oči i ruke i vrne se samotnomu stanu svojemu, što su ga poslije Saraceni zapremili. Ali koraci nijesu stizali srca njegova. Tijelo su, postom izmoreno, satrle i godine staračke, ali opet bijaše duh jači od starosti. Najposlije prevali put, te umoran i usopljen stiže domu svojemu. Iziđu mu ususret dva učenika, koji su ga već dugo vremena bili vikli dvoriti, i reku mu: »Gdje si se, oče, tako dugo zadržao?« On otpovrne: »Ao meni grješniku, koji nosim ime laži-monaha! Vidjeh Iliju, vidjeh Ivana u pustinji, a uistinu vidjeh Pavla u raju«. I stisnu usta, rukama se uze udarati u prsi pa iznese iz ćelijice plašt. Učenici ga zamole, da više kaže o tom, što se zbilo. On odvrati: »Doba je šutjeti, doba govoriti.« Nato otide, — ne ponese ni zere hrane. I vrne se putem, kojim je došao. Za Pavlom je čeznuo, njega želio vidjeti, njega gledao očima, u duhu. Bojao se, da će on — a to se dogodi — za odsuća njegova pustiti dušu, što je Hristu duguje.

Kad već drugi dan zabijeli, a imao još tri sata hoda, sagleda u zboru anđeoskom, među prorocima i apostolima Pavla, gdje u snježanom sjaju sja i uzlazi gore. I mahom padne ničice, glavu mu pokrije pijesak; plače, jauče, govori: »Zašto me, Pavle, ostavljaš? Zašto bez pozdrava odlaziš? Tako te kasno upoznah, — a tako brzo polaziš? Poslije je blaženi Antun pripovijedao, da je s tolikom hitnjom pretrčao ono još puta, da bi rekao: ptica je. Pa i s pravom.

Unišavši u pećinu, opazi mrtvo tijelo, — koljena se prignula, vrat se izdigao, ruke se pružile uvis. I isprva je i sam držao, da je živ, te se s njim zajedno molio. Ali kad ne ču od njega — a to biva, kad se netko moli — nikakva uzdaha, skoči, da ga jadnim cjelovom cjeliva; razabere, da se i mrtvi trup svečev Bogu, za koga sve živi, moli u položaju, kako pristaje. Antun ogrne tijelo i iznese ga napolje. Stane pjevati himne i psalme po običaju kršćanskom; snuždi se, što nema motike, da kopa raku. Duša mu se ovamo onamo koleba, sve misli i misli, govori: »Vratim li se stanu, ima tri dana hoda. Ostanem li ovdje, nema koristi. Mrijet ću dakle, kako je dostojno, — srušit ću se, Hriste, do borca tvojega i posljednji dah izdahnuti.« Dok takve misli prevrće, eno dva lava, — trče iz duboke pustinje, na vratu im se griva leprša. Kad ih Antun spazi, uprepasti se. Ali se opet sjeti Boga, i strah ga mine, kao da gleda golubove. A oni ravno do mrtva tijela blaženoga starca, — stanu uza nj, mašu repom, legnu do nogu njegovih. Strašnom rikom riču, te Antun jasno razbira, da žale, kako već umiju. Onda počnu nedaleko nogama grepsti zemlju, kao za okladu odgrću pijesak, — iskopaju jamu, kolik je čovjek. I mahom, kao da traže plaću za posao, naćule uši, dignu vratinu, krenu do Antuna i ližu mu ruke i noge. I on vidi, da mole blagoslov u njega. Smjesta udari slaviti Hrista, što i nijeme životinje osjećaju, da ima Bog. »Gospode«, kaže, »bez čijega miga ni list ne opada s drveta, niti se ijedan vrabac ruši na zemlju, — daj im, kako znaš!« I kretom ruke naloži im, da idu. Kad odoše, savije pleći svoje pod teretom svetoga tijela i položi ga u raku; odozgo nagrne zemlje, naspe po običaju humak.

Kad s utradanak svane, uzme sebi pobožni baštinik sav imutak čovjeka, što izdahnu bez oporuke, — košulju, koju je on sam sebi splео od paomova lišća kao kakav koš.

I ovako se vrati samotinji svojoj pa učenicima sve redom ispripovijeda. Na dan Uskrsa i na Duhove uvijek bi navukao košulju Pavlovu.

Na kraju djelca volja me je pitati one, koji preziru očevinu svoju, dom oblažu mramorom, za jedan nit u tkanju troše imanja, zaseoke, — je li ikad, pitam, čega ponestajalo nagu starcu? Vi pijete iz dragoga kamenja, — on prirodi zadovolji šakama ruku svojih. Vi u košulju vezete zlato, — on nije imao ni najprostije halje roba vašega. No naprotiv — onomu siromašku otvoren je raj, vas u zlatu dočekat će pakao. On, makar gô, sačuva haljinu Hristovu, — vi, u svilu obučeni, izgubiste plašt Hristov. Pavao leži pokrit prostim prahom, ali će na slavu uskrsnuti, — vas tište krasne, kamene grobnice, ali ćete sa svojim blagom gorjeti. Poštedite, molim vas, sebe, poštedite bar bogatstvo, koje volite! Čemu i zamatate mrtve svoje u zlatne haljine? Zašto ne nestane u vas taštine u žalosti i suzama? Zar truplje gavansko ne može drukčije truhnuti nego u svili? Zaklinjem te, čitaoče, kojigod ovo čitao: daj se sjeti grješnika Jeronima, koji bi, da mu Gospod dade birati, kud i kamo radije odabrao košulju Pavlovu sa zaslugama njegovim nego skerlet kraljeva s kaznom njihovom.

Sv. Augustin.

Aurelije Augustin rodi se g. 354. u Africi — u gradiću Tagasti. Mati mu je iz kršćanske kuće, a otac se pokrsti pred smrt svoju. Augustin crta sam svoj život do smrti majčine u svojim »Ispovijedima« (Confessiones, 13 knj.). U 10 knjiga otkriva sav duševni život svoj, kao nitko u starini, i to u obliku ispovijedi pred Bogom. Vidimo nadu i čežnju, lutanje i traženje, ljubav i mržnju, očaj i vjeru, — nema žice života, koja tu ne bi zaječala. Vidimo borbu dobra i zla u čovjeku, vidimo pobjedu i slavlje dobra. »Ispovijedi« su zanijele Petrarku, čitao ih je Rousseau. Tri posljednje knjige razmatranje su o stvaranju svijeta.

Poslije smrti majčine živi neko vrijeme na samostansku s prijateljima blizu Tagaste na dobru, baštini svojoj. Starac Valerije, biskup u Hiponu (blizu današnje Bone), zaredi ga i posveti za biskupa pomoćnika. Poslije skore smrti Valerijeve sjeda Augustin na stolicu biskupsku. Neumorno propovijeda, sjajno se bori s manihejcima, donatistima i pelagijevcima.

G. 410. zauzme Alarih Rim. Neznabošci svale svu krivnju na kršćanstvo; bogovi se — kažu — ljute, biju državu. Na obranu ustaje Augustin u svojoj »Državi Božjoj« (De civitate Dei, 22 knj.). To nije samo najznamenitije djelo sv. Augustina nego i cijele stare crkve; njim je oteo prvenstvo istoku. To je povijest čovječanstva, — opseže prošlost, sadašnjost i budućnost. Prikazuje se opet borba dobra i zla, ali ne u pojedincu nego u vasionom svijetu; to je borba kraljevstva zemaljskoga i nebeskoga. S grijehom dolazi na svijet kraljevstvo zemno, po Hristu sve jače sja kraljevstvo nebesko; Hrist će ga na koncu svijeta privesti do potpune pobjede. No kraljevstvo nebesko nije samo ono na koncu svijeta nego i crkva, koja utire put onoj savršenosti; zato mora crkva gledati, da joj zemno kraljevstvo, grješna zajednica svjetska, služi.

Posljednji su dani Augustinovi teški. Vandali provale u Afriku, pretvore tu žitnicu italsku u pustoš; podsjednu Hipon. Augustin srvan groznicom prestavi se 28. kolovoza g. 430.

On je filozof i teolog. Obrađuje sve grane teologije. Svuda je velik. Najplodniji je i najmnogostraniji pisac kršćanski, u tom mu je u Grka premac samo Zlatousti. Tvorna se snaga Tertulijanova u njega sjedinila s duhom Ciprijanovim; ćud se rimska stopila s poletom grčkim. Učenošću ga — ta sv. Augustin zna slabo grčki, Platona i Aristotela čita u prijevodu — nadvisuje redovnik u ćeliji betlehemskoj, Jeronim, ali u Augustina ima zato živo srce, bogato čuvstvo, polet mašte, dubina misli. On je, smije se reći, najveći pjesnik zapadne crkve, ako je i malo pisao u stihovima. Sjeća nas miljenika njegova, filozofa pjesnika — Platona. Nitko ne utječe na pozniju teologiju i filozofiju, koliko on.

Iz »Ispovijedi«.

Knjiga prva.

13. A zašto sam mrzio na grčki, što sam kao dječak učio, još ni sada pravo ne znam. Zavolio sam latinski, ali ne po prvim učiteljima nego po tako zvanim gramaticima[1]). Početci su mi naime, kad učimo čitati, pisati i računati, bili baš onako teret i muka, kao sav jezik grčki. Ali otkud to, ako ne od grješne taštine života, jer sam bio pùt i para, koja ide — ide, ali se ne vraća?[2]) Oni su prvi temelji zacijelo bolji — ta po njima sam postizavao i postigao, te mogu ovamo čitati, ako što nađem napisano, a onamo sam pisati, ako što želim — nego onaj nauk, što me je silio, da naizust učim lutanje nekoga Eneje, a smetnuo sam s uma lutanje svoje; morao sam plakati mrtvu Didonu, jer se radi ljubavi skončala, a suha sam oka međutim jadnik trpio, da se, zaokupljen tim, sam odmetnem od tebe, Bože, živote moj.

Ta što je jadnije, nego kad jadnik ne žali sebe, a plače smrt Didoninu, što ju je skrivila ljubav k Eneji; kad ne plače smrt svoju, koja je došla, jer nijesam ljubio tebe, Bože, — tebe, svijetlo srca svojega, hrano duše svoje, snago, koja oplođuješ duh moj i krilo misli mojih? — Ali, Bože moj, sada neka kliče i zbori istina tvojà: »Ne, nije, nije tako! Onaj je prvi nauk kud i kamo bolji.« Evo radije ću zaboraviti tumaranje Enejino i sve nalik, nego da zaboravim pisati i čitati. Zastor visi na vratima viših škola[3]) ali ne zastire poštovanu tajnu, nego krije zablude.

Ne treba na me da viču trgovci viših nauka ni kupci, jer ako ih ponudim jednim pitanjem, je li istina, da je jedamput, kako pjesnik kaže, Eneja došao u Kartagu, odgovorit će manje učeni, da ne znadu, a učeniji će reći, da nije istina. No ako ih zapitam, kako se piše ime Eneja, svi će, koji su to učili, valjano odgovoriti, jer su ljudi među sobom stalno uglavili, odredili ta pismena. Isto tako, ako ih upitam, da li je veća šteta, ako tko zaboravi čitati i pisati ili ako zaboravi ona maštanja pjesnička, — tko ne vidi, što će odvratiti, svaki čovjek, ako nije sasvim bez pameti? Griješio sam dakle kao dječak, kad sam volio ono prazno nego ovo korisnije, dà — ovo mi je bilo mrsko, ono drago. Mrzilo me je navijanje »jedan i jedan su dva, dva i dva su četiri«, a veoma mi je godio prizor — drveni konj, pun oružane momčadi, pa požar Troje i sjena Kreuzina.[4])

14. Ali zašto sam mrzio na grčku knjigu, koja ima isto takva pjevanja? Ta i Homer je vrstan graditi takve pričice, i tašta je vještina njegova veoma slatka, ali mi je kao dječaku bio gorak. Držim, da je tako i dječacima grčkim baš takav Vergilije, ako ga moraju učiti, kao što sam ja Homera. Teškoća dašto sasvim naučiti tuđi jezik natrunila mi je žuči u sve slasti grčkih priča i bajaka. Ta nijesam razumio onih riječi, a ljuto me prijetnjama i kaznama nagonili, da naučim. Ta i latinski nekad kao nejako dijete nijesam znao, ali sam opet slušajući naučio

[1]) Gramatici, filolozi.

[2]) Ps. 77., 39.
[3]) Gramatičkih.
[4]) Misli Verg. Aen. II. Kreuza, žena Enejina, zaglavi na bijegu iz Troje.

bez ikakva straha i muke, što više — uz milovanje bajiljâ, uz smijeh i šalu njihovu, u veselju i igri. A naučio sam to bez nemile kazni i pritiska; srce me je moje gonilo, da izrečem dojmove njegove, a to ne bih mogao, da nijesam naučio — ali ne u školi nego u zabavi — neke riječi, te sam njima izricao, što sam osjećao. Potom se dosta jasno vidi, da kod učenja djeluje više slobodna želja za znanjem nego kruta sila, strahovanje.

Knjiga druga.

3. One godine prekinuh nauke i vratih se iz susjednoga grada Madaure, gdje sam boravio radi znanstvenoga i govorničkoga obrazovanja svojega. Međutim se za me namicao trošak za dulji boravak u Kartagi, ali više od žive želje očeve nego zbog bogatstva; ta bio je on sasvim neznatan građanin u Tagasti. Ali čemu pripovijedam to? Valjada ne tebi, Bože moj, nego pred tobom pripovijedam to rodu svojemu, rodu ljudskomu, makar kako maloj malini dopala knjiga moja u ruke. Ali čemu? Zato, da ja i svatko, koji ovo čita, pomislimo, iz kakve te dubine moramo zazivati. A što je bliže uhu tvojemu nego srce skrušeno i život odan vjeri?

Tko nije onda hvalom hvalio čovjeka — oca mojega, jer je preko snage imutka svojega trošio, koliko je god trebalo za nauke daleko od kuće? Mnogi kud i kamo imućniji građanin nije za djecu toliko žrtvovao. Ali međutim nije otac dosta mario, kakav ću odrasti, ne ću li se iskvariti; samo je gledao, da budem govornik ili pravije odmetnik tvoj, Bože, koji si jedini pravi i dobri gospodar srca mojega, polja svojega.

Kad sam ono u šesnaestoj godini radi domaćih neprilika novčanih praznovao praznike školske i bio s roditeljima, okupi mi glavu trnje strasti, a ne bijaše ruke, da ga iščupa.

Ali u srcu majke moje ti već udari temelj hramu i poče sebi dizati sveti dom. Otac je još bio katehumen, i to odnedavna. Zato je mati u pobožnom strahu i zebnji drhtala, i kako još nijesam bio kršten vjernik, pobojala se, da ne udarim stramputicom, kojom idu oni, što tebi okrenu leđa, a ne lice.

Jao meni! I usuđujem se reći, da si, Bože moj, šutio, kad sam se od tebe udaljivao! Zar si mi ti onda šutio? A čije su, ako ne tvoje, bile one riječi, što si ih na usta majke moje, svoje vjernice, govorio meni u uho? Ali nijedna mi ne prodrije u srce, — nijesam ih slušao. Opomene su mi se činile ženskim klapanjem, — stid me je bilo poslušati. Ali one su tvoje bile, samo što ja nijesam znao; i držao sam, da šutiš, a mati govori, ali ti mi na usta njezina nijesi šutio; ja, sin njezin, sin tvoje službenice, rob tvoj, prezirao sam tebe u njoj. Nijesam znao, nego sam srtao u sljepoći tolikoj, da sam se pred drugovima sramio svoje manje sramote, kad sam slušao, gdje se hvale nedjelima svojim,

a hvalili su se to više, što su veći bili sramotnici. I tako me žudnjom morila nesamo slast nego i hvala. A što zaslužuje većma prijekor nego grijeh? A ja sam, da me ne karaju, postajao sve veći grješnik! Pa kad grijehom nijesam mogao stizati onih propalica, izmišljao sam djela, što ih nijesam učinio, samo da me u nedužnosti mojoj ne odbace i ne preziru radi čistoće moje.

Gle, s kakvim sam drugovima lunjao ulicama »babilonskim« i valjao se u blatu kao u dragocjenim mirodijama i pomastima! I usred kala, da jače zaglibim, gazio me je nevidljivi dušman i zavodio me, jer sam se dao zavesti. Pa i majka puti moje, ona, koja je već »Babilonu« iz sredine utekla, ali sporo dalje stupala, opomenu me, doduše, neka imam srama, ali nije marila da ono, što je o meni bila od muža svojega čula i osjećala, da je pogubno i da će u budućnosti biti po me opasno, — nije marila da to bar bračnim vezom obuzda, ako se već nije dalo dokraja izrezati. Nije marila, jer se bojala, da će krila nadi mojoj sapeti bračni okovi, ali ne onoj nadi u život na drugom svijetu, već nadi — učenosti mojoj, koja je ocu i materi srcu bila prirasla; ocu, jer na tebe gotovo nije ni mislio, a na me samo s taštinom, majci, jer je držala, da taj obični nauk nije ni na kakvu štetu, pače da uneke pomaže, da tebe nađem. Tako nagađam, kad predočim sebi značaj roditelja svojih. Puštali su mi i u igri uzde; nijesu ih s mjerom pritezali, te su se u meni razmahale razne strasti. Svud je bio mrak i zastirao vedrinu istine tvoje, Bože moj, i kao na »masnoj grudi nicaše grijeh moj.«[1])

4. Krađu, Gospode, zacijelo kazni zakon tvoj i zakon, što je u srce ljudsko upisan, a ne može ga istrti ni sama nepravda. Ta koji tat trpi mirne duše tata? Ni bogat ga ne trpi, makar ga potreba nagnala. Ali ja sam htio krasti — ne od bijede i oskudice nego iz mržnje na pravednost i s užitka u grijehu. Ta krao sam ono, što sam imao u obilju i ljepše; nijesam se htio užiti onoga, što sam krao, nego mi je užitak bila sama krađa i grijeh.

Bijaše kruška blizu našega vinograda, krcata voća, ali ne bijaše zamamna ni po ljepoti ni po teku. U gluho doba noći — doonda provedosmo po ružnom običaju svojem u igri — krenemo mi mladi nevaljanci do drveta, da stresemo i odnesemo plod. I odnijesmo svu silu, ali ne, da se častimo, nego da bacimo prasadi. Tek nešto smo okusili; to smo uradili, jer nas je bila volja, a branilo nam se.

Evo ti srca mojega, Bože, evo srca mojega, na koje se ti — a bješe na dnu ponora — smilova! Neka ti sada srce moje

---

[1]) Ps. 72., 7.

kaže, što je ondje tražilo! Uludo sam bio zao, i zloći mojoj ne bijaše drugi uzrok nego zloća. Bila je ružna, ali sam je volio; volio sam propast svoju, volio sam grijeh svoj; nijesam volio svrhu grijeha nego sam grijeh svoj. Crne li duše! Trgala se tebi iz sigurnoga krila i bacala se u bezdan; nije po sramoti tražila drugo što nego sramotu.

Knjiga treća.

4. U takvu sam društvu, još neodrastao, učio knjige o govorništvu i želio, da se sam istaknem na tom polju; vodila me je prijekora vrijedna i tašta svrha, opajala me taština ljudska. U običnom toku nauka dođe mi rukû nekakva knjiga Cicerona, čijemu se jeziku, manje duhu, gotovo svi dive. U toj knjizi potiče on na filozofiju, a naslov joj je »Hortensije«. Ta knjiga izmijeni ćud moju, okrenu, Gospode, k tebi molitve moje, promijeni želje i težnje moje. Odjedared mi se sva tašta nada rasu, i s nevjerojatnim žarom srca pregnuh za besmrtnom mudrošću i počeh se pridizati, da se k tebi vratim.

Nijesam čitao knjigu, da dotjeram jezik — a baš sam je za to, čini se, kupio za majčine novce; bila mi je onda devetnaesta, otac je već dvije godine ležao u grobu, — nijesam, rekoh, čitao, da dotjeram jezik; ne premami me slog nego sadržaj.

Kako li sam, Bože moj, gorio, — kako sam gorio željom, da sa zemlje poletim k tebi! Nijesam znao, što kaniš sa mnom. U tebe je mudrost. A ljubav se k mudrosti grčki krsti »filozofija«, tu ljubav raspiri u meni ona knjiga. Ima ih, koji filozofijom zavode svijet, ličeći i bojadišući veličajnim, zamamnim i časnim imenom njezinim zablude svoje. I gotovo se svi savremeni i stariji filozofi pominju i crtaju u onoj knjizi.

Knjiga me je silno poticala, jarila, — sav sam gorio. Taj toliki žar tušilo mi je samo to, što nije ondje bilo imena Hristova. Ta po milosrđu tvojem, Gospode, ime je Spasitelja mojega, Sina tvojega, još s mlijekom materinim usisalo nježno srce moje i duboko sebi usadilo; pa bilo što mu drago učeno i dotjerano i istinito, bez toga me imena ne bi moglo dokraja zanijeti.

5. Stoga odlučih zadupsti se u sv. Pismo, da vidim, kakvo je. I eno vidim, da ga ne znadu oholice, niti je ono djeci jasno; na početku je nisko, dalje uzvišeno i tajnama zastrto. I ja nijesam bio vrstan da prodrem u nj ili da sagnem vrat i korakom ga slijedim. Ta nijesam onda, kad sam se toga Pisma prihvatio, osjećao onako, kako sada govorim; činilo mi se, da se po cijeni ne može porediti s dičnim Tulijem. Nadutosti se mojoj opirala skromnost njegova, a oštrina moja nije pronicala u dubinu njegovu. Ali je opet bilo takvo, da s njim mogu djeca rasti; no

ja sam se stidio biti djetetom i nadut u oholosti mislio, da sâm velik.

10. Smijao sam se svetim slugama i prorocima tvojim. Ali dok sam se njima smijao, što sam drugo postigao, nego da si se ti meni smijao? Neopazice i malo pomalo zapao sam u gluposti, te sam vjerovao, da plače, mliječne suze lije smokva, kad se ubere, a s njom i mati njezina — drvo.[2]) Da je tu smokvu pojeo jedan svetac[3]) — a otkinula ju je dašto tuđa zločinačka ruka, ne njegova — i spravio u drob, s jecanjem bi i s podrigivanjem on u molitvi izdisao anđele ili, pravije čestice Božje, — a te bi čestice višnjega i pravoga Boga ostale u onom plodu vezane, da ih ne riješi zub i želudac odabrana sveca. I vjerovao sam jadan, da više valja žaliti plodove zemaljske nego ljude, za koje se oni rađaju. Ta da tko gladan za njima posegne, a nije manihejac, trebalo bi — tako mi se činilo — za taj kus, ako mu se da, smrtne kazni.

Knjiga četvrta.

1. U toku od devet godina, od devetnaeste godine vijeka svojega do dvadeset i osme, dao sam se zavoditi i zavodio sam, dao se varati, i sâm varao; varao sam javno naucima, što ih zovu slobodnima, a potajno pod krinkom vjere. Ovdje sam bio ohol, ondje praznovjeran, svuda tašt. Ovdje sam išao za pustom hvalom puka, za pljeskom u kazalištu, za pobjedom u natjecanju pjesničkom, za vijencima, što brzo svenu, za tricama pozorišnim, za razuzdanim užitkom. Ondje sam opet gledao da se očistim od toga kala; nosio sam onim »odabranicima i svecima« jela, da mi u kuhinji želuca svojega priređe anđele i bogove, koji će me grijeha oprostiti. To sam slijedom slijedio i radio skupa s prijateljima, po meni i sa mnom prevarenima.

4. Onih godina, kad sam postao učitelj[1]) u svojem rodnom gradu, nađoh prijatelja, druga po naucima, vršnjaka u cvijetu mladosti. On je odrastao kao dječak sa mnom, zajedno smo polazili školu i zajedno se igrali. Ali još ne bijaše onako prijatelj, kako to ište pravo prijateljstvo, jer je prijateljstvo samo onda pravo, kad ti, Bože, sebi odane duše među sobom svežeš vezom one ljubavi, što je u naše srce ulijeva Duh sveti, koji je nama dan.[2]) Ali mi je to prijateljstvo svejedno bilo drago, jer ga je žar jednakih težnja stopio. Krenuh druga svojega s puta prave vjere, dok još nije čvrsto i duboko uhvatila korijen, i navedoh ga na praznovjerna i pogubna maštanja, radi kojih je mati nada

[2]) Postao je manihejac.
[3]) Manihejac.

[1]) Učitelj retorike.
[2]) Rim. 5., 5.

mnom plakala. Duh je njegov već sa mnom tumarao, a moja duša nije mogla biti bez njega. Ali gle, ti, koji sjediš bjeguncima svojim za vratom, ti, Bože odmazde i ujedno vrelo milosrđa, ti, koji nas obraćaš k sebi na čudesne načine, gle — ti uze čovjeku život ovaj, a tek je godinu dana proboravio u prijateljstvu, koje mi bijaše slast nad slastima onda u životu mojem.

Tko može sam izbrojiti blagodati tvoje, što ih je samo na sebi okušao? Što si, Bože, onda uradio? Kako li je teško roniti u dubinu odluke tvoje! Njega pritisnu groznica, — ležao je dugo bez svijesti u smrtnom znoju. A kad nesta svake nade, krste ga onakva u nesvijesti. Ali ja nijesam mario za to; držao sam, da će mu duša prije zadržati ono, što je od mene primila, nego ono, što se radilo s tijelom bez znanja njegova. Ali sasvim se drukčije desilo. On se oporavi i prizdravi. I odmah, čim sam mogao s njim govoriti — a mogao sam, čim je on uzmogao, jer nijesam odilazio od njega; bili smo nerazdruženi drugovi, — pokušam da se pred njim narugam, jer sam mislio, da će se i on sa mnom rugati krstu, što ga je doduše sasvim bez svijesti i osjećanja primio, ali je već ipak doznao, da ga je primio. No on se zgrozi od mene kao od neprijatelja i opomenu me s divnom i nenadnom iskrenošću, neka se kanim takvih riječi, ako mu želim biti prijatelj. A ja se snebijem i smetem, zatomim zaonda osjećaje svoje, dok ne ozdravi, te sa zdravim i čilim uzmognem raspravljati, što ushtijem. Ali ti ga ote ludosti mojoj, da se u tebi spase za spas moj. Za koji dan — a bio sam odsutan — iznova ga napadne groznica, i on premine.

Bol mi mrakom tuge zavije srce; kudgod pogledah, vidjeh smrt. Zavičaj mi bješe mòra, dom očinski čudna bijeda; štogod sam s drugom dijelio, to se meni bez njega prometnu strašnom mukom. Svuda ga tražile oči moje, ali uzalud. I mrzio sam na sve na svijetu, jer ga više nije bilo, niti je išta moglo kliknuti: »Evo, doći će, kao ono, kad je bio živ, a izbivao!« Sam sebi postadoh vèlika zagonetka i pitah dušu svoju, zašto je žalosna i zašto se toliko smućuje, ali ništa nijesam znao sebi odgovoriti. Samo mi plač bješe drag, on osta iza prijatelja slast duši mojoj.

Knjiga peta.

6. Baš kroz ono devet godina, što sam manihejce, lutajući duhom svojim, slušao, čekah s napetom čežnjom, kada će Fausto doći. Ostali, na koje sam se po slučaju namjerio, a nijesu bili dorasli pitanjima, kojima sam ih znao obasuti, kazivali su mi, neka čekam Fausta; on će, kad dođe i porazgovori se, veoma lako dokraja riješiti to, a i drugo, ako što i teže zapitam. Kad stiže, vidjeh, da je u govoru čovjek mio i ugodan, i da o onom, o čemu obično manihejci govore, umije kud i kamo slađe čavrljati. Ali što će onoj žeđi mojoj pristao vinotoča, skupocjene čaše njegove? Toga su već moje uši bile site; nije mi se činilo boljim zato, što se bolje izricalo, ni istinitim, jer je bilo rječito, niti mi se duh činio mudrim, jer je lice bilo sasvim prema dostojanstvenoj riječi njegovoj. A oni, što mi rekoše, da čekam njega, nijesu u tom bili dobri suci. Njima se činilo, da je uman i mudar, jer im je slast bila slušati govor njegov. No upoznah drugu vrstu ljudi, koji sumnjaju i o istini, te ne će da miruju, ako im se ona iznosi u kićenu i bujnu govoru. A mene si već, Bože moj, bio to naučio na način čudnovat i u potaji. Zato, jer je istina, vjerujem, da si me ti učio; osim tebe nema učitelja istine, sinula ona gdje mu drago i otkud mu drago. Već sam dakle od tebe bio naučio, da ne mora nešto biti zato istina, jer govor teče, niti laž, jer se riječ bez sklada s usta tek kida; a nije opet ni zato istina, jer se hrapavo kazuje, niti laž, jer je govor sjajan, nego je s mudrošću i ludošću onako, kao s hranom korisnom i beskorisnom; riječima kićenim i nekićenim možeš čovjeka ponuditi, baš kao što se može jedna i druga hrana pružiti u suđu dragocjenu i prostu.

Mojoj je žudnji, s kojom sam toliko vremena izgledao onoga čovjeka, godila doduše govornikova živahnost i polet; riječi su mu bile skladne i brzo navirale, da odjenu misli njegove. Zanio me, kao mnoge, i hvalio sam ga i u zvijezde kovao popùt drugih, ali ljutilo me je, što u krugu slušača nijesam smio iznositi prigovorâ ni saopćiti mu brigu svoju — pitanja, te ih prijateljski, slušajući i odgovarajući, ràspraviti s njim. No uhvatih zgodu, te ga sa svojim prijateljima zaokupih u doba, kad se smjela s njim zavrći raspra; i iznijeh neke stvari, koje su me mučile. Sad nađoh čovjeka neznalicu u slobodnim znanostima osim u gramatici, a i to mu znanje bilo srednje ruke. Pročitao je nekolike govore Tulijeve, po koju knjigu Senekinu pa gdješto iz pjesnikâ i neka djela sljedbe svoje, ako su bila lijepim slogom latinski napisana; pa kako je svaki dan govorio i izvježbao se, bilo je u njega nepretek rječitosti, koja je radi okretnosti uma njegova i radi neke prirođene dosjetljivosti izlazila dražesnija i zamamnija.

8. Ti si dakle dao, te su mi svjetovali, da idem u Rim i ondje radije naučam ono, što sam naučao u Kartagi. A što me potače, ne ću prešutjeti, nego ću priznati, jer tu treba sa zahvalom pomisliti na duboku tajnu tvoju i na spravno milosrđe tvoje prema nama. Ne htjedoh samo zato u Rim, što su mi prijatelji, koji su me svjetovali, govorili o većoj plaći i većoj časti, premda je i to bila méka srcu mojemu; glavni mi je i gotovo jedini uzrok bilo to, što sam čuo, da se mladići ondje mirnije bave naukom i strožom se stegom obuzdavaju, a ne provaljuju drsko u školu ovoga ili onoga učitelja, čiji nijesu učenici; uopće

se ne puštaju na predavanja, ako im učitelj ne dopusti. U Kartagi je nasuprot sloboda učenička gnusna i raspuštena. Bezobrazno hrupe i gotovo mahniti smetu red, što ga tko radi uspjeha uvede za učenike. Počinjaju mnoge psine s izvanrednom prostotom; trebalo bi to po zakonu kazniti, da ih običaj ne štiti. Još kukavniji izlaze, jer što po tvojem vječnom zakonu ne će biti nikad slobodno, to rade, kao da je slobodno, i misle, da se za to ne smiju kazniti, premda im je već sama sljepoća u grijehu kazan, te trpe kud i kamo gore zlo, nego ga čine. Morao sam dakle kao učitelj trpjeti tuđe navike, što ih kao učenik nijesam htio prigrliti. Zato odlučih krenuti onamo, gdje se — to su mi kazivali svi, koji su znali, kako je u Rimu — tako što ne događa.

Zašto odavde odlazim, a polazim onamo, znao si ti, Bože, ali nijesi otkrio ni meni ni majci, koja se s polaska mojega gorko rasplakala i do mora me ispratila. Silom me je ustavljala, htjela da me ili vrati ili sa mnom krene, ali je prevarih, — izmislih, da ću ostati kod prijatelja, dok za put ne dune vjetar. Slagah materi — onakvoj materi! — i pustih je. A ti si meni to milosrdno oprostio, očuvao me od vode morske, a bio sam pun kleta smrada, dok me nije oprala voda milosti tvoje, eda bi se osušili potoci suza majčinih, kojima je dan na dan topila zemlju pred licem tvojim. Pa kako se ne htjede bez mene vratiti, teškom je mukom sklonih, da onu noć proboravi u crkvici Spomena blaženoga Ciprijana; bijaše sasvim blizu lađe naše. Ali one noći kradom otplovim, ona ostane, — molila se i plakala.[1]) A što je drugo, Bože moj, tolikim suzama tražila u tebe, nego da mi ne daš poći? Ali ti, duboko proničući, usliša samo glavnu želju njezinu, a nijesi mario za ono, što je onda molila, a to zato, da uzmogneš izvršiti ono, što je vazda molila.

Dune vjetar, nadme jedra naša, otme nama ispred oči obalu, gdje je rano ujutru ona od boli svisnula pa jadanjem i uzdisanjem punila uši tebi, a ti si se oglušio; vukao si me u strastima mojim, da baš strastima učiniš kraj i bičem pravedne boli ošineš strasnu čežnju materinu. Ta ona je poput materâ, ali kud i kamo jače, željela, da budem uz nju, a nije znala, koliko ćeš joj veselje prirediti, ako otidem. Nije znala, zato je plakala i ridala, a te su boli odavale, da je kćerka Evina; s uzdahom je tražila ono, što je s uzdahom rodila. Ali se opet, kad se izjadala radi prijevare i kruta srca mojega, za me zateče molitvom tebi i vrati se običnomu životu svojemu, a ja krenuh u Rim.

---

13. Dođe iz Milana poruka načelniku gradskomu,[2]) neka nađe za grad Milan učitelja govorništva; nuđao se i putni trošak.

[1]) U crkvici. [2]) Načelniku grada Rima.

Ja se uzmem natjecati preko prijatelja, što su bili baš tako manihejskim zabludama opojeni; išao sam, da se s njima zauvijek rastanem, ali nijesam to znao ni ja ni oni. Pokusni se govor moj svidje načelniku, i on me onda otpravi na put. Stignem u Milan, dođem k biskupu Ambrosiju, jednomu od najboljih ljudi na svijetu, a pobožnomu poštivaču tvojemu. Njegove su propovijedi revno podavale narodu tvojemu »čisto zrnje žita tvojega i radost ulja i trijeznu opojnost vina.« K njemu si me vodio u neznanju mojem, da me sa znanjem k tebi on privede. Taj me čovjek Božji primi kao otac i poveseli se kao biskup došašću mojemu. I zavolim ga, isprva ne kao učitelja istine, kojoj se nikako nijesam nadao u crkvi tvojoj, nego kao čovjeka meni sklona. I revno slušah propovijedi pučke, ali ne s nakanom, s kojom bih morao, nego ispitivah rječitost njegovu, odgovara li glasu njegovu, teče li bujnije ili slabije, nego je to slavio svijet. Pozorno sam pratio riječi njegove; do sadržaja mi nije bilo, za nj nijesam hajao, — uživao sam u miloti govora njegova. Bilo je u njemu jezgre više nego u Faustovu, ali opet, što se tiče načina, nije bio onako vedar i sladak. Uostalom po sadržaju se oni ne mogu među sobom ni porediti; ta onaj se zapleo u mrežu laži manihejskih, a ovaj je spasonosno naučao spas. A od grješnika, kakav sam onda ja bio, spas je daleko, ali sam mu se opet primicao sve pomalo, da i nijesam slutio.

Knjiga šesta.

6. Kako sam bio bijedan! Kako li si dao, da osjetim bijedu svoju onoga dana, kad sam se spremao da govorim caru u pohvalu govor, u kojem ću štošta slagati, a pljeskat će mi oni, koji znadu za laž moju! S tih briga stenjalo mi srce, groznica ga tresla s poraznih misli. Prolazeći nekom ulicom milanskom, uočim uboga prosjaka: bio je, mislim, pjan, a pun šale i veselja. I uzdahnem, progovorim s prijateljima, koji su bili sa mnom, o onim mnogim bolima, što nam ih zadavaju ludosti naše. Svim tim trudom, kojim sam se onda trudio, a nosio, gonjen badljem strasti, breme nevolje svoje, što me je sve jače tištalo, — tim trudom nijesam ništa drugo želio postići, nego da dospijem u luku veselja, kamo je već prije mene dospio onaj prosjak, a ja možda ne ću onamo nikada! Ta čega se on dokopao s ono malo — malo isprosjačenih parâ, do toga, dâ do užitka vremenite sreće, išao sam ja unaokolo mučnim, krivudastim puteljcima. On nije uživao pravoga veselja, ali sam ga i ja, kud i kamo gore, tražio u častoljublju svojem. No on se zacijelo veselio, a mene je tuga morila; on je bio bezbrižan, a ja u strahu. Pa da me je tko pitao, bi li volio skakati od veselja ili drhtati, odgovorio bih: skakati od veselja. Da je dalje pitao, bi li volio biti onakav, kao onaj, ili

kakav sam onda ja bio, birao bih sebe, makar bio onako satrven brigama i strahom. Bi li to bilo naopako ili pravo? Ta nijesam smio sebe cijeniti više po tom, što sam imao veću obrazovanost, jer od nje mi ne bješe veselja, nego sam njom gledao da omilim ljudima; nijesam mario da ih poučim, već samo da im se svidim. Zato si i »batinom stege svoje lomio kosti moje«.

Neka se okane duše moje oni, koji joj govore: »Do toga je, čemu se tko veseli. Onaj se prosjak veselio vinu, a ti si tražio veselja u slavi.« U kakvoj slavi, Gospode? U slavi, koje nema u tebi. Jer kao što ono ne bijaše pravo veselje, tako nije ni ovo prava slava; ova je još više smućivala dušu moju. I prosjak se još one iste noći mogao rastrijezniti, a ja sam u svojoj pjanosti prospavao noć i s njom se digao i opet legao da spavam i s njom se dižem. Gle, koliko dana! Jest, znam, razlika je, čemu se tko veseli; veselje se nade u vjeri razlikuje od one taštine, — ne da se s njom ni porediti. Ali i onda nas[1]) je dijelio jaz. Prosjak je dašto bio sretniji nesamo zato, što je bilo napretek dobre volje u njega, a meni su srce kidale brige, nego i potom, što je s dobrim željama[2]) došao do vina, a ja lažju tražio diku. Rekoh onda štošta u tom smislu dragima svojim i pri tom puno puta gledao na to, kako je meni; i nalazio sam, da je zlo sa mnom. To me je boljelo i podvostručilo nevolju moju. Pa makar mi se nasmijala sreća, mrzilo me je posegnuti za njom; ta otprhnula bi prije, nego bih je dohvatio.

Knjiga osma.

1. Bože moj, daj da se, zahvaljujući tebi, sjetim i priznam milosrđe tvoje prema meni. Kosti moje neka prožme ljubav tvoja i neka zbore: »Gospode, tko je, kao ti?[3]) Raskinuo si okove moje, i ja ću ti žrtvovati žrtvu zahvalnicu«. A kako si ih raskinuo, to ću pripovijedati, i svi, koji se tebi klanjaju, kazat će, kad čuju, ovako: »Hvaljen budi Gospod na nebu i na zemlji! Veliko je i divno ime Njegovo«. U srce se meni ucijepiše riječi tvoje, i odasvud me ti opkoli. Bijah uvjeren o vječnom životu tvojem, premda ga ugledah u zagonetki i regbi u ogledalu.[4]) Svaka mi se sumnja o neprolaznom biću razbi, jer od njega potječe svaki bitak; nijesam želio da se jače o tebi uvjerim, nego da u tebi ustrajem. U vremenitom se životu mojem sve kolebalo; trebalo je, da se srce očisti od staroga kvasa. I sviđao mi se put — sam Spasitelj, ali me je još mrzilo poći tjesnacem Njegovim. I ti mi dade misao, te mi se — po mojem sudu — učini dobro, da idem k Simplicijanu, koji je bio dobri sluga tvoj, a sjala je na njemu milost tvoja.

[1]) Prosjaka i mene.
[2]) Želeći dobro prolaznicima.
[3]) Ps. 34., 10.
[4]) I. Kor. 13., 12.

2. Zaputih dakle k Simplicijanu, duhovnomu ocu biskupa Ambrosija. Ambrosije ga je i ljubio kao oca. Ispričah mu lutanje, zablude svoje. Kad pomenuh, da sam čitao neka djela platonikâ, što ih je nekadašnji učitelj govorništva u gradu Rimu, Viktorin — za nj sam bio čuo, da je umr'o kao kršćanin — preveo na latinski, čestita mi on, što se nijesam namjerio na knjige drugih filozofa, koje su pune svjetske prijevare i laži,[5]) dok se u onima svuda upleće Bog i Riječ Njegova. Pa onda, da me potakne na poniznost Hristovu, koja je mudracima sakrita, a malima otkrita,[6]) skrene na Viktorina, s kojim je, dok je boravio u Rimu, iskreno prijateljevao. Što je Simplicijan o njemu pripovijedao, ne ću mukom mimoići, jer tim, što iznosim, uvelike dičim milost tvoju. Viktorin je bio starac veoma učen i veoma vješt u svim slobodnim znanostima; silu je filozofskih djela pročitao, ocijenio i istumačio; bio je učitelj tolikim uglednim senatorima, te je za sjajnu učiteljsku službu svoju zaslužio i dobio odlikovanje — kip na trgu rimskom, a to drže ljudi od ovoga svijeta za izvanrednu počast. Doonda se klanjao idolima i pribivao neznabožačkomu bogoštovlju, kojim su gotovo sva gospoda zadojena bila, a narod je već obožavao i razne nakaze — pasoglavca Anubisa i božanstva, što su nekad koplje digla na Neptuna, na Veneru i na Minervu,[7]) a tada se Rim pobijeđenima klanjao. Sve je taj starac Viktorin tolike godine gromkim glasom branio, ali se nije stidio biti sluga Hrista tvojega, novorođeno čedo vrela tvojega; stavio je vrat pod jaram poniznosti i prignuo čelo pred sramotom križa.

Dođe čas, da ispovjedi vjeru svoju. Tko je htio da pristupi milosti tvojoj, obično je s određenim, naizust naučenim riječima tu ispovijed izrekao s povišega mjesta naočigled krštenomu narodu rimskomu. Svećenici ponude Viktorinu, da to obavi u potaji. Tako je bio običaj nuđati nekima, za koje se činilo da će se sa svoje plašljivosti uskolebati. Ali on je volio pred pobožnim svijetom priznati spas svoj. Ta ono, što je naučao u retorici, ne bijaše spas, a opet je javno iznosio. Koliko se dakle manje smio bojati, da pred krotkim stadom izusti riječ tvoju, kad se nije bojao, da predaje nauk svoj pred hrpama ludâ! Stoga, čim se pope da ispovijeda vjeru, svi, tkogod ga je poznao, jedan drugomu, burno čestitajući, kliknu ime njegovo. A tko ga nije poznavao? I glasna jeka jekne iz grla svima u radosti: »Viktorin, Viktorin!« Ujedamput zaori klik od veselja, jer su ga ugledali;

[5]) Kol. 2., 8.
[6]) Mat. 11., 25.
[7]) Vergilije (Aen. VIII. 678. do 700.) opisuje bitku kod Akcija, gdje su se Antonije i Kleopatra sukobili s Oktavijanom, i predočuje, kako se egipatski bogovi biju s rimskima.

ujedamput utihne od želje, da ga čuju. On ispovjedi pravu vjeru s prekrasnim uvjerenjem, i svi ga htjeli pritisnuti na srce svoje; veselje i ljubav njihova grlila ga je, — to im bijahu ruke zagrljaju.

5. Čim mi čovjek tvoj Simplicijan to ispripovijeda o Viktorinu, vruće zaželim, da se povedem za njim. A zato je on i pripovijedao. A kad još nadoda, da se Viktorin, jer je u vrijeme cara Julijana branio zakon kršćanima, da ne smiju naučati književnost i govorništvo, volio pokoriti tomu zakonu i ostaviti brbljavu školu nego riječ tvoju, koja čini i dijete rječitim,[8]) — onda mi se učini, da je jednako jak i sretan, jer je našao zgodu, da tebi živi. A za tim sam ja uzdisao sapet — ne gvožđem tuđim nego gvozdenom voljom svojom.

Ali nova volja, koja se u meni prenu, da tebi tebe radi služim i u tebi, Bože, jedina sigurna slasti, uživam, nije još bila podobna svladati onu staru, što se ukorijenila.

Još sam se vezan o ovaj svijet, kratio služiti tebi. Bojao sam se skinuti teret, a morao sam se zapravo bojati, da mi se ne naprti. I tako mi je breme svijeta tištalo blago, kao u snu; misli, kojima sam na te mislio, bjehu nalik na čovjeka, koji hoće da se razbudi, ali ga dubok san svlada, i on opet u nj zaroni. No nema nikoga, koji bi htio dovijeka spavati; po zdravu sudu bolje je biti budnu, ali opet većinom čovjek oteže i ne će da se otme snu, dok teški umor osjeća u udima, i rado mu se preko reda odaje, premda je došao čas, da ustane. Tako sam i ja stalno znao, da je bolje predati se ljubavi tvojoj nego popuštati strasti svojoj, ali mi se ono mililo i svladavalo me. To je bila moja volja, to okovi moji.

6. Pripovijedat ću, kako si me riješio čežnje za putenom ljubavi — tih okova, koji su me kruto sapinjali.

Jednoga dana dođe nama u kuću — meni i Alipiju — Poncijan, zemljak naš iz Afrike; imao je sjajnu službu na dvoru. Ne znam više, po što je došao. Mi sjednemo da se porazgovorimo. I slučajno mu oko zapne o knjigu na pisaćem stolu pred nama. Uzme je, otvori, nađe, preko očekivanja dašto, apostola Pavla; mislio je, da je nekakva knjiga, koja zasijeca u struku moju. Nasmiješi se, pogleda me, čestita mi sav u čudu, što je tu knjigu, i samo nju, preko nade našao preda mnom. Ta on je bio kršćanin i vjernik; puno puta je u crkvi pred tobom, Bogom našim, prigibao koljeno u čestim i dugim molitvama svojim. Kad sam mu otkrio, da se s najvećim marom bavim oko sv. Pisma, zapodjene se razgovor, i on stane pripovijedati o pustinjaku egipatskom — Antunu. Svi smo se čudili — mi, jer je bilo znamenito, a on, jer nijesmo za to znali.

[8]) Mudr. 10., 21.

On nastavi, a mi smo mukom mučali i pozorno slušali. Dođe do toga, kako je jednom s tri druga svoja — bilo to u Trijeru — izišao popodne, dok je car gledao igre u cirku, u šetnju u vrtove, koji bijahu blizu zida gradskoga. Tu se po slučaju rastave i slože dva a dva: jedan krene s njim obaška ovamo, a druga dvojica isto tako obaška onamo. Ona dvojica lunjajući nabasaju na nekakvu kuću, u kojoj su prebivale neke sluge tvoje, »duhom siromasi, kojih je kraljevstvo nebesko.« I nađoše ondje knjigu, u kojoj je bio ocrtan život Antunov. Jedan uzme čitati, — čudi se, žar ga hvata. Za čitanja sune mu misao, da će prigrliti takav život, ostaviti službu svjetsku i služiti tebi. Obojica bijahu činovnici carski. Najednom pun svete ljubavi i trijezna srama, ljut na se, uperi oči u prijatelja i progovori mu: »Reci, molim te, kamo nas vodi sav taj trud naš? Što tražimo? Čemu služimo? Možemo li na dvoru postići više nego prijateljstvo carevo? A što nije tu lomno i puno opasnosti? Kroz kolike pogibli srćemo još u veću pogibao? Pa kada ćemo doći do cilja? A prijateljem Božjim, ako mi se ushtije, mogu evo ovčas postati!« To reče i u zabuni sa svitanja novoga života svrati nanovo oči u knjigu. Čita i mijenja se u srcu, a ti si to vidio. Duh njegov trgne sa sebe stresati ovaj svijet, kako se doskora pokazalo. Dok čita, a u srcu se njegovu lome valovi, uzdahne po koji put, rasudi, odabere ono, što je bolje, — bio je već tvoj. Progovori prijatelju: »Ja sam se već otkinuo od one nade naše i odlučio služiti Bogu, i to počinjem s ovim časom, na ovom mjestu. Ako te mrzi poći sa mnom, a ti nemoj mene odvraćati!« A on odgovori, da će kao drug dijeliti s njim toliku plaću i toliku službu. I obojica bjehu već tvoja; gradili su kulu, a za gradnju je dostajalo, da ostave sve svoje i pođu za tobom. Uto Poncijan i prijatelj mu — šetali su na drugoj strani vrta — navale tražiti drugove i stignu na ono isto mjesto; kad ih nađu, opomenu ih, neka se vrate, jer je dan na izmaku. A oni im kažu svoju čvrstu odluku, pa kako im se želja rodila i dozrela, zamole ih, neka im ne smetaju, ako već ne će da im se pridruže. Ovi se ne odreku staroga života svojega, ali ipak — kaže — požale, usrdno im zažele dobru sreću i preporuče se molitvama njihovim; prianjajući srcem za grudu ovu, vrate se u dvor. A oni, uzdižući srce k nebu, ostanu u onom domu.

7. Poncijan umukne, obavi, rašta je došao, i otide. A ja dušu u se i — što li nijesam rekao sebi! Kakvim li bičem misli nijesam bičevao dušu svoju, eda bi pošla sa mnom, kad ushtijem poći za tobom! Ona se opirala, otimala se, ali se nije opravdavala. Svi su se prigovori njezini iscrpli, rasuli; osta samo nijemi strah: kao smrti ju je bilo strah, da se otme struji navike svoje, u kojoj je tonula.

8. U onoj silnoj unutrašnjoj borbi, što sam je ljuto zavrgao s dušom u klijeti srca svojega, okrenem se zbunjena lica i uma Alipiju i kliknem: »Što se zbiva s nama? Što je to? Što si čuo? Dižu se neučeni i grabe nebo, a mi se gle sa svojom učenošću, ovako bez srca, valjamo u puti i krvi! Zar nas je stid krenuti za njima, jer su nas pretekli, a nije nas stid, što bar ne kaskamo za njima?« Tako sam nekako govorio. On se zapanji, — šuti i gleda me, a ja se trgnem od njega u uzrujanosti svojoj. Nijesam govorio, kao obično; više od riječi otkrivalo mi je dušu čelo, obrazi, oči, boja lica, glas grla mojega.

Bijaše vrt do stana našega; njim smo gospodarili, kao i cijelom kućom, jer gospodar nije stanovao u njoj. Otidem u vrt, a Alipije uzastopce za mnom. Samoća me ondje okupi, premda je on bio uza me. Kako bi me i mogao onakva ostaviti! Sjednemo što dalje od kuće. Mrčim u duhu, ljut u bijesnoj zlovolji, što ne dospijevam do izmirenja i veza s tobom, Bože moj, a sve mi kosti viču, čeznu za tim i u zvijezde to kuju. Pa do toga se nije išlo ni lađom ni kolima ni pješke; nije bilo donde puta, ni koliko od kuće do onoga mjesta, gdje smo sjeli. Da ideš i dođeš onamo, trebalo je samo volje, ali ne napô ranjave, koja se sad ovamo, sad opet onamo prevrće i baca, te se u njoj nadbija stranka sa strankom, — jedna se diže, druga pada.

12. Duboko razmatranje trže sa sakrita dna cijelu bijedu moju i iznese je na vidjelo. Provali strašna oluja, noseći silan pljusak suza. Da se izbjesni dokraja, dignem se, pustim Alipija; samoća mi je prijala, da se rasplačem. Uklonim se odaleko, te me nije više mogla smetati nazočnost njegova. Tako mi bješe onda, i on to osjeti. Nešto, mislim, rekoh, a glas mi očevidno bijaše već na plač. I tako se digoh. On se čudom začudi, osta ondje, gdje smo bili sjeli. Ja se nekako bacim pod jednu smokvu i pustim suze, neka po volji teku. Iz oči mi navru potoci — žrtva tebi mila. I progovorim s tobom u ovom smislu, ako i ne riječima ovim: »Gospode, dokle još? Dokle ćeš se, Gospode, ljutiti? Smetni s uma stare grijehe moje!« Osjećao sam, da me stežu. Kukao sam: »Dokada? Dokada će ono: sjutra pa sjutra? Zašto ne sada? Zašto nije ovaj čas kraj sramoti mojoj?«

Tako sam govorio i plakao ljuto satrven u srcu svojem. I gle čujem iz susjedne kuće glas, netko — ne znam, je li dječak ili djevojčica — pjeva i ponavlja po više puta: »Uzmi, čitaj! Uzmi, čitaj!« Odmah mi se lice izmijeni, stanem pomno razmišljati, znadu li djeca u kojoj vrsti igre tako što pjevati, ali mi ne dođe na pamet, da sam uopće gdjegod čuo. Ugušim navalu suza, ustanem. Tumačio sam, da mi glas božanski nalaže, da otvorim knjigu i pročitam prvu glavu, na koju naiđem. Ta čuo sam za Antuna da se, čitajući Evanđelje, slučajno namjerio na

mjesto, koje je on držao za opomenu, kao da mu ona pismena ondje kažu: »Idi, prodaj sve, što imaš i podaj siromasima, i imat ćeš blago na nebu; pa hajde za mnom!«[9]) I taj ga je glas božanski smjesta obratio k tebi. Zato se brzo vratim onamo, gdje je sjedio Alipije, jer sam ondje ostavio knjigu apostolovu, kad sam se ono digao. Pograbim je, otvorim i pročitam tiho glavu, o koju mi je u prvi mah zapelo oko: »Ne u žderanju i pijanstvu, ne u bludu i bestidnosti, ne u svađanju i zavisti,[10]) nego se obucite u Gospoda našega Isusa Hrista i tijelu ne ugađajte po željama!«[11]) I ne htjedoh dalje čitati, — nije bilo od potrebe. Sa svršetkom te rečenice kao da mi sinu zraka sigurnosti u srce moje, — sav se mrak sumnje raspršа.

Stavim prst ili nekakav drugi znak, zaklopim knjigu i s mirom na licu ispripovijedam Alipiju. A on opet otkrije, što se u njemu zbivalo, a ja nijesam znao. Zaište, da vidi, što sam čitao. Pokažem, a on pozorno pročita i dalje, nego sam ja čitao. I nijesam znao, što je slijedilo. A slijedilo je: »Primajte slaba u vjeri lijepo!«[12]) To on protegne na se i saopći mi. Ta ga opomena okrijepi. Bez ikakve smutnje i otezanja stvori odluku i dobru nakanu sasvim prema ćudi svojoj, kojom se davno i silno od mene razlikovao. Zatim pođemo do majke, kažemo joj, — ona se obraduje. Pripovjedimo joj, kako se zbilo, — ona kliče i pocikuje. Slavi tebe, koji možeš načiniti više, nego ištemo i mislimo;[13]) vidi, da si joj, koliko je do mene, više dao, nego je, tužno uzdišući i plačući, znala moliti. Ti si me k sebi obratio, te nijesam tražio žene niti gajio ikakve svjetske nade. Ti tugu njezinu okrenu u radost kud i kamo obilnije, nego je bila poželjela.

Knjiga deveta.

8. »Ti, koji donosiš mir u kuću«,[1]) dade nama za druga Evodija, mladića iz rodnoga grada našega. Bio je činovnik; prije se obratio i krstio nego mi pa ostavio službu svjetsku, a tvoju prigrlio. Zajedno smo boravili i svetom odlukom odlučili ostati zajedno. Stanemo tražiti mjesto, gdje ćemo korisnije služiti tebi; skupa krenemo u Afriku. Kad stignemo u Ostiju na Tiberu, premine mati.

Mnogo toga mimoilazim, — žuri mi se silno. Primi, Bože moj, priznanje i zahvalnost moju za nebrojene blagodati, ako i šutim o njima. Ali ne ću mimoići, što mi duša želi da iznese o službenici tvojoj, majci mojoj; po tijelu njezinu gledam svijetlo

---

[9]) Mat. 19., 21.
[10]) T. j. da hodimo pošteno, kao po danu: ne u žderanju i t. d.
[11]) Rim. 13., 13. i 14.
[12]) Rim. 14., 1.
[13]) Ef. 3., 20.
[1]) Ps. 67., 7.

svijeta, a po srcu svjetlost vječnu. Ne ću govoriti o njoj nego o darima, kojima ti nju obdari; jer niti se ona sama stvorila niti odgojila. Ti je stvori; niti je znao otac niti mati, kakva će im biti. U domu pravovjernu, čestitu članu crkve tvoje, uzgoji je u strahu tvojem šiba Hrista tvojega, ruka jedinoga Sina tvojega. Za svoju odgoju nije toliko hvalila brizi majčinoj, koliko jednoj sluškinji, slabašnoj starici, koja je oca njezina kao dijete nosala, kako već bajilice znadu na leđima nosati mališe. Toga radi pa zbog starosti i krasna značaja dosta su je u kući kršćanskoj štovala gospoda. Zato joj povjere gospođice kćeri, a ona ih je brižno pazila. Sa svetom ih je strogošću, kad je ustrebalo oštro obuzdavati, i s trijeznim razborom učila. Nije im dala, makar od žeđe izgarale, ni vode piti osim kod stola, za kojim su s roditeljima veoma umjereno jele. Predusretala bi zloj navici i rado nadodala pametnu riječ: »Sada pijete vodu, jer nemate vina, a kad se udate i postanete gospodarice smočnice i pivnice, ne će vam voda ići u tek, nego ćete se odati piću«. Takvim naukama i ugledom vlasti svoje gušila je lakomost nježnije dobi i žeđu u djevojčicâ svodila na doličnu mjeru, te im se više nije ni račilo, ako se što nije pristojalo.

Ali se svejedno uvuče u majku — tako je meni, sinu svojemu, znala pripovijedati službenica tvoja — dâ, uvuče se pohlepa za vinom. Nju bi naime kao trijeznu djevojku roditelji slali, da donese vina iz suda; ona bi na otvor zahvatila vrčem, ali prije nego bi nalila vino u bocu, takla bi se usnama i malko srknula; nije mogla više, jer joj se gadilo. Nije to radila od pijanstva, već od nestašnosti mladenačke, koja sva kipi pustim željicama, a obično ih u srcu dječjem tuši ozbiljna opomena starijih. I tako pomalo, srčući dan na dan, prijeđe joj to — jer tko za malo ne haje taj će pomalo pasti[2]) — tako u krv, te je gotovo već punu čašu suha vina znala na dušak istresti. Gdje je onda bila ona zabrana? Zar bi mogla što protiv tajne bolesti, da tvoja pomoć, Gospode, ne bdi nad nama? Kad nema oca ni ni matere ni odgojiteljke, ti si nazočan, — ti, koji si nas stvorio, koji nas dozivaš, koji i preko naopakih ljudi možeš uraditi nešto dobro za spas duše naše. Što uradi onda, Bože moj? Kako je izliječi? Kako je ozdravi? Nijesi li u tajnoj brizi svojoj trgao nemio i oštar prijekor kao ljekarski nož iz jedne druge duše i jednim udarom izrezao onu gnjilinu? Sluškinja naime, s kojom je znala ići do suda, zavadi se, kako biva, s mladom gospođicom nasamo, predbaci joj pogrješku, jetkim je rugom nazove pijanicom. To je bocne, obazre se na rugobu svoju, mahom je osudi i odvrgne. Kao što prijatelji laskavci kvare čovjeka, tako ga svadljivi neprijatelji popravljaju.

[2]) Crkv. 19., 1.

9. Odgoji se stidno i trijezno. Većma je po tebi slušala roditelje nego tebe po roditeljima. A čim je odrasla i bila za udaju, uda se. I služila je mužu kao gospodaru svojemu. Trsila se, da ga pridobije za te; govorila je njemu o tebi s onom ćudi svojom, po kojoj si je mužu njezinu učinio lijepom pa poštovanja, ljubavi i udivljenja vrijednom. A tako je snosila nevjeru muževlju, da nije nikad toga radi došlo do svađe s njim. Nadala se, da će nada nj sići milosrđe tvoje i da će se popraviti, kad uzvjeruje u te. A bio je osim toga, makar inače dobra srca, nagao u ljutini. Ali ljutitu mužu nije uzvraćala ni riječcom, kamoli djelom. A kad bi se izbjesnio i primirio, a ona vidjela, da je zgoda, opravdala bi se za ono, što je uradila, ako se dašto samo slučajno u naglosti svojoj raspalio. Napokon su mnoge gospođe, kojima su muževi bili blaže ćudi, nosile na sebi tragove udaraca, a imale i lice iznakaženo. U prijateljskom razgovoru znale bi se tužiti na život mužev, a mati bi moja sve to odbijala na jezičac njihov pa ih onako u šali ozbiljno opominjala, da su one, otkad su čule riječi tako zvanoga ugovora bračnoga, postale sluškinje; zato neka imadu na umu stalež svoj i neka ne prkose gospodarima svojim. A kad su se čudile — ta znale su, da ima goropadna muža, a nikad se nije čulo, niti se vidio kakav trag, da je Patricije tukao ženu, niti ih je ma samo na jedan dan razdvojio domaći razdor — i prijateljski pitale, odakle to, kaže im ona svoj način, što sam ga prije pomenuo. Koja se povela za njom, bila joj je zahvalna za savjet; a koja nije, trpjela je dalje izvrgnuta zlostavljanju.

I svekrvu, koja je isprva bila kivna na nju, jer su joj štošta douškivale zlobne sluškinje, pridobije posluhom, strpljivošću i ljubaznošću svojom te je pače sinu tužila sluškinje, koje su klapanjem mutile domaći mir između nje i snahe, i tražila, neka ih kazni. Kako je on slušao majku, pazio na red u kući i starao se za slogu među svojima, kazni tužene tužiteljici za volju šibama. Svekrva obeća takvu nagradu svakoj, koja će, da se ulaska, pred njom ogovarati snahu njezinu. Nijedna se više ne usudi; te su među sobom živjele u divnoj slozi i ljubavi.

Najzad pridobi za te i muža već potkraj života njegova.

10. Približi se dan, kad joj se bilo rastati s ovim životom, Ti si ga znao, ali mi nijesmo. Desilo se, kako vjerujem, s tvojom voljom — ta tajni su putovi tvoji, — te smo ja i ona sami stajali sagnuti na prozor, s kojega se vidio vrt u kući, gdje smo se smjestili. Bilo je u Ostiji na Tiberu, gdje smo se daleko od vreve poslije duga, mučna putovanja odmarali za put preko mora. Milo smo se nas dvoje sami razgovarali, »zaboravljali ono, što je ostrag, a posezali za onim sprijed.«[3]) Tražili smo pred

[3]) Filip. 3., 13.

nazočnom Istinom — a to si ti, — kakav će biti vječni život svetih, što ga »oko ne vidje i uho ne ču i u srce čovječje ne dođe.«[4]) A usta su srca našega čeznula za kapljom iz vrela tvojega — iz vrela života, koje je u tebe,[5]) da okrijepljeni po mogućnosti prema umnoj snazi svojoj promotrimo toliku stvar.

Najzad reče ona: »Sinko, koliko je do mene, ne veseli me više život ovaj. Ne znam, što ću još ovdje i zašto sam ovdje, kad mi je kraju dospjela sva nada ovoga svijeta. Samo radi jednoga sam željela još malo vrijeme proboraviti u životu, — da vidim tebe kao kršćanina katolika prije, nego izdahnem. To mi je Bog moj obilnije udijelio, — vidim te, gdje si prezreo sreću zemaljsku, te si sluga Njegov. Što ću ovdje?«

11. Ne sjećam se pravo, što sam joj nato odgovorio. Za pet dana ili nešto više legne, — srva je groznica. U bolesti obeznani se jednoga dana i izgubi svijest. Mi pritrčimo, ali se ona skoro osvijesti i opazi mene i brata mojega[6]) do kreveta i reče: »Gdje sam bila?« Zatim, kad nas vidi tugom potištene, kaže: »Ovdje ćete sahraniti majku svoju.« Ja sam šutio i usprezao plač. A moj brat reče nešto, zaželje, da ne umre u tuđini nego u zavičaju, jer je blaženije. Kad to čuje, smrkne joj se lice, ošine ga okom, jer je tako mislio, pa pogleda onda mene i progovori: »Gle, što kaže!« Domala će obojici: »Sharanite ovo tijelo, gdje vas je volja! Neka vas za nj briga ne tare! Samo vas to molim, da me se kod žrtvenika Gospodnjega sjetite, gdjegod bili.« Tu želju izrazi riječima kako je već mogla, i umukne. Bolest jače navali, te ju je mučila.

Desetoga dana bolesti njezine, u 56. godini vijeka njezina, a u 33. mojoj, odijeli joj se vjerom prožeta i pobožna duša od tijela.

Knjiga jedanaesta.

5. A kako stvori nebo i zemlju? Kakvo upotrijebi oruđe za veliko djelo svoje? Ta ne stvaraš kao čovjek umjetnik, kad gradi stvar iz stvari prema misli duha svojega, koji je kadar podati oblik, što ga svojim duševnim okom gleda u sebi. A po čemu je duh kadar, ako ne po tom, što si ga ti stvorio? A on podaje oblik onomu, što već postaje i što se dâ izrađivati, — i to zemlji ili kamenu ili drvu ili zlatu ili nečemu nalik na to. Ali odakle bi toga bilo, da ti ne učini? Ti načini umjetniku tijelo, ti stvori duh, koji zapovijeda udima, ti pruži građu, od koje on gradi, ti dade um, kojim se maša umjetnosti i u sebi gleda, što će stvarati pred svijetom, ti poda smisao za razmjer

[4]) I. Kor. 2., 9.
[5]) Ps. 35., 10.
[6]) Evodija.

oblika, te čovjek po njemu prenosi iz duha na tvar ono, što stvara, a tvar opet pokazuje duhu, što je stvorio, da tako uzmogne istinu, najvišu u sebi sudinju pitati, je li dobro. Sve to tebe slavi kao stvoritelja svega. Ali kako ti to stvaraš? Kako stvori, Bože, nebo i zemlju? Ne stvori dašto neba ni zemlje na nebu ni na zemlji, a ni u zraku ni u vodi, jer i to pripada nebu i zemlji; niti stvori vaseljenu u vaseljeni, jer nije bilo ničega, gdje bi mogla biti stvorena, prije nego se stvarala, da bude. I nijesi imao u ruci ništa, od čega bi nebo i zemlju stvorio. Ta odakle tebi to, čega još nijesi stvorio, da stvaraš od toga nešto? Ima li, što nijesi ti? Dakle ti reče, i bi. Riječ tvoja to stvori.[7])

Iz »Države Božje«.

Knjiga prva.

11. Sila je kršćana poubijana, sila ih je na tisuće načina kojekako grdno posmicana. To istina boli, ali je svima, koji se na svijet rode, zajedničko. Znam, da nitko nije umr'o, koji ne bi morao jedamput mrijeti. Konac života na isto svodi život dug i kratak. Niti je jedno bolje, a drugo gore, niti je jedno dulje, a drugo kraće, kad ga jednako više nije. A što li je do toga, s kakvom se smrću taj život svrši, kad onaj, komu se svrši, ne mora po drugi put mrijeti? Svakomu smrtniku u svakidašnjim zgodama života našega nekud prijeti bezbroj smrti. Dogod se ne zna, koja će od njih doći, pitam, je li bolje na samrti preturiti jednu nego živ strepiti od svih. Dobro znam, da će čovjek brže birati život dug sa strahom od tolikih smrti, nego da jednom izdiše i nikakve se smrti više poslije ne plaši. Ali drugo je ono, čemu se čuvstvo tijela našega kukavički izmiče, a drugo, što dokazuje sud duha, pomno sazdan. Smrt ne valja držati za zlu, ako joj je prethodnikom život dobar. Smrt čini zlom samo ono, što dolazi iza smrti. Stoga, kad već čovjek mora mrijeti, ne treba da mari, od čega će mrijeti, nego kud mu je u smrti poći. Kršćani znadu, da je smrt pobožnoga siromaha, kojega su psi jezikom lizali, bila kud i kamo bolja nego smrt bezbožnoga gavana sa skerletom u paklu. Što su dakle oni grozni načini smrti naudili poslije smrti onima, koji su valjano živjeli?

Knjiga druga.

19. Eno rimska se država — to ne velim ja prvi, nego su pisci njezini, iz kojih smo to za novce naučili, rekli toliko i toliko godina prije došašća Hristova — »malo pomalo izmijeni

[7]) Ps. 32., 9. i 6.

i od krasne i dobre stvori se najgorom i najgrdnijom«. Eno prije došašća Hristova, a poslije razorenja Kartage »nijesu se dobri običaji pređa gubili polako, nego se poput bujice survali, — tako je mladež ogrezla u raskoši i lakomosti.«[1]) Neka nam čitaju naputke, što su ih protiv raskoši i lakomosti bogovi njihovi dali narodu rimskomu! Kamo sreće, da pred narodom samo mûkom mimoilaze čistoću i čednost pa da ne traže od njega pače pokor i sramotu, po kojoj lažnim božanstvom svojim stječu ugled poguban! Neka čitaju naš nauk u prorokâ, u sv. Evanđelju, u Djelima apostolskim i u Poslanicama! Koliko je toga protiv raskoši i lakomosti! Kako li uzvišeno i božanski to regbi grmi iz usta proročkih i iz oblaka Božjih, a nije tek graja kao s kakve prepirke filozofske! Ali opet ne svaljuju na bogove svoje krivnju, što se država po raskoši i lakomosti, po divljem i ružnom ćudoređu prije došašća Hristova provrgla u najgoru i najgrdniju, nego radi udaraca, koji su je god u to doba zadesili s obijesti i naslada, reže na vjeru kršćansku. Da nauk njezin o pravednu i poštenu životu slušaju i ujedno za nj mare kraljevi na ovoj zemlji i svi narodi, knezovi i svi suci zemaljski, mladići i djevojke, stariji i mlađi, svaka razumna dob i svaki spol pa sami carinici i vojnici, kojima govori Ivan Krstitelj,[2]) eh onda bi svojim blagostanjem država resila zemlje u životu ovom, a u vječnom bi se životu penjala na vrhunac, da vlada u najvećem blaženstvu. Ali jer ovaj sluša, onaj prezire, a mnogi i mnogi voli pogrješke, na nesreću našu — zamamne, nego kreposti opore, a korisne, zato se slugama Hristovim, bili kraljevi ili knezovi ili suci, bili vojnici ili pokrajinci, bili bogati ili siromašni, bili slobodni ili robovi, bili ovoga ili onoga spola, nalaže, neka trpe, ako je tako od potrebe, državu makar najgoru i najgrdniju pa neka s tom strpljivošću svojom sebi stječu sjajno mjesto u onom nekom anđeoskom, najsvetijem i najuzvišenijem dvoru i državi nebeskoj, gdje je volja Božja zakon.

28. Nepravedni se i nezahvalni pa onim opakim duhom dublje prožeti i tješnje sapeti tuže i mrmljaju, što se ljudi po imenu Hristovu otimaju paklenomu jarmu tih nečistih vlasti, što se rješavaju dijela u kazni te se iz onoga mraka pogubne bezbožnosti vode na svjetlost spasonosne pobožnosti. Narodi grnu u crkvu, polaze je čista srca, spol je od spola časno odijeljen. Tu slušaju, kako im je ovdje prema prilikama živjeti, da poslije ovoga života zasluže život blažen i vječan; tu odjekuje sv. Pismo i nauk pravde s povišega mjesta naočigled svima, pa tko onako radi, sluša za nagradu, a tko ne radi, sluša za sud. Ako i dolaze tamo ljudi, koji se rugaju takvim naukama,

[1]) Ogl. Sal. Kat. 10.

[2]) Luk. 3., 12.—14.

a ono se opet sva obijest ili nenadnom promjenom gubi dokraja ili se od straha ili od stida priduši. Ta ništa im se ružno ni sramotno ne iznosi, da gledaju ili da se za tim povode; ondje se ili ulijeva nauk pravoga Boga, ili se pripovijedaju čudesa, ili se hvali milostinja, ili se traže dobra djela.

29. To daj radije želi, hvale vrijedni naraštaju rimski, koljeno Regulâ, Scevolâ, Scipionâ i Fabricijâ, — to radije želi, to biraj mjesto one ružne taštine i podmukle zlobe demonske! Ako se u tebi od prirode nešto hvale vrijedno ističe, to se samo pravom pobožnošću može čistiti i usavršivati, a s bezbožnosti propada i rađa kazan. Sada već jednom biraj, za čim ćeš se povesti, da ne bereš hvale po sebi nego u pravom Bogu bez ikakve zablude. Ta onda je u tebe bilo narodne slave, ali po tajnoj odluci promisla božanskoga nije bilo prave vjere, da je biraš. Preni se, dan je, — neki su se tvoji već prenuli; savršenom se krepošću njihovom, a i mukama, što su ih za pravu vjeru pretrpjeli, ponosimo, a bojak su udilj bili s vlastima, najljućim dušmanima, i junački ginući pobijedili te »ovu domaju krvlju nam svojom stekli«.[3]) A u tu domaju zovemo tebe i potičemo, da stupiš među građane njezine, kojima je na neki način utočište pravi oprost grijeha.[4]) Ne slušaj izrode svoje, koji ponizuju Hrista i kršćane i na njih se tuže, tobože radi zlih vremena, a traže vremena, gdje nema mirna života, nego je većma zaštićena nevaljanština. To ti se nikad ni u zemaljskoj domaji nije svidjelo. Sada već jednom prigrli nebesku, za koju ćeš se najmanje mučiti, a bit će ti ona pravo i vječno kraljevstvo. Ondje ti nema ognjišta Vestina, nema kamena kapitolijskoga,[5]) nego te jedan, pravi Bog

nit vremenom steže nit prostorom kakvim;
Kraljevstvo dat će bez konca.[6])

Nemoj tražiti lažnih i varavih bogova! Odbaci ih radije i prezri, — vini se k pravoj slobodi! Nijesu to bogovi, pakosni su dusi, kojima je vječno blaženstvo tvoje pravi pakao. Nije, čini se, Junona Trojancima, od kojih potječeš po krvi, toliko zavidjela radi kula rimskih, koliko ti demoni, koje još uvijek držiš za bogove, zavide svemu rodu ljudskomu radi naselja vječnoga. I ti si sam dobrano osudio te duhove, kad si ih igrama stao blažiti te odredio, da su beščasni oni ljudi, po kojima si iste igre obavio.[7]) Daj se oslobodi tih nečistih duhova, koji su

[3]) Verg. Aen. XI. 25.

[4]) Nišani na utočište Romulovo u Rimu.

[5]) Kameni kip Jupiterov na Kapitoliju. Odatle Rimljanima najsvetija zakletva: »Tako mi Jupitera kamenoga!«

[6]) Verg. Aen. I. 278.

[7]) Misli glumce.

ti na leđa naprtili sramotu svoju, da je kao svetinju štuješ i slaviš! Glumce si, koji prikazuju grijehe bogova, odbio od svojih časti, — ali moli se Bogu, da bi od tebe odvratio one bogove, kojima gode grijesi njihovi, bili oni istina — a to je najveća sramota — ili laž, a to je opet najgora pakost. Dobro je, što od svoje volje nijesi htio s glumcima i lakrdijašima dijeliti prava građanskoga. Protari bolje oči! Tom se vještinom, kojom se kalja dostojanstvo čovječje, nipošto ne može blažiti veličanstvo božansko. Ta kako se mogu bogovi, koje veseli takva služba, brojiti među svete vlasti nebeske, kad držiš, da ljude, koji vrše tu službu, ne valja brojiti ni u kakve građane rimske? Sjajnije je — ne da se ni porediti — kraljevstvo višnje, gdje je pobjedom istina, gdje dostojanstvom svetost, gdje je mirom blaženstvo, gdje je životom vječnost.

Kad si već radi takvih ljudi od stida porumenio, te ne ćeš da ih imaš u svojem društvu, a ono kud i kamo manje trpi takve bogove kraljevstvo nebesko u kolu svojem. Zato, želiš li doći u blaženo kraljevstvo, kloni se društva demonâ! Nije dolično, da ih čestiti štuju, kad ih prezreni mire. Neka ih očišćenje kršćansko kine iz pobožnoga srca tvojega, baš kao što je glumce osuda censorska[8]) iskinula iz krila časti.

Knjiga četvrta.

4. A što je kraljevstvo bez pravde nego veliko razbojničko gnijezdo? Ta što je hajdučka četa nego malo kraljevstvo? I ona je hrpa ljudi; vlast jedne glave njom vlada, vez je društva veže, zakon — volja plijen dijeli. Ako se stane prikupljati ljudi propalicâ pa ta nevolja sve raste i raste, te pače zauzima mjesta, osniva naselja, osvaja gradove i podjarmljuje narode, — tad očevidnije poprima ime kraljevstva, što joj ga već bjelodano donosi, ali ne ugušena pohlepa nego dana sigurnost od kazni. Krasno i po istini odgovori jedan uhvaćeni gusar Aleksandru — onome Velikomu. Kad je naime taj kralj pitao čovjeka, što mu pade na um, te harači morem, odvrati otvoreno s prkosom: »Što i tebi, kad cijelim svijetom. Ali jer ja to činim na maloj lađici, krste me razbojnikom, a tebe, jer s velikim brodovljem, vladarom«.

Knjiga peta.

11. Višnji je i pravi Bog s Riječju svojom i s Duhom svetim troje, a jedno. On je Bog jedan, svemogući, otac i tvorac svake duše i svakoga tijela; Njegovi su dionici sretni, tkogod je s istine, a ne s taštine sretan; On stvori čovjeka kao razumno

[8]) Censori su pazili na ćudoređe.

biće od duše i tijela, On njega grješnika ne pusti bez kazni niti ga odvrže bez milosrđa; On dade dobrima i zlima bitak, kao i kamenju, dade život s rasplodom, kao i drveću, život s oćutom, kao i živini, život s razumom, kao jedinim anđelima; od Njega je svako pravilo, svaki oblik, svaki red; od Njega je mjera, broj, težina: od Njega je, što je god od prirode, bilo koje mu drago vrste, koje mu drago cijene; od Njega je sjeme oblikâ, oblici sjemena, nicanje sjemena, micanje oblika; On dade i tijelu zametak, ljepotu, zdravlje, obilje rasploda, razmještaj udâ, blagoslov sklada; On i nerazumnomu biću poda pamet, čuvstvo, nagon, a razumnomu um, razbor, volju; bez skladnosti čestica i nekoga regbi mira ne ostavi neba ni zemlje, ne ostavi anđela ni čovjeka, što više — ni dropca sićušne i prezrene životinjice ni perca ptičjega ni cvijetka biljke ni liska na drvetu. Zato nikako ne smijemo povjerovati, da je On htio, da se kraljevstvo ljudi, gospodstvo i ropstvo njihovo otmu zakonima promisla Njegova.

13. Dugo su u sjaju sjala kraljevstva na istoku. Bog htjede, da i na zapadu osvane država, koja će po vremenu doduše biti mlađa, ali ušir i udulj sjajnija. I preda je, da se utaže teške nevolje mnogih naroda, prije svega takvim ljudima, koji su radi časti, hvale i slave radili za domovinu, te u njoj tražili slavu i nijesu se kratili dobro njezino cijeniti više od dobra svojega; radi jedne mane, t. j. radi ljubavi k hvali, gušili su pohlepu za novcem i druge mane. Ali bistrijega je pogleda onaj, koji vidi, da je ljubav k hvali mana. To je dobro opazio pjesnik Horacije, kad kaže:

Goriš li željom za hvalom, tu sigurna ima ti lijeka, —
Knjižicu triput pošténo pročitâj, i zdrav ćeš mi biti.[1])

On i u lirskoj pjesmi tako pjeva i traži, da se kroti požuda za gospodstvom:

Srce kroti lakomo, i krâlj bit ćeš
Veći, no da Libiju s Gadom[2]) združiš,
I da oba robuju Punjanina[3])
Jednome — tebi.[4])

Ali opet, tko ružnije strasti ne obuzdava zato, jer je po vjeri pobožnoga srca svojega primio Duha, a ni iz ljubavi k očitoj ljepoti, nego to čini bar od želje za ljudskom hvalom i za slavom, taj doduše još nije svet, ali je manje ružan. Ni Tulije nije mogao to zatajiti u djelu, što ga je napisao o državi, gdje

[1]) Hor. Epist. I. 1., 36.
[2]) Danas Cadix. Libija je Afrika.
[3]) Punjani u Africi i u Hispaniji.
[4]) Hor. Od. II. 2., 9.

govori o odgajanju vladara. Za njega kaže da ga valja pitati slavom; dosljedno pominje, da su pređi njegovi silu divnih i prekrasnih djela stvorili od želje za slavom. Stoga se nijesu toj mani opirali, što više — držali, da je valja njegovati i potpirivati, jer su sudili, da je to korisno za državu. Pa ni u samim filozofskim spisima ne odbija se Tulije od te kuge, nego je jasnije od bijela dana priznaje. Dok govori o takvu pregnuću, kojim dakako valja pregnuti radi pravoga dobra, ne radi pušljivosti hvale ljudske, iznosi ovu općenu i glavnu misao: »Čast gaji vještine, sve raspaljuje slava na mar, a gdje od nečega svijet zazire, to vazda leži na tlih.«

14. Bolje je, nema sumnje, toj se želji odupirati nego popuštati. Toliko je čovjek sličniji Bogu, koliko je čišći od te nečistoće. Ako se ona i ne da u ovom životu s korijenom dokraja iščupati, jer bez prestanka napastuje dušu, koja dobro napreduje, a ono neka se bar iz ljubavi k pravednosti svlada žudnja za slavom, eda bi se, ako već negdje na tlih leži ono, od čega negdje svijet zazire, a dobro je i pravo, od stida zarumenila sama ljubav k hvali ljudskoj i makla se s puta ljubavi k istini. Jer ta je mana, ako je u srcu jača želja za slavom nego strah Božji i ljubav, tolik dušman pobožnoj vjeri, te Gospod kaže: »Kako vi možete vjerovati, kad se nadate slavi jedan od drugoga, a slave, koja je od jedinoga Boga, ne tražite?«[5]) Isto tako kaže evanđelist o nekima, koji su u Njega vjerovali, ali su se ustručavali da Ga pred svijetom priznadu: »Slava im ljudska omilje većma nego Božja.«[6]) A to nijesu uradili sveti apostoli. Oni su slavili ime Hristovo i ondje, gdje se nije samo od njega zaziralo — ta ovako veli onaj: »A gdje od nečega svijet zazire, to vazda leži na tlih,« — nego se pače držalo za najveće prokletstvo; oni su se držali onoga, što su bili čuli od dobroga učitelja svojega i ujedno liječnika srca ljudskoga: »Ako se tko odreče mene pred ljudima, odreći ću se njega pred Ocem svojim, koji je na nebesima, i pred anđelima.«[7]) Ni psovkama ni pogrdama ni najtežim progonima ni krutim mukama nijesu se dali prestrašiti ni tolikom grajom režanja ljudskoga odvratiti, da ne diče Spasa ljudskoga. Pa jer su božanskim radom i riječima pa božanskim životom svojim nekud u borbi nadrvali okorjela srca i uveli mir pravde te tako stekli slavu u crkvi Hristovoj, nijesu oni na njoj počivali, kao na lovoru kreposti svoje, nego su i nju odbijali na slavu Boga, po čijoj su milosti bili onakvi; tom su žeravom i u onih, za koje su se starali, podžizali ljubav prema Onomu, da i sami postanu takvi. Ta da ne budu dobri radi slave ljudske, to ih je uputio učitelj njihov govoreći: »Pazite, da

[5]) Iv. 5., 44.
[6]) Iv. 12., 43.
[7]) Mat. 10., 33.; Luk. 12., 9.

pravde ne činite pred ljudima, da vas oni vide; inače ne ćete imati plaće u Oca svojega, koji je na nebesima.« Ali da ne bi to opet krivo shvatili i bojali se, da će se svidjeti, i da se ne bi, jer su dobri, krili i manje koristili, pokaza im On, s kakve svrhe treba da izlaze na glas. »Neka svijetle«, kaže, »djela vaša pred ljudima, da vide dobra djela vaša i slave Oca vašega, koji je na nebesima!« Dakle ne zato, »da vas oni vide«, t. j. s tom nakanom, da pozornost svratite na se, jer ste po sebi nešto, nego zato, »da slave Oca vašega, koji je na nebesima«, — da se obrate k Njemu i budu ono, što ste vi. Za njima se povedoše mučenici, koji nijesu Scevolâ ni Kurcijâ ni Decijâ nadvisili zadavajući sami sebi mukâ nego trpeći zadane; nadvisili su ih pravom krepošću, jer ih je vodila prava pobožnost, i nebrojenim brojem svojim. Ali oni su živjeli u državi zemaljskoj, te im je svrhom svih dužnosti prema njoj bio siguran opstanak njezin, ne kraljevstvo na nebu nego na zemlji, ne život vječni nego umiranje umirućih i rađanje novih samrtnika. Što da su dakle drugo voljeli nego slavu, s koje su htjeli da nekud i poslije smrti svoje žive u ustima svijeta, koji će ih hvaliti?

Knjiga osma.

3. Sokrat je — pominje se — prvi svukoliku filozofiju navrnuo na to, da popravi i sredi ćudoređe, dok su se prije njega svi s najvećim trudom trudili više oko istraživanja fizičkih, t. j. prirodnih stvari. A čini se, da se ne da stalno osjeći, da li se Sokrat iz mržnje na ono, što je tamno i neizvjesno, duhom upeo, da nađe nešto bjelodano i stalno, što je potrebno za blažen život, koji je, čini se, jedini bio sva briga i muka radu svih filozofa, ili pak — tako jedan dobrostivije naslućuje o njemu — nije htio, da se duša, okaljana strastima zemaljskim, kuša vinuti do onoga, što je božansko. Vidio je, da oni traže uzroke stvarima, a vjerovao je, da je prvi i najviši uzrok samo volja jednoga, najvišega Boga; potom je sudio, da se taj uzrok samo čistim duhom da dokučiti. Zato je i držao, da nam je nastojati da valjanim ćudoređem očistimo život, eda bi se duša riješila bremena teških strasti i prirođenom se snagom digla k onomu, što je vječno, i da bi s čistim spoznanjem gledala biće bestjelesnoga i nepromjenljivog svijetla, gdje stalno živu uzroci svih stvorenih bića. Zna se ipak, da je on ludost neznalicâ, koje su mislile, da se štogod razumiju i u sama ćudoredna pitanja, na koja se on svom dušom dao, napadao i s divnom drażešću razlaganja i veoma duhovitom, uglađenom dosjetkom pretresao, — znao je ili priznati neznanje svoje ili zatajiti znanje. Stoga je i nakopao sebi mnogo neprijateljstvo, te je s klevetničke osvade bio osuđen

i smrću kažnjen.[1]) Ali poslije ga ona ista država, koja ga je javno osudila bila, javno oplaka; na dva tužitelja njegova planu narod s tolikim ogorčenjem, te je jedan s nasilja svjetine zaglavio, a drugi sam svoje volje zauvijek otišao u izgon i ovako se sličnoj kazni izmakao. S tako krasna glasa o životu i smrti svojoj ostavi Sokrat svu silu pristalica filozofije svoje; oni su se kao za okladu bavili raspravljanjem ćudorednih pitanja, gdje se radi o najvišem dobru, po kojem može čovjek postati blažen.

27. Mi mučenicima ne dižemo hramova, ne uvodimo za njih svećenikâ, ne određujemo svete službe ni žrtava, jer oni nam nijesu Bog, nego Bog njihov naš je Bog. Štujemo dašto spomen njihov kao spomen svetih ljudi Božjih, koji su se do posljednjega daha tijela svojega borili za istinu, da sine prava vjera, a laž i izmišljotina da se oprovrgnu; a ono su i ljudi, ako je tko već prije razabirao, sa strahom pobijali. Pa tko je od vjernika ikada čuo, da svećenik kod žrtvenika, što se nad svetim tijelom mučenikovim diže Bogu na čast i za zlužbu, govori u molitvama: »Prikazujem žrtvu tebi, Petre, ili Pavle ili Ciprijane?« Ta onda se na spomen njihov Bogu, koji ih je stvorio ljudima i mučenicima i koji ih je u dici nebeskoj sjedinio sa svetim anđelima, prikazuje žrtva, da u jednu ruku onom slavom zahvalimo pravomu Bogu za pobjede njihove, a u drugu da Njega kod obnavljanja spomena njihova zovnemo u pomoć i sebe potaknemo, da se povedemo za takvim krunama i paomovim grančicama. Potom, kakva se god služba pobožna svijeta vršila na mjestima mučeničkim, ona je samo ures spomenu, a ne sveta služba ni žrtva mrtvima kao bogovima. A tko nosi hranu svoju onamo — ali to ne rade bolji kršćani, niti ima u većini krajeva takva običaja, — ipak tkogod to radi, te polaže jela, moli i ponese da ih blaguje ili od njih siromasima dijeli, taj želi, da mu se hrana posveti po zaslugama mučenikovim, a u ime Gospoda mučenikova. Zna, da to nije žrtva mučeniku, jer zna, da u kršćana ima samo jedna žrtva, a ta se prikazuje i ondje.

Knjiga trinaesta.

5. Kad je apostol htio pokazati, kako može, ako ne pomaže milost, grijeh škoditi, nije se kratio i sam zakon, kojim se grijehu staje na put, zvati silom grijeha. »A žalac je,« kaže, »smrti grijeh, a sila je grijeha zakon.«[2]) Baš prava, živa istina! Zabrana naime jari želju za nedopuštenim djelom, jer čovjek ne voli pravednosti onako, te bi slasti njezinoj za volju gušio žudnju za grijehom. A samo milost božanska pomaže, da volimo pravednost i njoj se radujemo. Ali zbog toga neka se zakon ne drži za zlo,

[1]) Morao je g. 399. ispiti otrov. [2]) I. Kor. 15., 56.

jer se zove silom grijeha. Zato sam apostol na drugom mjestu, baveći se takvim pitanjem, veli: »Tako je dakle zakon svet i zapovijest sveta i pravedna i dobra. Dobro li dakle«, kaže, »bi meni smrt? Bože sačuvaj! Nego grijeh, da se pokaže grijeh, po dobru učini mi smrt, da bude prekomjeran grješnik ili grijeh zapoviješću.«[3]) »Prekomjeran« kaže, jer kad poraste strast za griješenjem, te se i sam zakon prezre, onda pridolazi i prekršaj. Zašto mi dođe na um, da to pominjem? Zato, jer kao što nije zakon zlo, kad jari želju u grješnika, tako nije ni smrt dobro, kad diže slavu patniku; zakon se s nepravednosti gazi, te on stvara kršitelje, a smrt se bira za istinu, te stvara mučenike. I zakon je doista dobar, jer je zabrana grijehu, a smrt je zla, jer je plaća grijehu. Ali kako nepravda ne upotrebljava na zlo samo zlo nego i dobro, tako pravednost upotrebljava na dobro nesamo dobro nego i zlo. Stoga se ovamo zli zlo koriste zakonom, premda je zakon neko dobro, a onamo dobri dobro umiru, premda je smrt zlo.

10. Otkako se čovjek stvori u tijelu smrtnom, odonda se bez prestanka u njemu radi o tom, da dođe smrt. Kroz sav naime vijek ovoga života — ako se iole smije zvati životom — radi promjenljivost njegova oko toga, da se dođe do smrti. Ta nema nikoga, koji joj ne bi bio poslije godinu dana bliže, nego je bio prije one godine, i sjutra nego danas, i danas nego jučer, i malo poslije nego sada, i sada nego malo prvo; jer kolikogod živiš, to se od vremena života otkida i svaki dan biva manje, a biva manje ono, što ostaje, te uopće vijek ovoga života nije drugo nego trka k smrti; tu se nikomu ne dopušta, da ili časak stane ili malo sporije ide, nego svi se jednakim kretom pokreću, — ne gone se gonom raznim. Ta komu je život kraći, taj ne provodi dana brže od onoga, kojemu je dulji, nego jer teku časi jednako i jednaki obadvojici, ima jedan bliže, drugi dalje do onoga mjesta, kamo s jednakom brzinom hite obadva. Drugo je prevaliti više života, drugo sporije kročiti. Tko dakle dulje vremena treba do smrti, ne ide polaganije, nego prevaljuje više puta. Nadalje, ako svatko počinje umirati, t. j. biti u krilu smrti, od onoga časa, kad se u njemu počela rađati smrt, t. j. kidanje života — ta kad se život kidanjem svrši, bit će već poslije smrti, ne u smrti, — zaista od onoga je časa, kad se on u ovom tijelu rodi, u krilu smrti. Má što se drugo svaki dan i svaki trenutak radi, dogod se ona smrt, o kojoj se radi, dokraja ne navrši i ispuni, te se već započinje vrijeme poslije smrti, a bilo je, dok se život kidao, u smrti? Ako dakle čovjek ne može u jedan mah biti i u životu i u smrti, a ono nikad nije u životu, otkad je u ovom tijelu, koje većma umire, nego živi. Ili zar je i u životu i u smrti u jedan mah? U životu dašto, jer po njemu živi, dogod

[3]) Rim. 7., 12. i 13.

se sav ne pootkida, — u smrti, jer već umire, kad se život kida. Ta ako nije u životu, — što je onda ono, što se kida, dok se dokraja ne iscrpe? A ako nije u smrti, što je ono kidanje života? Jer kad se sav život pootkida od tijela, ne kaže se badava, da je to već poslije smrti; a kaže se zato, jer je ono bila smrt, kad se kidao. Ako naime čovjek, kad mu se život otkine, nije u smrti nego poslije smrti, kada će biti u smrti, ako ne onda, kad se život kida?

Knjiga četrnaesta.

25. Ako pomnije pripazimo, samo blažen živi, kako hoće, a blažen nije nitko osim pravedna. Ali ni sam pravednik ne živi, kako hoće, već ako dospije onamo, gdje uopće ne može umirati, varati se ni posrtati, a stalno znade, da će uvijek biti onako. To naime ište priroda, te ona ne će biti potpuno i savršeno blažena, ako ne postigne ono, što ište. Ali ovako, tko od ljudi može živjeti, kako hoće, kad samo življenje nije u vlasti njegovoj? Ta on želi živjeti, a mora mrijeti. Kako živi dakle po svojoj volji, kad ne živi, dokada hoće? Ushtije li mu se mrijeti, — kako može živjeti po svojoj volji, kad ne će da živi? Pa tko bi htio mrijeti, ali ne, kao da mu se ne će živjeti, nego da poslije smrti bolje živi, taj još ne živi po svojoj volji, nego će istom onda, kad umirući dođe do onoga, što želi. Ali uzmimo, da živi, kako hoće, jer je skučio sebe i sebi naložio, da ne želi, što ne može, nego da želi, što može. Tako veli Terencije:

Kad želja tebi ispunit se ne može,
Ti želi to, što možeš.[1])

No zar je zato blažen, jer strpljivo snosi bijedu? Ta život se blaženim ne drži, ako ga ne voliš. Nadalje, ako ga voliš i držiš blaženim, moraš ga kud i kamo voljeti više nego sve drugo, jer radi njega treba da voliš sve drugo, što se voli. Dalje, ako tko život toliko voli, koliko je vrijedan, da ga voliš — ta čovjek nije blažen, ako ne voli života blažena, kako zaslužuje. — zacijelo će taj, koji ga tako voli, željeti, da mu bude vječan. Onda će dakle život biti blažen, kad bude vječan.

Knjiga devetnaesta.

16. Roblja su imali i pravedni oci naši. Ravnali su domaćim mirom tako, da su prema ovim vremenim dobrima razlikovali udes sinova svojih od položaja robova; ali da Bogu, od kojega treba da se nadamo vječnomu dobru, iskažu štovanje svoje, s jednakom su se ljubavlju starali za sve članove doma

[1]) Andr. 2., 1., 5. Terencije, pjesnik komedije rimske, živi u. 2. vijeku pr. Is.

svojega. To tako naređuje prirodni red; odatle je postalo ime »pater familias«[2]) i tako se raširilo, te se i nepravedni gospodari rado njim nazivaju. A tko je pravi otac porodice, taj se brine za sve u porodici kao za sinove svoje, da tim štuje Boga i u Njega stječe zaslugâ, jer traži i želi doći u nebeski dom, gdje nije potrebna dužnost zapovijedati smrtnima, jer kod one besmrtnosti ne će više biti potrebna dužnost brinuti se za sreću; a dok se god onamo ne dođe, snositi je ocima, jer gospoduju, više no robovima, što robuju. A naruši li tko u kući neposluhom domaći mir, kara se riječju ili kazni šibom ili drugom kakvom kaznom pravednom i dopuštenom, koliko dopušta društvo ljudsko, a sve na korist onomu, koga kazniš, da se prilјubi miru, što ga je pogazio. Pa kao što dobroti ne liči, da svojom pomoću skrivi, da se izgubi dobro, koje je veće, tako ne liči nedužnosti, da štedeći dopusti, da zapadne tko u gore zlo. Dužnost je dakle nedužnoga nesamo da nikomu ne učini zla, nego pače da stane na put grijehu ili da kazni grijeh, eda bi taj pokušaj popravio onoga, koga biješ, ili da bi primjer zastrašio druge. Budući da dakle dom čovječji mora biti početak ili čestica države, a svaki se početak udešava prema svršetku svoje vrste, i svaka se čest udešava prema cjelini cjelokupnosti, kojoj je ono čest, iz toga dosta jasno slijedi, da miru državnomu mora odgovarati mir domaći, t. j. uređena sloga ukućana u zapovijedanju i slušanju mora odgovarati uređenoj slozi građana u zapovijedanju i slušanju. Stoga mora otac porodice iz zakona građanskoga uzimati načela, po kojima će kućom svojom tako ravnati, te će ona pristajati miru državnomu.

Knjiga dvadeset i druga.

30. Kolika li blaženstva, gdje ne će biti nikakva zla, ne će ostati sakriveno nikakvo dobro, a praznovat će se na slavu Boga, koji će biti sve u svemu! Ta ne znam, što bi se drugo radilo ondje, gdje se ne će ni s kakve lijenosti dangubiti niti s kakve potrebe raditi. To me puti sveta pjesma, gdje čitam ili slušam: »Blago onima, koji žive u domu tvom, Gospode! Oni će tebe hvaliti u sve vijeke vijekova.«[3]) Svi udi i utroba onoga neraspadljivog tijela, što ih sada vidimo porazdijeljene prema raznim zahtjevima potrebe, služit će slavi Božjoj, jer tada ne će biti same potrebe, nego će biti potpuno, stalno, sigurno, vječno blaženstvo. Jer nikakve česti sklada tjelesnoga, koje se sada kriju, a porazmještene su iznutra i izvana po čitavom tijelu, ne će se kriti, nego će uz ostale silne divote, što će se ondje

[2]) Otac porodice, gospodar. Pod porodicom se razumijevaju svi ukućani, pa i robovi.

[3]) Ps. 83., 5.

vidjeti, nasladom duhovne ljepote poticati razuman duh, da slavi tolikoga umjetnika. A kakvo će biti kretanje takva tijela, to se ne usuđujem nepromišljeno odrediti, kad nijesam kadar zamisliti. Ali će ipak i kretnja i držanje, kao i samo obličje, biti pristalo, bilo kakvo mu drago, jer ondje ne će biti ništa, što se ne pristoji. Zacijelo, gdje se ushtije duhu, ondje će smjesta biti tijelo, i duh ne će htjeti ništa, što ne bi moglo pristajati i duhu i tijelu. Prava će ondje biti slava, jer nikoga ne će hvalilac hvaliti, a pri tom ili varati se ili laskati. Prava će biti čast, — nijednomu se vrijedniku ona ne će uskratiti, nijednomu nevrijedniku podati; za nju se i ne će otimati itko nevrijedan, jer se onamo ne će puštati doli vrijedan. Pravi bit će mir, — ondje ne će nitko stradati ni od sebe ni od drugoga. Nagrada za krepost bit će On sam, koji je dao krepost i njoj sam sebe obrekao; a od Njega ne može biti ništa bolje ni veće. Ta što je drugo rekao preko poroka: »Bit ću njima Bog, i oni će meni biti narod,«[4]) nego: »Ja ću biti ono, odakle će se ljudi nasititi, ja ću biti sve, za čimgod časno čeznu, — bit ću i život i spas i hrana i bogatstvo i slava i čast i mir i svako dobro?« Tako se shvaća pravo i ona apostolova: »Da bude Bog sve u svemu.«[5]) On će biti kraj željama našim, — gledat ćemo ga bez kraja i konca, ljubiti bez dodijanja, slaviti bez umora. Taj dar, to čuvstvo, taj posao bit će zaista, kao i sam život vječni, svima zajednički.

Uostalom tko je podoban pomisliti, kamoli kazati, kakvi će biti stepeni časti i slave prema zasluženim nagradama? Da će ih biti, ne treba sumnjati. A ono će blaženo kraljevstvo u sebi vidjeti i tu veliku blagodat, da ne će višemu zavidjeti nijedan niži, kao što sada ne zavide arhanđelima anđeli; pa kao što ne će na tijelu oko da bude ono, što prst, premda se jedan i drugi ud nalazi u čvrstu sklopu čitavoga tijela, tako ne će htjeti ondje nijedan biti ono, što nije primio, makar bio najmiroljubivijim vezom sloge vezan s onim, koji je ono primio. Tako će dakle jedan od drugoga imati dar manji, ali će imati i dar, da bude zadovoljan s tim i da ne teži za većim.

I zato, jer ih ne će moći veseliti grijesi, ne će biti bez slobodne volje. Još će ona biti slobodnija, kad se otrese uživanja u grijehu i dođe do neprolazna užitka s bezgriješnosti. Prva naime slobodna volja, što je čovjeku kao stvoru pravednu bila u početku dana, mogla je ne griješiti, ali je i griješiti mogla. Ova će posljednja biti to jača, što ne će moći griješiti; ali i to je dar Božji, a ne snaga prirode čovječje. Ta drugo je biti Bog, drugo dionik Božji. Bog po prirodi svojoj ne može griješiti, a dionik Božji dobiva tek od Boga to, da ne može griješiti. A paziti nam je na stepene dara božanskoga, jer prva je slobodna volja dana

[4]) III. Mojs. 26., 12. [5]) I. Kor. 15., 28.

čovjeku, da može ne griješiti, a posljednja, da ne može griješiti; ona je zato, da stječe zaslugu, ova, da prima nagradu. Ali budući da je ta priroda sagriješila, jer je mogla griješiti, zato se po obilnijoj milosti oslobađa, da bi dospjela do one slobode, u kojoj ne može griješiti. Ta kao što je prva besmrtnost, koju je Adam grijehom izgubio, bila takva, te je on mogao i ne mrijeti, a posljednja će biti onakva, te čovjek ne će moći mrijeti, tako je prva slobodna volja mogla ne griješiti, a posljednja ne će moći griješiti. Za pobožnost i pravdu ne će se moći izgubiti volja baš tako, kao što se ne može izgubiti volja za blaženstvo. Radi grijeha ne zadržasmo dakako ni pobožnosti ni blaženstva, ali volje za blaženstvo, ma da smo izgubili blaženstvo, ne izgubismo. Doista zar se smije reći, da Bog zato, što ne može griješiti, sam nema slobodne volje?

Bit će dakle u onom kraljevstvu jedna slobodna volja u svima i ne će se ona moći lučiti u pojedinaca; bit će prosta od svakoga zla i puna svakoga dobra, — uživat će bez prestanka ugodnost vječnoga veselja; zaboravit će grijehe, zaboraviti kazni, ali zato ipak ne će zaboraviti oslobođenja svojega, — bit će zahvalna osloboditelju svojemu.

Što se tiče znanja umnoga, sjećat će se ono kraljevstvo i prošlih nevolja svojih; a što se tiče živoga osjećanja tih nezgoda, ne će se nimalo sjećati. Jer i vješt liječnik znade gotovo sve bolesti tjelesne samo onako, kako ih znade znanost, ali za mnoge i mnoge ne zna, kako ih tijelo osjeća, jer ih nije sam prepatio. Dvostruko je dakle znanje nevoljâ: jedno, po kojem one nijesu sakrite snazi duha, drugo, po kojem se vrježe u sjetilima onoga, koji ih iskuša; ta drukčije pozna mane nauk mudrosti, drukčije opaki život kakve lude. Baš tako su dva zaborava nevoljâ. Drukčije ih zaboravlja obrazovan i učen, a drukčije onaj, tko ih iskuša i pretrpi. Onaj zaboravi, ako odnemari znanje, ovaj, ako ga mine bijeda. Po tom zaboravu, što sam ga naveo na drugom mjestu, ne će se sveti sjećati prošlih zala, jer će oni biti bez svake nevolje, — dokraja će im se izbrisati iz sjetila. Ali ipak po onoj snazi znanja, koja će biti jaka u njih, znat će oni nesamo za svoju prošlu bijedu nego i za vječnu bijedu osuđenih. Inače, ako ne budu znali, da su bili u bijedi, kako će po riječima psalma slaviti pjesmom dovijeka milosrđe Gospodnje?[6]) A od te pjesme na slavu Hrista, čija nas je krv oslobodila, ne će zaista biti ništa ugodnije u onom kraljevstvu. Ondje će se izvršiti ona: »Praznujte i gledajte, da sam ja Bog!«[7]) To će biti uistinu najveći sabat, koji ne će imati večera, a navijesti ga Gospod kod stvaranja svijeta. Ondje čitamo: »I počinu Bog u sedmi dan od svih djela svojih, koja učini: i blagoslovi Bog sedmi dan i posveti ga, jer u taj dan počinu od svih djela svojih, koja za-

[6]) Ps. 88., 2. [7]) Ps. 45., 11.

poče Bog.«[8]) Sedmi dan bit ćemo naime mi sami, kad se napunimo blagoslova i posvete pa pridignemo. Praznovat ćemo ondje i vidjeti, da je On Bog; a to smo sami sebi željeli da budemo, kad smo od Njega otpali i slušali napasnika: »Bit ćete kao bogovi«;[9]) otpadali smo od Boga, a po Njemu bismo bili bogovi kao dionici Njegovi, a ne kao odmetnici. Ta što smo bez Njega uradili, nego pali u srdžbu Njegovu?[10]) Ali on nas je pridigao i većom milošću obasuo, te ćemo praznovati dovijeka gledajući, da je On Bog; Njega ćemo biti puni, jer je On sve u svemu. Ta i sama dobra djela naša, ako se drže većma za Njegova nego za naša, ubrajaju se onda nama, da postignemo sabat. Jer ako mi dobra djela ubrojimo sebi, bit će ropska; o sabatu se naime kaže: »Nikakav ropski posao ne ćete u Njega raditi.«[11]) Zato i preko proroka Ezekijela kaže: »I sabat svoj dadoh im, da je znak između mene i njih, da bi znali, da sam ja Gospod, koji ih posvećujem.«[12]) To ćemo potpuno znati onda, kad budemo potpuno praznovali i potpuno gledali, da je On Bog.

Ako se i sam broj doba, kao danâ,[13]) izračuna po onim dijelovima vremena, koji su u sv. Pismu izraženi, pokazat će se jasnije to svetkovanje sabata, jer izlazi kao sedmi dan. Prvo je doba, kao prvi dan, od Adama do potopa, drugo do Abrahama, ali ne po jednakosti vremenâ nego po broju pokoljenja, jer ih svako doba — tako nalazimo — ima po deset. Dalje, kako određuje evanđelist Matej, slijede tri doba do došašća Hristova; svako se uzima s po 14 pokoljenja: jedno od Abrahama do Davida, drugo do seobe u Babilon, treće do narođenja Hristova. Ima ih dakle svega pet. Šesto se sada provodi, a ne treba ga mjeriti nikakvim brojem pokoljenja, jer se kaže: »Nije vaše znati vremena, koja Otac zadrža u svojoj vlasti.«[14]) Poslije toga doba, kao u sedmi dan, počivat će Bog, jer će učiniti, te će isti sedmi dan — a to ćemo mi biti — počivati u Njemu, samom Bogu. O tim pojedinim doba podrobno sada raspravljati dalje — bilo bi predugo. Ali ipak ovo sedmo doba bit će naš sabat, kojemu ne će biti konac večer nego dan Gospodnji kao osmi, vječni, koji je posvećen uskrsnućem Hristovim, a ne prikazuje nam samo vječni počin duha nego i tijela. Ondje ćemo praznovati i gledati, gledati i ljubiti, ljubiti i slaviti. Eto to će biti na kraju bez kraja! Ta što će nama drugo biti kraj, nego da dođemo u kraljevstvo, kojemu nema kraja ni konca?

Uz pomoć Gospodnju svršio sam, čini mi se, zadaću — opsežno ovo djelo. Tko misli, da je premalo ili da je preveliko, neka mi prosti! A tko drži, da je dovoljno, neka — ne meni nego Bogu sa mnom skupa zahvalom zahvali! Amen.

[8]) I. Mojs. 2., 2. i 3.
[9]) I. Mojs. 3., 5.
[10]) Ps. 89., 9.
[11]) V. Mojs. 5., 14.
[12]) Ezek. 20., 12.
[13]) Onih sedam dana stvaranja svijeta.
[14]) Djel. 1., 7.

Sv. Leon Veliki.

Bio je đakon stolice apostolske. Putuje kao poslanik papinski po zamašnom poslu u Galiju. Kad se vraća, izaberu ga za papu. Doba je teško. Ovamo pritište mora — seoba naroda, onamo prijeti Eutihov nauk — monofizitizam. Vez Carigrada s Rimom slabi. Leon odrješito pobija krivovjerje, piše g. 449. »Poslanicu Flavijanu, biskupu carigradskomu« — tu zvijezdu prehodnicu katolikâ u borbi s monofizitizmom. Zovu je »Epistola dogmatica«.

Atilu vraća Leon, u Geiseriha ishodi, te je poštedio život Rimljanima. Tako poraste silno ugled stolici papinskoj. Prestavi se 10. studenoga g. 461. Doskora ga štuju kao sveca, a poslijega prozovu crkvenim učiteljem.

Imamo Leonovih propovijedi i poslanicâ. Učen je teolog i vješt državnik. Odrješit je, neslomljiv, nepokolebljiv, duhovit. Uz Grgura Velikoga najveći je papa staroga vijeka.

Poslanica biskupu carigradskomu Flavijanu.

1. Kad sam pročitao pismo ljubavi tvoje, — a čudim se, što je tako odocnilo — pa redom ogledao, što su uradili biskupi, najposlije razabrah, kakva je u vas nastala sablazan za čistu vjeru: i što je prije bilo na oko prikriveno, sada iziđe na vidjelo. Eutih, za koga se činilo da je dostojan imena svećeničkoga, izlazi veoma nerazborit i suviše neuk, te se na nj može primijeniti ona prorokova: »Ne će da se opameti, da tvori dobro; nepravdu smišlja na postelji svojoj«.[1]) A što je nepravednije nego snovati nešto opako i ne popuštati mudrijima i učenijima? No u bezumnost zapadaju ljudi, kad im je spoznanju istine na putu neka nejasnoća, a ne zatječu se riječima proročkim ni knjigama apostolskim ni ugledu Evanđelja nego sami sebi; i zato postaju učitelji bludnje, jer nijesu bili učenici istine. Ta kakva je znanja stekao o knjigama Zavjeta staroga i novoga čovjek, koji nije shvatio ni početka Vjerovanju? Pa što govore po cijelom svijetu usta svih onih, koji se spremaju na preporod,[2]) to ne shvaća još um toga starca.

2. Pa kako dakle ne zna, što mu je misliti o upućenju Riječi Božje, niti hoće diljem svetoga Pisma da se trudi, eda bi se dokopao svjetlosti spoznanja, — kamo sreće, da je bar pomnim slušanjem stekao ono općeno i jednodušno vjerovanje svihkolikih vjernika: »Vjerujem u Boga, Oca svemogućega, i u Isusa Hrista, Sina Njegova jedinoga, Gospodina našega, koji se rodio od Duha svetoga i Marije Djevice«. Te tri rečenice razbijaju

[1]) Ps. 35., 4.
[2]) Za sv. krst.

snove gotovo svih krivovjeraca. Kad se vjeruje o Bogu da je svemogući i da je Otac, dokazuje se, da je s Njim zajedno Sin vječan, ni u čemu od Oca različan, jer se od Boga rodio Bog, od svemožnoga svemožan, od vječnoga jednako vječan; nije po vremenu mlađi ni vlašću niži ni slavom nejednak ni bićem odijeljen. On se kao jedinorođenac vječnoga roditelja rodio od Duha svetoga i Marije Djevice. Taj porod vremeniti ništa ne oduze onomu porodu božanskomu i vječnomu, ništa ne doda, nego se sav za spas čovjeka, koji bijaše prevaren, žrtvova, da svlada smrt i snagom svojom sruši đavla, koji je imao vlast nad smrću. Ta ne bismo mogli nadvladati začetnika grijeha i smrti, da nije primio prirode naše i nju učinio svojom Onaj, koga nije mogao okaljati grijeh ni smrt zadržati.

4. U nizinu svijeta zađe Sin Božji, siđe s prijestola nebeskoga, ne pusti slave Očeve, rodi se novim redom, novim porodom; novim redom, jer nevidljiv u svojem — posta vidljiv u našem, nedokučljiv — htjede da se dokuči, vjekovit prije vremena — poče biti s vremenom, gospodar vaseljene — primi obličje ropsko, osjeni neizmjernost veličanstva svojega; Bog bez boli — ne žacnu se biti čovjek s bolju, besmrtan — ne žacnu se podvrći zakonima smrti. A novim se porodom rodi, jer neokaljano djevičanstvo poda tvar tijelu. Majka Gospodnja poda prirodu, ne grijeh; i nije u Gospodina Isusa Hrista zato, jer je porod čudovit, druga priroda nego u nas; ta pravi je Bog i ujedno pravi čovjek, i nema laži u tom jedinstvu, — jedno je skupa s drugim, nizina čovječja i visina Božanstva. Jer kao što se Bog ne mijenja sa samilosti, tako se čovjek ne gubi u dostojanstvu božanskom. Ta obadvije prilike rade u zajednici jedna s drugom ono, što je već osebina njezina, — Riječ čini, što pripada Riječi, a tijelo vrši, što pripada tijelu. Jedno od toga sja čudesima, drugo podliježe nasilju. Pa kao što Riječ ne gubi jednake slave Očeve, tako se tijelo ne rastaje s prirodom roda svojega. Jedan isti — to treba puno puta istaći — jest uistinu Sin Božji i uistinu Sin čovječji, Bog po onoj: »U početku bješe Riječ, i Riječ bješe u Boga, i Bog bješe Riječ«,[3]) — čovjek po ovoj: »I Riječ postade tijelo i useli se u nas«;[4]) Bog po tom, što je »sve kroz Nju postalo, i bez Nje ništa nije postalo,«[5]) čovjek po tom, što je »rođen od žene i pokoren zakonu.«[6]) Narođenje tijela pojava je prirode čovječje, porod Djevičin znak je moći božanske. Nejakost čeda pokazuju priproste jasle, veličinu Svevišnjega dokazuje pjev anđeoski.[7]) Nalik je na novorođenče Onaj, komu Herod opako radi o glavi,[8]) ali je Gospod svega

[3]) Iv. 1., 1.
[4]) Iv. 1., 14.
[5]) Iv. 1., 3.
[6]) Gal. 4., 4.
[7]) Luk. 2., 7. i 13.
[14]) Djel. 1., 7.

svijeta, kad Mu se s radošću ponizno klanjaju kraljevi. Kad dođe k preteči svojemu Ivanu, da Ga krsti, govori glas Očev, eda se ne bi otelo, da se pod velom tijela krije Božanstvo, gromko s neba: »Ovo je sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji.«[9]) Kao čovjeka kuša Ga lukavština đavolska, a kao Bogu služi Mu odanost anđeoska.[10]) Gladovati, žeđati, izmoriti se, spavati — očevidno je ljudski, ali s pet hljebova nasititi 5.000 ljudi[11]) i dati Samarjanki žive vode,[12]) s koje ne će više žeđati, kad je zahvati i napije se, pa šetati površjem morskim i stopom ne propadati,[13]) burne valove, kad hrupi oluja, tišati[14]) — bez sumnje je božanski. Nije dakle, da mimoiđem silu toga, znak iste prirode ovamo plakati mrtva prijatelja pod dojmom samilosti, a onamo poslije četiri dana s groba maknuti kamen i zapovješću — riječju probuditi, oživiti ga; ovamo visjeti o drvu, onamo u noć pretvoriti dan, svu prirodu potresti; ovamo biti čavlima probodenu, onamo rajska vrata otvarati vjeri razbojnikovoj. Baš tako nije znak iste prirode kazati: »Ja i Otac jedno smo«[15]) i kazati: »Otac je moj veći od mene«.[16]) Ta makar da je u Gospodina Isusa Hrista jedno lice — Bog i čovjek, a ono je opet drugo, po čemu je jednomu i drugome zajedničko poniženje, a drugo, po čemu je zajednička slava. Po biću našem ima On čovještvo, niže od Oca; od Oca ima Božanstvo jednako s Ocem.

4. (3.) Govor na dan druge godišnjice, otkad je papa.

1. Premili, veseli me nabožno čuvstvo odanosti vaše, i zahvaljujem Bogu, jer u vama vidim ljubav jedinstva kršćanskoga. Pa kako svjedoči mnogobrojna nazočnost vaša, vi razbirate, da je povratak ovoga dana opće veselje i da se obljetnicom pastirovom slavi čast cijeloga stada. Ta makar bila svakolika crkva Božja uređena po raznim stepenima, te je od raznih uda sastavljena cjelina posvećenoga tijela, a ono smo opet — tako kaže apostol[1]) — »svi u Hristu jedno,« i nitko nije službom od drugoga tako odijeljen, da ne bi malenkost kojega mu drago dijela pripadala vezu s glavom. Stoga nam je, premili, u jedinstvu vjere i krsta nerazdjelna zajednica i opće dostojanstvo po riječima blaženoga apostola, koji kaže na sveta usta svoja: »I vi kao živo kamenje zidajte se u kuću duhovnu i svećenstvo

[9]) Mat. 3., 13. i 17.
[10]) Mat. 4., 1. i 11. Kad ga ostavi đavao, pristupiše anđeli da Mu služe.
[11]) Iv. 6., 12
[12]) Iv. 4., 10.
[13]) Mat. 14., 25.
[14]) Luk. 8., 24.
[15]) Iv. 10., 30.
[16]) Iv. 14., 28.
[1]) Gal. 4., 28.

sveto, prinoseći prinose duhovne, koji su Bogu povoljni, kroz Isusa Hrista«, i dalje: »A vi ste izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti narod, narod dobitka«.[2]) Ta sve u Hristu preporođene čini znak križa kraljevima, a pomazanje svetoga Duha posvećuje ih za svećenike, te svikolici, koji su u duhu i istini kršćani, znadu, da su roda kraljevskoga i dionici časti svećeničke, — ali ne mislim ovu p o s e b n u službu n a š e g a z v a n j a s v e ć e n i č k o g a. Ta što je tako kraljevski, nego kad je duh, Bogu podvrgnut, gospodar tijelu? Što je tako svećenički, kao Bogu prikazati čistu savjest i neokaljane žrtve pobožnosti prinositi na oltaru srca svojega? Premda je to po milosti Božjoj svima postalo zajedničko, ipak vam je sveta dužnost i hvale vrijedno, da se veselite danu uzvišenja našega kao svojoj časti, pa da se u c i j e l o m tijelu Crkve slavi to jedno otajstvo vrhovne časti svećeničke; ono se doduše, kad se prospe pomast blagoslová, obilnije lije na gornje dijelove, ali i ne prokapljuje slabo na donje.

2. Premda nam je, premili, zajednica u tom daru već velik povod uzajamnomu veselju, a ono ćemo opet imati i uzvišeniji uzrok radovanju, ako se ne pozabavimo, ogledajući samo niskost svoju, jer je mnogo korisnije i mnogo dostojnije podići oštrinu duha svojega pa gledati slavu blaženoga apostola Petra i slaviti ovaj dan ponajpače u štovanju onoga, koji je iz samoga vrela svih milosti bio orošen rosom tako obilnom, te nije samo sam primio mnogo, nego pače ništa nije ni na koga prešlo bez dijela njegova. Riječ je postala tijelo i već prebivala među nama,[3]) i Hrist se sav žrtvovao za spas roda ljudskoga. Ništa ne bijaše mudrosti Njegovoj neprilično, ništa snazi teško. Služala priroda, služili dusi, dvorili anđeli, i nikako nije moglo biti bez uspjeha otajstvo, što ga je činio jedan i trojedini Bog. Pa opet je iz svega svijeta odabran jedini Petar da bude glava pozvanicima svih naroda pa svim apostolima i svim ocima Crkve. Pa makar da je u narodu Božjem sila svećenika i sila pastira, ipak zapravo vlada Petar svima, kojima je isprva vladao Hrist. Premili, velik i divan dio vlasti svoje podijeli milost božanska čovjeku; pa ako volja Božja htjede, da drugi glavari (crkveni) imadu s njim nešto zajedničko, svagda im ona samo po njemu dade, štogod nije drugima uskratila. Napokon Gospod pita sve apostole, što misle ljudi o Njemu, a oni govore i odgovaraju, dogod se radi o kolebanju znanja ljudskoga. No kad se ište mnijenje učenikâ, prvi priznaje Gospoda onaj, koji je prvi u časti apostolskoj. Pa kad reče: »Ti si Hrist, Sin Boga živoga«, otpovrne mu Isus: »Blago tebi, Simone, sine Jonin! Jer tijelo i krv nijesu tebi to javili nego Otac moj, koji je na nebesima«,[4]) t. j. blago tebi, jer te Otac moj pouči, i ne zaslijepi te mišljenje zemno, nego nadahnu nadahnuće nebesko; nije me tijelo ni krv tebi otkrila nego Onaj, čiji sam jedinorođeni Sin. »I ja«, kaže, »velim, tebi«, t. j. kao što je Otac moj tebi objavio božanstvo moje, tako i ja tebi javljam uzveličanje tvoje: »Ti si Petar«, t. j. premda sam ja stijena nekrnjena, ja — kamen ugaoni, koji od dvoga stvara jedno, ja — temelj, kraj kojega nitko ne može udariti temelja drugoga,[5]) a ono si svejedno i ti stijena, jer si čvrst po mojoj snazi, te sa mnom, jer si dionik, dijeliš, štogod je u vlasti mojoj. »I na ovom kamenu sazidat ću Crkvu svoju, i vrata paklena ne će je nadvladati.«[6]) Na toj ću, kaže, hridi sagraditi vječni hram, i na čvrstu će se temelju ove vjere dići Crkvi sljeme do neba.

3. Toga priznanja ne će ustaviti vrata paklena, ne će sapeti okovi smrti, — to riječ je riječ života. Pa kao što pristalice svoje diže u nebo, tako protivnike ruši u pakao. Zato se kaže blaženomu Petru: »Dat ću ti ključeve kraljevstva nebeskoga. I što svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; i što razriješiš na zemlji, bit će razriješeno na nebesima.«[7]) Pravo te vlasti prijeđe doduše i na druge apostole, i odredba se tih riječi protegnu na sve glavare crkvene, ali nije zaludu predano jednomu ono, što će se svima podijeliti. Predaje se naročito Petru zato, jer je svim upravnicima Crkve Petar glava. Ostaje dakle povlast Petrova, gdjegod se po pravdi njegovoj izriče sud. I nema prevelike ni strogosti ni blagosti, gdje se ništa ne veže, ništa ne razrješava doli ono, što blaženi Petar ili razriješi ili sveže. A pred muku svoju reče Gospod, — a moglo je to uzdrmati postojanost učenika: »Simone, Simone! evo vas ište sotona, da bi vas činio[8]) kao pšenicu. A ja se molih za tebe, da vjera tvoja ne prestane. I ti, jednom obrativši se, utvrdi braću svoju, da ne dođete u napast!«[9]) Svim je apostolima skupa prijetila jedna opasnost, da ih ne zavede strah, i jednako im je trebalo pomoći — zaštite božanske, jer je đavao želio sve napastovati, sve satrti; a ipak se Gospod napose za Petra uzbriži i obaška se moli za vjeru Petrovu, kao da će položaj drugih biti stalniji, ako ne podlegne duh glavarov. Na Petru se dakle utvrđuje snaga svih, i pomoć milosti božanske tako je uređena, da se jakost, što je Hrist podjeljuje, preko Petra prenosi na apostole.

4. Stoga, premili, kad vidimo, da nam je Bog dao takvu glavu, s razlogom se i s pravom radujemo zaslugama i dostojan-

[2]) I. Petr. 2., 5. i 9.
[3]) Iv. 1., 14.

[4]) Mat. 16., 16. i 17.
[5]) Ef. 2., 14. i 20.
[6]) Mat. 16., 18.
[7]) Mat. 16., 19.
[8]) Rešetao.
[9]) Luk. 22., 31. i 32.

stvu vođe našega i zahvaljujemo vječnomu Kralju, Otkupitelju našemu, Gospodinu Isusu Hristu, što je toliku moć dao onomu, kojega učini glavarom čitavoj Crkvi; pa ako mi u ovo svoje doba nešto uradimo pravo i naredimo pravo, ono treba da to pripišemo djelovanju onoga, upravljanju onoga, komu je rečeno: »I ti obrativši se utvrdi braću svoju!« i komu je poslije uskrsnuća svojega Gospod, kad Ga je on tri puta uvjerio o vječnoj ljubavi svojoj, tri puta rekao tajanstvene riječi: »Pasi ovce moje!«[10]) Pa to čini on bez sumnje i sada, — pobožni pastir vrši nalog Gospodnji, krijepi nas opomenama, bez prekida se za nas moli, da nas nikakva napast ne bi nadjačala. Pa ako tu brižnu ljubav svoju svemu narodu Božjemu — tako valja vjerovati — svuda iskazuje, koliko će se više udostojiti, da nama, gojencima svojim, pruži pomoć svoju, — nama, kod kojih on na svetom odru blaženoga sna počiva s istim tijelom, s kojim bješe nama glavar! Njemu dakle dajmo posvetimo god službe naše, njemu ovu slavu! Ta po zagovoru njegovu zavrijedismo, da budemo dionici stolice njegove. A u svemu bila nam u pomoć milost Gospodina našega, Isusa Hrista, koji živi i kraljuje s Bogom Ocem i Duhom svetim u sve vijeke vijekova! Amen.

82. (80.) Govor na dan apostola Petra i Pavla.

1. Premili, sav je doduše svijet dionikom svih svetih slava, i pobožnost j e d n e vjere ište, da se slavi s općim veseljem, štogod je učinjeno za spas svih. Ali opet današnja slava treba da se osim onoga poštovanja, što ga zaslužuje po cijelom krugu zemaljskom, u našem gradu slavi s posebnim i osobitim zanosom; gdje su prvi apostoli slavno završili život svoj, tu neka se u radosti svetkuje dan mučeništva njihova. To su ljudi, po kojima tebi, Rime, zasinu evanđelje Hristovo, te ti, koji si bio učitelj bludnje, posta učenik istine. To su sveti oci tvoji i pravi pastiri, koji su te za kraljevstvo nebesko kud i kamo bolje, kud i kamo sretnije osnovali nego oni, koji trudom svojim udariše prve temelje zidovima tvojim, i od kojih te onaj, koji tebi ime dade, okalja krvlju bratskom. To su oni, koji te podigoše do ove slave, te narodom svetim, narodom odabranim, gradom svećeničkim i kraljevskim, glavom svijetu posta po svetoj stolici blaženoga Petra, te vlast tebi seže dalje po vjeri božanskoj nego po gospodstvu zemaljskom. Ma da si s mnogih pobjeda porastao i pravo vlasti svoje raširio kopnom i morem, svejedno ti je rvanje bojno pokorilo manje, nego je mir kršćanski podvrgao.

2. Bog dobri i pravedni i svemogući, koji milosrđa svojega nikad ne uskrati rodu ljudskomu i uopće sve smrtnike svagda

[10]) Iv. 21., 17.

punim obiljem blagodati svojih uputi, da Ga upoznaju, — smilova se po tajnoj odluci i dubokoj ljubavi svojoj na dragovoljnu sljepoću tumaralâ i na zlobu, sve gorim grijesima sklonu, te posla Riječ svoju, sebi ravnu i jednako vječnu. Ona posta tijelo i božansku prirodu sjedini tako s prirodom čovječjom, te je Njezino sagnuće k najnižoj nizini postalo našim uzdignućem do najviše visine. A da bi se plod ove neiskazane milosti rasuo čitavim svijetom, priredi promisao božanski rimsko kraljevstvo. U rastu svojem segnu do onih granica, kojima je ograničena i opasana cjelokupnost svih naroda sa svih strana. Ta najviše je odgovaralo djelu od Boga zasnovanomu, da se sila kraljevstva združi pod jednom vlašću i da opća propovijed brzo dopre k narodima, što ih na okupu drži vlada jednoga grada. A taj grad nije poznao začetnika svoje slave, nego je — a malo nije gospodovao svim narodima — robovao bludnjama svih naroda i mislio, da je stvorio veliku vjeru, jer nije odbio nikakve laži.[1]) Stoga — što ga je jače đavao sputao, to ga je divnije Hrist odriješio.

3. Kad je dvanaest apostola po Duhu svetom primilo dar govoriti svim jezicima, i oni među se podijelili strane svijeta, da naučaju evanđelje, dopade glavu družbe apostolske — blaženoga Petra, da ide u tvrđu vlasti rimske, jer će se ovako svijetlo istine, koja se otkrivala svim narodima na spas, izdašnije iz same glave širiti po čitavom tijelu svijeta. Ta iz kojega naroda nije onda bilo ljudi u ovom gradu? Ili koje pleme igdje nije znalo, što se Rim naučio? Ovdje bješe zgaziti misli filozofske, ovdje razbiti taštinu mudrosti zemaljske, ovdje pobiti štovanje demona, ovdje srušiti bezboštvo svih žrtava, da — ovdje, gdje je praznovjerje brižno prikupilo sve, što su igdje iznijele razne zablude.

4. Ti se dakle, blaženi Petre apostole, ne kratiš ići u ovaj grad, pa dok je drug slave tvoje, apostol Pavao, još zaokupljen uređivanjem drugih crkava, ulaziš u tu šumu bijesne zvjeradi, u taj ocean dubokih virova, — ulaziš srčanije, nego kad si ono koračao morem.[2]) I ne bojiš se gospodara svijeta — Rima, a u domu si se Kajfinu prepao od sluškinje svećenikove![3]) Zar je Klaudijeva moć ili Neronova okrutnost bila manja nego sud Pilatov ili bijes židovski? Sila je ljubavi nadjačala uzrok straha, i nijesi mislio, da ti se plašiti onih, koje si primio, da ih ljubiš. A to si čuvstvo neustrašive ljubavi zaista već onda prihvatio, kad se priznanje ljubavi tvoje prema Gospodu utvrdilo trokratnim tajanstvenim pitanjem.[4]) I ništa se nije drugo tražilo

[1]) Prihvaćao je bogove od svih naroda neznabožačkih.
[2]) Mat. 14., 30.
[3]) Mat. 26., 70.
[4]) Iv. 21., 15.—17.

od ljubavi srca tvojega, nego da, pasući ovce Onoga, koga ljubiš, njima podaš hranu, kojom si se sam nasitio.

5. Množili su uzdanje tvoje toliki znaci čudesâ, toliki dari milosti, toliki dokazi moći tvoje. Već si bio poučio narod, koji je bio obrezan, a uzvjerovao; već si utemeljio crkvu u Antiohiji, gdje se rodi časno ime »kršćanin«,[5]) već si Pontom, Galatijom, Kapadokijom, Azijom i Bitinijom pronio naredbe nauka evanđeoskoga; ne sumnjajući o uspjehu djela svojega, ne obazirući se na svoju odmaklu dob, nosio si u kule rimske lovor-vijence križa Hristova, a pred tobom je po određenju božanskom kročila čast od vlasti i slava od muke.

6. Ovamo pohiti blaženi apostol, drug tvoj, posuda izabrana,[6]) osobiti učitelj neznabožaca, — Pavao, s tobom se združi u doba, kad je sva nedužnost, sav stid i sva sloboda stradala pod gospodstvom Neronovim. U njega se razuzdale sve opačine, bijes se raspalio i njega strmoglav strovalio u bujicu mahnitosti njegove, te je prvi grozom općega progona udario na ime kršćansko, kao da se ubijanjem svetaca može utrnuti milost Božja; a njima je upravo to bio najveći dobitak, što im je preziranje ovoga krhkog života urodilo blaženstvom vječnim. »Dragocjena je pred licem Gospodnjim smrt svetaca njegovih,«[7]) i nikakvom se okrutnošću ne može zatrti vjera, osnovana na otajstvu križa Hristova. S ganjanja ne slabi Crkva, nego raste, i uvijek se polje Gospodnje zaodijeva sve bogatijim usjevima, — zrno, što jedno po jedno pada, niče i rodi stostruko. Kolikim su rodom obrodile te dvije prekrasne klice sjemena božanskoga, pokazuju tisuće i tisuće blaženih mučenika, koji su kao takmaci slavlja apostolskoga okružili grad naš narodima — skerlet ih odijeva, sjaju nadaleko i naširoko — i okrunili ga jednom krunom, krasnim vijencem dragoga kamenja.

7. Premili, veselit nam se doduše spomen-danu svakoga sveca, jer nam je Bog dao pomoć — primjer za strpljivost i okrepu za vjeru, ali s pravom nam je slaviti s većim veseljem uzvišenu slavu ovih otaca, što ih je milost Božja podigla na toliku visinu među članovima Crkve, — postavio ih na tijelu, kojemu je Hrist glava, kao dvije zjene očiju. Zasluge i vrline njihove, što nadmašuju svaku snagu jezika, ne smijemo cijeniti cijenom raznom, cijeniti svakoga za se cijenom drugom; ta izbor ih je učinio ravnima, rad sličnima, svršetak vršnjacima. Pa kao što smo mi iskusili, a pređi se naši uvjerili, vjerujemo i uzdamo se, da će nam u svim nevoljama ovoga života pomoći

---

[5]) Djel. 11., 26. Najprije nazvaše u Antiohiji učenike Hristove kršćanima.
[6]) Djel. 9., 15.
[7]) Ps. 115., 15.

molitve osobitih zaštitnika, da nađemo milosrđe u Boga i da nas zasluge apostolske toliko pridignu, koliko nas grijesi naši pritištu, — po Gospodinu našem, Isusu Hristu, koji s Ocem i Duhom svetim ima istu moć, jedno Božanstvo u sve vijeke vijekova. Amen.

85. (83.) Govor na dan sv. mučenika Lovre.

1. Premili, vrelo svih kreposti i obilje sve pravednosti navire iz one ljubavi, kojom ljubimo Boga i bližnjega, a ni u koga se zaista ta ljubav ne ističe divnije i ne sja sjajnije nego u blaženih mučenika; oni su Gospodinu našêmu, Isusu Hristu, koji je za sve umr'o, blizu, — ovamo se povode za ljubavlju Njegovom, onamo slično trpe. Makar da se s onom ljubavlju, kojom nas je Gospod otkupio,[1]) ne može nikakva i ničija odanost isporediti — ta drugo je, kad za pravdu umire čovjek, kojemu je i onako suđeno mrijeti, a drugo, kad za grješnike umire, tko ne duguje duga smrti, — a ono su opet za sve ljudstvo mnogo uradili i mučenici. Njihovom se srčanošću posluži blagodatnik Gospod, — htjede pokazati, kako kazan smrti i grozota križa ne treba nikomu od Njegovih da bude strašna nego vrijedna, da se slijedi. Ako dakle nitko dobar nije samo sebi dobar, niti je mudrost ijednoga mudraca samo sebi prijatna, pa ako je to priroda pravih kreposti, da mnogoga iz mraka bludnje izvede onaj, koji sja svijetlom njihovim, ono za odgoju naroda Božjega nije nitko uzorom korisnijim nego mučenici. Rječitost neka slobodno lako namoli, razum neka umije uvjeriti, — ali svejedno su primjeri jači od riječi, i više vrijedi učiti koga djelom nego riječju.

2. A kako je silan bio dičnim ugledom u toj uzvišenoj vrsti nauka blaženi mučenik Lovro, čija je muka slava dana današnjega, to su mogli osjetiti gonitelji njegovi, kad ona divna snaga duševna, koja je poglavito potekla iz ljubavi k Hristu, nije samo o sebi odoljela, nego je i druge primjerom strpljivosti svoje ojunačila. Jer kad je bijes oblasti neznabožačkih bjesnio protiv sve najbiranijih uda Hristovih i osobito napadao levita Lovru, koji nije samo bio na glasu s dijeljenja otajstava nego i s upravljanja imovinom crkvenom, planu kleti gonitelj; nadao se dvostrukomu plijenu, ako uhvati toga jednog čovjeka; kad bi ga naime prinudio, da preda svete novce, otkinuo bi ga i od prave vjere. Stoga se čovjek, željan novaca i dušman istine, naoruža dvostrukom zubljom: lakomošću, da ugrabi zlato, bezboštvom, da otme Hrista. Zaište od čestita čuvara svete riznice, da mu preda blago crkveno, za kojim se svim lakomstvom polakomio. Njemu nedužni levit pokaže, gdje ga je spremio, — iz-

---

[1]) Gal. 3., 13.

vede preda nj nebrojene čete siromaha; na hranu i odijelo njihovo trošio je nepotraćeni imutak, koji je bio to sigurnije pohranjen, što se svetije trošio.

3. Škrguće zubima prevareni lupež, usplamti mržnjom na vjeru, koja odredi, da se tako troši bogatstvo; pa trže da oplijeni dragocjenije blago, — kad ne nađe u njega nikakvih dinara, htjede oteti zaklad, s kojega je on na svetiji način bio bogat. Zapovijeda Lovri, neka se odreče Hrista; i sprema se da ono snažno junaštvo duha levitskoga krši groznim mukama. Kad prve ništa ne oprave, zaredaju ljuće. Ude razmrcvarene i mnogim šibama iščehane dade pržiti na vatri; na gvozdenu roštilju, koji je već sam od neprestane vatre bio usijan, pomalo su okretali tijelo, da muke budu groznije i kazan dugotrajnija.

4. Ništa ne opravljaš, ništa ne postizavaš, divlja okrutnosti! Otima se iznašašćima tvojim tvar smrtna; Lovro odilazi u nebo, a ti kloneš. Plamovima se tvojim nije dao plamen ljubavi Hristove nadjačati; slabija je bila vatra, što je palila izvana, nego ona, što je žarila unutra. Gonitelju, sluga si bio mučeniku, dok si bjesnio; ti uveliča paomu, dok si gomilao muke. Ta što sve ne izmisli um tvoj pobjedniku na slavu, kad pače oruđe muka posluži za uzveličanje slavlja njegova? Stoga, premili, radujmo se radošću duhovnom te se blaženim svršetkom slavnoga čovjeka ponosimo u Gospodu, koji je divan u svecima svojim, [2]) što nam ih je za zaštitu i uzor dao. I tako raširi slavu svoju po svem svijetu, te od istoka sve do zapada u blistavu sjaju svjetlosti levitske sja Rim s Lovre onako, kao što je Jerusalim sinuo sa Stjepana. Uzdamo se, da nas bez prestanka pomaže molitvom i zagovorom svojim. Pa jer će »svi — tako kaže apostol,[3]) — koji pobožno hoće da žive u Hristu, biti gonjeni«, uzdamo se, da će nas duh ljubavi krijepiti i ustrajnost postojane vjere utvrđivati, da odolimo svim napastima, — po Gospodinu našem, Isusu Hristu, koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom svetim u sve vijeke vijekova. Amen.

Sv. Grgur Veliki.

Stoji na pragu srednjega vijeka. On i srednji vijek — piše Clausier — rađaju se u jedan dan. Svijetlo svijeta ugleda Grgur oko g. 540. u Rimu. Iz stare je, bogate i ugledne porodice. Dade se na polje političko, ali se onda odreče svijeta, proda sve, — dijeli siromasima, gradi samostane i sam se zakloni u jedan na Monte Celio u Rimu. Papa ga Benedikt zove na dvor svoj, a Pelagije II. šalje ga za nuncija na carski dvor u Carigrad. Vraća se u Rim, u svoj samostan, vidi na trgu roblje — mladiće

[2]) Ps. 67., 36.

[3]) II. Tim. 3., 12.

iz Britanije, te odluči poći onamo da širi vjeru i prosvjetu. Krene, ali narod prinudi papu, te pošlje za njim skoroteču. Papa umre, a mjesto njega izaberu jednodušno Grgura. Nerado prima, kako sam kaže, »stari brod, što ga baca oluja, a kroz truhle grede prodiru valovi«. Italija strada s poplave, kuge i gladi; Langobardi haraju, a raskol je istočne crkve već napomol. Snažna mu, a blaga ruka razbija očaj podjarmljenoga naroda, uzda krutost pobjednikovu; vida, spasava.

Patrijar carigradski hoće da se krsti ekumenskim, t. j. vasionim, a on se potpisuje »servus servorum Dei« (sluga slugû Božjih). Udara temelj sredovječnoj crkvi i moći papinskoj. Negdje g. 604. pusti plemenitu dušu.

Od književnoga su mu rada najznamenitije mnogobrojne poslanice, a priznanje steče i »Pravilo pastve« (Liber regulae pastoralis).

Iz »Pravila pastve.«

Dio drugi.

2. Pastiru neka su misli uvijek čiste, neka nikakva ljaga ne kalja onoga, koji se prihvatio zvanja, da i sa srca tuđega ispire mrlje kala! On treba da gleda, da mu čista bude ruka, koja misli ispirati nečist, jer bi ono, čega se takne, mogao još gore zamrljati; ta o blato se lijepi blato. Zato kaže prorok: »Očistite se vi, koji nosite suđe Gospodnje!«[1]) A Gospodnje suđe nosi, tko prima dušu bližnjega, da je primjerom žića svojega vodi u vječnu svetinju. U sebi dakle neka svećenik promisli, kako čist mora biti, tko k hramu vječnosti nosi živo suđe u krilu zavjeta svojega! Neka ništa nepromišljeno ni beskorisno ne misli, tko je postavljen za primjer drugima, te mora prema ozbiljnosti života svojega vazda pokazivati, koliko trijeznosti nosi u grudima svojim!

3. Pastir neka je u radu svojem uzoran, neka življenjem svojim pokaže put puku svojemu, da stado, koje slijedi glas i stope pastira svojega, ljepše grede po primjeru nego po riječima njegovim. Ta koga mjesto njegovo sili, da kaže, što je najuzvišenije, toga ista potreba nagoni, da pokaže, što je najuzvišenije. Radije naime prodire slušaču u srce ona riječ, što je preporuča život govornikov, — jer »što kaže inom, sam svojijem potvrđuje činom.« Zato prorok veli: »Izidi na visoku goru, Sione, koji javljaš dobre glase!«[2]) Tko dašto propovijeda nauk nebeski, taj već, čini se, ostavlja nizine rada zemaljskoga i stoji na visini svijeta nebeskoga i puk svoj to lakše vodi k poboljšanju, što s veće visine kliče zasluga života njegova. Zato po

[1]) Is. 52., 11.

[2]) Is. 40., 9.

zakonu božanskom dobiva svećenik kod žrtve napose desnu lopaticu,[3]) da mu djelovanje ne bude samo korisno nego i osobito, pa da ne radi samo među zlima, što je pravo, nego da i dobre podanike svoje krepošću žića nadvisi, kao što ih nadvisuje čašću staleža svojega. Ne nosio samo u grudima misli prave, nego i svakoga, tko ga gleda, zvao k uzvišenomu trudu rada svojega! Ne gramzio ni za kakvom srećom u ovom sada životu, nikakve se nesreće ne plašio! Lasku svijeta ovoga prezirao radi straha u duši, strah prezirao radi laske slasti vječne! Zato na zapovijed višnjega glasa[4]) sapinje svećenika na obadva ramena oplećak, da bi mu u nesreći i sreći vazda štitom bio ures kreposti i da bi po riječi Pavlovoj[5]) »s oružjem pravde i nadesno i nalijevo« stupao te težio samo na ono, što je unutrašnje, i ne dao se smamiti mekom najnižega užitka. Ne zanijela ga sreća, ne poništila nesreća! Sladost mu ne razbludila volje, grčina ga ne nagnala u očaj! Pa dok mu se snaga duše ne sagiba ni pred kojom strasti, neka pokaže, kakva se ljepota krije u oplećku na obadva ramena!

S pravom se naređuje, neka se oplećak gradi od zlata, hijacinta, skerleta, od dvaput obojena kermesa i od tankoga platna.[6]) Tim se hoće da pokaže, kolikovrsne vrline treba da rese svećenika. U haljini svećenikovoj prije svega sja zlato, da bi se on poglavito isticao umom, mudrošću. Zlatu se dodaje hijacint boje plavetne, da bi se svećenik u svemu, u što umom proniče, dizao k ljubavi nebeskoj, ne odavao se milovanju zemaljskomu i ne dao se s neopreza zaslijepiti hvalom svojom te pače izgubio samo razumijevanje istine. Sa zlatom se i hijacintom miješa skerlet, da bi srce svećeničko, dok se nada najvećemu dobru, što ga propovijeda, gušilo i u sebi napasti grijeha pa njima se po kraljevskoj moći svojoj odupiralo i vazda pazilo na plemenitost unutrašnjega preporoda svojega i ćudoređem svojim branilo baštinu — kraljevstvo nebesko. A zlatu, hijacintu i skerletu pridodaje se dvaput obojeni kermes, da bi pred očima unutrašnjega suca ljubav resila sve kreposti i da bi sve, što je pred ljudima kao ružica rumena, pred licem tajnoga suca plamtjelo plamom unutrašnje ljubavi. A ta ljubav, jer ljubi Boga i ujedno bližnjega, sja regbi dvostrukim sjajem boje. Stoga — tko hlepi za obrazom Božjim, a ne haje za bližnjega, ili tko se brine za bližnjega, a hladni mu ljubav k Bogu, taj, jer ne mari za jedno od dvoga, ne umije nositi kitnoga oplećka — dva puta obojenoga kermesa. Ali kad duh tegne da izvrši zapovijedi ljubavi, mora se, nema sumnje, tijelo moriti uzdržaljivošću. Zato se dodaje kermesu, dvaput obojenomu, lanena žica. Lan prekrasno niče iz zemlje. Što drugo znači lan nego nedužnost, što se bijeli s uresa — sa čistoće tjelesne? A žica se tka u krasni oplećak, jer se nedužnost dovodi do savršene bjeline u čistoći onda, kad se uzdržaljivošću izmori tijelo. Pa kad k drugim krepostima pridođe još i zasluga — utučeno tijelo, onda se nedužnost, kao lanena žica na oplećku, prelijeva u raznim bojama.

[3]) II. Mojs. 29., 22.
[4]) II. Mojs. 29., 5.
[5]) II. Kor. 6., 7.
[6]) II. Mojs. 28., 8.

5. Pastir neka je svakomu po samilosti najbliži, više no itko drugi odan promatranju, jer srca puna ljubavi treba da uzme na se slabost drugih i da se u težnji za nevidljivim svijetom digne uzvišenim razmatranjem sam iznad sebe; penjući se u visine, ne smije prezirati slabost bližnjega ni, spuštajući se do slabosti bližnjega, kaniti se leta visoka.

Oni, koji stoje na čelu, neka budu takvi, da im se puk ne žaca otkriti ni tajna svojih, nego kao što djeca trče majci u krilo, tako neka slabašni hite na grudi pastiru, kad ih bije valovlje napasti, i neka utjeha opomene njegove i suza molitve opere kal, kojim vide da ih kalja burni grijeh. Zato i jest hramu pred vratima mjedeno more, t. j. umivaonica, da opere ruke, tko ulazi. I rado se desi, te pastiru, dok se spušta do tuđih iskušenja i razbira ih, srce okupe napasti, što ih sluša; ta i sama se voda u umivaonici, gdje se pere sila naroda, bez sumnje zablati. Dok prima nečist, sama gubi bistrinu, čistoću. Ali toga se ne smije pastir plašiti, jer pred Bogom, koji sve potanko omjeri, otet će se to lakše napasti, što će veće biti milosrđe, s kojega će se on namučiti tuđom napašću.

D i o t r e ć i.

3. Drukčije opominji vesela, drukčije turobna! Veselu predoči bijedu, što ga čeka s kazni; turobnu predoči radost, što mu je obećaje kraljevstvo nebesko! Neka vesela uči ljuta prijetnja, čega mu se bojati; neka čuje turoban unaprijed o veselju — nagradi! Onomu se kaže: »Teško vama, koji se smijete sad, jer ćete zaplakati!«[1]) — a ovi slušaju iz usta istoga učitelja: »Opet ću vas vidjeti, i radovat će se srce vaše, i vaše radosti nitko ne će uzeti od vas.«[2]) A neke ljude ne grade veselima prilike, nego im je to ćud. Njima treba saopćiti, da su neke pogrješke nablizu nekim ćudima. Veselima je nablizu raskoš, turobnima gnjev. Zato je od potrebe, da čovjek ne gleda samo na ono, što mu je ćud, nego i na ono, što je gore, a izbliza ga pritješnjuje, da ne bi, dok se nikako ne bori protiv ćudi, podlegao i pogrješki, od koje misli da je prost.

5. Drukčije opominji roba, drukčije gospodara, — roba dašto, da uvijek pazi na niski položaj svoj, a gospodara, da ne

[1]) Luk. 6., 25.
[2]) Iv. 16., 22.

smetne s uma prirode svoje, po kojoj je ravan robu! Roba opominji, neka ne prezire gospodara, jer bi vrijeđao Boga, ako bi oholo prigovarao određenju Njegovu; a i gospodara opominji, da se ne oholi pred Bogom i ne gazi dara Njegova, kad ne priznaje, da mu je po prirodi ravan onaj, koga mu prilike stvoriše slugom! Onoga opominji, neka znade, da je sluga gospodaru; ovoga opominji, neka spozna, da je drug robu! Onomu se kaže: »Sluge, slušajte u svemu svoje tjelesne gospodare!«[3]) I opet: »Robovi, koji su god pod jarmom, da pokazuju svaku čast svojim gospodarima!«[4]) A ovima se kaže: »A vi, gospodari, isto činite njima, ostavljajući prijetnje, znajući, da je i njima i vama samim gospodar na nebesima!«[5])

7. Drukčije opominji bestidna, drukčije skromna! Onoga može od pogrješke — od bestidnosti odvratiti samo oštar prijekor, ovoga obično krene na pravi put blaga opomena. Onaj ne zna, da griješi, ako ga ne izgrdi više ljudi; ovomu je za obraćenje dosta, ako mu učitelj milo dozove u pamet grijehe njegove. Onoga bolje popravljaš, kad se okosiš na nj i karaš ga; kod ovoga uspiješ, ako onako izdaleka natukneš ono, što u onoga moraš grditi. Bestidni narod židovski ruži Gospod otvoreno i kaže: »U tebe je čelo žene bestidne, i ne htje se stidjeti.«[6]) I Galaćane, bestidne grješnike, grdi otvoreno Pavao, kad kaže: »O nerazumni Galati! tko vas je opčinio?« I opet: »Tako li ste nerazumni, da ste počeli duhom, a sad tijelom svršujete?«[7]) A grijehe skromnih prekorava regbi sa saučešćem, kad veli: »Obradovah se vrlo u Gospodu, što se opet opomenuste starati se za mene, kao što se i staraste, ali se zadržaste.«[8]) Grijehe onih raskriva ljuta grdnja, a nehaj ovih zastiru blage riječi.

Poslanica pođakonu Petru.

(I. 36.)

Biskup Grgur, sluga slugû Božjih, pođakonu Petru.

Naputak, što sam ti ga dao na put u Siciliju, treba da marljivo opet i opet čitaš, jer s najvećom pomnjom valja pripaziti, da se u svjetske prilike ne miješaju biskupi više, nego koliko je prijeka potreba radi zaštite sirotinje. A u ono, što sam u isti naputak uvrstio o redovnicima i svećenicima, ne valja, držim, zasad nipošto dirati. Ali po iskustvu tvojem daj na to s tolikom paskom pazi, da u toj stvari, kolikogod možeš, ispuniš želju moju! Osim toga mi je došlo do uši, da su od vremena defensora Antonina sve dosad, u ovo deset godina, mnogi pretrpjeli nekakva nasilja od upravnika crkvenih dobara rimskih, te se neki javno tuže, da su im provalili na imanje njihovo, robove odvukli pa na silu, ne po sudu, oteli, što se maknuti dalo. Nad svim tim želim da iskustvo tvoje budno bdi; i štogod nađeš, da je u ovo deset godina silom pooteto ili da se po nepravdi drži u ime crkve, to daj prema ovomu sada nalogu mojemu vrati, kad doznaš, čije je, da ne mora onaj, koji je s nasilja postradao, dolaziti k meni, dati se na tolik, mučan put, pogotovo kad se ovdje preda mnom ne može dokazati, govori li istinu. Uzevši na um veličanstvo onoga Suca, koji će doći, vrati sve, što je s grijehom oduzeto; ta znaš, da mi stječeš veliku dobit, ako mi radije prikupiš zasluge nego bogatstvo! A većina se, doznali smo, tuži, da su izgubili robove; pobjegne li, kažu, kakav rob gospodaru svojemu i reče, da je svojina crkvena, odmah ga upravnici crkvenoga dobra prigrnu kao roba crkvenoga, — ne idu na sud, nego šakom brane izjavu takva roba. A to me mrzi baš toliko, koliko se protivi istini suda. Zato želim, da po svojem iskustvu, o čemugod saznaš da se tako desilo, bez ikakva otezanja popraviš; pa jesu li takvi robovi sad pod vlašću crkvenom, pristoji se, da ih vratiš prije suda, jer su i bez suda oteti. No imade li sveta crkva na njih kakvo pravo, a ono valja redovnim putem preti se s gospodarima. Sve to popravi bez oklijevanja, jer onda ćeš uistinu biti vojnik blaženoga apostola Petra, ako budeš u poslu njegovu čuvao istinu bez obzira na ličnost njegovu! Pa ako i vidiš, da nešto može s pravom pripadati crkvi, a ono se opet nemoj nikad upeti da to silom braniš, pogotovo kad sam pod prijetnjom prokletstva izdao naredbu, da crkva naša nikad ne smije podići znaka svojine na gradskom ni na seoskom dobru; ali što po pravu pripada siromasima, mora se i po pravu braniti, da nam se ne bi, dok se dobra stvar loše opravlja, pred svemogućim Bogom upisalo u nepravdu ono, što po pravdi ištemo. Želim, da te svjetovnjaci — plemić i zaslužan čovjek — vole radi poniznosti i da se ne odbijaju od tebe radi oholosti. Ali opet, vidiš li možda, da čine kakvu krivdu siromahu, smjesta pusti poniznost i osovi se! Budi im vazda pokoran, dok čine dobro, protivnik, kad prionu za zlo! Nego radi tako, da poniznost tvoja ne bude slabost ni ugled krutost! Poniznost tvoju neka začinja pravednost, a samu pravednost tvoju neka učini umiljatom poniznost!

Osim toga je bio običaj, te su se biskupi na god papin sastajali, — ali ne daj im, da na dan posvete moje dođu, jer me luda i tašta pretjeranost ne veseli! Nego ako se već moraju sastati, a ono neka dođu na god glave apostolske — blaženoga Petra, da zahvalom zahvale onomu, po čijoj su blagodati pastiri! Zbogom!

Dano 16. ožujka devete godine cara Mauricija.

---

[3]) Kol. 3., 22.
[4]) I. Tim. 6., 1.
[5]) Ef. 6., 9.
[6]) Jer. 3., 3.
[7]) Gal. 3., 3.
[8]) Fil. 4., 10.

Poslanica svim biskupima dalmatinskim.
(IV. 10.)

Grgur svimkolikim biskupima po Dalmaciji.

Vaše bi bratinstvo doduše moralo radi suda božanskoga zaklopiti tjelesne oči,[1]) ne propustiti ništa, što se tiče Boga i misli zdrava razuma, i ne cijeniti lica nijednoga čovjeka više od prave pravice. Ali kad vam se žiće vaše tako predalo prilikama svjetskim, te sasvim zaboravljate stazu svećeničke časti svoje, sasvim puštate s vida strah Gospodnji i ne marite ispunjavati ono, što se mili Gospodu nego vama, zato smo držali, da je od potrebe, da napose vama napišemo i pošaljemo oštrije pismo. U njemu vam po vlasti blaženoga Petra, glave apostolske, naređujemo, da se uopće ne usudite ni na koga bez privolje i dopuštenja našega položiti rukû u Solinu i posvetiti ga za biskupa, niti koga u istom gradu rediti drukčije, nego smo mi to odredili.

Ako se protiv toga ili svoje volje ili prisiljeni od koga išta usudite ili samo pokušate, proglasit ćemo vas isključenima od tijela Gospodnjega i krvi; dä, već sama namisao ili volja prekršiti naredbu našu neka vas liši otajstva nebeskih i koga vi posvetite, neka se ne drži za biskupa! Jer mi ne ćemo, da se itko onako slijepo redi, a životu mu ima prigovora. Ako se pokaže, da je đakon Honorat nevrijedan, ono želimo, neka nam se javi o životu i ćudoređu izabranoga, da odobrimo i dopustimo, što će se spasonosno u toj stvari uraditi.

Uzdamo se u svemogućega Boga, da nikad, koliko je do snage naše, ne ćemo dopustiti, što bi našu dušu moglo peći, nikad, što bi moglo tištati crkvu vašu. Složite li se svi po prostoj volji svojoj, te držite za neku ličnost da je vrijedna vlasti Božje, i nitko se ne protivi ređenju njezinu, onda po dopuštenju ovoga evo pisma želimo, da je posvetite u crkvi solinskoj, ali samo nejednu — Maksima, o kojem smo čuli mnogo zla. Ako se ne okani svoje jagme za višom časti, ne ostaje drugo, nego da se povede stroga istraga, a on izgubi i onu službu, što je ima.

Poslanica biskupu Ivanu.

Grgur Ivanu, biskupu carigradskomu.

Vaše se bratinstvo sjeća, koliki je mir i slogu našlo u Crkvi u ono vrijeme, kad se vinulo do časti biskupske. Ali neznam, s kojom je smionošću i nadutošću pokušalo da sebi prisvoji ime, s kojega bi se srce u sve braće moglo sablazniti. Čudom se čudim tomu, jer se sjećam, da si htio pobjeći, samo da Te mine stolica biskupska. Ali otkad si na nju sjeo, želiš vladati, kao da si svom pohlepom hlepio za njom. Govorio si, da nijesi

[1]) T. j. zaboraviti svoju zemaljsku korist.

vrijedan, da nosiš ime »biskup«, a sad si toliko zabrazdio, — prezreo si braću, te želiš, da se samo Ti zoveš biskupom. Toga radi je već blažene uspomene prethodnik moj Pelagije Vašoj svetosti slao ozbiljna pisma. A poslije smrti njegove, kad sam ja primio korman Crkve, gledao sam najprije da preko drugih poslanika svojih, a najzad preko zajedničkoga sina đakona Sabinijana — doduše ne pismeno nego samo usmeno — Vaše bratinstvo sklonim, neka obuzda tu drskost svoju; pa ako se Ti ne bi htio popraviti, zabranio sam, da kod mise pomaže Vašemu bratinstvu. Ovako sam htio iznajprije svetost Vašu skloniti s nekom smjernom skromnošću, pa ako se odurna i svjetska oholost ne bi dala na skroman način popraviti, tada ću se, sve pod silu, mašiti strogoga crkvenog postupka. Pa jer se rane, koju valja rezati, mora čovjek najprije nježno rukom taći, zato molim, prosim i ištem sa svom ljubaznošću, kakogod mogu, neka se Vaše bratinstvo odupre svim laskavcima, koji Vas nuđaju imenom lažnim, i neka ne da, da Vas krste naslovom oholim. Zaista sa suzom u oku govorim i s bolju u dnu duše pripisujem grijesima svojim to, što se onaj brat moj nije sve dosad mogao vratiti poniznosti, a postavljen je na stolicu biskupsku, da drugima dušu privodi k poniznosti, dä — što onaj, koji druge uči istinu, ne mari sam sebe učiti, makar ga ja i molio.

Promisli, molim, da se s te nepromišljene smionosti muti mir čitave Crkve i poriče milost, koja se na sve skupa izlila! U njoj ćeš dakako toliko rasti, koliko sam sobom ushtiješ. Izlazīš to veći, što se više usprežeš od svojatanja toga ohlog i ludog naslovâ. Pa što manje mariš braći otkidati, a sebi prisvajati, to većma napreduješ. Poniznost dakle, predragi brate, ljubi svim srcem svojim! Ona je vrsna očuvati slogu sve braće i jedinstvo svete Crkve cjelokupne. Zaista, kad je Pavao čuo, da neki govore: »Ja sam Pavlov, ja Apolonov, a ja Kefin«,[1]) — grozom se zgrozi od toga kidanja tijela Gospodnjega, gdje se udi Njegovi na neki način sastavljaju s drugim glavama; pa kliknu i reče: »Eda li se Pavle razape za vas, ili se u ime Pavlovo krstiste?«[2]) Ako on dakle nije dao, da se udi tijela Gospodnjega pristrano pridruže nekim stalnim glavama, pa ni samim apostolima, nego jedino Hristu, — što ćeš Ti Hristu, glavi svekolike Crkve, na posljednjem sudu odgovoriti, kad kušaš sebi sve ude Njegove da podvrgneš naslovom »Vasioni«? Tko Ti je, molim, uzorom tomu naopakomu naslovu nego onaj, koji prezre čete anđelâ, što su mu bili ravni drugovi, i pokuša provaliti do vrhunca samovlasti, da se nikomu ne bi pokoravao, već svima sâm vladao? On također reče: »Izaći ću na nebo, više zvijezda Božjih podignut ću prijesto svoj i sjest ću na gori zbornoj na strani

[1]) I. Kor. 1., 12.

[2]) I. Kor. 1., 13.

sjevernoj. Izaći ću u visine nad oblake, izjednačit ću se s Višnjim«.[3])

Ta što su sva braća Tvoja, biskupi svekolike Crkve, nego zvijezde nebeske? Njihov život i jezik sjaju sred grijeha i bludnja ljudskih kao zvijezde u mraku noćnom. Pa kad žudiš, da se gizdavim naslovom digneš nad njih i ime njihovo prema svojemu poniziš, — što kažeš drugo nego: »Izaći ću na nebo, više zvijezda podignut ću prijesto svoj«? I nijesu li svikoliki biskupi oblaci, koji riječima propovijedi kiše i sijevom dobrih djela odsijevaju? Pa dok ih Vaše bratinstvo prezire i gleda da ih poda se skuči, ne kaže li isto, što kazuje stari dušman: »Izaći ću u visine nad oblake«? Sve to ja vidim, — plačem, bojim se tajnoga suda Božjega; suze mi jače naviru, uzdasi mi se srcu otimaju, jer se onaj sveti čovjek, gospodin Ivan, tolika skromnost i poniznost, dade jezikom okoline svoje zavesti, te udari u toliku oholost, — gleda u težnji za naopakim imenom da bude jednak onomu, koji je s oholosti svoje htio biti jednak Bogu, a izgubio i milost — darovanu sličnost. Zato je i izgubio pravo blaženstvo, jer je tražio lažnu slavu. Jesu li Petar, prvi među apostolima, a član svete vasione Crkve, pa Pavao, Andrija i Ivan zaista drugo nego glave pojedinih naroda? A opet su svi udi pod jednom glavom. Pa da ukratko sve skupim: sveti prije zakona, sveti pod zakonom, sveti u milosti, — svi čine tijelo Gospodnje, udi su Crkve, i nikad nije nitko zaželio, da se zove »Vasioni«. A Vaša svetost neka razabere, kako li se koči, kad traži, da je zovu tim imenom, kojim se nije nitko usudio zvati, tko je uistinu bio svet.

Zar se — to znade Vaše bratinstvo — biskupi ove stolice apostolske, kojoj po volji Božjoj služim, prozvaše »Vasionima«, kad im časni sabor kalcedonski ponudi tu čast?[4]) Ali nijedan se nije htio zvati takvim imenom, nijedan nije prigrlio taj nepromišljeni naslov, da se ne bi činilo, kao da je svoj braći uskratio čast, kad sebi u dostojanstvu papinskom prisvaja čast zasebnoga položaja.

Ali znam, da svetost Vašu na to navode ljudi, koji Vam služe himbenim prijateljstvom. Molim Vaše bratinstvo, neka na njih budno pazi i ne da se zaslijepiti riječima njihovim. Što većma hvale i laskaju, to ih većim neprijateljima valja držati. Pređi se takvih ljudi; pa ako već svakako moraju nekoga varati, a ono neka bar varaju ljude svjetovnjake, a ne srce svećeničko. »Ostavi, neka mrtvi zakopavaju svoje mrtvace!«[5]) A Vi kažite s prorokom: »Sa stidom nek se odmah vrate natrag, koji mi govore: dobro, dobro!«[6]) I opet: »A ulje grješnikovo ne će pomazati glave moje«.[7]) Zato i dobro kaže: »Mnogobrojni su prijatelji tvoji, a savjetnik ti je jedan od tisuće«.[8]) Ta »dobre običaje kvare zli razgovori«.[9]) Stari dušman, kad ne može osvojiti snažnoga srca, traži slabiće, a podanike onoga srca, te regbi, prislanja ljestve o visoke zidove i po njima se penje. Tako prevari Adama po podložnoj mu ženi. Tako ubi blaženomu Jobu sinove, a ostavi mu slabu ženu,[10]) da bi bar, ako iole može, po riječima ženinim prodr'o u srce njegovo, kad nije nikako mogao sam po sebi. Svakomu dakle slabiću i svjetovnjaku, koji je u Vas, neka se vazda lomi savjet i laska; jer dok se u svojoj opakosti oni grade prijateljima, rađaju Vam vječno neprijateljstvo Božje.

Zaista nekad je po onom, što unaprijed reče Istina, vapio Ivan: »Djeco! posljednje je vrijeme«.[11]) Kuga i mač svijetom bjesne, narodi se dižu na narode, krug se zemaljski trese, zemlja puca i rasipa se sa stanarima svojim. Sva se proroštva ispunjuju. Blizu je kralj oholosti, i kupi mu se — grozota je kazati — vojska svećenikâ; pod barjakom oholosti vojuju oni, koji su bili postavljeni za to, da budu vođe poniznosti. Pa kad se naš jezik i ne bi u tom nimalo protivio, a ono se svejedno protiv oholosti diže na osvetu krepost Onoga, koji je sam sobom živa opreka grijehu oholosti. Zato je pisano: »Bog suproti se ponositima, a poniženima daje blagodat«.[12]) Zato se opet kaže: »Mrzak je Gospodu, tko je god ponosita srca«.[13]) Zato je protiv čovjeka oholice pisano: »Što se koči zemlja i prah?«[14]) Zato kaže sama Istina: »Svaki, koji se podiže, ponizit će se«.[15]) A da bi nas poniznošću Ona vratila na put života, udostoji se na sebi pokazati ono, što nas opominje. Kaže: »Naučite se od mene, jer sam krotak i smjeran u srcu!«[16]) Zato je naime jedinorođeni Sin Božji uzeo na se obličje slabosti naše; zato se On nevidljivi prometnuo nesamo vidljivim nego i prezrenim; zato je podnio rug psovaka, sramotu pogrda, strahotu muka, eda bi ponizni Bog naučio čovjeka, neka nije ohol. Kolika je dakle krepost poniznost, kad se jedino radi nje, da je po istini nauča, ponizio do muke i smrti Onaj, koji je neizmjerno velik?

[3]) Is. 14., 13.

[4]) Papinski su se legati na saboru u Kalcedonu potpisivali: »Vicarii apostolici universalis ecclesiae papae« (apostolski zastupnici pape vasione crkve, grčki se prevodilo: (τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου). U trećoj sjednici zovu papu Leona Velikoga »ekumenskim (vasionim)« nadbiskupom, a nije bilo prigovora ni otkuda.

[5]) Luk. 9., 60.
[6]) Ps. 69., 4.
[7]) Ps. 140., 5.
[8]) Crkv. 6., 6.
[9]) I. Kor. 15., 33.
[10]) Job 2., 10.
[11]) I. Iv. 2., 18.
[12]) Jak. 4., 6.
[13]) Priče 16., 5.
[14]) Crkv. 10., 9.
[15]) Luk. 14., 11.
[16]) Mat. 11., 29.

Jer se početkom propasti naše javi oholost đavolja, nađe se lijek spasu našemu — poniznost Božja. Dušman naš jednako je stvor, kao sve, a htio je da se učini uzvišenim nada sve. A Otkupitelj, vječno velik nad svime, udostoji se postati malen među svime.

Pa što ćemo reći mi biskupi, koji smo časno mjesto svoje zadobili po poniznosti Otkupitelja našega, a opet se povodimo za ohološću samoga dušmana? Gle, znamo, da je Stvorac naš s vrha visine svoje sišao da rodu ljudskomu poda diku, a mi se kukavi stvorovi dičimo poniženjem braće svoje. Ponizio se do praha našega Bog, a u nebo se propinje ustima svojim prah čovječji i nad zemljom mete jezikom svojim; ne rumeni se od stida i ne boji se dizati glave čovjek — trulež, sin čovječji — crv.[17]) Dozovimo, brate, sebi u pamet, što kaže premudri Solomun: »Pred gromom ići će blijesak, pred padom će se uzoholiti srce«.[18]) Tu se nasuprot dodaje: »Prije slave će se poniziti«. Ponizimo se dakle u duhu, ako se želimo vinuti do čvrste, stalne visine! Neka nam nipošto dim ponosa ne smrači očiju! Što se jače zapuši, to se brže raspline. Imajmo na umu, što nas opominju opomene Otkupitelja našega, kad kaže: »Blago siromašnima duhom, jer je njihovo kraljevstvo nebesko!«[19]) Zato veli preko proroka: »Na kom će počivati Duh moj, ako ne na poniznu i skrušenu i onom, koji dršće od moje riječi?«[20]) Doista, kad je Gospod slabo još srce učenika svojih svraćao na put poniznosti reče: »Koji hoće među vama da bude prvi, bit će vam sluga«.[21]) Tu se očevidno vidi, da je uistinu uzvišen onaj, tko se u mislima svojim ponizi. Začajmo se dakle, da ne dospijemo među one, koji u zbornicama traže prve stolice, traže na trgu pozdrave; traže, da ih svijet zove »rabi«. Naprotiv kaže učenicima Gospod: »A vi se ne zovite rabi, jer je u vas jedan učitelj, a vi ste svi braća. I ocem ne zovite nikoga na zemlji, jer je jedan u vas Otac«.[22])

Pa što ćeš, brate predragi, reći na onom strašnom sudu sudnjega dana, kad ištеš, da te na svijetu zovu nesamo ocem nego općim ocem? Čuvaj se dakle zla savjeta zlih ljudi, kloni se svakoga povoda sablazni! »Potrebno je doduše, da dođu sablazni, ali teško onomu, kroz koga dolazi sablazan!«[23]) Gle radi toga grdnog, oholog naslova cijepa se Crkva, budi se sablazan u srcu sve braće. Zar Ti ispade iz pameti, što kaže Istina: »A koji sablazni jednoga od ovih malih, koji vjeruju u mene, bolje bi mu bilo, da se objesi kamen vodenični o vratu njegovu, i da potone u dubinu morsku«?[24]) A pisano je: »Ljubav ne traži

17) Job 25., 6.; Ps. 72., 9.
18) Crkv. 32., 14.
19) Mat. 5., 3.
20) Is. 66., 2.
21) Mat. 20., 27.
22) Mat. 23., 7. i 8.
23) Mat. 18., 7.
24) Mat. 18., 6.

svoje«.[25]) Evo Vaše bratinstvo prisvaja sebi i tuđe. I opet je pisano: »Iskazujte jedan drugomu čast!«[26]) Ti je kušaš uzeti svima, kad je preko reda želiš ugrabiti samo za se. Kud, brate predragi, ono slovo: »Imajte sa svima mir i svetost, bez koje ne će nitko vidjeti Boga«?[27]) Kud ono: »Blago onima, koji mir grade, jer će se sinovi Božji nazivati«?[28])

Pristoji Vam se, da pazite, da ne bi kakav korijen grčine stao rasti i smetati, te bi se mnogi njim trovali. A ne marimo li svejedno na to paziti, bdjet će nad nadutošću tolike gizde sud višnji. A mi, o koje se s opake drskosti svoje ogrješujete takvim i tolikim grijehom, držimo se onoga, što nam nalaže Istina, kad kaže: »Sagriješi li tebi brat tvoj, idi i opominji ga sam nasamo! Ako te posluša, bit ćeš pridobio brata svojega. Ne posluša li te, uzmi sa sobom još jednoga ili dvojicu, da u ustima dvojice ili trojice svjedoka bude svaka riječ! Ne posluša li, kaži Crkvi! A ako Crkve ne posluša, neka ti je kao neznabožac i carinik!«[29]) S toga sam ja preko poslanika jedan do dva puta gledao da krotkim riječima prigovorim onomu, što se griješi protiv čitave Crkve; a sada pišem sam glavom. Štogod sam morao učiniti krotko, nijesam propustio. Ali kad mi se prigovor prezire, moram zvati Crkvu.

Dok tako govorim, neka bratinstvu Vašemu svemogući Bog otkrije, kolika meni ljubav prema Vama steže srce, i kolika me tuga mori, — žalim Vas, nijesam kivan na Vas. Ali opet ne mogu nijedne ličnosti — pa ni one, koju veoma volim — cijeniti više od odredaba evanđeoskih, od uredaba crkvenih, od koristi braće svoje.

A mila i ljubazna pisma Vaše svetosti o stvari svećenika Ivana i Atanasija primio sam, i odgovorit ću Vam s pomoću Božjom poslije, jer su me tolike nevolje pritijesnile, a mačevi mi barbarski prijete, te ne mogu — ne ću kazati — mnogo raspravljati nego ni odahnuti.

Dano 1. siječnja 595.

Sv. Ivan iz Damaska.

Na istoku se u 8. vijeku diže iz rasula na književnom polju crkvenom još jedamput snažan branič stare crkve — Ivan, rodom iz Damaska, iz kršćanske porodice. Otac mu je služio kalifa, — bio je, čini se, porezni nadzornik u Siriji. Još prije g.

25) I. Kor. 13., 5.
26) Rim. 13., 7.
27) Rim. 12., 18.
28) Mat. 5., 9.
29) Mat. 18., 15.

730. izlazi kao pisac teološki i vatreno, sjajno brani štovanje slika i pobija kipoborstvo. Poslije ide u samostan blizu Jerusalima i sav život provodi u pobožnosti i naučnom radu.

On je teolog i pjesnik. Prikuplja sve dotadašnje tekovine crkvenih sabora i crkvenih pisaca, prerađuje ih, pregledno vrsta, oštroumno slaže u sustav, stvara zaobljenu cjelinu — spomenik duha svojega. Najznamenitije mu je djelo »Izvor spoznanja« (πηγὴ γνώσεως). Posljednji — treći dio opseže 4 knjige i sadržaje »Pravi nauk vjere«, a upotrebljava se kao dogmatika još danas u istočnoj crkvi. U polemičkim spisima ne udara samo na kiporce nego i na manihejce (Pavlovu sljedbu) i islam.

Iz »Nauka prave vjere«.

Knjiga četvrta.

15. Štovati nam je svece kao prijatelje Hristove, kao djecu i baštinike Božje, jer Ivan bogoslov i evanđelist kaže: »A koji ga primiše, njima dade vlast da budu sinovi Božji«.[1]) Tako već nijesu robovi nego sinovi, a ako su sinovi i nasljednici Božji, nasljednici su Hristovi.[2]) I Gospod kaže apostolima u sv. Evanđelju: »Vi ste prijatelji moji.[3]) Više vas ne nazivam slugama, jer sluga ne zna, što radi gospodar njegov«.[4]) Ako pak se kraljem nad kraljima i gospodarom nad gospodarima[5]) i Bogom nad bozima[6]) zove Stvorac svega i Gospod, zacijelo su i sveci bogovi i gospodari i kraljevi. Njihov Bog jest i zove se Bog i Gospodar i Kralj. »Ja sam«, kaže Mojsiju, »Bog Abrahamov i Bog Isakov i Bog Jakovljev«.[7]) I Bog učini Mojsija bogom Faraonovim.[8]) I bozima ih i kraljevima i gospodarima ne zovem po prirodi nego ovamo zato, što su kraljevali i gospodovali nad strastima svojim i neiskvarenu čuvali sličnost svoju slici i prilici Božjoj, po kojoj su stvoreni — ta kraljem se zove i slika kraljeva; a onamo su se sjedinili s Bogom po svojoj volji i primili Ga na stan, te su po zajednici Njegovoj radi milosti izišli ono, što je On sam po prirodi svojoj. Pa kako da onda ne štujemo one, što se zovu sluge i prijatelji i sinovi Božji? Ta štovanje, što ga iskazujemo dobrim slugama, drugarima svojim u službi, dokaz je odanosti naše prema Gospodaru svih nas.

Oni su riznica i čist stan Božji. Bog kaže: »Prebivat ću u njima, hodit ću među njima i bit ću im Bog«.[9]) Jer sv. Pismo veli: »Duše su pravedničke u ruci Božjoj, i ne će ih uhvatiti

[1]) Iv. 1., 12.
[2]) Gal. 4., 7.; Rim. 8., 17.
[3]) Iv. 15., 4.
[4]) Iv. 15., 15.
[5]) Iv. 19., 16.
[6]) Ps. 49., 1.
[7]) II. Mojs. 3., 6.
[8]) II. Mojs. 7., 1.
[9]) III. Mojs. 26., 12.: II. Kor. 6., 16.

smrt«.[10]) Smrt svetih više je san nego smrt; jer oni su se mučili za svega vijeka svojega i živjet će dovijeka.[11]) Pa onda: »Dragocjena je pred Gospodom smrt svetaca Njegovih«.[12]) Što je dakle dragocjenije nego biti u ruci Božjoj? Bog je život i svjetlo, a oni, koji su u ruci Božjoj, u životu su i u svijetlu.

Da po duhu njihovu Bog prebiva i u tijelu njihovu, to kaže apostol: »Ne znate li, da je tijelo vaše hram svetoga Duha, koji živi u vama?[13]) A Gospod je Duh«.[14]) Pa onda: »Ako tko pokvari crkvu Božju, pokvarit će njega Bog«.[15]) Pa kako onda da ne štujemo živih hramova Božjih, živih šatora Božjih? Oni su svoje volje za života stajali uz Boga.

Gospod Hrist nam je moći svetačke predao kao vrela spasonosna, iz kojih naviru mnoge i mnoge blagodati, iz kojih ključa mira mirišljiva. I nitko neka ne sumnja. Ako je u pustinji, jer je Bog htio, iz krša i tvrde hridi izbila voda,[16]) a žednu Samsonu iz čeljusti magarčeve,[17]) zar je nevjerojatno, da iz moći mučeničkih izvire mira mirišljiva? Nipošto, bar za one nije, koji znadu moć Božju i čast, što je u Njega imadu sveti.

U zakonu se svaki, tko se takne mrtva, drži za nečista, ali sveti nijesu mrtvi. Otkad se Onaj, koji je sâm život, uzrok životu, brojio među mrtve, ne zovemo mrtvima one, koji su u nadi na uskrsnuće i u vjeri u Njega usnuli. Kako može mrtvo tijelo tvoriti čudesa? Kako li se s pomoću njihovom izgone bijesovi, tjeraju bolesti, liječe bolni, progledajû slijepi? Kako li se čiste gubavi, napasti se i očaj raspršuju? Kako li po njima dolazi svaki dobri dar od Oca svjetlosti onima, koji mole u čvrstoj vjeri?[18]) Koliko bi se ti trudio, da nađeš zagovornika, koji će te voditi pred smrtna kralja i za te govoriti pred njim? A zagovornike cijeloga ljudstva, koji se za nas mole Bogu, ne valja štovati? Jest, valja da ih štujemo, hramove dižemo Bogu u ime njihovo, prinosimo plodove, spomen njihov slavimo i pri tom se duhovno radujemo, da bi se radost milila onima, koji nas zovu, i da ih ne bismo naljutili, dok im želimo ugoditi. Što godi Bogu, godit će i slugama Njegovim; što ljuti Boga, ljutit će i štitonoše Njegove. U psalmima i himnama i popijevkama duhovnim[19]) i poništenju svojem i samilosti prema potrebnima štujmo mi vjerni svece, jer tim se najvećma štuje i Bog! Dižimo im kipove i vidljive slike pa budimo sami, povodeći se za njima u krepostima, živi kipovi i slike njihove! Bogorodicu

[10]) Mudr. 3., 1.
[11]) Ps. 48., 9. i 10.
[12]) Ps. 115., 15.
[13]) I. Kor. 3., 16.
[14]) II. Kor. 3., 17.
[15]) I. Kor. 3., 17.
[16]) II. Mojs. 17., 6.
[17]) Sud. 15., 17.
[18]) Jak. 1., 17.
[19]) Ef. 5., 19.

štujmo kao pravu pravcatu Majku Božju! Proroka Ivana štujmo kao preteču i krstitelja, kao apostola i mučenika! Jer Gospod veli: »Ni jedan između rođenih od žena nije izišao veći od Ivana«.[20]) I on je bio prvi glasnik kraljevstva. Apostole štujmo kao braću Gospodnju, kao svjedoke i sluge muka Njegovih! Njih Bog i Otac naprijed pozna i odredi, da budu jednaki obličju Sina Njegova;[21]) na prvo mjesto postavi apostole, na drugo proroke, na treće pastire i učitelje.[22]) Mučenike Gospodnje iz svakoga roda odabrane, štujmo kao vojnike Hristove, koji su pili iz čaše Njegove, koja nosi život! Štujmo ih kao drugove muka i slave Njegove! Njihov je vođ prvi đakon i apostol Hristov i prvi mučenik Stjepan. Štujmo svete oce svoje, bogonosce askete, koji su preturili dulje i mučnije mučeništvo savjesti, a išli u ovčinama i kozjim kožama, u bijedi, nevolji, stradanju, lutajući po pustinjama, po gorama, po pećinama, po rupama zemaljskim, a svijet ih ne bijaše dostojan.[23]) Štujmo one, koji su živjeli prije milosti, — proroke, patrijare, pravednike, koji su navijestili došašće Gospodnje! Na življenje svih njih ugledajmo se, takmimo se s njihovom vjerom, ljubavlju, nadom, žarom, životom, postojanošću u mukama i ustrajnošću do krvi, da podijelimo s njima vijence slave!

16. Neki nam prigovaraju, što se klanjamo i štujemo sliku Spasitelja i Gospođe naše pa još i slike ostalih svetaca i sluga Hristovih. Ali neka čuju, da je u početku Bog stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku! Pa zašto se jedan drugomu klanjamo, ako ne zato, jer smo stvoreni na sliku i priliku Božju? Jer, kako veli učitelj Božji i velikan u spoznanju Boga — Basilije, štovanje slike prelazi na pralik. Pralik je ono, po čemu se gradi slika, otkuda se uzima obličje. Zašto se narod Mojsijev klanjao šatoru?[24]) Zato, jer je bio slika i prilika stvari nebeskih, što više — cijeloga stvorenog svijeta. Bog bar kaže Mojsiju: »Gledaj, načinit ćeš sve po slici, koja ti je pokazana na gori!«[25]) Pa nijesu li Herubi, što su žrtvenik pomirenja zasjenjivali, bili djelo ruku ljudskih?[26]) Što je bio slavni hram u Jerusalimu? Nije li ga načinila ruka, zasnovala vještina ljudska?[27])

Ali sv. Pismo kara one, koji se klanjaju kipovima, a i one, koji žrtvuju demonima. Žrtvovali su Heleni, a žrtvovali i Židovi, — Heleni demonima, Židovi Bogu. I žrtva helenska bješe nemila i prokleta, a žrtva pravednikâ Bogu ugodna. Ta »žrtvova Noje, i Bog omiriša miris«,[28]) te primi miris njegove dobre volje i ljubavi prema Njemu. Tako su baš i kipovi helenski nemili i zabranjeni.

Osim toga tko može načiniti lik nevidljivoga i bestjelesnoga i neopisivoga i bezlikoga Boga? Krajnje je bezumlje i bezbožnost predočivati lik Božanstva. Potom u starom zavjetu nijesu nikako bile u običaju slike. Ali kad je On po srcu milosrđa svojega radi spasa našega postao uistinu čovjek, ne u onakvu obličju ljudskom, kako su Ga vidjeli Abraham i proroci, nego po biću pravi čovjek; kad je proboravio na zemlji, družio se s ljudima, tvorio čudesa, trpio, bio pribit na križ, uskrsao, uzišao; kad se sve to uistinu zbilo, te ljudi to vidjeli, zapisali na spomen i za nauk nama, koji nijesmo bili nazočni, da bismo, ako i nijesmo vidjeli, bar čuli te uzvjerovali i postigli blaženstvo Gospodnje: onda se, pogotovo kad svi ne znadu pisma niti imadu kad čitati, svidje Ocima, da to u slikama, kao nekakva slavna djela, predoče za spomen lak i sabit. Dà, često biva, te i ne mislimo na muku Gospodnju, ali čim uočimo sliku razapinjanja Hristova, odmah nam uskrsne u pameti muka Spasiteljeva, te padamo ničice i klanjamo se, ali ne tvari nego Onomu, koga slika predočuje. Tako se ne klanjamo ni Evanđelju — knjizi, a ni križu — tvari, već onomu, što tvar predočuje. Pa koja je druga razlika između križa bez lika Gospodnjega i križa s likom? Tako je isto s Majkom Božjom. Štovanje, što se iskazuje njoj, prenosi se na Onoga, koji po njoj primi tijelo. A jednako nas plemenita djela svetih ljudi potiču na hrabrost, takmu i nasljedovanje kreposti njihove i na hvalu Božju. Ta štovanje, kako rekosmo, dobrih sluga, naših drugova u službi, dokaz je naše odanosti prema Gospodaru svih nas, te štovanje slike prelazi na pralik; to je predaja nepisana, kao što je i klanjanje licem na istok, klanjanje križu i drugo štošta nalik na to.

Pronosi se i neka pripovijest, kako je Augar, kralj grada Edese,[29]) poslao slikara, da naslika lik Gospodnji, a kad to slikar nije mogao od onoga sjaja, kojim je lice sjalo, pritisnu sam Gospod haljinu svoju na lice božansko i životvorno te otisnu sliku svoju i posla je Augaru po želji njegovoj.

A da su nam apostoli i vrlo mnogo toga predali samo naustice, to piše Pavao, apostol neznabožaca: »Stojte dakle, braćo, i držite uredbe naše, kojima se naučiste ili riječju ili iz poslanice naše!«[30]) A piše i Korinćanima: »A hvalim vas, braćo, što sve moje pamtite i držite zapovijesti, kao što vam predadoh«.[31])

---

[20]) Mat. 11., 11.
[21]) Rim. 8., 29.
[22]) I. Kor. 12., 28.
[23]) Hebr. 11., 37.
[24]) II. Mojs. 33., 10.
[25]) II. Mojs. 25., 40.
[26]) II. Mojs. 25., 18.
[27]) III. Kralj. 6., 1.
[28]) I. Mojs. 8., 21.

[29]) Na istoku od Antiohije.
[30]) II. Sol. 2., 15.
[31]) I. Kor. 11., 2.

Iz »Prve homilije o naređenju Blažene Djevice Marije«.

1. Amote svi narodi, sav rode ljudski, svaka dob, svako dostojanstvo! S veseljem ded proslavimo porod veselja cijelomu svijetu! Ako su sinovi helenski godovno demonâ, koji su im lažnim pričama zasljepljivali um i zastirali istinu, i godovno kraljeva svojih svakom slavom slavili, te svi po mogućnosti svojoj prinosili dare, a oni im škodili svemu životu, — koliko više moramo mi slaviti rođendan Bogorodice, po kojoj se sav rod smrtnički preporodio, po kojoj se žalost pramajke Eve prometnula radošću? Ona je čula riječ Božju: »S mukama ćeš djecu rađati«,[1]) — ova: »Zdravo, milosti puna«.[2]) Ona: »I volja će tvoja stajati pod vlašću muža tvojega«,[3]) — ova: «Gospodin s tobom«.

Pa što ćemo prikazati Majci Riječi nego riječ? Sav stvor neka se raduje i slavi najsvetiji porod svete Ane! Ona rodi svijetu dragocjenost — blago, što se ne da oteti. Preko nje Stvorac, s čovještvom po srijedi, svu prirodu izmijeni nabolje. Jer ako čovjek stoji po srijedi između duha i tvari te je veza svega stvora vidljivoga i nevidljivoga, to se Stvorac — Riječ Božja, združena s prirodom ljudskom, preko nje[4]) združila sa svim stvorom.

4. Danas su sazdana ona vrata istočna, na koja će unići i izići Hrist.[5]) Ime Mu je Istok,[6]) po Njemu smo dobili pristup do Oca, do izvora svjetlosti. Danas pirnu povjetarac, vjesnik veselja cijelomu svijetu. Neka se raduje nebo gore, neka kliče zemlja dolje, neka se ustalasa more svijeta! U njemu se rađa školjka, koja će s neba od božanskoga blijeska nositi plod u utrobi i roditi dragocjeni biser — Hrista; iz nje će Kralj slave, zaogrnut skerletnim plaštem tijela, doći sužnjima i navijestiti slobodu. Neka skače priroda, — rađa se jagnjica, od koje će Pastir prebaciti ovcu i razderati košulju stare smrtnosti! Raduj se, Ana, kliči, Joahime, jer tvoja nam kći rodi čedo i dade sina, a zvat će se imenom velikoga savjetnika, spašom cijeloga svijeta, anđelom, silnim Bogom.[7]) Neka se stidi Nestorije i neka stavi ruku na usta! Čedo je Bog, — pa kako da nije mati onda Bogorodica?

6. O dvoje prečiste i umne grlađi, — Joahime i Ana! Vi ste zakon prirode, čistoću očuvali, a postigli ono, što je preko prirode, — rodili ste svijetu neoskvrnutu Majku Božju. Vi ste pobožno i sveto živjeli u prirodi ljudskoj, a rodili kćer višu od

[1]) I. Mojs. 3., 16

[2]) Luk. 1., 28.

[3]) I. Mojs. 3., 16.

[4]) Preko Marije.

[5]) Ezek. 43., 2.—4.

[6]) Zah. 6., 12.

[7]) Is. 9., 6.

anđela, sada gospodaricu anđeosku. Kćeri prekrasna i preslatka! Ljiljane među trnjem, — ti niče iz najplemenitijega kraljevskog korijena Davidova! Ružo, — ti poraste iz trnja židovskoga i sve napuni mirisom božanskim! Kćeri Adamova i Majko Božja! Blažene li utrobe, iz koje iziđe! Blaženih ruku, što su te nosile, i usne, koje su kušale svete cjelove tvoje! Bile su to samo roditeljske, da u svemu vijekom dovijeka ostaneš djevica. Danas je početak spasu svijeta. Klikni Gospodu, sva zemljo, zapjevaj, raduj se, poj slavu! Dignite glas svoj, dignite, ne bojte se! Rodi nam se u svetom Oboru mati Božja, od koje se udostoji roditi Jaganjac Božji, koji oduzima grijehe svijeta. Poskočite, brda, prirodo umna, koja se dižeš u visinu gledanja duhovnoga! Najsjajnije se brdo rađa, koje se propinje i nadvisuje svaki brežuljak i svako brdo, visinu anđeosku i ljudsku, — brdo, od kojega dade bez ičije ruke kao tijelo sebe istesati ugaoni kamen, Hrist, jedno bistvo, što spaja opreke: božanstvo i čovještvo, anđele i ljude pa neznabošce i Izrael tjelesni u jedan duhovni Izrael.

9. Loza bujna probuja iz Ane i slatkim grozdom obrodi, lijući djeci zemaljskoj napitak — nektar za život vječni. Raduj se, blažena Ana, što si žensko rodila! To je žensko mati Božja, vrata svjetlosti, izvor života; ona ukida krivnju žensku. Licu te ženske zatjecat će se bogati u narodu.[8]) Toj će se ženskoj klanjati kraljevi narodâ i prinositi dare.[9]) O žuđena ženska, i blagosoven plod utrobe tvoje! O ženska, kćeri kralja Davida. Majko Boga, kralja nad kraljevima! O božanska sliko živa, kojoj se obradova Bog Tvorac, jer imaš pamet, kojom Bog ravna, a priklanja se samo Bogu; imaš želju, koja sva gori samo za onim, što je dopušteno i vrijedno, da se ljubi; poznaš srdžbu samo na grijeh i na roditelja njegova. Imat ćeš život jači od prirode, ali ga ne ćeš imati za se, — ta nijesi se rodila sebe radi. Imat ćeš život za Boga, radi kojega si došla na svijet i radi kojega ćeš služiti spasu svega svijeta, da se po tebi ispuni stara volja Božja — upućenje Riječi i naše bogovanje. Žudnja će ti se pitati riječima božanskim i s njih ćeš bujati, kao maslina rodna u domu Božjem, kao drvo usađeno na rastoci vodâ Duha,[10]) kao drvo života, što u svoje vrijeme donese plod života — upućenoga Boga, vječni život sviju. Svaku misao, duši korisnu, gajiš, svaku suvišnju i duši pogubnu osuđuješ još prije, nego je okušaš. Oči su ti vazda uprte u Gospoda, gledaju svijetlo vječno i nepristupačno. Uši slušaju riječ Božju, naslađuju se kitarom Duha; kroz njih uđe Riječ da postane tijelom. Nosnice se blaže mirisom pomasti zaručnikove; On[11]) je pomast božanska, —

[8]) Ps. 44., 13.

[9]) Ps. 67., 30.

[10]) Ps. 1., 3.

[11]) Hrist, a znači Pomazanik.

rado je prosipa i njom pomazuje čovještvo svoje. »Pomast izlita ime je tvoje«, kaže Pismo.[12]) Usne hvale Gospoda i sljubljuju se s usnama Njegovim. Jezik i grlo probiraju riječi Božje i dosita uživaju sladost božansku. Srce čisto, bez ljage, gleda Boga bez ljage i izgara za Njim. Utroba bješe stan Beskrajnomu, a prsi mlijekom nadojile Boga — čedo Isusa. Vrata si Božja, što sjaju vječnim djevičanstvom. Ruke nosile Boga, a koljena su prijestolje više od Heruba. Noge je vodio zakon Božji, kao plamen žiška. Sva si trijem Duha, sva si prijestolnica Boga živoga, kojom veselo struji struja rijeke — valovi milosti svetoga Duha; sva si lijepa, sva blizu Boga. Ti se uspe nad Herube, diže se nad Serafe, — stojiš do Boga.

12. O dvoje svetih, Joahime i Ana, primite od mene taj govor o rođendanu! Kćeri Joahimova i Anina, gospođo, primi riječ sluge grješnika, koji svim žarom ljubi tebe, komu si samo ti nada veselju, okrilje životu, zagovor u Sina, stalan zalog spasu. Daj razbacaj breme grijeha, raspršaj oblak, što mrači um moj, razvrzi drobinu — tvar, skuči napasti, ravnaj sretno životom mojim i dovedi me u blaženstvo gore i pribavi svijetu mir! I svim pravovjernim stanarima ovoga grada podaj veselje savršeno i spas vječni po molitvama roditelja svojih i cijele cjelokupne Crkve! Zdravo, milosti puna, Gospodin s tobom, blagoslovena ti među ženama i blagosloven plod utrobe tvoje, Isus Hrist, Sin Božji! Njemu slava s Ocem i sa svetim Duhom na sve vijeke vijekova! Amen.

[12]) Pjes. nad pjes. 1., 2.

Gdje je što?